

PROIECT ALBA S.A.

Adresa: ROMANIA, 510207 Alba Iulia, Bd. 1 Decembrie 1918, Nr. 68 Tel: +4 / 0258 - 835636; 835651; nr. RDSTel: 0358-401219 Fax: +4 / 0258 - 833793
Cod fiscal: R 1761808 Email: office@proiectalba.ro / proiectalba@yahoo.com

CONTRACT NR. 6881/2008

PROIECT NR. 4848

P.A.T.J. ALBA

**ACTUALIZARE
PLAN DE AMENAJARE A TERITORIULUI JUDEȚEAN ALBA**

**VOLUMUL II
ZONE PROTEJATE - TURISM**

BENEFICIAR:

CONSILIUL JUDEȚEAN ALBA

PROIECTANT GENERAL: PROIECT ALBA S.A.

Director general: Drd. arh. Doina – Emilia Harda

Șef proiect: Drd. arh. Doina – Emilia Harda

SUBPROIECTANT DE SPECIALITATE: I.H.S. ROMÂNIA S.R.L.

Director general: Dr. arh. Nicolae Țarălungă

Director științific: Dr. arh. Sorina Racoviceanu

Data: 31 martie 2009

COLECTIV DE ELABORARE

Arhitect. Doina-Emilia Harda - șef proiect

Arhitect Cătălina Preda

Arhitect Silviu Sbera

Istoric Inel Constantin

Istoric Ioana Gabriela Rustoiu

Inginer Ioan Dan

Inginer geolog Ecaterina Bălăneanu

Inginer geolog Robert Guzranyi

Inginer urbanist Ivone Remete

Inginer Cristina Ploscariu

Inginer Nicolae Dăian

Designer Dragoș Florea

Inginer Pop Genu

A. PIESE SCRISE

FOAIE DE SEMNĂTURI,

Cuprins

COLECTIV DE ELABORARE	2
DATE GENERALE	4
a)INTRODUCERE	4
Tema program	4
Programul elaborării lucrării.....	4
Perioada vizată.....	4
Relațiile cu alte planuri de amenajare a teritoriului și strategii de dezvoltare.....	4
Agenda consultării publicului	5
b).NOTIFICAREA AUTORITĂȚII DE MEDIU COMPETENTE PENTRU PROTECȚIA MEDIULUI ASUPRA INTENȚIEI DE ELABORARE A DOCUMENTAȚIEI ȘI OBIECTIVELE ACESTEIA	5
c).DATE GENERALE	6
Scopul și necesitatea elaborării documentației	6
Baza documentară și bibliografia	7
Cadrul legal	8
Metodologia de lucru	9
d).STUDIILE DE FUNDAMENTARE, STRATEGIILE ȘI PROGRAMELE DE DEZVOLTARE CARE AU STAT LA BAZA DOCUMENTAȚIEI.....	10
I.ANALIZA SITUAȚIEI EXISTENTE CU EVIDENȚIEREA PROBLEMELOR ȘI DISFUNCȚIONALITĂȚILOR ÎN VEDEREA IDENTIFICĂRII ELEMENTELOR CARE CONDIȚIONEAZĂ DEZVOLTAREA.....	11
1.STRUCTURA TERITORIULUI	11
1.3. Zone protejate, peisajul cultural național.....	11
a)Patrimoniul natural protejat.....	20
b) Patrimoniul construit protejat	76
c)Tipologiile peisajului cultural (valorile patrimoniului natural, patrimoniul cultural material și ale patrimoniului cultural imaterial la nivelul județului Alba)	139
d)Procese naturale și antropice de degradare a patrimoniului construit și a peisajului, obiective ale patrimoniului construit neprotejate, inclusiv peisajele culturale.....	148
II.DIAGNOSTIC PROSPECTIV ȘI GENERAL.....	150
PATRIMONIUL NATURAL.....	150
PATRIMONIUL CULTURAL SI CONSTRUIT	153
Analiza SWOT.....	154
POLITICI - PROGRAME – PROIECTE.....	155
TURISM.....	157
Analiza SWOT.....	159
POLITICI - PROGRAME – PROIECTE.....	160
ANEXE.....	162
1.LISTA PATRIMONIULUI MONDIAL UNESCO	162
2.LEGEA nr.5 din 6 martie 2000 privind aprobarea Planului de amenajare a teritoriului național - Secțiunea a III-a - zone protejate	163
3.LMI2004 - MCC.....	169

B. PIESE DESENATE

- Planșa nr. 1.1.2. Zone protejate naturale – Natura 2000 – Situri de arii naturale protejate
Planșa nr. 1.1.3. Zone protejate cu valoare arhitecturală, arheologică, istorică
Planșa nr. 1.2.2. Turism - propuneri

DATE GENERALE

a) INTRODUCERE

Tema program

În cadrul atribuțiilor și competențelor stabilite prin legea nr. 215/2001, privind administrația publică locală, Consiliul Județean "stabilește dezvoltarea urbanistică a localităților precum și amenajarea teritoriului".

Pentru îndeplinirea acestei atribuții, Consiliul Județean ALBA prin Direcția de Urbanism și Amenajarea Teritoriului a inițiat procedura de licitare și în baza Ordonanței de urgență a Guvernului nr.34/2006 aprobată cu modificări și completări prin Legea nr. 337/2006, a atribuit S.C. PROIECT ALBA S.A. contractul de prestare de servicii pentru ACTUALIZAREA PLANULUI DE AMENAJARE A TERITORIULUI JUDEȚEAN ALBA , lucrare care face obiectul contractului de servicii nr. 6881/22.05.2008.

Prezenta documentație a fost elaborată în baza temei program cuprinse în caietul de sarcini.

Programul elaborării lucrării

Conform temei program aprobată de beneficiar, studiul s-a elaborat pe parcursul anilor 2008 și 2009 astfel:

- Faza I-a: Analiza situației existente și identificarea elementelor care condiționează dezvoltare, cu evidențierea problemelor și disfuncționalităților, predare decembrie 2008;
- Faza a II-a: Diagnostic prospectiv și general, predare martie 2009;
- Faza a III-a: Strategia de amenajare a teritoriului predare martie 2009.

Perioada vizată

Perioada vizată este de 5 până la 10 ani, respectiv 2009 – 2014 până în 2019.

Relațiile cu alte planuri de amenajare a teritoriului și strategii de dezvoltare

Planul de Amenajare a Teritoriului Județean este întocmit pentru teritoriul administrativ al județului ALBA și are rol coordonator și de armonizare a dezvoltării teritoriului județean cu unitățile administrative componente. Totodată P.A.T.J. - ul cuprinde și implicațiile asupra teritoriului județean rezultate din prevederile celor cinci secțiuni ale Planului de Amenajare a Teritoriului Național - P.A.T.N și altor documentații de amenajarea teritoriului (P.A.T.Z.), programe de guvernare sectoriale, alte programe.

P.A.T.J. ALBA are la bază și *Strategia de dezvoltare a județului Alba pe perioada 2007 – 2013*, aprobată prin Hotărârea Consiliului Județean Alba nr. 209/20.12.2007.

Agenda consultării publicului

Ținând cont de faptul că inițiativa elaborării acestei documentații aparține administrației județene, se va realiza informarea și consultarea tuturor factorilor interesați, a colectivității privind realizarea programului de amenajarea teritoriului în contextul importanțelor valori de patrimoniu arhitectural, urbanistic și peisager existente în județ .

1. În Etapa-I-a de elaborare a P.A.T.J. ALBA, în faza de documentare și elaborare a studiilor de fundamentare, au fost consultați reprezentanții administrației publice și au fost integrate rezultatele din planurile de ordin superior (PATN).
2. Informarea populației, autorităților locale cu competențe în domeniu, în legătură cu inițiativa de actualizare a P.A.T.J. ALBA prin **afișarea informațiilor** despre etapele de desfășurare și **programarea datelor de consultare** pe parcurs și **trimiterea de adrese** către organisme naționale de specialitate, specialiști.
Termen: după elaborarea Fazei III .
3. La finalizarea Fazei III, prezentarea suportului grafic a concluziilor studiilor de fundamentare (prezentare PP). Modalitatea de realizare este organizarea unei întâlniri la nivel județean, cu invitarea tuturor părților interesate. O expoziție cu planurile de baza ale acestei faze va fi amplasată în cadrul Consiliului Județean Alba, pentru o mai bună vizibilitate a demersului și publicarea documentației pe pagina de internet a primăriei.

Procedura de informare și consultare pentru actualizarea P.A.T.J. ALBA are ca scop conștientizarea problemelor de urbanism și de amenajarea teritoriului de către factorii interesați și populația afectată, implicit interesati de propunerile de dezvoltare cât și de efectele acestor propuneri- pe termen scurt, mediu și lung. Este asigurată în acest mod transparența față de documentația de amenajare a teritoriului cât și acceptarea și sprijinirea de către locuitori a implementării acesteia, după avizarea în conformitate cu legislația în vigoare. În același timp, procedura de informare și consultare reprezintă un mijloc de culegere a unor date și informații valoroase de la toți factorii interesați, îmbunătățind calitatea și relevanța documentației P.A.T.J. ALBA, ca urmare a luării în calcul a acestora cât și a preocupărilor tuturor factorilor interesați.

4. În urma prezentării spre avizare la organismele abilitate și în consiliul județean, cu explicarea demersului de către specialiștii elaboratori ai documentației, dacă vor rezulta corecții ale datelor din studiile, acestea vor fi incluse în documentație înainte de aprobare.

Formula adoptată presupune un schimb de informații între elaborator - beneficiar și populație, abordarea participativă constituind esența unei strategii de dezvoltare durabilă.

b).NOTIFICAREA AUTORITĂȚII DE MEDIU COMPETENTE PENTRU PROTECȚIA MEDIULUI ASUPRA INTENȚIEI DE ELABORARE A DOCUMENTAȚIEI ȘI OBIECTIVELE ACESTEIA

Notificarea se va face în conformitate cu prevederile legislației în vigoare la data avizării .

c).DATE GENERALE

Scopul și necesitatea elaborării documentației

Planul de amenajare a teritoriului județean este o documentație cu caracter director, ce are ca scop transpunerea spațială a programului de dezvoltare economică și socială a programului de dezvoltare economică și socială, culturală și instituțională a județului Alba, elaborat de către autoritățile județene pentru teritoriul pe care îl gestionează. Prevederile P.A.T.J. ALBA devin obligatorii pentru documentațiile de amenajarea teritoriului și urbanism care le detaliază

. Studiul are ca obiectiv, stabilirea stadiului actual de dezvoltare economico-socială a teritoriului în vederea optimizării utilizării resurselor naturale ale solului și subsolului, a resurselor de muncă și a modului de repartizare a populației în scopul asigurării unui echilibru permanent între modul de valorificare a acestora și condițiile de protecție a mediului natural, în condițiile dezvoltării durabile a teritoriului și localităților.

Documentația este destinată cu precădere administrației publice județene. Necesitatea elaborării ei este impusă de realizarea unui cadru global și unitar privind posibilitățile de dezvoltare durabilă a teritoriului județean în context regional-național și contribuie la:

- reabilitarea, protecția și conservarea mediului natural și construit.
- realizarea unei structuri a rețelei de localități, care să permită o repartizare echilibrată și armonioasă în profil teritorial a populației, locurilor de muncă și a dotărilor publice pe baza unor politici coerente de descentralizare a componentelor în cadrul colectivităților locale;
- integrarea teritoriului județean în circuitul economic regional și național;
- dezvoltarea infrastructurilor tehnice ale teritoriului,
- stabilirea priorităților de intervenție privind dezvoltarea activităților economice, echiparea majoră, dotarea și echiparea tehnico-edilitară a localităților;

Prin instituirea și aprobarea zonelor protejate naturale și cu valoare arhitecturală, arheologică și istorică, se constituie un cadru legislativ având ca scop gestionarea, conservarea și valorificarea prin punerea în valoare a acestora. În acest fel se creează premisele integrării județului Alba în preocupările și orientările actuale ale Europei legate de dezvoltarea durabilă.

Secțiunea privește zonele protejate construite sau naturale ca un obiectiv de importanță vitală legat de păstrarea echilibrului ecologic din teritoriu și localitățile județului și cuprinde ierarhizarea și selecționarea acelor zone deținătoare de bunuri imobile ale patrimoniului cultural sau natural denumite zone protejate de interes național, cu valoare excepțională sau de interes județean.

De asemenea, în vederea promovării unui proces continuu de protecție și punere în valoare a lor, **se instituie obligativitatea preluării zonelor protejate în concepția de amenajare a teritoriului tuturor unităților administrative ale județului Alba, municipii, orașe, comune și a cooperării autorităților administrației publice locale în aplicarea prevederilor legale precum și modalitățile de susținere financiară a protecției și punerii în valoare a zonelor protejate.**

Baza documentară și bibliografia

Bibliografia utilizată se bazează pe lucrările de bibliografie generală și specială dedicate județului Alba, respectiv pe ultimele studii de specialitate și a documentațiilor de urbanism în vigoare sau în curs de reactualizare. Pentru partea de cartografie principala sursă folosită sunt elementele deținute de PROIECT ALBA S.A. precum și hărțile furnizate de O.C.P.I. ALBA. Principala documentare s-a făcut în teren. Analiza stadiului existent al dezvoltării a permis identificarea disfuncționalităților și a priorităților de intervenție.

În plus, s-au contactat următoarele surse:

- Consiliul Județean Alba și Serviciile descentralizate;
- Primăriile tuturor unităților administrative ale județului;
- Direcția Județeană de Statistică

Bibliografie

- Anghel Gh., Măhăra Gh., Anghel Emilia (1982), *Alba. Ghid turistic al județului*, Edit. Sport-Turism, București.
- Bălțeanu D., Popescu Claudia (1994), *Dezvoltarea durabilă - de la concept la o posibilă strategie de dezvoltare a României*, Stud.cercet.geogr., XLI, București;
- Bleahu M., Bordea S. (1981), *Munții Bihor - Vlădeasa*, Edit. Sport - Turism, București.
- Bleahu M., Brădescu Vl., Marinescu Fl. (1976), *Rezervații geologice din România*, Edit. Tehnică, București.
- Bleahu M., Decu V., Negrea Șt., Pleșa C., Povară I., Viehmann I. (1976), *Peșteri din România*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București.
- Bleahu M., Șerban M. (1959), *Bazinul endoreic Padiș - Cetățile Ponorului. Propunere pentru un viitor parc național*, Ocrot. nat., 4, București.
- Bran Florina, Marin D., Simon Tamara (1997), *Turismul rural. Modelul european*, Edit. Economică, București.
- Bran Florina, Marin D., Simon Tamara (1998), *Economia turismului și mediul înconjurător*, Edit. Economică, București.
- Buza M., (1995), *Rezervația Biosferei "Munții Apuseni"*, Universul Catedrei, 21, Alba Iulia.
- Buza M., Hozoc I. (1985), *Valea Sebeșului*, Edit. Sport-Turism, București.
- Buza M., Stroia M., (1985), *Blaj. Mic îndreptar turistic*, Edit. Sport-Turism, București.
- Cocean P. (1988), *Chei și defilee în Munții Apuseni*, Edit. Academiei, București.
- Ianovici V., Borcoș M., Patrulius D., Lupu M., Dimitrescu R., Savu H. (1976), *Geologia Munților Apuseni*, Edit. Academiei, București.
- Măhăra Gh., Măhăra T. (1982), *Rezervațiile și monumentele naturale din județul Alba*, Terra, XIV, (XXXIV), 2, București.
- Popescu Argeșel I. (1984), *Valea Arieșului*, Edit. Sport-Turism, București.
- Pușcariu Val., Boșcaiu N. (1981), *Viitorul parc național al Munților Apuseni I*, Ocrot. nat. med. înconj. 25, 2, București.
- Pușcariu Val., Boșcaiu N. (1982), *Viitorul parc național al Munților Apuseni II, Propuneri pentru organizarea și funcționarea parcului*, Ocrot. nat. med. înconj. 26, 1 - 2, București
- Toniuc N., Oltean M., Romanca G., Zamfir Manula, (1982), *List of protected areas in Romania (1932 - 1991)*, Ocrot. nat. med. înconj., 36, 1, București.
- Vlad S., Truți S. (1984), *Despre turismul montan în România cu privire specială asupra Munților Apuseni*, St. cerc., geol., geofiz., geogr., Geografie, XXXI, București.
- * * * (1995) *Biosphärenreservate in Deutschland. Leitlinien für Schutz. Pflege und Entwicklung*, Springer - Verlag, Berlin - Heidelberg.

- * * * (1998) *Zone naturale protejate de interes național și monumente ale naturii*, Ministerul Apelor, Pădurilor și Protecția Mediului, București.

Cadrul legal

Planul de Amenajare a Teritoriului Județean este elaborat din punct de vedere al conținutului, în conformitate legislația în vigoare la data elaborării.

Legislație internă

- Legile de aprobare a Planului de Amenajare a Teritoriului Național (P.A.T.N.):
Secțiunea I – Căi de comunicație – Legea nr.71/1996 actualizată;
Secțiunea II – Apa - Legea nr.171/1997;
Secțiunea III – Zone protejate - Legea nr.5/2000;
Secțiunea IV – Rețeaua De localități - Legea nr.351/2001;
Secțiunea V – Zone de risc natural - Legea nr.575/2001;
- Legea nr.350/2001 privind amenajarea teritoriului și urbanismul republicată;
- Legea nr.289/2006 pt. modificarea și completarea Legii nr.350/2001 privind amenajarea teritoriului și urbanismul;
- Legea nr.18/1991 a fondului funciar, republicata în 1998;
- Legea nr.69/1991 a administrației publice locale, cu modificările și completările ulterioare;
- Legea nr.213/1998 privind proprietatea publică și regimul juridic al acesteia;
- Legea nr.219/1998 privind regimul concesiunilor;
- Legea 54/1998 privind circulația juridică a terenurilor;
- Legea 10/1995 privind calitatea în construcții;
- Legea 50/1991 privind autorizarea executării lucrărilor de construcții, republicată cu completările și modificările ulterioare;
- Legea nr.422/2001 pentru protejarea monumentelor istorice, republicată;
- Legea nr.451/2002 pentru ratificarea Convenției Europene a peisajului, adoptata la Florența , 20 oct.2000;
- OUG nr.195/2005 privind protecția mediului, aprobată prin Legea nr.265/2006;
- Ordinul Ministerului Mediului și Dezvoltării Durabile nr.1964/13 dec.2007 privind instituirea regimului de arie naturală protejată a siturilor de importanță comunitară, ca parte integrantă a rețelei ecologice europene NATURA 2000 în România;
- Ordinul MCC nr. 2314/2004 privind aprobarea Listei Monumentelor Istorice, cu completările ulterioare;
- OG nr. 43/2000 privitoare la protecția patrimoniului arheologic, aprobată prin Legea nr.378/2001;
- OG nr. 47/2000, privind stabilirea unor masuri de protecție a monumentelor istorice care fac parte din Lista Patrimoniului Mondial, aprobată prin Legea 564/2001;

De asemenea, secțiunea are drept temei următoarele:

- Carta Europeană a Amenajării Teritoriului adoptată în 1983 de Consiliul Europei, care constituie actul fundamental ce definește marile obiective care trebuie să orienteze politici de amenajare a teritoriului, printre aceste obiective înscriindu-se și zonele protejate;

- Obiectivele din "Agenda 21", precum și dispozițiile convențiilor internaționale ratificate de România, între care se menționează: Convenția de la Rio de Janeiro privind

diversitatea biologică, Convenția de la Ramsar privind zonele umede, Convenția de la Berna privind conservarea vieții sălbatice și a habitatelor naturale din Europa sau Convenția de la Paris privind protecția patrimoniului mondial, cultural sau natural, document prin care se instituie o practică metodologică de mondializare a problematicii patrimoniilor;

Documente UNESCO:

- Dosar UNESCO - Situri rurale cu Biserici Fortificate din Transilvania – Vol. I – II - Ministerul Culturii și Cultelor – România;
- Convenția pentru protecția Patrimoniului Mondial Cultural și Natural, Paris, nov.1972, acceptata de România la 30 martie 1990 prin Decretul 187/1990;
- Convenția pentru Protecția și Promovarea Diversității de Expresii Culturale - Paris, 2005;
- Declarația de la Lubeck (Conferința UNESCO - Siturile patrimoniului Mondial în Europa - o rețea pentru dialog cultural și turism cultura) I- iunie 2007, Lubeck, Germania;
- UNESCO Medium Term Strategy 2008 - 2013, UNESCO workshops - 34C/4 (CLD-8.8) – 2008 - Strategic Programme;
- Rezoluția Comitetului Miniștrilor Consiliului Europei nr. 7330 și UNESCO privind terminologia zonelor protejate;
- Declarația finală a Conferinței ONU pentru mediu și dezvoltare de la Rio de Janeiro din anul 1992;
- Recomandările UNESCO pentru aplicarea convenției patrimoniului mondial din februarie 1994;

Metodologia de lucru

Planul de Amenajare a Teritoriului Județean este alcătuit dintr-un ansamblu de studii referitoare la teritoriul județean, prin care se stabilesc, de către o echipă pluridisciplinară, pe baza unei analize multicriteriale a problemelor, obiectivele, acțiunile și măsurile de adoptat pe o perioadă determinată de timp. Acesta orientează aplicarea unor politici la nivel județean în domeniul organizării spațiului din teritoriul studiat.

Pentru o utilizare operativă și facilă, documentația a fost elaborată și structurată în șapte secțiuni pe domenii – țintă astfel:

VOLUMUL I - CADRUL NATURAL - MEDIU - ZONE DE RISC

VOLUMUL II - ZONE PROTEJATE – TURISM

VOLUMUL III - POPULAȚIA ȘI REȚEAUA DE LOCALITĂȚI

VOLUMUL IV - CĂI DE COMUNICAȚIE ȘI TRANSPORT

VOLUMUL V - GOSPODĂRIREA APELOR ȘI ECHIPARE TEHNICO – EDILITARĂ

VOLUMUL VI - ZONIFICAREA TERITORIULUI ȘI STRUCTURA ACTIVITĂȚILOR

VOLUMUL VII - STRATEGIA DE AMENAJARE A TERITORIULUI

d).STUDIILE DE FUNDAMENTARE, STRATEGIILE ȘI PROGRAMELE DE DEZVOLTARE CARE AU STAT LA BAZA DOCUMENTAȚIEI

Secțiunea a II-a "Zone protejate - turism" - parte determinantă a dezvoltării teritoriului județean jalonată prin Planul de Amenajare a Teritoriului în corelare cu politicile naționale de dezvoltare stabilite prin Planul de Amenajare a Teritoriului Național, a fost elaborată și fundamentată având la bază studii și cercetări pluridisciplinare cu participarea unor institute specializate în domeniu (Academia Română - Institutul de Geografie, Muzeul Național al Unirii, Direcția Națională a Siturilor și Monumentelor Istorice), între care amintim:

- Studiul de Delimitare și Inventariere a Zonelor Protejate din județul Alba, întocmit de S.C. "PROIECT Alba" S.A. - beneficiar D.N.S.M.I. - 1991 - 1992 (actualizat);
- Studiul "Rezervația Biosferei Munții Apuseni" - întocmit de Institutul de Geografie - Academia Română 1998 - 1999.
- P.A.T. J. Alba - reactualizarea și corelarea P.A.T.J. existent cu secțiunile P.A.T.N. aprobate, proiect nr. 4406/2000, elaborat de S.C. "PROIECT ALBA" S.A.;
- Plan de Amenajare a Teritoriului Zonal "Munții Apuseni" – 1993-1994;
- Plan de Amenajare a Teritoriului Zonal Alba Iulia – Sebeș – Teiuș – 2008, U.A.U. „ION MINCU” CENTRUL DE CERCETARE, PROIECTARE, EXPERTIZE ȘI CONSULTING
- Studiu privind zonele expuse la riscuri naturale sau tehnologice din județul Alba, elaborat de S.C. "PROIECT ALBA" S.A.;
- Studiul dezvoltării turistice zona Arieșeni;
- Plan local de acțiune pentru mediu;
- Plan județean antisărăcie 2005 - 2008
- Anuarul Statistic al României;
- Recensământul populației și al .locuințelor 1992, 2002;
- Studiile și proiectele realizate în perioada 1990 – 2008 de interes județean și zonal
- Strategia de dezvoltare a județului Alba pe perioada 2007 – 2013, aprobată prin Hotărârea Consiliului Județean Alba nr. 209/20.12.2007.
- Strategia de dezvoltare rurală a județului Alba pe perioada 2007 – 2013
- Programul de guvernare 2009 – 2012;

I. ANALIZA SITUAȚIEI EXISTENTE CU EVIDENȚIEREA PROBLEMELOR ȘI DISFUNȚIONALITĂȚILOR ÎN VEDEREA IDENTIFICĂRII ELEMENTELOR CARE CONDIȚIONEAZĂ DEZVOLTAREA

1. STRUCTURA TERITORIULUI

1.3. Zone protejate, peisajul cultural național

Județul Alba este situat în partea central – vestică a teritoriului țării și ocupă o suprafață de 6.231 km² ceea ce reprezintă 2,6 % din suprafața României.

Punctul cel mai nordic al județului se află la 46°35'14" (comuna Arieșeni) iar cel mai sudic la 45°24'09" (comuna Șugag) latitudine nordică; iar punctul cel mai de vest la 20°40'00" (comuna Arieșeni), și la 24°15'05", punctul cel mai de est (comuna Cetatea de Baltă) longitudinea estică.

Județul este ancorat între munții Apuseni înalți de peste 1800 m, cei de la miazăzi cu peste 2000 la altitudine și Podișul Transilvaniei, la est, ceea ce prezintă o mare varietate de peisaje, resurse naturale ale solului și subsolului și locuri prielnice așezărilor.

Principalele unități de relief

Pe teritoriul județului Alba se remarcă prezența unui relief variat cu predominarea celui muntos astfel: munți 52%, dealuri 26% și zone depresionare și lunci 22%. Varietatea reliefului corespunde unei structuri geologice complexe cu o evoluție îndelungată diferită de la o zonă la alta cu compartimentare tectonică și asociere petrografică distinctă.

Unitățile de relief se grupează în: munți, dealuri și podișuri, depresiuni și culoare.

Unitatea montană

Cuprinde sectoare neuniforme din orogenul Munților Apuseni din partea sud, estică și în măsură mai restrânsă doar terminațiile nordice ale Cindrelului și Sebeșului.

Munții Bihorului

Reprezintă unitatea ce mai naltă din cadrul Munților Apuseni (Curcubăta 1,849 m) partea lor sudică din bazinul superior al Arieșului se află pe teritoriul județului Alba. Prezența șisturilor cristaline i-au imprimat un caracter de masivitate iar calcarele mezozoice au favorizat dezvoltarea unui spectaculos relief carstic. Sunt prezente și suprafețele de netezire: Făgăraș între 1500 – 1700 și Mărișel cu două trepte: una la 1200 – 1400 m și cealaltă la 800 – 1000 m iar cea mai inferioară Feneș – Deva la 600 m.

Flancul sudic se prelungeste cu masivul Găina (1.486 m) cu o osatură cristalină străpuns de intruziuni vulcanice.

Muntele Mare

Se prezintă în județul Alba cu flancurile sudice ce se întind la nord de valea Arieșului. Este alcătuit din șisturi cristaline străpunse de intruziuni granitice vechi bordate cu calcare cristaline. Un element specific este contrastul izbitor dintre netezirea culmilor și îngustimea văilor ce coboară spre Arieș.

Policromia vegetației completează peisajul, prezența pajiștilor alpine a favorizat existența unei intense vieți pastorale.

Munți Metaliferi

Se întinde în partea nord – vestică și sudică a bazinului văii Ampoiului. Se remarcă printr-o constituție complexă, rocile flișului cretacic fiind deseori străbătute de formațiuni vulcanogene cu vârfuri ascuțite ce trădează prezența conurilor și a neckurilor vulcanice (Detunata 1.258 m, Poenița 1.437 m și Fericeli 1.122 m).

Partea sudică este cunoscută sub numele de Munceii Vințului (care au înălțimi mai reduse (vf. Mare 1.011 m) sunt alcătuiți din roci ale flișului cretacic cu unele iviri de calcare sub formă de mici olistolite (Piatra Tomii, Piatra Varului), Calcarele de la Valea Mică.

Munții Trăscăului

Reprezintă cea mai extinsă unitate montană a județului și complexă din punct de vedere petrografic roca predominantă fiind calcarul. Nu sunt prea înalți dar sunt bine populați, sunt caracteristice unele suprafețe de netezire precum Ciumerana – Bedeleu și Râmeț – Ponor.

Prezența masivă a calcarelor a determinat dezvoltarea tuturor formelor de relief specific: carst de platou, masive izolate, carst de creastă și numeroase olistolite.

Munții Șureanu

Se desprind din nodul orografic al Parângului și au o orientare sud – nord, au înălțimi mai mari (Vârful lui Pătru 2.130 m) sunt bine împăduriți cu păduri de foioase apoi conifere, iar peste limita superioară a acestora se întind pășunile alpine.

Prezintă cele trei suprafețe de eroziune ale Carpaților Meridionali: Borăscu, Râu Seș și Gornovița iar pe înălțimi păstrează urmele glaciațiunii cuaternare. Prezența pășunilor și pajiștilor montane au favorizat dezvoltarea oieritului în special comunele Șugag și Săsciori.

Munții Cindrelului

Sunt mai slab reprezentați în județul Alba doar pe dreapta Sebeșului, alcătuiți din șisturi cristaline iar relieful coboară lin de la 2.000 m la aproximativ 900 m. Ca și în Munții Sebeșului suprafețele întinse de eroziune sunt ocupate de pășuni.

Unitatea dealurilor și podișurilor

Această unitate este alcătuită din dealuri piemontane ale Sebeșului și cele ale Trăscăului cât și de Podișul Transilvaniei.

Dealurile piemontane ale Sebeșului sunt alcătuite din șisturi cristaline și roci cretacic – paleogene. Această zonă coboară spre nord până la culoarul Mureșului. Cuvertura groasă a depozitelor deluviale a înmagazinat bogate resurse de apă puse în evidență de numeroase izvoare bogate situate pe rama marginală nordică a acesteia.

Dealurile piemontane ale Trăscăului reprezintă treapta intermediară între munți și culoarul Mureșului. Se prezintă sub forma unor interfluvii largi ce coboară lin care se pierd în terasele Mureșului.

Podișul Transilvaniei

În județul Alba unele subunități se află parțial (Podișul Târnavelor, Podișul Măhăceni și Podișul Secașelor) iar altele (dealul Bilagului) în întregime.

Podișul Transilvaniei reprezintă o parte importantă a Podișului Transilvaniei și un relief dezvoltat. Pe nisipuri argile și marne cu frecvente procese de versant. Interfluviile sunt largi și orientate est – vest iar văile principale au terase bine dezvoltate.

Din punct de vedere tectonic se disting două zone: una a domurilor gazeifere în partea de est (Cetatea de Baltă și alta a cutelor diapire în vest (Ocna Mureș).

Podișul Secașelor se află în partea sud – estică a județului la sud de valea Târnavei. Este o unitate mai puțin fragmentată și prezintă o dublă înclinare est – vest și sud – nord.

Marnele, argilele și nisipurile îi conferă o fizionomie de platou unor vălurit.

Podișul Măhăceni situat la nord de Valea Mureșului este puternic fragmentat scoțând în evidență roci paleogene și neogene, un relief structural cu frecvente procese de versant.

Dealul Bilag (404 m) este situat în unghiul de confluență a Mureșului cu Ampoiul. Acest martor de eroziune aparține în vest muntelui iar în est podișului.

Depresiuni și culoare

Culoarul Mureșului este o unitate de contact ce desparte Munții Apuseni de Podișul Transilvaniei. Are altitudinea coborâtă cuprinsă între 220 m la confluența cu Sebeșul și 270 m la confluența cu Arieșul.

Sunt individualizate cele 8 terase ale Mureșului, bine utilizate în agricultură, favorizând și dezvoltarea așezărilor.

În zona de culoar se individualizează două depresiuni Sebeș – Alba Iulia și Teiuș, netede, sculptate în formațiuni pliocene.

Între Munții Apuseni și Carpații Meridionali se întinde Culoarul Orăștiei cu altitudini mai coborâte și Valea Mureșului asimetrică ce se continuă spre est cu depresiunea – culoar Secaș cu frecvente procese de versant.

Tot în categoria depresiunilor se pot aminti și cele intramontane situate pe văi (Depresiunea Abrudului, Câmpeni, Lupșa, Mogoș, Ponor, Sălciua și Trăscău și apoi pe Valea Ampoiului, depresiunea Almașului, Zlatna, Ampoi - Ampoița, Acestea sunt bazine de eroziune, prezintă fragmente de terase și conuri de dejecție, reprezintă vatra unor așezări de adăpost.

Rețeaua hidrografică

Caracteristicile climatice au o influență directă asupra rețelei hidrografice prin aportul adus de precipitații sau pierderile prin evapotranspirație iar structura reliefului a permis organizarea acesteia. Marea majoritate a apelor izvorăsc din zona montană și au cursuri permanente cu mici excepții în zonele calcaroase.

Apele freatice

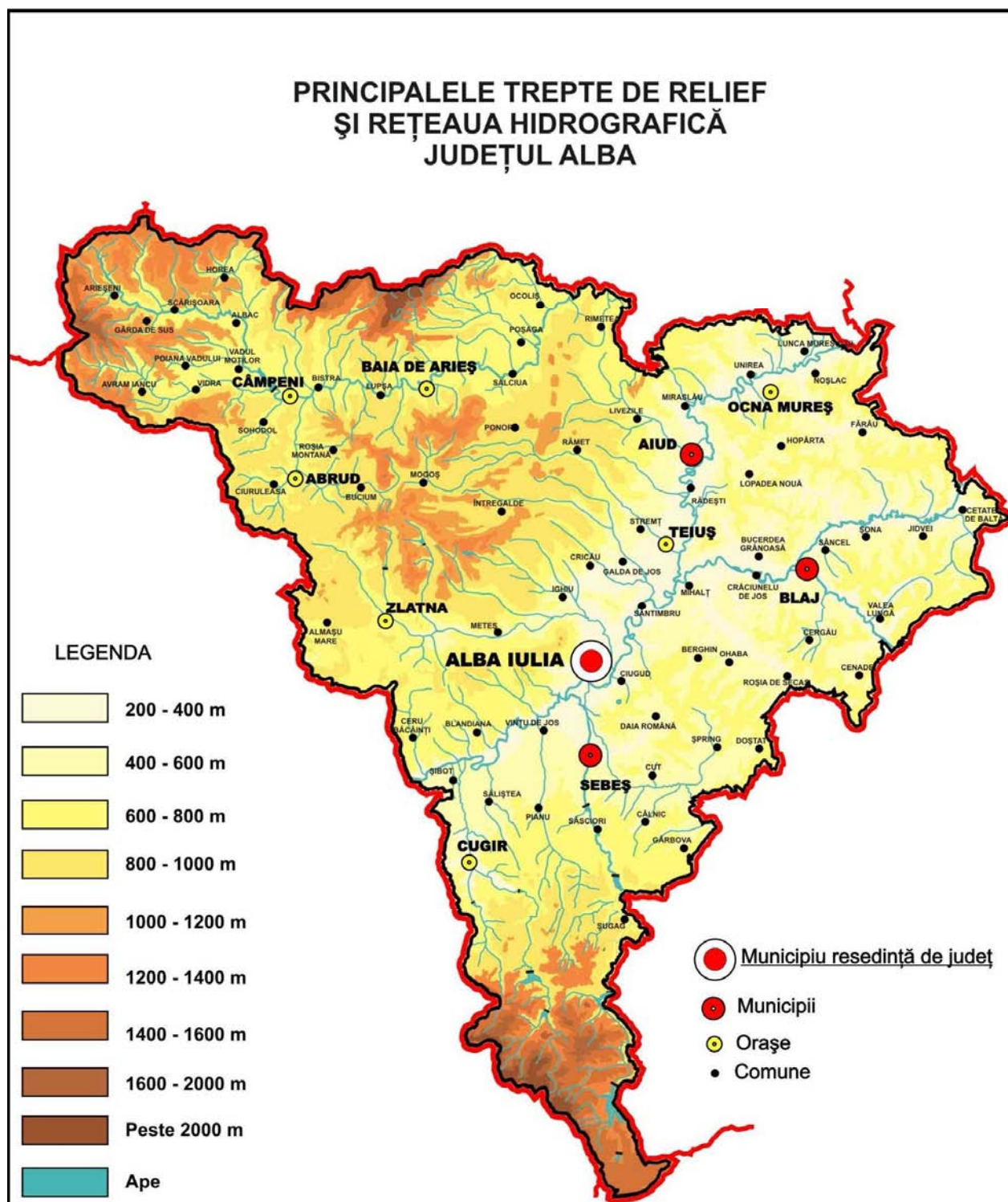
Straturile acvifere cantonate în depozitele aluvionare reprezintă importante rezerve de apă ale județului și se întâlnesc în lunca și terasele principalelor văi. Unele sunt puse în evidență la baza teraselor inferioare prin izvoare cu debite bogate pe partea stângă a culoarului Mureșului pe aliniamentul localităților Lanocrăm – Vințu de Jos – Șibot – Aurel Vlaicu.

În zona montană apele freatice sunt cantonate în rocile carstice în calcare și dolomite în partea centrală a Trăscăului și Bihorului, cât și în roci fisurate cantonate în calcare, marnocalcare, gresii și conglomerate cretacice din Trăscău, Bihor și Metaliferi.

Râurile

Râurile aparțin în exclusivitate bazinului Mureșului, râu ce s-a adaptat la cel mai vechi traseu de legătură tectonică și hidrografică a Podișului Transilvaniei cu Depresiunea Panonică. Teritoriul județului Alba se află pe cursul său mijlociu.

În județ intră în amonte de confluența cu Arieșul (270 m) și iese după confluența cu pârâul Băcăinți (202 m a1b), iar debitul său mediu multianual este de 71,4 m/s la Ocna Mureș și 103,2 mc/s la Alba Iulia.

Valorile cele mai ridicate ale debitului s-a produs în anul 1970 când la Ocna Mureș s-au înregistrat 1,580 mc/s (14.05.1970) iar la Alba Iulia 2.450 mc/s (15.05.1970). Aceste valori cu totul excepționale cu caracter catastrofal au determinat mari inundații în lunca Mureșului și albia majoră inundând pe lângă întinse terenuri agricole și vetrele localităților Lunca Mureș, Ocna Mureș, Războieni, Unirea, Cisteiu de Mureș, Micoșlaca, Decea, Aiud, Ciumbrud, Beldiu, Teiuș, Galtiu, Coșlariu, Sântimbru, Totoi, Alba Iulia, Drâmbar, Teleac, Ciugud, Oarda de Jos, Vințu de Jos, Vurpăr, Mereteu, Blandiana, Șibot.

Unele localități au fost protejate într-o oarecare măsură prin construirea unor diguri de apărare.

Dintre afluenții Mureșului amintim:

Arieșul cel mai mare afluent pe dreapta (L = 164 km, S = 2970 kmp) își adună apele de pe latura sud .- estică a Munților Bihorului apoi din Muntele Mare și Trăscăului. Sub raportul hidrologic prezintă cea mai importantă resursă de apă pentru regiunea montană. Debitul său multianual mediu este de 3,4 m/s la Scărișoara 12,4 mc/s la Câmpeni și 19 mc/s la Baia de Arieș. Pe traseul său în exclusivitate vest – est adună afluenți dintre care cei mai importanți sunt pe dreapta, după confluența celor două Arieșuri la Mihoiești, Sohodol, Abrud (S = 229 kmp, L = 22 km, Mușca, Șasa, Rimetea (S = 44 kmp, L = 16 km), iar pe stânga Valea Caselor, Valea Bistrii, Bistrișoara, Valea Mare S = 70 kmp, L = 19 km), Dobra, Valea Caselor, Sălciua, Poșaga, Ocoliș S = 112 kmp, L = 22 km).

Valorile deosebit de ridicate ale debitului râului Arieș s-au înregistrat în martie 1982, datorită topirii bruște a zăpezilor au fost inundate multe localități printre care Câmpeni, Abrud, Bistra, Valea Bistrii, Lunca Largă, Mușca, Hădărău, Lupșa, Baia de Arieș, Lunca Arieșului.

După confluența cu Arieșul, Mureșul primește din Munții Trăscăului Grindul, Unirea, Ciugudul, Mirăslău, Aiudul (S = 176 kmp, L = 26 km), Valea Stremțului (S = 229 kmp, L = 48 km), Galda (S = 321 kmp, L = 34 km) Ighiul și Ampoiul (S = 576 kmp, L = 60 km) cât și unele pâraie mai mici din Munceii Vințului precum Valea Vințului, Blandiana, Băcăinți. Pe partea stângă sunt afluenți mai mici, pâraie de câmpie ca Someghi, Ciunga, Pusta Băgăului și Rătu.

Târnava este următorul afluent pe stânga ce își are izvoarele din partea vestică a masivului vulcanic Harghita și se formează la Blaj prin unirea celor două Târnavе: Târnava Mare și Târnava Mică.

Până la Blaj, cele două Târnavе au afluenți mici de podiș fără importanță deosebită iar în aval de Blaj principalul afluent rămâne Secașul Transilvan pe stânga (S = 356 kmp, L = 37 km).

Debite foarte mari s-au înregistrat la inundațiile din iulie 1975 care au fost mai mari decât cele din 1970 cu un debit de 851 mc/s Blaj și de 1.350 mc/s la Mihalț, depășindu-se cu 3 m cota de inundație. Au fost afectate terenurile agricole și vetrele a o serie de localități situate în albia majoră.

Următorii afluenți ai Mureșului pe partea stângă sunt: Sebeșul, Pianul (S = 133 kmp, L = 31 km) Cioara (S = 150 kmp L = 15 km) și Cugirul.

Râul Sebeș (S = 1289 kmp, L = 93 km) este un râu tipic de munte cu amenajări hidroenergetice și cu mari rezerve pentru alimentarea localităților din aval în sistem microregional au afluenți bogați pe partea stângă Cibunul, Bistra, Dobra, iar după ce iese din munții Secașului (S = 560 kmp, L = 42 km) Cugirul (S = 354 kmp, L = 54 km) se formează în amonte de orașul Cugir prin unirea Râului Mare cu Râul Mic și un debit mediu multianual de 5 mc/s.

Lacurile

Rezervele de apă ce le dețin lacurile de pe teritoriul județului Alba sunt relativ reduse. Unele lacuri sunt antropice iar altele naturale.

Lacurile antropice sunt cele de pe Valea Sebeșului Oașa, Tău, Căpâlna și Petrești a căror apă este folosită din punct de vedere hidroenergetic cât și în sistem microregional în alimentarea cu apă a localităților, la fel și lacul Cugir de pe Râul Mic.

În împrejurimile localității Roșia Montană se întâlnesc lacuri construite în secolul al XIX-lea Tăul Mare, Țarina, Cornii, Brazi și Anghel a căror apă era folosită la șteampurile exploatărilor miniere. În Ocna Mureș se întâlnesc lacurile sărate ca urmare a activității de exploatare a sării.

Lacuri naturale în zona montană se întâlnesc în Munții Șureanului, Izvorul Șureanu (S = 5334 mp, h = 7,3 m) cu lezezașul Cârpa apoi lezerul Ighiel (S = 5260 mp, h = 9 m) în Munții Trăscăului.

În zona deluroasă și de podiș se întâlnesc lacuri mai mici la Pânade, Biia și Băgău (rezervație naturală).

Caracteristici climatice

Clima județului Alba este temperat – continentală cu ușoare nuanțe de excesivitate în zonele mai joase dar moderată și mai umedă în zona montană. Prin poziția sa se află într-o zonă unde se simte influența circulației vestice peste care se suprapun și influențe ale circulației, sud – vestice și nord – nord – estice.

Relieful este factorul ce influențează climatul prin forma sa, expoziția versanților și altitudinea. Muntele constituie o barieră arografică, iar culoarul Mureșului favorizează pătrunderea aerului din ambele sensuri, tot muntele determină zonalitatea pe verticală a tuturor elementelor climatice. Munții Apuseni determină și procesele de fohnizarea aerului ce au loc pe rama estică a acestora. Masele de aer mai umede în ascendența lor își pierd umezeala în munți iar în descendență pe versanții estici determină un timp cu mult senin uscat și mai călduros.

Vântul

Este elementul climatic ce reflectă cel mai bine influența circulației generale a atmosferei. Astfel pe zona bine influența circulației generale a atmosferei. Astfel pe zona culoarului Mureșului predomină circulația sud – vestică (Sebeș 22,1 %, Ighiu 15,6 %, Blaj 13,3 %) urmată de cea de nord – est (Blaj 9,5 %, Ighiu 5,7 %) sau de vest (Sebeș 5,1 %, Ighiu 4,8 %). Pe înălțimi însă predomină circulația vestică și cea sudică (cu 12 % fiecare stația Băișoara) iar în Țara Moților la Câmpeni direcțiile dominante sunt cele de vest și sud – vest cu circa 10%.

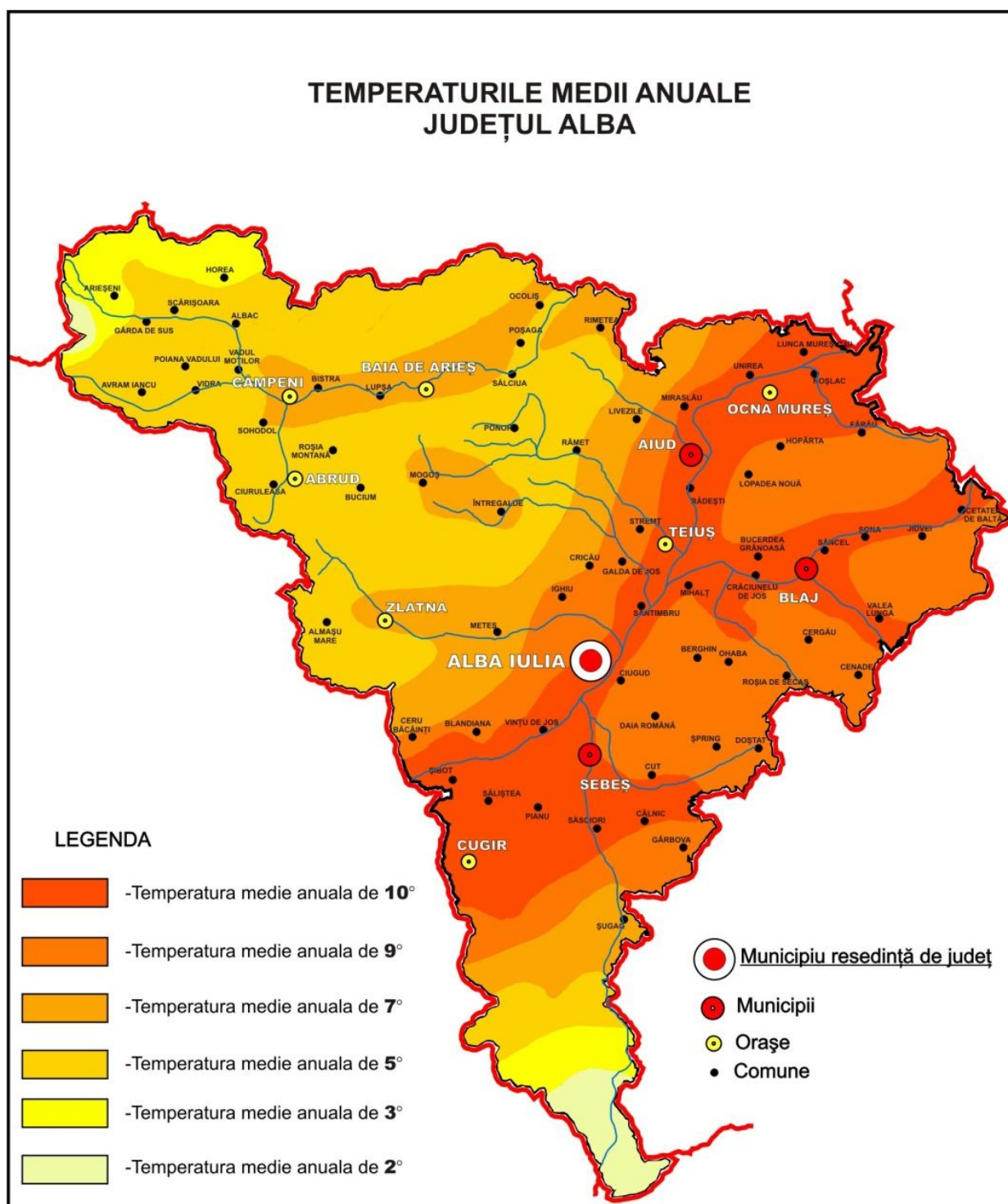
Calmul atmosferic ca o consecință a climatului de adăpost are valori de peste 50 % în comparație cu Băișoara 37 %.

Temperatura aerului

Acest element climatic variază în funcție de marile unități de relief, cu valori mai ridicate pe culoarul Mureșului sau Târnavelor (medii multianuale cuprinse între 8 și 9°C) și mai scăzute la munte (medii de 4°C la înălțimi de 1300 – 1400 m și 0°C la peste 2000 m)

Cele mai coborâte temperaturi se produc în ianuarie cu medii cuprinse între 3 și 10 °C ca în luna de vară, iulie, să se înregistreze peste 20°C în zona de culoar al Mureșului și Târnavelor și coboară la 20°C în zona celor mai mari înălțimi.

La Alba Iulia temperatura minimă absolută a fost de - 31°C iar maxim de 39°C ceea ce corespunde unei amplitudini termice maxime de 70,7°C.

Precipitațiile atmosferice

Sunt determinate de umezeala aerului și nebulozitatea atmosferică.

Se remarcă valori destul de ridicate ale umezelii aerului cuprinse între 75 – 80% ceea ce reflectă influența circulației vestice.

Nebulozitatea atmosferică are valori medii anuale de 5,5 zecimi ce corespunde unei umezeli relative mai mici de 75% și de 6,5 zecimi în zone mai înalte corespunzătoare umezelii de peste 85%.

Precipitațiile atmosferice sunt ușor deficitare în zona de culoar și de podiș cu valori sub 550 mm, iar la înălțimi de peste 1300 m se înregistrează valori cuprinse între 1000 –

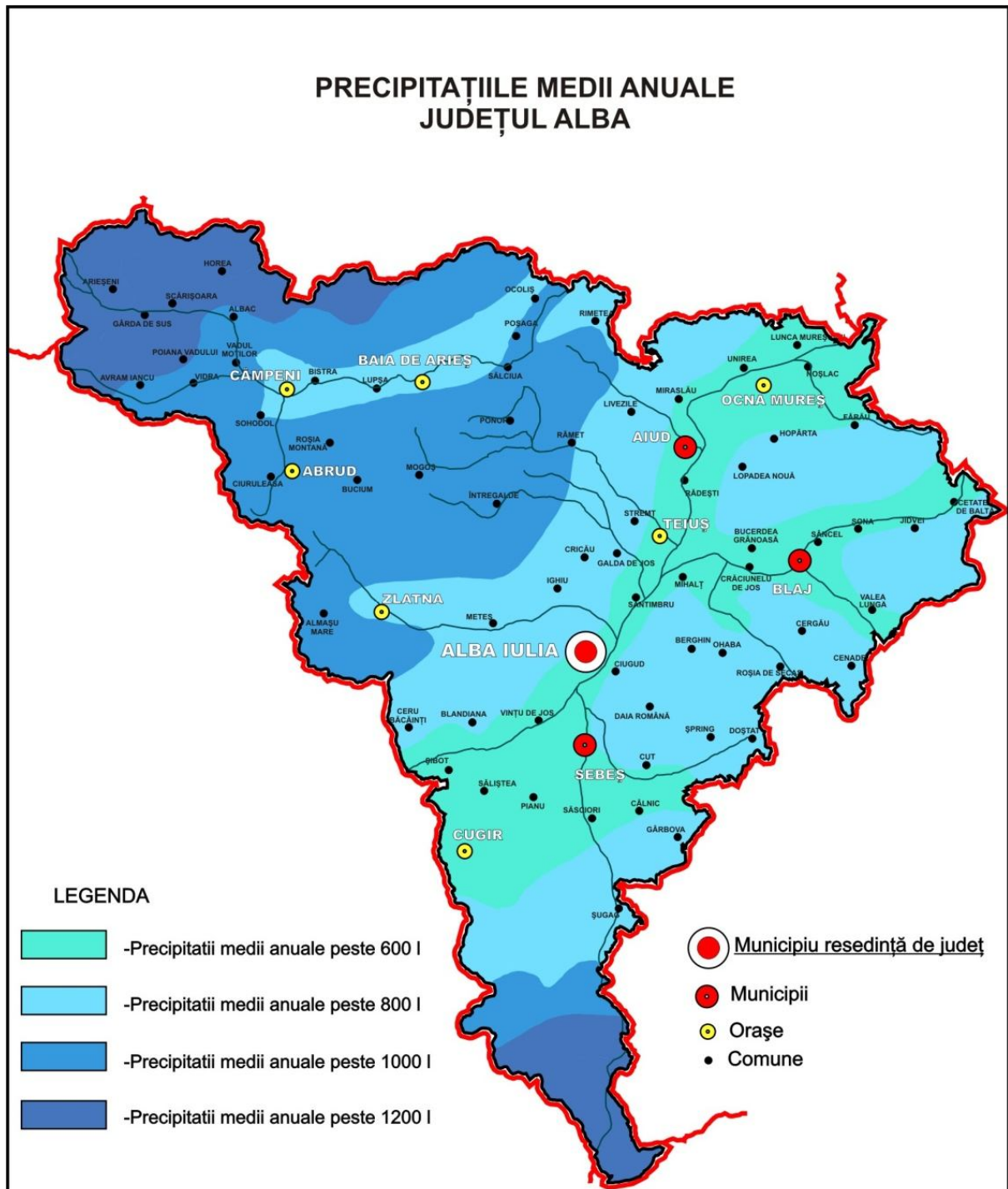

ACTUALIZARE PLAN DE AMENAJARE A TERITORIULUI JUDEȚEAN ALBA VOLUMUL II ZONE PROTEJATE - TURISM

1400 m. În depresiunile montane care sunt sub influența inversiunilor de temperatură precipitațiile variază în jur de 800 mm.

Maximul pluviometric se înregistrează la sfârșitul primăverii și începutul verii 75 – 85 mm (78,7 mm Ighiu) și 100 mm în zona montană (102,0 mm – Zlatna) iar minimum la sfârșitul iernii (20 – 30 mm în regiunile joase și 45 – 60 mm în cele înalte) în luna februarie – martie.

Stratul de zăpadă persistă 30 – 50 zile în zonele joase și peste 150 zile la înălțimi de peste 1600 m, grosimea sa fiind în medie de 3 – 7 cm respectiv 35 – 40 cm.

Vegetația și fauna

Vegetația

Diversitatea reliefului, a structurii geologice cât și a climatului se reflectă direct asupra vegetației. Astfel, între extremele altitudinale cuprinse între lunca Mureșului și cel mai înalt vârf (Șureanu 2059 m) se găsesc individualizate principalele etaje de vegetație.

Etajul alpin este caracteristic unităților montane înalte și cuprinde golurile de munte unde se întâlnesc pășunile și pajiștile alcătuite din graminee microterme: *Festuca stupina*, *Agrostis rupestris* iar pășunatul intensiv a degradat acestea instalându-se țepoșica (*Nardus stricta*). Ca vegetație arbustivă se întâlnesc aici afinul (*Vaccinium myrtillus*) și Licheanul islandic (*Cetraria islandica*).

Etajul subalpin cuprinde rariștile de la limita superioară a moldișurilor incluzând și desișurile de jneapăn (*Pinus mugo*) și ienupărul pitic (*Juniperus communis*). Intensele defrișări de păduri au favorizat extinderea acestui etaj, dar reprezintă de cele mai multe ori de pajiști secundare de pâina roșu (*Festuca rubra*) și țepoșica (*Nardus stricta*). Tot aici întâlnim pe Șureanu și tufărișuri de smirdar (*Rhododendron kotschyi*) uneori în asociații cu afinul (*Vaccinium myrtillus*).

Etajul montan este cuprins între limitele de 400 – 600 m și 1600 – 1700 m și se împarte în două subetaje: al moldișurilor (superior) și al făgetelor (inferior).

Pădurile de molid (*Picea abies*) alcătuiesc zone compacte în asociații cu Bradul alb (*Abies alba*) dar și cu unele specii ierboase ca: *Luzula silvatica*, *Hieracium transilvanicum*, *Soldanella majos* sau cu arbuști: afinul (*Vaccinium myrtillus*) și merișorul (*Vaccinium vitis – idaea*).

Pădurile de făget sunt reprezentate prin fag (*Fagus silvatica*) care la limita superioară sunt în amestec cu bradul sau molidul iar la cea inferioară cu gorunul (*Quercus petraea*). În componența acestor păduri intră și paltinul de munte (*Acer pseudoplatanus*) arțarul (*Acer platanooides*) frasinul (*Fraxinus excelsior*) și teiul (*Tilia cordata*).

Etajul stăjeretelor termofile coincide cu zona dealurilor cu un climat mai blând și este reprezentat prin stejar (*Quercus robur*), gorun (*Quercus petraea*) și cer (*Quercus cerris*) în asociații cu cireșul sălbatic (*Cerasius avium*) scorușul (*Sorbus torminalis*).

Etajul silvostepii este cuprins în zona de dealuri și Podișul Transilvaniei și este reprezentat de specii xerofile în pajiști de *Festuca valesiaca* apoi *Allium flavum*, *Carex humilis*, *Stipa capillata*, etc.

Vegetația azonală cuprinsă de-a lungul râurilor este reprezentată de specii arbustive și ierboase iubitoare de umezeală.

Pădurea este un element constitutiv al peisajului și are multiple funcțiuni precum: protecția contra forțelor naturii, (stabilirea unor alunecări de teren) protecția rezervelor de apă potabilă sau lac de agrement. Localitățile urbane au în împrejurimi păduri ce constituie loc de odihnă și recreere cum ar fi Aiud (pădurea Sloboda), Blaj (pădurea Cărbunarea), Ocna Mureș (pădurea Banța) Alba Iulia (dealul Mamut), Sebeș (Arini).

Fauna

Variatele condiții geografice au favorizat dezvoltarea unei populații faunistice bogate.

Astfel în zona montană în etajul pădurilor montane întâlnim ursul brun (*Ursus arctos*) dar și cerbul carpatin, lupul (*Canis lupus*) mistrețul (*Sus scrofa*), iar la limita inferioară sau în zona de podiș vulpea (*Vulpes vulpes*) și iepurele (*Lepus europaeus*).

Dintre păsări întâlnim horoiul (*Dryocopus martius*) alunarul (*Nucifraga caryocatactes*) mierla de piatră (*Monticola saxatilis*). Caracteristice sunt câteva perechi de

acvile de munte (*Aquila chrysaetos*) în Cheile Râmețului și Colții Trascăului, cât și cocoșul de munte (*Tetrao urogallus*) în Munții Șureanu.

Apele sunt bogate în pești: somnul, cleanul, crapul, mreana care populează văile Mureșului și Târnavei cât și păstrăvul ce populează cursurile superioare ale râurilor montane.

Ca o concluzie se poate spune că din punct de vedere zoogeografic fauna are o structură mozaicată și complexă impunându-se în mod deosebit fauna montană, de șes și coline și cea acvatică.

a) Patrimoniul natural protejat

ARIILE NATURALE PROTEJATE DIN JUDEȚUL ALBA – PREMISĂ ESENȚIALĂ A DEZVOLTĂRII REGIONALE

Cuvinte cheie: arii naturale protejate, turism, dezvoltare regională, județul Alba.

Ariile naturale protejate (rezervațiile naturale, parcurile naturale și naționale, rezervațiile biosferei) reprezintă cele mai pitorești peisaje, care adăpostesc totodată o serie de rarități floristice și faunistice, formațiuni geologice și paleontologice deosebite, peșteri cu gheață fosilă sau cu formațiuni calcaroase, avenuri, etc., unele cu valoare de unicat în România și chiar în Europa. Acestea constituie obiective turistice majore, care în urma unor amenajări corespunzătoare s-ar putea integra într-un program de dezvoltare durabilă a spațiului rural, a cărui resurse sunt în general limitate.

În acest sens propunem elaborarea și publicarea unor lucrări privind ariile naturale protejate și o colaborare mai strânsă a specialiștilor care le studiază (geografi, geologi, botaniști, zoologi, silvicultori, speologici, etc.) cu consiliile locale și județene, precum și cu atențiile de turism județene. Pe această cale se va putea valorifica mai bine potențialul natural a multor regiuni izolate, cu precădere din zonele montane fără a veni în contradicție cu necesitățile de conservare a naturii. În continuare doresc să aduc o serie de exemplificări concrete de încadrare în circuitul turistic a ariilor naturale protejate din județul Alba, în care prin Hotărârea Consiliului Județean nr. 27/11.06.1999 au fost declarate 93 de rezervații naturale de interes județean și 120 de monumente ale naturii de interes județean. Din lista celor 93 de rezervații de interes județean prin Legea 5/2000 privind aprobarea Planului de amenajare a teritoriului național - Secțiunea a III-a – Zone protejate un număr de 83 de rezervații au fost declarate ca rezervații naturale de interes național, cele care se găsesc în județul Alba fiind următoarele :

- Rezervațiile naturale de importanță națională din județul Alba

1. Detunata Goală
2. Râpa Roșie
3. Detunata Flocoasă
4. Pintenii din Coasta Jinei
5. Oul Arșiței
6. Masa Jidovului
7. Stânca Grunzii
8. Piatra Despicață
9. Peștera Vânătorile Ponorului

10. Peștera Ghețarul Scărișoara

11. Peștera Ghețarul de la Vârtop
12. Cheile Râmețului
13. Huda lui Papară
14. Pădurea Vidolm
15. Poiana cu narcise de la Negrileasa
16. Molhașurile Căpățânei
17. Poienile cu narcise din Tecșești
18. Iezerul Șurianul
19. Calcarele de la Ampoița
20. Cheile Întregalde
21. Cheile Vălișoarei
22. Șesul Craiului – Scărița Belioara
23. Calcarele cu orbitoline de la Piatra Corbului
24. Dealul cu Melci
25. Pârâul Bobii
26. Calcarele de la Valea Mică
27. Pădurea Sloboda
28. Iezerul Ighiel
29. Tăul fără fund de la Băgău
30. Cheile Gârdișoarei
31. Cheile Ordâncușei
32. Cheile Albacului
33. Cheile Văii Morilor
34. Cheile Poșegii
35. Cheile Runcului
36. Cheile Pociovaliștei
37. Cheile Glodului
38. Cheile Cibului
39. Cheile Caprei
40. Cheile Ampoiței
41. Cheile Văii Cetății

- 42.Cheile Galdiței și Turcului
- 43.Cascada Vârciorog
- 44.Cascada PISOAIA
- 45.Piatra Ceții
- 46.Luncile Prigoanei
- 47.Piatra Bulbuci
- 48.Piatra Tomii
- 49.Piatra Varului
- 50.Piatra Boului
- 51.Piatra Poienii
- 52.Piatra Grohotișului
- 53.Bulzul Gălzii
- 54.Cheile Gălzii
- 55.Cheile Tecșeștilor
- 56.Cheile Pravului
- 57.Cheile Piatra Bălții
- 58.Cheile Geogelului
- 59.Cheile Plaiului
- 60.Avenul din Hoanca Urzicarului
- 61.Coiba Mică
- 62.Coiba Mare
- 63.Peștera Vârtopașu
- 64.Huda Orbului
- 65.Hodobana
- 66.Avenul cu două intrări
- 67.Izbucul Tăuzului
- 68.Hoanca Apei
- 69.Avenul de la Tău
- 70.Pojarul Poliței
- 71.Avenul din șesuri
- 72.Izbucul Poliței
- 73.Izbucul Cotețul Dobreștilor
- 74.Peștera de sub Zgurăști
- 75.Peștera Poarta lui Ionele
- 76.Peștera Dirninii
- 77.Izbucul Mătișești
- 78.Peșterile Lucia
- 79.Peștera de la Groși
- 80.Cheile Mândrușului
- 81.Cheile Silosului
- 82.Cheile Mănăstirii
- 83.Cheile Corbului.

Actualmente se poate vorbi în acest județ de existența a 230 de arii naturale protejate, ocupând o suprafață de 102009, 05 ha. Luând în considerare categoriile de arii naturale protejate definite de OUG 154/2008 , la nivelul județului Alba situația se prezintă astfel :

- Parcuri naturale : 1
- Rezervații naturale de interes național : 83
- Rezervații naturale de interes județean : 10
- Monumente ale naturii de interes județean : 120

- Arii de protecție specială avifaunistică : 3
- Situri de importanță comunitară : 13

Nr. crt.	Lista rezervațiilor naturale de interes județean(HCJ nr.27/1999)	Tipul	Suprafața [ha]	Anul Declarării
1	Piatra Craivei	- geologică	10,00	1999
2	Muntele Piatra Secuiului	- complexă	350,00	1999
3	Lacul Panade	- complexă	1,60	1999
4	Rapa Lancramului	- complexă	0,5	1999
5	Bazinul Vaii Inzelului	- peisagistica	260,00	1999
6	Vulcanii Noroiosi de la Boz	- geologica	0,25	1999
7	Gradina Botanica de la Blaj	- botanica	9,00	1999
8	Padurea Carburnarea	- botanica	195,3	1999
9	Fanetele de pe Dealul Pricop	- botanica	10,00	1999
10	Tinoavele din Lunca Tartarului	- botanica	6,00	1999

Acest număr poate părea mare și este într-adevăr mare comparativ cu județele vecine, cum este de exemplu județul Cluj cu 21 rezervații naturale, județul Mureș cu 14 rezervații, județele Arad și Sibiu cu 15 rezervații fiecare, județul Hunedoara cu 42 de rezervații și județul Bihor cu 60 rezervații naturale, dar el reflectă marele potențial natural al județului Alba, precum și preocupările specialiștilor și autorităților de a declara și proteja aceste areale.

Trebuie subliniat faptul că, în prezent în România există 916 rezervații naturale, 12 parcuri naționale, 3 rezervații ale biosferei, 14 parcuri naturale, 5 situri RAMSAR, 1 sit al patrimoniului natural universal, 2 rezervații științifice, 3 monumente ale naturii, 136 de SPA (arii de protecție specială avifaunistică) și 273 de SCI (situri de importanță comunitară). Numărul de 1365 de areale protejate în România nu este exagerat dacă ne comparăm cu alte țări europene, și anume cu Germania, unde sunt declarate peste 5200 de rezervații naturale, 12 parcuri naturale și 12 rezervații ale biosferei recunoscute de UNESCO, raportate la o țară cu o suprafață de 357.000 km², deci cu 120.000 km² mai mult decât România, respectiv cu încă 1/3 din suprafață și o populație de peste 82.000.000 locuitori. O trăsătură generală este faptul că toate tipurile de arii protejate din Germania menționate sunt folosite ca obiective predilecte pentru turism și loisir, respectiv pentru odihnă și recreere în mijlocul naturii de foarte mulți turiști din țară și din străinătate.

Clasificate pe categorii situația ariilor protejate din județul Alba este următoarea: 27 rezervații complexe, 5 rezervații peisagistice, 26 rezervații geologice și geomorfologice, 24 rezervații speologice, 2 rezervații paleontologice, 2 rezervații forestiere și 7 rezervații botanice. Marea lor majoritate sunt localizate în Munții Apuseni (79 rezervații), urmați de Munții Șureanului (7 rezervații) și apoi de Podișul Secașelor (4 rezervații) și de Podișul Tîrnavelor (3 rezervații).

Vizitarea acestor arii naturale protejate se poate face folosind cinci axe principale de circulație, respectiv văile Arieșului, Ampoiului, Mureșului, Sebeșului și Tîrnavei.

Pe toate aceste văi se găsesc șosele asfaltate, din care se desprind drumuri pietruite, majoritatea rezervațiilor fiind ușor accesibile și pentru grupuri mari de turiști. Între acestea se remarcă Valea Arieșului, în lungul căreia se disting patru regiuni turistice, și anume: Valea Arieșului Mare, în care se găsesc 24 de rezervații naturale, Valea Arieșului Mic cu 5 rezervații, Valea Abrudului și a Bistricioarei cu 6 rezervații și Valea Arieșului cuprinsă între

Sălciua și Vidolm cu 8 rezervații. În continuare, în cuprinsul Văii Ampoiului și a afluentului ei, Valea Ighiului, precum și la sud de interfluviul spre Valea Mureșului se întâlnesc 14 rezervații, pe Valea Mureșului, mai exact pe văile afluenților ei ce coboară din Munții Trascăului, și anume Văile Aiudului, Gîrbovei, Geoagiului, Cetii, Galdei, Cricăului și Rîtului, ultima venind din Podișul Tîrnavelor, sunt 22 de rezervații, pe Valea Sebeșului și la obârșia Văii Cugirului, precum și a Văii Bozului sunt 11 rezervații, iar pe Valea Tîrnavei și a Tîrnavei Mici se întâlnesc doar 3 rezervații.

Cazarea turiștilor se poate face atât în hotelurile din orașele situate pe aceste văi, în moteluri, cabane turistice sau forestiere, cât și la localnici, în special pe Valea Arieșului Mare, unde un număr de 4 localități (Albac, Scărișoara, Gîrda de Sus și Arieșeni) au statutul de "Sat turistic", ca urmare a punerii în aplicare a unei acțiuni mai largi numită "Operation village roumain". Tot aici, pe valea superioară a Arieșului Mare, deci în regiunea de concentrare maximă a rezervațiilor naturale, regiune propusă să între în viitoarea Rezervație a Biosferei "Munții Apuseni", în comuna Arieșeni, mai exact în satele componente Galbena, Bubești și Vîrtop, se preconizează construirea unui mare centru turistic, în special pentru practicarea sporturilor de iarnă.

Proiectul numit "Pro Arieșeni" prevede construirea în localitatea Galbena a unui hotel de mare capacitate, cu săli de conferință, zone pentru case de vacanță private (actualmente există un restaurant, câteva vile și campingul "Arieșeni") și un complex comercial pentru circa 2.000 de persoane, aici fiind centrul efectiv al întregului complex. La Vîrtop, în imediata apropiere a cumpenei de ape spre bazinul Crișului Negru și la limita cu județul Bihor, este proiectat un hotel, un sat de vacanță și un centru comercial pentru 700 de persoane, iar la Bubești, sat între cele două puncte deja amintite, un hotel pentru 400 de persoane, cu multe locuri de parcare pentru mașini mici și autocare. Concomitent este prevăzut să se construiască câteva restaurante la stațiile superioare ale telescaunelor, cu terase, precum și o piscină în aer liber cu apă încălzită, terenuri de tenis de câmp și de masă, programe de hipism, minigolf și pescuit.

Din acest important centru turistic, cu poziție centrală în Munții Apuseni, se vor putea organiza numeroase excursii cu microbuze, autocare sau chiar cu mașini personale, precum și drumeții, pe trasee ușor accesibile, cu posibilitatea de a se vizita următoarele rezervații naturale:

- Pe Valea Arieșului Mare până în localitatea Gîrda de Sus, iar de aici pe Valea Ordîncușii prin Cheile Ordîncușii, cu vizitarea peșterii Poarta lui Lonele, Peștera de sub Zgurăști, Avenul din Șesuri, renumita Peșteră Ghețarul de la Scărișoara, Peștera Pojarul Poliței. Tot de la Gîrda de Sus se poate merge pe Valea Gîrda Seacă, în lungul căreia se află rezervațiile naturale Izbul Cotetului Dobreștilor, Avenul de la Tău, Peștera Hoanca Apei, Izbul Tăului, Avenul cu două Intrări, Cheile Gîrdișoarei, precum și peșterile: Hodobana, Coiba Mică, Coiba Mare, Gura Apei, Ghețarul de la Vîrtop și Huda Orbului.
- Pe Valea Crișului Negru, mai exact pe afluenții acestuia, și anume: Crișul Băitei, Valea Sighiștelului, Crăiasa și Crișul Pietros, unde se pot vedea rezervațiile naturale Groapa Ruginoasă - Valea Seacă, peștera Poarta Bihorului, cele 40 peșteri de pe Valea Sighiștelului, Peștera Urșilor de la Chișcău, Piatra Bulzului, Cascada Seritoarea Bohodeiului și Platoul carstic Padiș, unde se află și cabana Padiș. Pe acest platou și în jurul lui se întâlnesc renumitele rezervații naturale Cetățile Ponorului, Cetatea Rădesei, Pietrele Boghii și Peștera Șura Boghii,

Depresiunea și Lacul Vărășoia, Turbăriile de la Padiș, Vîrful Biserica Moșului, Piatra Galbenei, Poiana Florilor, Izbulul și Valea Galbenei, Ghețarul Focul Viu, Avenul Bortigului, Molhașurile din Valea Izbuclor, Depresiunea Bălileasa, Groapa de la Barsa, Sorbul de la Ponor, Platoul carstic Lumea Pierdută, Avenul Geamănata, Avenul Negru și Avenul Acoperit.

Prin dezvoltarea turismului, localnicii vor putea asigura atât serviciile în hoteluri, restaurante și cabane, ca ghizi și paznici la unele peșteri, etc., cât și produsele alimentare la restaurante și cabane, uneori chiar și prin cazarea în gospodăriile unor țărani, deci se vor crea noi locuri de muncă și posibilități de venituri pentru localnici.

În scopul atragerii unui număr cât mai mare de turiști, atât din țară, cât și din străinătate, este necesară însă modernizarea infrastructurii în general și a căilor de comunicație în special. Drumul național DN 75 Turda - Oradea, asfaltat în totalitate, ce străbate peisaje foarte pitorești pe Valea Arieșului, trecând inclusiv prin rezervațiile naturale Cheile Albacului și Cheile Mîndruțului, are multe porțiuni deteriorate, unele din cauza inundațiilor catastrofale din anii precedenți, porțiuni care trebuiesc neapărat remediate. La rândul lor, drumurile comunale ce străbat platourile calcaroase acoperite cu argilă fină reziduală provenită din alterarea calcarului, prezintă numeroase gropi și bolovani mari de calcar, care împiedică o circulație fluentă pentru microbuze și autoturisme, care cu puțin pietriș ar putea fi nivelate.

În același timp ar fi foarte utilă construirea unui hotel de mici proporții sau a unei cabane în apropierea Peșterii Ghețarul de la Scărișoara, eventual pe locul fostei cabane Scărișoara, care a ars cu circa 8 ani în urmă, în vederea cazării grupurilor de elevi și de tineri, ca și a altor turiști, veniți aici pe jos, care vor să viziteze Peștera Ghețarul de la Scărișoara și nu au posibilități de deplasare la Campingul de la Arieșeni sau în altă parte. Pe de altă parte, pe lângă prospectele și ghidurile turistice tipărite, care ar trebui să se găsească din belșug și în limbi străine, atât la agențiile de turism din orașe, la hoteluri, campinguri și în localitățile turistice (Albac, Scărișoara, Gîrda de Sus, Arieșeni, etc.), ar mai fi necesar ca o serie de indicatoare turistice să aibă texte și în limbile engleză și germană, nu numai în română și franceză, deoarece majoritatea turiștilor străini nu cunosc aceste două limbi romanice. Totodată ar fi necesar ca și localnicii tineri sau chiar mai în vârstă să cunoască o serie de cuvinte și expresii în limbile de circulație internațională, cu precădere în engleză, dar la nevoie chiar și în maghiară, deoarece cei mai mulți turiști provin din Ungaria. Conform datelor statistice rezultă că în prezent, dar și în viitorul apropiat țările vecine sunt principalii furnizori de turiști, iar în afaceri trebuie să faci o serie de investiții materiale și intelectuale dacă dorești să ai profituri.

În viitorul apropiat Ministerul Mediului preconizează înființarea Rezervației Biosferei "Munții Apuseni" (fig.1), cu scopul realizării unei administrații proprii, în vederea protejării eficiente a unui areal mai extins și a dezvoltării unui turism organizat și profitabil pentru regiunea respectivă, așa cum s-a făcut în Delta Dunării.

Caracterul specific și importanța deosebită a Munților Apuseni, comparativ cu restul Carpaților Românești, au fost remarcate de numeroși oameni de știință, dintre care un loc aparte îl deține naturalistul Emil Racoviță, care a lansat ideea creării aici a unui parc național încă din anul 1928. Acest lucru nu s-a putut realiza din păcate până în prezent deoarece prin definiție în cuprinsul unui parc național este interzisă orice exploatare sau locuire, iar vizitatorilor le este permisă intrarea în condiții speciale, pentru scopuri de cercetare, educație, culturale și recreație, de regulă însoțiți de ghizi sau paznici (New Delhi, 1969).

În ultimii 10 ani a apărut noțiunea de **rezervație a biosferei** ca urmare a recunoașterii situațiilor existente pe glob și dezbaterilor științifice desfășurate în cadrul Programului "Omul și Biosfera" (Man and Biosphere Program, prescurtat MAB), la care a aderat și România. Rezervațiile biosferei reflectă o concepție modernă de conservare a naturii, unde activitatea umană nu este exclusă, ci coabitează armonios cu protecția naturii. Ele pot contribui totodată la dezvoltarea economică a localităților, de altfel izolate, modernizarea și dezvoltarea meșteșugurilor artisanale locale, deci la îmbunătățirea vieții locuitorilor și la popularizarea lor pe plan național și internațional.

În această nouă viziune, Ministerul Mediului a propus, la solicitarea UNESCO, încă din anul 1991, crearea în România a 8 parcuri naționale: Retezat, Cozia, Piatra Craiului, Bucegi, Ceahlău, Cheile Bicazului - Hășmaș, Rodna și Căliman, precum și a 5 rezervații ale biosferei: Munții Apuseni, Munții Aninei, Valea Cernei, Defileul Dunării și Delta Dunării, din care doar ultima a obținut acest statut.

Suprafața, limitele și monumentele naturii pe care acestea le cuprind au fost stabilite de colective de cercetători din mai multe domenii ale științelor naturii, cum sunt biologi, geografi, geologi, speologi și silvicultori, buni cunoscători ai regiunilor respective, iar hărțile de detaliu la scara 1 : 50.000 și textele aferente au fost întocmite în cadrul Institutului de Geografie din București. Documentația realizată astfel a fost depusă la Parlamentul României, urmând ca în curând, pe baza ei, să se adopte o lege privind regimul viitoarelor parcuri naționale și rezervații ale biosferei.

Partea central-vestică a Munților Apuseni, propusă spre a fi declarată ca rezervație a biosferei, se impune printr-o mare varietate petrografică și geomorfologică, aici întâlnindu-se roci eruptive, calcare, conglomerate, gresii și șisturi argiloase, fiecare tip de rocă generând un tip specific. Predominarea în unele locuri a formațiunilor carstificabile (calcare și dolomite) au favorizat crearea unor peisaje deosebit de pitorești, reprezentate prin creste zimțate, versanți abrupti, chei înguste, precum și numeroase peșteri, avene și ponoare. O particularitate a carstului o constituie aici și prezența peșterilor cu gheață, singurele de acest fel din țară și chiar din Europa (Ghețarul de la Scărișoara, Ghețarul de la Vîrtop, Ghețarul de la Barsa, Ghețarul Focul Viu, Avenul Bortigului și Ghețarul de la Zgurăști).

Alături de bogăția fenomenelor carstice, aici se întâlnește un mare număr de stânci izolate și portaluri de mari dimensiuni, puncte fosilifere, turbării, păduri și arbori seculari, izbucuri, sorburi, etc., majoritatea fiind deja declarate monumente ale naturii sau rezervații naturale de diferite tipuri (geologice, paleontologice, botanice și hidrologice). Pe o suprafață relativ restrânsă se găsesc 75 de astfel de monumente ale naturii și rezervații naturale, fapt ce impune reunirea lor într-un singur areal, în vederea ocrotirii lor mai eficiente și al administrării lor mai adecvate (fig. 2).

Existența a numeroase așezări permanente cu caracter aparte (crânguri, sate risipite), a căror locuitori practică meșteșuguri tradiționale (creșterea animalelor, exploatarea forestieră și prelucrarea artizanală a lemnului), precum și trecutul glorios al unor localități (Albac - satul natal al lui Horea), justifică în plus păstrarea acestei regiuni într-o formă cât mai originală, iar acest lucru se va putea realiza în mod ideal prin includerea ei în cadrul unei rezervații a biosferei a cărei statut include, atât protecția naturii, cât și a activităților umane specifice.

Limita de nord:

La nord-est urmărește culmea care leagă Vîrfurile Măgura Fericiei (1.106 m), de Vîrfurile Poienii (1.627 m), numită Culmea Fericiei, care se continuă spre est cu cumpăna de ape ce separă bazinul Crișul Repede de nord de bazinul Someșului Cald la sud. În lungul acestei

culmi se înșiră Vîrfurile Poienii (1.267 m), Bohodei (1.654 m), Fîntîna Rece (1.652 m), Cîrligatele (1.694 m), Coasta Brăieșei (1.678 m), Britei (1.759 m), Culmea Gărduțul de Piatră, Miclău (1.640 m) și Nimăiasa (1.589 m).

În partea central-nordică limita urmărește culmea ce leagă Vîrfurile Nimăiasa (1.589 m), cota 1.617 m, Vîrfurașu (1.688 m), Între Munți (1.538 m), cota 1.785 m, Dealul Păltinișului ce culminează în Vîrful Piatra Grăitoare (1.557 m), Vf. Iconii (1.498 m), Vf. Gropița (1.486 m), scris greșit pe hărțile topografice sub numele de Căciulata.

La nord-est culmea care leagă Vf. Gropița (1.486 m), Pasul Prislop (1.250 m) prin care trece drumul forestier din Valea Someșului Cald spre localitatea Răchițele, Culmea Căciulatului, Vf. Căciulatu (1.267 m), Măgura Călățele (1.404 m), Dealul Negru (1.099 m), albia Someșului Cald în apropierea confluenței cu Valea Neagră.

Limita de est.

La nord-est urmărește Valea Someșului Cald în amonte până la barajul Lacului Fîntînele, de unde urcă pe culmea care separă bazinetul Văii Beliș de cel al Văii Răcățau, numită Dealul Fîntînele (1.322 m), trecând apoi peste Dealul Dobruș (1.414 m), Vf. Stîinii (1.460 m), Chicera Negrului (1.497 m), Strueru (1.482 m), Vf. Colțul Vîrfului.

La sud-est se continuă pe Culmea Petreasa până la obîrșia Văii Ploștinii, coboară pe malul drept al Văii Ploștinii până la confluența cu Albacul, de unde merge pe malul drept al Văii Albacului până la confluența cu Arieșul Mare, în localitatea Albac.

Limita de vest.

La nord-vest culmea care separă bazinul Văii Runcului de cel al Văii Aleului, ce pornește din Măgura Fericii (1.106 m), se continuă apoi pe culmea și pe versanții estici ai Dealului Blidaru (800 m) și ai Dealului Bota, coborînd până la confluența Văii Aleului cu Crișul Pietros.

La sud-vest traversează Valea Lazului și Valea Mare, trece prin Vf. La Ogrăduță (578 m), până în partea de est a localităților Chișcău și Măgura, precum și prin partea de vest a localității Sighiștel.

Limita de sud:

La sud-vest urmărește versantul drept al râului Crișul Băița, în valea căruia se află localitățile Fânațe, Nucet, Băița și Băița - Plai. De la confluența râului Crișul Băița cu râul Honca Moșului limita urcă pe Dealul Frăsinel, trece prin Vârful Gheleșoia (1.396 m), ajungînd până la pasul Vârlop (1.155 m) de la obîrșia râului Arieșul Mare.

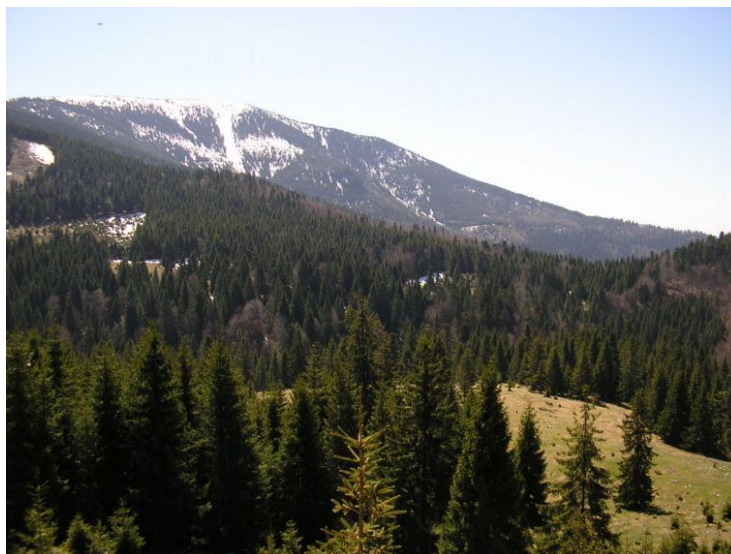
Spre sud-vest limita merge pe malul stîng al Arieșului Mare, până la Cheile Albacului de unde trece pe malul drept al râului, pentru a include și aceste chei, ocolind localitățile Arieșeni, Gârda de Sus, Scărișoara și Albac, încheindu-se la confluența Arieșului cu Valea Albacului.

În cuprinsul acestor limite, Rezervația Biosferei "Munții Apuseni" are o suprafață de 75.784 ha, totalizînd un perimetru de 162,75 km. Ea include teritorii din județul Bihor, unde se află cele mai numeroase rezervații naturale și monumente ale naturii (42), urmat de județele Alba (24) și Cluj (9). Suprafața relativ mare aflată în județul Cluj se datorează prezenței aici a Lacului Fântânele, ale cărui împrejurimi au un regim special de protecție, cuprinzînd astfel și un element antropic recent, de mare importanță pentru alimentarea cu apă a municipiului Cluj-Napoca.

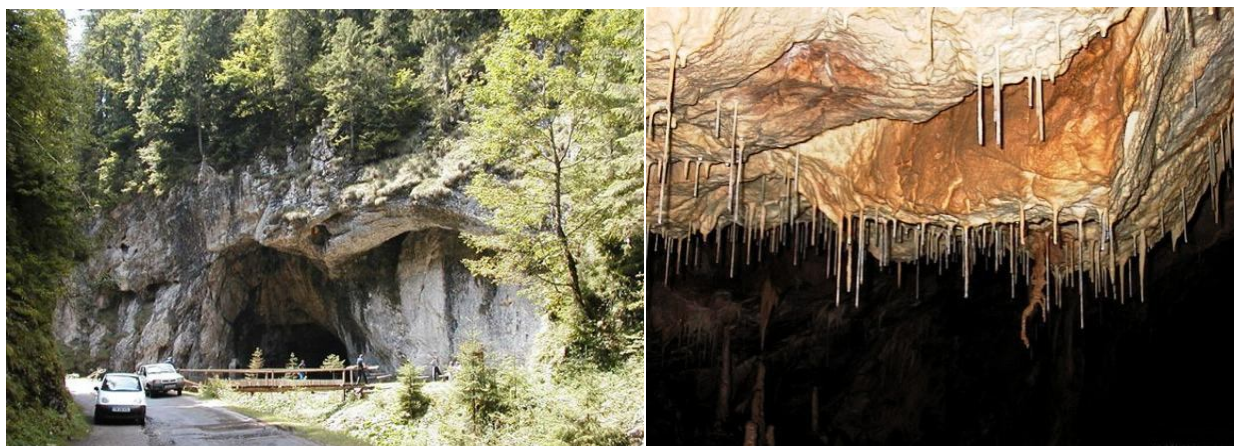
În continuare prezentăm listele cu rezervațiile naturale și cu monumentele naturii ce fac parte din Rezervația Biosferei "Munții Apuseni".

Areale cu rezervații naturale de importanță specială:

Nr. crt.		Categ	Tipul	Suprafața - ha -
I.	Platoul carstic - Depresiunea Vărășoaia - Vârful Biserica Moțului	IV	complexă	39,00
II.	Cetățile Ponorului	IV	complexă	14,90
III.	Complexul carstic Valea Ponorului - Lumea Pierdută	IV	complexă	39,00
IV.	Valea Galbenii	IV	complexă	70,00
V.	Complexul cavernicol Groapa de la Barsa - Focul viu	IV	complexă	30,00
VI.	Depresiunea Bălileasa	IV	complexă	24,00
VII.	Pietrele Boghi - Obârșia Crișului Pietros	IV	complexă	38,40
VIII.	Cetatea Rădesei - Izvoarele Someșului Cald	IV	complexă	20,00
IX.	Sărtoarea Bohodeiului - Obârșia Văii Aleului	IV	complexă	32,90
X.	Vârful Cântigatele	IV	botanică	10,00
XI.	Coasta Brăesii - Piatra Grăitoare	IV	botanică	6,00
XII.	Codrul secular Ciuria - Valea Firii	IV	botanică	35,00
XIII.	Pietrele Albe - Peștera Vârfurașu	IV	complexă	14,00
XIV.	Peștera Urșilor de la Chișcău	IV	speologică	4,00
XV.	Peștera de la Nicula	IV	speologică	2,00
XVI.	Valea Sighiștelului	IV	complexă	420,00
XVII.	Peștera Porțile Bihorului	IV	complexă	2,00
XVIII.	Groapa Ruginoasă - Valea Seacă	IV	complexă	20,40
XIX.	Valea și Molhașurile Izbul Mic	IV	complexă	80,00
XX.	Complexul carstic Gârda Seacă - Ghețarul de la Vârtop	IV	complexă	20,00
XXI.	Peștera Ghețarul de la Scărișoara - Valea Ocoale	IV	complexă	14,00
XXII.	Cheile Ordâncușii	IV	complexă	10,00
XXIII.	Peretele Dârninii - Izbul Mățișești	IV	complexă	5,00
XXIV.	Cheile Albacului	IV	complexă	35,00
XXV.	Făgetul Măgurii	IV	forestieră	6,00
XXVI.	Hoanca Apei	IV	complexă	4,00

Rezervații și monumente ale naturii individuale:

Nr. crt.		Tipul	Suprafața - ha -
• JUDEȚUL ALBA			
1.	Peștera Ghețarul de la Vârtop	speologic	1,00
2.	Peștera Gura Apei	speologic	1,50
3.	Peștera Huda Orbului	speologic	1,00
4.	Peștera Coiba Mare	speologic	1,00
5.	Peștera Coiba Mică	speologic	1,00
6.	Peștera Hodobana	speologic	1,00
7.	Avenul cu două intrări	speologic	0,10
8.	Izbucul Tăuzului	speologic	0,10
9.	Peștera Hoanca Apei	speologic	1,00
10.	Avenul din Șesuri	speologic	0,10
11.	Peștera Ghețarul de la Scărișoara	speologic	1,00
12.	Peștera Pojarul Poliței	speologic	1,00
13.	Izbucul Poliței	hidrologic	0,10
14.	Izbucul Cotețul Dobreștilor	hidrologic	0,10
15.	Peștera Ghețarul de la Zgurăști	speologic	1,00
16.	Peștera Poarta lui Ionele	speologic	0,10
17.	Peștera din Peretele Dâminii	speologic	1,00
18.	Izbucul Mătisești	hidrologic	0,10
19.	Cheile Albacului	geologic	35,00
20.	Cheile Mândruțului	geologic	3,50
21.	Cheile Gârdișoarei	geologic	15,00
22.	Avenul de la Tău	speologic	0,10
23.	Cheile Ordâncușei	geologic	10,00
24.	Avenul din Hoanca Urzicarului	speologic	0,10

Zonele naturale protejate de interes național și monumente ale naturii din județul Alba, conform Legii 5/aprilie 2000 sunt, după cum urmează:

1. Parcuri naturale:

- Munții Apuseni – S = 75.784,00 ha, această suprafață incluzând și suprafețe din județele Cluj și Bihor.

2. Rezervații și monumente ale naturii:

ACTUALIZARE PLAN DE AMENAJARE A TERITORIULUI JUDEȚEAN ALBA**VOLUMUL II
ZONE PROTEJATE - TURISM**

Nr. crt.	Denumire	Localizare	Suprafață (ha)
1.	Detunata Goală	Com.Bucium	24,00
2.	Râpa Roșie	Oraș Sebeș	25,00
3.	Detunata Flocoasă	Com.Bucium	5,00
4.	Pintenii din Coasta Jinei	Com.Șugag, sat Dobra	1,00
5.	Oul Arșiței	Com.Săsciori, sat Tonea și com.Pianu	0,20
6.	Masa Jidovului	Com.Șugag, sat Tău-Bistra	0,20
7.	Stânca Grunzii	Com.Șugag, sat Tău-Bistra	0,20
8.	Piatra Despicață	Com.Roșia Montană	0,20
9.	Peștera Vânătorii Ponorului	Com.Ponor	5,00
10.	Peștera Ghețarul Scărișoarei	Com.Gîrda de Sus	1,00
11.	Peștera Ghețarul de la Vârtop	Com.Arieșeni, sat Casa de Piatră	1,00
12.	Cheile Rîmețului	Com.Rîmeț, sat Valea Mănăstirii	40,00
13.	Huda lui Papară	Com.Sălcium, sat Sub Piatră	4,50
14.	Pădurea Vidolm	Com.Ocoliș, sat Vidolm	44,20
15.	Poiana cu Narcise de la Negrileasa	Com.Bucium	5,00
16.	Molhașurile Căpățânei	Com.Bistra	5,00
17.	Poienile cu Narcise din Tecșești	Com.Întregalde, sat Tecșești	2,00
18.	Iezerul Șureanu	Oraș Cugir	20,00
19.	Calcarele de la Ampoita	Com.Meteș, sat Ampoita	10,00
20.	Cheile Întregalde	Com.Întregalde, sat Modolești	25,00
21.	Cheile Vălișoarei	Com.Livezile, sat Vălișoara	20,00
22.	Șesu Craiului – Scărița Belioara	Com.Poșaga, sat Poșaga de Sus	47,70
23.	Calcarele cu Orbitoline de la Piatra Corbului	Com.Meteș	2,00
24.	Dealul cu Melci	Com.Vidra	5,00
25.	Pârâul Bobii	Mun.Aiud, sat Gîrbova de Sus	1,50
26.	Calcarele de la Valea Mică	Oraș Zlatna, sat Valea Mică	1,00
27.	Pădurea Sloboda	Mun.Aiud	20,00
28.	Iezerul Ighiel	Com.Ighiu, sat Ighiel	20,00
29.	Tău fără fund de la Băgău	Com.Lopadea Nouă	7,40
30.	Cheile Gîrdișoarei	Com.Arieșeni	15,00
31.	Cheile Ordîncușei	Com.Gîrda de Sus	10,00
32.	Cheile Albacului	Com.Albac	35,00
33.	Cheile Văii Morilor	Com.Vidra, sat Ponorel	30,00
34.	Cheile Poșegii	Com.Poșaga, sat Poșaga de Sus	10,00
35.	Cheile Runcului	Com.Ocoliș, sat Runc	20,00
36.	Cheile Pociovaliștei	Com.Ocoliș, sat Runc	25,00
37.	Cheile Glodului	Com.Almașu Mare, sat Glod	20,00
38.	Cheile Cibului	Com.Almașu Mare	15,00
39.	Cheile Caprei	Oraș Zlatna, sat Feneș	15,00
40.	Cheile Ampoitei	Com.Meteș, sat Lunca Ampoitei	15,00
41.	Cheile Văii Cetății	Com.Galda de Jos	10,00
42.	Cheile Găldiței și Turcului	Com.Întregalde	80,00
43.	Cascada Vîrciorog	Com.Arieșeni	5,00
44.	Cascada PISOAIA	Com.Vidra, sat Nemiș	5,00
45.	Piatra Cetii	Com.Întregalde	75,00
46.	Luncile Prigoanei	Com.Șugag	15,00
47.	Piatra Bulbuci	Oraș Zlatna, sat Feneș	3,00

48.	Piatra Tomii	Com.Ceru Băcăinți, sat Bulbuc	1,00
49.	Piatra Varului	Com.Meteș	1,00
50.	Piatra Boului	Com.Meteș	3,00
51.	Piatra Poieni	Com.Ighiu, sat Ighiel	1,00
52.	Piatra Grohotișului	Com.Ighiu, sat Ighiel	5,00
53.	Bulzul Gălzii	Com.Galda de Jos	3,00
54.	Cheile Gălzii	Com.Galda de Jos	1,00
55.	Cheile Tecșeștilor	Com.Întregalde	5,00
56.	Cheile Pravului	Com.Rîmeț, sat Cheia	3,00
57.	Cheile Piatra Bălții	Com.Rîmeț, sat Cheia	2,00
58.	Cheile Geogelului	Com.Ponor	5,00
59.	Cheile Plaiului	Com.Livezile	2,00
60.	Avenul din Hoanca Urzicarului	Com.Roșia Montană, sat Vîrtop	1,00
61.	Coliba Mică	Com.Arieșeni, sat Casa de Piatră	1,00
62.	Coliba Mare	Com.Arieșeni, sat Casa de Piatră	1,00
63.	Peștera Vîrtopașu	Com.Arieșeni, sat Casa de Piatră	1,00
64.	Huda Orbului	Com.Arieșeni, sat Casa de Piatră	1,00
65.	Hodobana	Com.Arieșeni, sat Hodobana	1,00
66.	Avenul cu două intrări	Com.Arieșeni, sat Hodobana	1,00
67.	Izbucul Tăuzului	Com.Arieșeni, sat Hodobana	1,00
68.	Hoanca Apei	Com.Gîrda de Sus	1,00
69.	Avenul de la Tău	Com.Gîrda de Sus	1,00
70.	Pojarul poliței	Com.Gîrda de Sus	1,00
71.	Avenul din șesuri	Com.Gîrda de Sus	1,00
72.	Izbucul Poliței	Com.Gîrda de Sus	0,20
73.	Izbucul Cotețul Dobreștilor	Com.Gîrda de Sus	0,20
74.	Peștera de sub Zgurăști	Com.Gîrda de Sus	1,00
75.	Peștera Poarta lui Lonele	Com.Gîrda de Sus	0,10
76.	Peștera Dirninii	Com.Horea, sat Mătișești	1,00
77.	Izbucul Mătișești	Com.Horea, sat Mătișești	1,00
78.	Peșterile Lucia	Com.Sohodol	1,00
79.	Peștera de la Groși	Com.Sălcuia, sat Sub Piatră	1,00
80.	Cheile Mîndruțului	Com.Scărișoara	3,50
81.	Cheile Silosului	Com.Rimetea, sat Colțești	3,00
82.	Cheile Mănăstirii	Com.Rîmeț, sat Valea Mănăstirii	15,00
83.	Piatra Corbului	Com.Roșia Montană	5,00

PARCUL NATURAL MUNȚII APUSENI

1. Punerea problemei

Ideea protejării acestei zone în ansamblu (și nu punctiform, în rezervații științifice) este foarte veche și îi aparține naturalistului Emil Racoviță, care propunea înființarea unui parc național încă din 1928. Ordinul nr. 7 din 27.01.1990 al Ministerului Apelor, Pădurilor și Mediului Înconjurător stabilea obligativitatea organelor silvice de a gospodări în regim de protecție (în afara Parcului Național rețezat), a încă 12 arii care erau numite *parcuri naționale*. Între acestea se înscrie și Parcul Natural *Munții Apuseni* cu o suprafață totală propusă de 37.000 ha, din care un sfert - adică 9.600 ha - ar reprezenta rezervații integrale. Din punct de vedere administrativ teritoriul parcului aparține la trei județe: Alba,

Bihor și Cluj. În ordinul menționat nu se fac delimitări și nici alte precizări în legătură cu complexitatea sau caracteristicile de bază ale ariilor denumite parcuri naționale, dar se pare că a fost exprimat numai un punct de vedere legat de vegetația forestieră, fără să fie luate în considerație și celelalte componente fizice integrate și aspecte geografice care se îmbină pentru constituirea unui anume peisaj. Într-un studiu efectuat la solicitarea M.A.P.M.I., ulterior ordinului nr. 7/27.01.1990, s-a ajuns la concluzii diferite atât în privința posibilităților de definire a ariei protejate în Munții Apuseni ca "parc național" (respectându-se normele UICN), cât și în aceea a extensiunii și compatibilității obiectivelor incluse în aria respectivă.

Prin definiție (a X-a adunare generală a UICN - nov. 1969, New Delhi), parc național este un teritoriu relativ întins, asociind ecosisteme puțin modificate sau nemodificate antropice. În acest teritoriu trebuiesc luate măsuri de ordin guvernamental pentru împiedicarea și eliminarea oricăror intervenții antropice, fiind posibil de utilizat (prin vizitare autorizată în anumite condiții) în scopuri recreative, educative și culturale. Ca urmare a recunoașterii situațiilor existente pe glob și a dezbaterilor științifice desfășurate în cadrul programului MAB (Man and Biosphere Programme) UICN a introdus noțiunea de parc natural.

Ținând seama de aceste hotărâri și recomandări ale organismelor internaționale de specialitate abilitate, propunerea de constituire a Parcului Național al Munților Apuseni nu întrunește condițiile (obligatorii) pentru o astfel de entitate. O mare parte din unitatea geografică a Munților Apuseni deține valori peisagistice, ecosisteme și elemente naturale de valoare deosebită, care ar putea (și trebuie) să facă obiectul preocupărilor de protejare mai mult decât la nivelul unor rezervații. Dar se știe că Munții Apuseni reprezintă una dintre marile unități geografice muntoase foarte puternic modificate antropic, ca urmare a unei străvechi și intense locuiri și utilizări a resurselor. Anumite porțiuni dețin valori deosebite și îndeplinesc condițiile cerute de categoria de protecție a parcurilor naționale, dar deoarece există un număr mare de rezervații și monumente ale naturii pe o suprafață mult mai întinsă, s-a ajuns la concluzia extinderii suprafeței apte și necesar a fi protejate, însă cu includerea ei într-o altă categorie de gestionare a spațiilor naturale protejate (decât aceea a parcurilor naționale) care permite prezența așezărilor și o activitate umană reglementată. Există posibilitatea definirii fie ca **regiune naturală amenajată pentru o utilizare specifică multiplă**, fie ca **parc natural**.

Unul dintre obiectivele de bază pentru o funcționare normală a unei astfel de unități de protecție constă în organizarea unui ansamblu (sau o rețea) de rezervații de categorii superioare, monumente ale naturii și situri de importanță deosebită și de interes larg. pe seama căruia să se asigure atât protecția cât și valorificarea la un nivel superior a întregii regiuni (la bază având activitatea turistică și de recreere).

În parcurile naturale activitatea umană nu este exclusă, ci coabitează armonios cu protecția naturii. Prin dezvoltarea unor activități tradiționale și a turismului parcurile naturale pot contribui la dezvoltarea localităților și la ridicarea nivelului de trai al populației. În concluzie, Munții Apuseni îndeplinesc condițiile necesare unui parc natural și încă din 1991 el a fost propus oficial să primească acest statut.

Factorii care stau la baza înființării parcului natural Munții Apuseni sunt următorii:

Relieful muntos care favorizează menținerea vegetației naturale și care în aceste arii nu a putut fi înlocuită decât în mică măsură prin culturi agricole.

Diversitatea litologică remarcabilă și îndeosebi frecvența mare a calcarelor la zi, marcată în relief prin sectoare de chei și mici masive izolate cu versanți abrupti, hornuri, fisuri, văi seci, grohotișuri care adăpostesc o floră deosebit de interesantă.

Fragmentarea mare a reliefului care determină o serie de nuanțe ale topoclimatului (în funcție de expoziție, grad de umbrire, ș.a.) ca și o rezervă mai mare sau mai mică de apă în sol. Aceste variații au favorizat în unele arii din Munții Apuseni extinderea până la altitudini destul de mari a elementelor xerofile și/sau termofile, dar și coborârea unor elemente montane și chiar arcto-alpine până la altitudini destul de mici.

În bazinul superior al Arieșului, chiar în arealele cu roci calcaroase predomină vegetația mezofilă, cu numeroase elemente montane. Pe roci acide (metamorifice, eruptive) sunt răspândite pajiști de păiuș roșu sau țepoșică, tufărișuri de ienupăr, afin și merișor; pe alocuri este foarte abundentă o specie oligotrofă, iarba neagră (*Calluna vulgaris*).

Ecosistemele din Munții Apuseni pot avea un rol foarte important pentru conservarea genofondului național, deoarece adăpostesc eșantioane reprezentative ale unor ecosisteme caracteristice, cu o biodiversitate mare, stare de echilibru bună și de mare valoare științifică și peisagistică.

În condițiile actuale activitatea antropică tot mai intensă duce pe tot globul la o uniformizare a peisajului, la simplificarea structurii și reducerea drastică a numărului de specii care intră în alcătuirea biocenozelor. Ca urmare, conservarea nealterată a acestor complexe de vegetație care se încadrează într-un peisaj pitoresc și echilibrat constituie un argument în plus pentru valorificarea zonei muntoase, conform vocației ei naturale, printr-un turism ecologic, oferind și elemente de interes științific pentru vizitatorii avizați sau dornici de o cunoaștere mai aprofundată a naturii.

2. Individualitatea și originalitatea Munților Apuseni

Ramura vestică a Carpaților Românești (limitată de văile Mureșului, la sud, Barcăului și Someșului, la nord) se întinde pe o suprafață de 10.750 km² (ceea ce reprezintă 4,53% din suprafața țării și peste 16% din spațiul muntos românesc). Indiferent însă de considerentul întinderii și al poziției în ansamblul geografic vestic al țării, Munții Apuseni dețin particularități și oferă suficiente elemente pentru a fi caracterizați ca reprezentând o individualitate geografică de prim ordin, rezultată din manifestarea și îmbinarea originală a componentelor geografice. Această originalitate este definitorie pentru întreaga unitate dar apare, aproape în egală măsură, la fiecare dintre diviziunile principale ale acesteia.

Prin diversitatea constituției, Munții Apuseni au fost caracterizați ca o sinteză petrografică a Carpaților Românești. În limitele lor se asociază categoriile principale de roci din alcătuirea lanțului carpatic: roci cristaline, metamorifice și ofiolite alpine (bazalte și piroclastite bazaltice), eruptive neogene (andezite și piroclastite), calcare și dolomite mezozoice (însușind peste 1.130 km²), formațiuni sedimentare flișoide mezozoice și paleogene, formațiuni sedimentare neogene. Sunt roci cu comportament foarte diferit la acțiunea agenților modelatori, ceea ce se reflectă puternic în caracterele formelor de relief. O mare parte a reliefului are, așadar, o determinare petrografică.

Diversitatea de alcătuire este reflectată și de varietatea resurselor miniere (minereuri neferoase, auroargentifere, minereuri cuprifere, bauxite, roci pentru materiale de construcții). Acestea au făcut obiectul unor exploatare încă din antichitate, soldate cu modificări evidente ale mediului.

Munții Apuseni au trecut prin câteva etape de evoluție în care s-au format succesiuni de suprafețe de nivelare. Resturile acestora (sub formă de culmi largi, netede, pe alocuri adevărate platouri), depresiunile "golf" care pătrund adânc în masa muntoasă în laturile de vest și de nord și depresiunile și lărgirile interioare din lungul unora din văile principale, au oferit condiții propice de fixare a așezărilor. În consecință această unitate de relief

reprezintă un spațiu cu capacitate oicumenică (de locuire) relativ ridicată și cu posibilități de circulație în toate direcțiile, dar cu deosebire în direcția vest - est, în conformitate cu orientarea generală a văilor principale și a depresiunilor. De aceea legăturile cu regiunile mai joase și intens populate de la est și de la vest sunt foarte strânse și din punct de vedere uman nu se poate vorbi de delimitări foarte riguroase între spațiul muntos și regiunile vecine.

Munții Apuseni se conturează ca unitatea în care densitatea așezărilor - repartizate până la 1.300 - 1.400 m alt. abs. - ajunge în anumite areale (și nu depresionare) până la 15 - 20 localități la 100 km², ceea ce nu se mai întâlnește în nici o altă parte a Carpaților Românești. Condițiile de mediu (cu precădere cele geomorfologice și topoclimatice) au facilitat o dispersie accentuată a așezărilor permanente până la altitudinea de 1.400 m (acele sate și cătune risipite numite crânguri).

Locuirea permanentă a influențat substanțial procesul de antropizare a mediului, dar acest proces până în secolul nostru s-a desfășurat lent, în limitele suportabilității și ale capacității de refacere naturală a factorilor afectați, fără a provoca degradări ireversibile. Apariția degradărilor este mai ales consecința activității în ultimul secol și jumătate. Deși au fost puternic umanizați oferă suficiente valori și sunt întrunite, totuși, condiții pe suprafețe întinse pentru a constitui obiectul preocupărilor de ocrotire și conservare într-un cadru special instituit.

3. Regiunea protejată a Munților Apuseni

Problema ocrotirii unor părți din Munții Apuseni a fost abordată în repetate rânduri și au fost emise câteva studii și propuneri. Până acum nu s-a ajuns la definirea și reglementarea existenței (și modului de funcționare) a unei arii sau unități de protecție cu caracter complex (care să înglobeze rezervații și monumente cu un statut special mai riguros), dar toate opiniile exprimate subliniază necesitatea punerii sub ocrotirea legii a unei porțiuni din partea centrală a acestei unități geografice. Extensiunea și limitele acestora pot fi stabilite în funcție de necesitățile de protejare și de posibilitățile de reglementare (aplicare) a unui anumit regim, de organizare și de echipare unitară. Acest fapt ar impune chiar modificări administrative.

Aria propusă ca urmare a studiilor efectuate de Academia Română prin institutele sale de specialitate ca parc național ocupă o suprafață mai mare decât cea prevăzută în Ordinul 7/1990 a Ministerului Mediului, întinzându-se pe 75.784 ha în partea centrală a Munților Apuseni și se suprapune cu jumătatea nordică a Munților Bihorului, o porțiune din latura sudică a Munților Vlădeasa și o fâșie îngustă din vestul Munților Gilău - Muntele Mare. Prin fâșia din Munții Gilăului se atașează o suprafață importantă aferentă lacului de baraj Fântânele (versantul stâng și bazinul de obârșie al Someșului Cald) și alta, în continuare spre nord, de la obârșia Văii Hențului (Valea Stanciului). Cea din latura vestică a Munților Gilău - Muntele Mare reprezintă versantul nord-vestic al culmii dintre Răcătău și Beliș sau întreaga climă dinspre valea acestuia.

Din această arie, în județul Alba intră circa 22.000 ha, cuprinzând parțial Munții Bihorului, până la limita administrativă a județului, la contactul cu județul Bihor.

Munții Bihorului, în sectorul inclus în aria propusă ca Parc natural, se caracterizează prin predominarea rocilor calcaroase care au favorizat dezvoltarea carstului, foarte bine reprezentat prin forme endo și exocarstice, cele care dau nota specifică dominantă a reliefului. Se remarcă dispunerea alternativă a rocilor carstificabile cu cele necarstificabile, ceea ce a determinat apariția unei structuri în benzi, orientate în

general pe direcția nord-vest - sud-est. Ansamblul orografic este format dintr-o succesiune de culmi prelungi și domoale, pe alocuri lărgite, chiar cu aspect de mici platouri, care aparțin la trei complexe de nivelare dispuse la 1.400 - 1.600 m (suprafața Fărcașa - Cârligați), 1.000 - 1.300 m (suprafața Măguri - Mărișel) și cel inferior la 600 - 900 m (suprafața Feneș - Deva).

Suprafața Fărcașa - Cârligați este dominată de vârfuri sub formă de martori izolați: Măgura Vânăta (1.641 m), Bătrâna (1.579 m), Piatra Arsă (1.488 m), Vărășoaia (1.441 m), Biserica Moșului (1.466 m), Glăvoiu (1.426 m), Țapu (1.476 m) și Cristeasa (1.426 m). Cea mai mare extensiune și cea mai bună conservare o are însă complexul de nivelare mijlociu Măguri - Mărișel, datorită predominării calcarelor și a proceselor carstice, care l-au transformat într-o adevărată carstoplenă, reprezentativă în regiunea Padiș - Cetățile Ponorului, în jurul Muntelui Bătrâna, precum și pe podurile Vârtoș și Ocoale - Scărișoara. La marginea de vest a munților Bihorului se desfășoară suprafața de nivelare puternic fragmentată Feneș - Deva, numită și a muncelilor. Dintre culmile mai importante ale acestui complex fac parte Ciungitura (926 m), Vârful Plugarului (621 m), Măgura Guranilor (948 m), Dosurile (780 m), La Ogrăduță (578 m), Preluca Corbeștilor (746 m), Vârful Grohoților (807 m), Dâmbu Citerii (640 m), etc.

4. Așezările și populația

Teritoriul inclus în aria Parcului Natural este foarte inegal populat. Majoritatea așezărilor permanente sunt risipite pe versanții domoli și însoriți și pe interfluviile largi, ușor ondulate. Locuitorii sunt crescători de animale și muncitori forestieri, unii chiar meșteri artizani ce prelucrează lemnul. Numărul total al locuitorilor din aria parcului natural este de circa 7.000; populația este în continuu regres, ca urmare a procesului lent de depopulare a întregului spațiu al Munților Apuseni. În județul Alba așezările sunt grupate în bazinul Arieșului Mare, totalizând 39 de sate și cătune, aparținând comunelor Arieșeni (11 cătune); Gârda de Sus (11 cătune), Scărișoara (7 cătune), Albac (5 cătune) și Horea (5 cătune), cu un număr de 5.230 locuitori. Interesant este faptul că în județul Bihor apar cu precădere locuințe sezoniere, reprezentate prin stâne și sălașe, legate de activitatea satelor din Depresiunea Beiușului. Locuitorii urcă doar vara la munte, fie pentru pășunat, fie pentru recoltarea fânului, întrucât ei dispun de terenuri agricole extinse și fertile în depresiune, astfel că nu au fost nevoiți să-și întemeieze așezări permanente în cuprinsul munților.

Numărul mare de așezări și risipirea foarte accentuată a gospodăriilor reflectă un grad ridicat de antropizare a peisajului. Roiurile de gospodării sunt înconjurată de pajiști secundare (fânețe și pășuni) și terenuri cultivate, la rândul lor fărâmițate într-un număr foarte mare de parcele.

Rezervații naturale speciale și monumente ale naturii

Unul dintre argumentele principale pentru constituirea unei arii de protecție a Munților Apuseni constă în concentrarea mare și varietatea obiectivelor naturale declarate rezervații naturale și monumente ale naturii. Acestea reprezintă obiective științifice, unele unicate de interes național, dar care reprezintă și atracții turistice. Pe seama acestora se poate dezvolta o activitate turistică în măsură să contribuie la ridicarea economică a regiunii și la instaurarea unui proces de supraveghere permanentă.

IEZERUL IGHIEL

1. Categoria și importanța rezervației:	Complexă, cel mai mare lac de baraj natural pe calcare din România, pădurea din jur are o biodiversitate ridicată.
2. Situația administrativă:	Comuna Ighiu, satul Ighiel
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul silvic) + domeniu particular; pădure și pajiști secundare.
4. Poziția geografică:	În sudul Munților Trascău, la obârșia văii Ighielului (lezerului).
5. Suprafața:	5,5 ha - zona de protecție strictă (lacul propriu-zis); pădurile și poienile din cuprinsul ei (365 ha) - zona tampon.

CHEILE RÎMEȚULUI

1. Categoria și importanța rezervației:	Complexă; un peisaj modelat în calcare ce conservă plante rare, multe monumente ale naturii
2. Situația administrativă:	Comuna Rîmeț, satul Cheia
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Consiliul local) și parțial domeniu privat; neproductive (stâncărie)
4. Poziția geografică:	În partea central-estică a Munților Trascăului, pe curcul mijlociu al Văii Geoagiului
5. Suprafața:	150 ha, zona tampon o fâșie lată de 200 - 300 m.

VÂNĂTĂRILE PONORULUI

1. Categoria și importanța rezervației:	Complexă; un aven de mari dimensiuni într-un peisaj calcaros pitoresc
2. Situația administrativă:	Comuna Ponor, satul Vale în Jos și comuna Sălciua, satul Dumești
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	Domeniu particular și de stat (Ocolul silvic); fâneată și pădure
4. Poziția geografică:	Marele aven Vânătarea și peștera Dâlbina sunt situate în sud-vestul culmii calcaroase Bedeleu din Munții Trascăului.
5. Suprafața:	1,5 ha (zona strict protejată - avenul propriu-zis), zona tampon include pădurile înconjurătoare.

CHEILE VĂLIȘOAREI (CHEILE AIUDULUI SAU CHEILE POIENII)

1. Categoria și importanța rezervației:	Complexă (geomorfologică și botanică); o serie de plante rare sunt adăpostite pe versanții cheilor
2. Situația administrativă:	Comuna Livezile, satul Vălișoara
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul silvic, Consiliul local) și parțial domeniu privat; neproductiv, parțial pajiște și pădure
4. Poziția geografică:	În estul Munților Trascăului (sudul Depresiunii Rîmetea)
5. Suprafața:	100 ha; zona tampon include pajiști secundare și păduri

PIATRA DESPICATĂ

1. Categoria și importanța rezervației:	Geologică; reprezintă un unicat geologic
2. Situația administrativă:	Comuna Roșia Montană
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Consiliul local); neproductiv (stâncărie)
4. Poziția geografică:	În nord-estul Munților Metaliferi, pe culmea ce separă bazinul Văii Roșia de cel al Văii Muntari
5. Suprafața:	0,25 ha (inclusiv zona tampon)

PIATRA CORBULUI

1. Categoria și importanța rezervației:	Geologică; martor litologic al fazelor de erupții vulcanice târzii din Munții Apuseni, situată într-o veche arie de exploatare a minereurilor (daco-romană)
2. Situația administrativă:	Comuna Roșia Montană
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Consiliul local); neproductiv (stâncărie)
4. Poziția geografică:	În nord-estul Munților Metaliferi (M.Detunatelor)
5. Suprafața:	2,00 ha

DETUNATA GOALĂ

1. Categoria și importanța rezervației:	Geologică și geomorfologică; unicat în România (coloane de bazalte), importantă atât din punct de vedere științific, cât și peisagistic
2. Situația administrativă:	Comuna Bucium, sat Bucium Șasa
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul Silvic) + domeniu particular; neproductiv, parțial pădure
4. Poziția geografică:	Munții Metaliferi, bazinul superior al Văii Buciumului
5. Suprafața:	24 ha

DETUNATA FLOCOASĂ

1. Categoria și importanța rezervației:	Geologică; ivire de bazalt; importantă atât din punct de vedere științific, cât și peisagistic
2. Situația administrativă:	Comuna Bucium, sat Bucium Șasa
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul Silvic) + domeniu particular; pădure, stâncărie
4. Poziția geografică:	Munții Metaliferi, în bazinul superior al Văii Buciumului
5. Suprafața:	20 ha

CALCARELE DE LA VALEA MICĂ

1. Categoria și importanța rezervației:	Geologică; blocuri calcaroase dominând depozitele de fliș
2. Situația administrativă:	Orașul Zlatna, satul Valea Mică
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	Domeniu particular; neproductiv și fâneată
4. Poziția geografică:	În partea central-sudică a Munților Metaliferi, pe Valea Mică, afluent al Ampoiului
5. Suprafața:	1 ha; lățimea zonei tampon - 100 m

PIATRA CORBULUI DE LA METEȘ

1. Categoria și importanța rezervației:	Geologică; un bloc calcaros cu orbitoline - importanță științifică, una dintre cele mai interesante formațiuni geologice din Munții Metaliferi
2. Situația administrativă:	Comuna Meteș, satul Tăuți
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Consiliul local); + domeniu particular; neproductiv
4. Poziția geografică:	În Munții Trascăului, pe versantul stâng al Văii Ampoiului, la limita vestică a satului Tăuți
5. Suprafața:	0,10 ha

CALCARELE DE LA AMPOIȚA

1. Categoria și importanța rezervației:	Complexă; trei blocuri mari de calcar, vegetație saxicolă calcofilă
2. Situația administrativă:	Comuna Meteș, satul Ampoița, cătunul Gura Ampoitei
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	Domeniu particular; neproductiv, fâneată
4. Poziția geografică:	În sudul Munților Trascăului, pe versantul stâng al Pârâului Ampoița (afluent al Ampoiului)
5. Suprafața:	0,20 ha

PEȘTERA GHEȚARUL DE LA SCĂRIȘOARA

1. Categoria și importanța rezervației:	Speologică; adăpostește cel mai mare depozit de gheață fosilă din țară (75.000 mc)
2. Situația administrativă:	Comuna Gârda de Sus, satul Ghețar
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul silvic); pădure
4. Poziția geografică:	Avenul și peștera "Ghețarul de la Scărișoara" sunt situate pe cumpăna de ape dintre bazinul Văii Ocoale și bazinul Văii Gârda Seacă, în cadrul platoului carstic Scărișoara
5. Suprafața:	200 ha

PEȘTERA GHEȚARUL DE LA VÂRTOP

1. Categoria și importanța rezervației:	Speologică; peșteră fosilă ce adăpostește formațiuni calcaroase și gheață permanentă cu structură tipică de fagure
2. Situația administrativă:	Comuna Arieșeni, satul Casa de Piatră
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul Silvic); pădure
4. Poziția geografică:	În sud-estul Munților Bihor, pe versantul dealului Vârtoșului (pe stânga Pârâului Gârđișoara), la limita platoului carstic din vecinătatea Poienii Călineasa
5. Suprafața:	0,32 ha

ȘESUL CRAIULUI - SCĂRIȚA - BELIOARA

1. Categoria și importanța rezervației:	Complexă (botanică și geologică); rest al unui platou calcaros; specii rare de plante
2. Situația administrativă:	Comuna Poșaga, satul Poșaga de Sus
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Consiliul local); pășuni, pădure și stâncărie
4. Poziția geografică:	În Masivul Muntele Mare, pe cursul mijlociu al Pârâului Poșaga
5. Suprafața:	140 ha; zonă științifică, strict ocrotită este reprezentată de întreaga rezervație

LARICETUL DE LA VIDOLM

1. Categoria și importanța rezervației:	Botanică (forestieră); un arboret natural compact de larice
2. Situația administrativă:	Comuna Ocoliș, satul Vidolm
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul Silvic); pădure
4. Poziția geografică:	În nord-vestul Munților Trascăului, pe cursul mijlociu al Arieșului
5. Suprafața:	70 ha; zona tampon este reprezentată de pădurile ce înconjoară laricetul

HUDA LUI PAPARĂ

1. Categoria și importanța rezervației:	Speologică; formațiuni carstice deosebite, cea mai lungă peșteră din Munții Trascăului
2. Situația administrativă:	Comuna Sălciua, satul Sub Piatră
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul Silvic) + domeniu particular; pădure și pășune
4. Poziția geografică:	În nord-vestul Munților Trascăului, la obârșia Văii Morilor (afluent al Arieșului)
5. Suprafața:	4,50 ha; zona tampon = pădurea ce înconjoară peștera

DEALUL CU MELCI

1. Categoria și importanța rezervației:	Paleontologică; un bogat punct fosilifer (gasteropode de vârstă senoniană)
2. Situația administrativă:	Comuna Vidra; sat Nemeși
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Consiliul local) + deținător particular; neproductiv și pădure
4. Poziția geografică:	În Munții Metaliferi, pe cursul mijlociu al Arieșului Mic la confluența cu Pârâul Slatina
5. Suprafața:	0,50 ha

MOLHAȘURILE CĂPĂȚÂNEI

1. Categoria și importanța rezervației:	Botanică; include câteva mlaștini și lacuri de altitudine ce conservă o serie de plante rare și relice termofile
2. Situația administrativă:	Comuna Bistra, satul Cheleteni
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul Silvic) + domeniu particular; pădure
4. Poziția geografică:	În vestul Masivului Muntele Mare, pe cumpăna de ape dintre bazinul Arieșului (S) și Someșului Rece (N)
5. Suprafața:	5 ha; molhașurile sunt înconjurate de păduri de molid

CHEILE ÎNTREGALDE

1. Categoria și importanța rezervației:	Complexă; prezintă un relief deosebit de pitoresc cu abrupturi, creste ascuțite, turnuri, care conservă specii rare de plante (floarea de colț)
2. Situația administrativă:	Comuna Galda de Jos, satul Poiana Galdei și parțial comuna Întregalde, satul Modolești
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul Silvic) + domeniu particular; pădure izolat pajiști și stâncărie
4. Poziția geografică:	În partea central-estică a Munților Trascăului, în cursul superior al râului Galda
5. Suprafața:	130 ha (zona tampon - o fâșie lată de 150-200 m)

CHEILE MĂNĂSTIRII ȘI CULMEA RÂMEȚULUI

1. Categoria și importanța rezervației:	Complexă; un peisaj modelat în calcare ce conservă o serie de plante rare
2. Situația administrativă:	Comuna Râmeț, satul Valea Mănăstirii și parțial comuna Stremț, satul Fața Pietrii
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Consiliul local) și parțial domeniu privat; vegetație de stâncărie și pădure de foioase
4. Poziția geografică:	În partea central-estică a Munților Trascăului, pe cursul mijlociu al Văii Geoagiului, numită în acest sector Valea Mănăstirii
5. Suprafața:	150 ha, zona tampon - o fâșie lată de 150-200 m

PIATRA BOULUI

1. Categoria și importanța rezervației:	Geologică; bloc calcaros cu înălțimea de 45 m, cu aspect de creastă, ce domină versantul nordic și vestic al Dl. Fecioarei (542 m)
2. Situația administrativă:	Comuna Meteș, satul Tăuți
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul Silvic) + domeniu particular; stâncărie, pădure și pășune
4. Poziția geografică:	În nord-estul Depresiunii Ampoi - Ampoița, pe culmea dintre Valea Ampoiului și Valea Ampoiței
5. Suprafața:	0,60 ha (zona tampon are lățimi de 200-300 m)

PIATRA POIENII

1. Categoria și importanța rezervației:	Geologică; bloc calcaros ascuțit cu înălțimea de 15 m
2. Situația administrativă:	Comuna Ighiu, satul Ighiel
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul Silvic) + domeniu particular; stâncărie, pădure și pășune
4. Poziția geografică:	În sud-estul Munților Trascăului, pe o culme secundară ce coboară din Dealul Ighiului (situat pe malul stâng al Pârâului Ighiel)
5. Suprafața:	0,20 ha (zona tampon are lățimi de 200-300 m)

IEZERUL ȘUREANU

1. Categoria și importanța rezervației:	Complexă; include lacul, mlaștina și cirul glaciatic Șureanu
2. Situația administrativă:	Orașul Cugir, extremitatea sudică a județului Alba
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul Silvic); pajiști, tufărișuri, pădure
4. Poziția geografică:	În sud-estul Munților Șureanului
5. Suprafața:	20 ha (+ 10 ha zona tampon)

CHEILE GÂRDIȘOAREI

1. Categoria și importanța rezervației:	Complexă; chei sălbatică de cca 1.200 m lungime
2. Situația administrativă:	Comuna Arieșeni, satul Casa de Piatră
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul silvic); pădure
4. Poziția geografică:	În sud-estul Munților Bihorului; cursul superior al Gârdei Seci
5. Suprafața:	0,6 kmp

PIATRA VARULUI

1. Categoria și importanța rezervației:	Geologică; bloc calcaros piramidal cu înălțimea de 48 m, situat pe dreapta Ampoiului
2. Situația administrativă:	Comuna Meteș, satul Văleni
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul silvic) și domeniu particular
4. Poziția geografică:	În sudul Depresiunii Ampoi - Ampoița
5. Suprafața:	0,20 ha (zona tampon are lățimi de 200-300 m)

CHEILE ORDÂNCUȘII

1. Categoria și importanța rezervației:	Complexă; una dintre cele mai înguste chei din România; în versanții săi se află Peștera lui Ionele și Peștera de sub Zgurăști
2. Situația administrativă:	Comuna Gârda de Sus
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul silvic); pădure și stâncărie
4. Poziția geografică:	În sud-estul Munților Bihor, în bazinul superior al Arieșului, în platoul de sub Vârful Piatra Corbului, în amonte de confluența Ordâncușa cu Gârda Seacă
5. Suprafața:	185 ha

CHEILE ALBACULUI (ARIEȘULUI SAU DE LA ZUGĂI)

1. Categoria și importanța rezervației:	Complexă (geologică, geomorfologică și speologică), adăpostind și specii de plante calcicole rare; cheile au o lungime de 4,25 km
2. Situația administrativă:	Comuna Albac
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul silvic); pădure și stâncărie
4. Poziția geografică:	În estul Munților Bihorului, pe cursul superior al Arieșului Mare
5. Suprafața:	220 ha

TĂUL FĂRĂ FUND DE LA BĂGĂU

1. Categoria și importanța rezervației:	Complexă; conservă plante higrofile, faună acvatică și un peisaj pitoresc specific zonei de dealuri
2. Situația administrativă:	Comuna Lopadea Nouă, satul Băgău
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul silvic) + domeniu particular
4. Poziția geografică:	În Podișul Transilvaniei (în apropiere de Valea Mureșului)
5. Suprafața:	4 ha (+ 7,4 ha de pădure - zona tampon)

CASCADA PISOAIA

1. Categoria și importanța rezervației:	Peisagistică (complexă); un prag stâncos alcătuit din calcare cristaline și tufuri
2. Situația administrativă:	Comuna Vidra, satul Nemeș
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul silvic) și domeniu particular; stâncărie, pajiști, pădure
4. Poziția geografică:	În nord-vestul Munților Metaliferi, versantul drept al cursului mijlociu al Arieșului Mic
5. Suprafața:	2,5 ha

BAZINUL VĂII INZELULUI

1. Categoria și importanța rezervației:	Peisagistică (complexă); ansamblu de reliefuli modelate în calcare
2. Situația administrativă:	Comuna Livezile, satul Poiana Aiudului și parțial, comuna Rîmeț, satul Valea Inzelului
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul silvic) + domeniu particular; stâncărie, pășuni, fânețe, arabil, grădini
4. Poziția geografică:	În nord-estul Munților Trascău, pe versantul estic, între Văile Inzelului și Bedeleului
5. Suprafața:	260 ha

PIATRA CETII

1. Categoria și importanța rezervației:	Relief accidentat modelat pe calcare, deosebit de variat; adăpostește endemisme și plante rare ce necesită ocrotire
2. Situația administrativă:	Comuna Galda de Jos, satul Răicani
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul silvic) și domeniu privat; pădure, stâncărie, pășuni, fânețe
4. Poziția geografică:	În vestul Munților Trascăului, între văile Pârâurilor Cetii și Galda
5. Suprafața:	80 ha

CHEILE VĂII CETII

1. Categoria și importanța rezervației:	Complexă; un peisaj modelat în calcare (cele mai tipice marmite torențiale); conservă o serie de plante rare
2. Situația administrativă:	Comuna Galda de Jos, satul Cetea
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul silvic și Consiliul Local) și domeniu particular; pădure, pășune, stâncărie
4. Poziția geografică:	În estul Munților Trascăului, pe cursul mijlociu al Văii Cetea
5. Suprafața:	20 ha (10 ha rezervație propriu-zisă și 10 ha zona tampon)

CHEILE GĂLDIȚEI ȘI TURCULUI

1. Categoria și importanța rezervației:	Complexă; relief pitoresc modelat în calcare: Cheile Găldiței și Cheile Turcului
2. Situația administrativă:	Comuna Întregalde, satul Întregalde
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul silvic) + domeniu particular; pădure, stâncărie, pajiști, fânețe
4. Poziția geografică:	În partea central-sudică a Munților Trascăului (Culmea Bedeleului), în bazinul Râului Galda și afluentului său Găldița
5. Suprafața:	14 ha Cheile Găldiței, 32 ha zona tampon; 15 ha Cheile Turcului și 123 ha zona tampon

CASCADA VÂRCIOROG

1. Categoria și importanța rezervației:	Geologică; peisaj dominat de o cădere de apă de 15 m înălțime
2. Situația administrativă:	Comuna Arieșeni, satul Vanvucești
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul silvic) + domeniu particular
4. Poziția geografică:	Pe Valea Vârciorogului, pe versantul nord-estic al Masivului Biharia
5. Suprafața:	0,3 kmp

CHEILE AMPOIȚEI

1. Categoria și importanța rezervației:	Complexă; un relief accidentat modelat în calcare; vegetația include specii termofile
2. Situația administrativă:	Comuna Meteș, satul Lunca Ampoiței
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul silvic) și domeniu particular; pădure, stâncărie, pășune, tufărișuri
4. Poziția geografică:	Pe cursul mijlociu al Pârâului Ampoița, între localitățile Lunca Ampoiței și Ampoița (Munții Trascăului)
5. Suprafața:	41 ha

CHEILE CIBULUI

1. Categoria și importanța rezervației:	Complexă; un peisaj pitoresc pe calcare ce conservă o vegetație calcofilă
2. Situația administrativă:	Comuna Almașu Mare, satul Cheile Cibului
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul silvic) și domeniu particular; pădure, stâncărie, pășuni și fânețe
4. Poziția geografică:	În sud-estul Munților Metaliferi, în bazinul Geoagiului (cursul mijlociu al Cibului)
5. Suprafața:	70 ha (30 ha rezervație propriu-zisă și 40 ha zona tampon)

PIATRA CRAIVII

1. Categoria și importanța rezervației:	Complexă; relief modelat în calcare, conservă urmele unei cetăți dacice
2. Situația administrativă:	Comuna Cricău, satul Craiva
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul silvic și Consiliul local) + domeniu particular; pădure, stâncărie, pășune
4. Poziția geografică:	În sud-estul Munților Trascău; pe cumpăna de ape dintre bazinele Galdei și Ampoiului
5. Suprafața:	10 ha (+ 25 ha zona tampon)

CHEILE POCIOVALIȘTEI

1. Categoria și importanța rezervației:	Complexă; relief pitoresc modelat în calcare
2. Situația administrativă:	Comuna Ocoliș, satul Runc
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul silvic); pădure, pajiști, stâncărie
4. Poziția geografică:	În estul Masivului Muntele Mare, pe cursul Pârâului Pociovaliște, afluent al Ocolișului
5. Suprafața:	130 ha (zona tampon discontinuă are lățimi de 150-200 m)

CHEILE GLODULUI

1. Categoria și importanța rezervației:	Complexă; relief pitoresc modelat în calcare
2. Situația administrativă:	Comuna Almașu Mare, satul Glod
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul silvic) + domeniu particular; pădure, stâncărie, pășune, fâneață
4. Poziția geografică:	În sud-estul Munților Stâniței (subdiviziune a Munților Metaliferi), în lungul Pârâului Ardeu, afluent al Geoagiului
5. Suprafața:	153 ha (82 ha rezervație propriu-zisă și 73 ha zona tampon)

CHEILE CAPREI (FENEȘULUI)

1. Categoria și importanța rezervației:	Complexă; relief calcaros ce adăpostește plante rare
2. Situația administrativă:	Orașul Zlatna, satul Feneș
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul silvic și Consiliul local); pădure și stâncărie
4. Poziția geografică:	În sudul Munților Trascău
5. Suprafața:	25 ha

CHEILE VĂII MORILOR

1. Categoria și importanța rezervației:	Complexă; chei asimetrice de mari dimensiuni, săpate în calcare cristaline, cu izbucuri, peșteri, avene, înconjurată de pădure
2. Situația administrativă:	Comuna Vidra, satele Ponorel și Valea Morii
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul silvic); pădure și stâncărie
4. Poziția geografică:	În estul Munților Bihorului, în vestul Țării Moților
5. Suprafața:	90 ha

CHEILE POȘEGII

1. Categoria și importanța rezervației:	Complexă; relief calcaros
2. Situația administrativă:	Comuna Poșaga, între satele Poșaga de Sus și Poșaga de Jos
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul silvic) + domeniu particular; pădure, pășune, fâneată, stâncărie
4. Poziția geografică:	În estul Masivului Muntele Mare, pe cursul Pârâului Poșaga, afluent pe stânga al Arieșului
5. Suprafața:	140 ha (50 ha rezervația propriu-zisă, 85 ha zona tampon)

CHEILE RUNCULUI

1. Categoria și importanța rezervației:	Complexă; relief calcaros pitoresc
2. Situația administrativă:	Comuna Ocoliș, satele Lunca Largă și Runc
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul silvic) și domeniu particular; pădure, pajiști, fânețe, culturi, stâncărie
4. Poziția geografică:	În estul Masivului Muntele Mare, pe cursul Ocolișului, afluent al Arieșului
5. Suprafața:	24 ha (zona tampon are o lățime variabilă de 150-700 m)

CHEILE MÂNDRUȚULUI

1. Categoria și importanța rezervației:	Complexă
2. Situația administrativă:	Comuna Scărișoara
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul silvic); pădure, stâncărie
4. Poziția geografică:	În estul Munților Bihor, pe cursul superior al Arieșului Mare; numele provine de la Pietra Mândruțului (922 m), situată pe dreapta Arieșului, amonte de confluența cu Valea Vâlcea
5. Suprafața:	50 ha (lățimea zonei tampon variază între 50-400 m)

PIATRA BULBUCU

1. Categoria și importanța rezervației:	Geologică și geomorfologică; un bloc masiv de calcar cu aspect de turn, înalt de 78 m
2. Situația administrativă:	Orașul Zlatna; localitatea Feneș
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat + domeniu particular; stâncărie, pășune
4. Poziția geografică:	În sud-estul Depresiunii Zlatna, pe o culme domoală, situată pe stânga Ampoiului în amonte de confluența cu Valea Feneșului
5. Suprafața:	0,32 ha (zona tampon cu lățimi de 200 m)

PIATRA TOMII

1. Categoria și importanța rezervației:	Geologică și geomorfologică; un bloc calcaros ca o creastă ascuțită cu o înălțime de 28 m
2. Situația administrativă:	Comuna Blandiana, satul Răcătău
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat și domeniu particular; stâncărie, pășune
4. Poziția geografică:	În partea central-vestică a Munților Vințului (Munții Metaliferi), în apropierea cumpenei de ape dintre văile Ampoi și Mureș
5. Suprafața:	0,20 ha (zona tampon este lată de 200-250 m)

PINTENII DIN COASTA JINEI

1. Categoria și importanța rezervației:	Geologică; stânci izolate aflate pe versanții înclinați ai Văii Dobra și ai Pârâului Lihoaia
2. Situația administrativă:	Comuna Șugag, satul Dobra
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul silvic); pădure și stâncărie
4. Poziția geografică:	În vestul Munților Cindrel
5. Suprafața:	1 ha (+ 1 ha zona tampon)

MASA JIDOVULUI (MASA URIAȘULUI)

1. Categoria și importanța rezervației:	Geologică, o stâncă izolată cu semnificație mitologică
2. Situația administrativă:	Comuna Șugag, satele Tău și Jidoștina
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul silvic); pădure și stâncărie
4. Poziția geografică:	În marginea vestică a Munților Cindrelului, pe cursul mijlociu al Sebeșului
5. Suprafața:	0,50 ha (+ 2 ha zona tampon)

STÂNCA GRUNZII

1. Categoria și importanța rezervației:	Geologică; o stâncă izolată
2. Situația administrativă:	Comuna Șugag, satele Tău și Jidoștina
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul silvic); pădure și stâncărie
4. Poziția geografică:	În vestul Munților Cindrel, pe cursul mijlociu al Sebeșului
5. Suprafața:	0,50 ha (+ 1 ha zona tampon)

TINOAVELE DIN VALEA TĂRTĂRĂULUI

1. Categoria și importanța rezervației:	Botanică; areal ce conservă o vegetație de mlaștină oligotrofă specifică Carpaților Meridionali
2. Situația administrativă:	Comuna Șugag, în extremitatea sudică a județului Alba
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	Domeniu privat; pășune și fâneață
4. Poziția geografică:	În sud-estul Munților Șureanu, la limita cu Munții Lotrului și Munții Cindrelului
5. Suprafața:	6 ha

LUNCILE PRIGOANEI

1. Categoria și importanța rezervației:	Complexă (peisagistică și botanică); 7 mlaștini oligotrofe specifice Carpaților Meridionali, ce conservă diferite relicte glaciare
2. Situația administrativă:	Comuna Șugag, în extremitatea sudică a județului Alba
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul silvic); pajiști hidrofile, pășune și pădure înmlăștinată
4. Poziția geografică:	În sud-estul Munților Șureanului, în bazinul superior al Pârâului Prigoana (afluent al Sebeșului)
5. Suprafața:	15,4 ha (+ 10 ha zona tampon)

RÂPA ROȘIE

1. Categoria și importanța rezervației:	Geologică; relief variat rezultat în urma procesului de eroziune diferențiată, sculptat în formațiuni slabe de vârstă acvitaniană; floră cu numerăse elemente rare și endemice
2. Situația administrativă:	Orașul Sebeș (nord-est)
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Consiliul local)
4. Poziția geografică:	În sud-estul Podișului Secașelor, pe malul drept al Secașului Mare
5. Suprafața:	10 ha rezervație propriu-zisă și 20 ha zona tampon

VULCANII NOROIOȘI DE LA BOZ

1. Categoria și importanța rezervației:	Geologică; fenomen natural deosebit de interesant
2. Situația administrativă:	Comuna Doștat, satul Boz
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Consiliul Local); pășune
4. Poziția geografică:	În sud-vestul Podișului Secașelor
5. Suprafața:	0,5 ha (0,25 rezervația propriu-zisă și 0,25 zona tampon)

RÂPA LANCRĂMULUI

1. Categoria și importanța rezervației:	Complexă (geologică și botanică); este obârșia unui torent săpat în depozitele specifice Depresiunii Transilvaniei, ce adăpostește rarități floristice
2. Situația administrativă:	Satul Lancrăm, localitate componentă a orașului Sebeș
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat; pășune, tufărișuri
4. Poziția geografică:	La limita nord-vestică a Podișului Secașelor
5. Suprafața:	0,5 ha

FÂNEȚELE DIN DEALUL PRIPOC

1. Categoria și importanța rezervației:	Botanică; o vegetație de pajiște xerofilă, bogată în specii caracteristice Podișului Transilvaniei
2. Situația administrativă:	Orașul Sebeș
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	Domeniu particular; fâneață
4. Poziția geografică:	În Podișul Transilvaniei, la 2 km de orașul Sebeș
5. Suprafața:	10 ha (+ zona tampon cu o lățime de cca 200 m)

PĂDUREA CĂRBUNAREA

1. Categoria și importanța rezervației:	Botanică; rest al unei vechi păduri ce acoperea Podișul Târnavelor
2. Situația administrativă:	Municipiul Blaj, satul Veza
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul silvic)
4. Poziția geografică:	În nordul Podișului Secașelor, pe terasele vechiului curs al Târnavei Mici
5. Suprafața:	195,3 ha (+ 22,5 zona tampon)

MUNTELE PIATRA SECUIULUI

1. Categoria și importanța rezervației:	Complexă; un masiv calcaros izolat ce domină Depresiunea Râmetea
2. Situația administrativă:	Comuna Râmetea și Comuna Moldovenești, satul Pietroasa (jud.Cluj)
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Consiliul Local) + domeniu particular; pășune și fâneată
4. Poziția geografică:	În nord-estul Munților Trascăului, pe cursul superior al Pârâului Râmetea, afluent pe dreapta al Aiudului
5. Suprafața:	350 ha (+ 100 ha zona tampon)

LACUL PĂNADE

1. Categoria și importanța rezervației:	Complexă; cel mai adânc lac natural din Podișul Târnavelor
2. Situația administrativă:	Comuna Sâncel, satul Pânade
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Consiliul Local)
4. Poziția geografică:	În partea de vest a Dealurilor Târnavei Mici
5. Suprafața:	8 ha (suprafața lacului 1,6 ha; 2 ha pajiștea mezohigrofilă și 4,5 ha zona tampon)

PĂDUREA SLOBODA

1. Categoria și importanța rezervației:	Botanică (forestieră) cu valoare peisagistică și recreativă, conservă un fragment din ecosistemele forestiere specifice părții de vest a Transilvaniei
2. Situația administrativă:	Orașul Aiud; utilizare silvică
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul silvic); pădure
4. Poziția geografică:	În Dealurile Aiudului, pe rama estică a Munților Trascăului
5. Suprafața:	300 ha (+ 200 ha zona tampon)

POIANA NARCISELOR DE LA TECȘEȘTI

1. Categoria și importanța rezervației:	Botanică; conservă o specie ocrotită de narcise (<i>Narcissus stellaris</i>)
2. Situația administrativă:	Comuna Întregalde, satul Tecșești
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	Domeniu privat; livadă și fâneată
4. Poziția geografică:	În partea centrală a Munților Trascăului, în apropierea Pietrei Cetii
5. Suprafața:	1 ha

GRĂDINA BOTANICĂ DE LA BLAJ

1. Categoria și importanța rezervației:	Botanică; cea mai veche grădină botanică din lume (1881)
2. Situația administrativă:	Municipiul Blaj
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Liceul Agroindustrial Blaj)
4. Poziția geografică:	În sud-estul Podișului Tîrnavelor, pe terasa inferioară a Târnavei Mari
5. Suprafața:	9 ha

PEȘTERA POARTA ZMEILOR

1. Categoria și importanța rezervației:	Speologică; o cavitate carstică (125 m lungime și portalul)
2. Situația administrativă:	Comuna Sălciua, cătunul Sub Piatră
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul Silvic); pădure, pășune și stâncărie
4. Poziția geografică:	În nordul Munților Trascăului (subunitatea Bedeleu), la limita sud-vestică a platoului calcaros
5. Suprafața:	0,5 ha (0,25 ha rezervația propriu-zisă; 0,25 ha zona tampon)

PÂRÂUL BOBII

1. Categoria și importanța rezervației:	Paleontologică; punct fosilifer clasic în literatura de specialitate prin resturile fosile de vârstă miocenă
2. Situația administrativă:	Orașul Aiud, satul Gârbova de Sus
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat + domeniu privat; pajști și tufărișuri
4. Poziția geografică:	În vestul Dealurilor Aiudului, la contactul cu Munții Trascăului, pe valea unui afluent pe stânga al Pârâului Gârbova
5. Suprafața:	1,50 ha (zona tampon - o fâșie lată de 200 m)

POIANA NARCISELOR DE LA NEGRILEASA

1. Categoria și importanța rezervației:	Botanică; specia de narcisă (<i>Narcissus stellaris</i>), plantă ocrotită
2. Situația administrativă:	Comuna Bucium, satul Valea Negrilesii
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	Proprietate privată; pășune
4. Poziția geografică:	În Munții Metaliferi, la est de Vf. Vâlcoi (1.348 m), pe interfluviul dintre Valea Negrilesii și Valea Grozei. Poienile cu narcise ocupă culmea și versantul nord-vestic al Dl. Buciumanilor
5. Suprafața:	45 ha (zona tampon are o lățime de 200 m)

PEȘTERA DÂRNINII

1. Categoria și importanța rezervației:	Speologică; peșteră fosilă ce adăpostește un număr important de coleoptere cavernicole
2. Situația administrativă:	Comuna Horea, sat Mătisești
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul Silvic); pădure
4. Poziția geografică:	În estul Munților Bihorului, în zona izvoarelor Văii Albe, pe versantul drept al acesteia, în punctul "Fleiu"
5. Suprafața:	0,5 ha

IZBUCUL MĂTISEȘTI

1. Categoria și importanța rezervației:	Speologică
2. Situația administrativă:	Comuna Horea, sat Mătisești
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul Silvic); pădure
4. Poziția geografică:	În estul Munților Bihorului, în zona izvoarelor Văii Albe
5. Suprafața:	0,5 ha

PEȘTERA LUCIA MARE ȘI LUCIA MICĂ

1. Categoria și importanța rezervației:	Speologică
2. Situația administrativă:	Comuna Sohodol
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul Silvic); pădure
4. Poziția geografică:	În nordul Munților Metaliferi, în versantul drept al râului Arieș, aval de confluența Arieșului Mic cu Arieșul Mare, aval de lacul Mihoiești (intrarea în orașul Cîmpeni)
5. Suprafața:	0,10 ha

IZBUCUL POLIȚEI

1. Categoria și importanța rezervației:	Speologică
2. Situația administrativă:	Comuna Gârda de Sus, satul Gârda Seacă
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	Domeniu particular; pădure, fânează
4. Poziția geografică:	În sectorul central al Munților Bihor (pe versantul stâng al Pârâului Gârda Seacă), în aria puternic carstificată a bazinului Gârdișoarei; drenează subteran scurgerea din bazinul închis Ocoale
5. Suprafața:	0,10 ha

IZBUCUL COTEȚUL DOBREȘTILOR

1. Categoria și importanța rezervației:	Speologică
2. Situația administrativă:	Comuna Gârda de Sus, satul Gârda Seacă
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul Silvic) + domeniu particular; pădure, pășune
4. Poziția geografică:	În sud-estul Munților Bihor, pe valea Gârdei Seci, în aval de confluența cu Pârâul Polița
5. Suprafața:	0,2 ha (0,05 ha rezervație strictă; 0,15 zonă tampon)

PEȘTERA DE SUB ZGURĂȘTI

1. Categoria și importanța rezervației:	Speologică
2. Situația administrativă:	Comuna Gârda de Sus, satul Gârda Seacă
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Consiliul local) + domeniu particular; pădure, stâncărie
4. Poziția geografică:	În sud-estul Munților Bihor, în versantul drept al Pârâului Ordâncușa (inclusă în rezervația complexă Cheile Ordâncușii)
5. Suprafața:	0,5 ha

AVENUL DE LA TĂU

1. Categoria și importanța rezervației:	Speologică
2. Situația administrativă:	Comuna Gârda de Sus, satul Gârda Seacă
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul Silvic); pădure
4. Poziția geografică:	În sud-estul Munților Bihor, pe malul drept al Gârdei Seci
5. Suprafața:	3 ha (1 ha rezervația propriu-zisă, 2 ha zona tampon)

PEȘTERA POJARUL POLIȚEI

1. Categoria și importanța rezervației:	Speologică; peșteră remarcabilă prin bogăția și varietatea formelor concreționare
2. Situația administrativă:	Comuna Gârda de Sus, satul Ghețar
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul Silvic); pădure
4. Poziția geografică:	În sud-estul Munților Bihor, în bazinul superior al Arieșului Mare, pe versantul sudic al Dealului Pojarului, pe stânga pârâului Gârdișoara
5. Suprafața:	200 ha (inclusiv zona în care se află Ghețarul de la Scărișoara, Avenul din Șesuri și Peștera Pojarul Poliței)

AVENUL DIN ȘESURI

1. Categoria și importanța rezervației:	Speologică; una dintre cele mai mari adâncimi din țară (-220 m), aici se află cea mai mare curgere parientală din România (> 30 m)
2. Situația administrativă:	Comuna Gârda de Sus, satul Gârda Seacă
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul Silvic); pădure
4. Poziția geografică:	Într-o dolină aflată pe cumpăna de ape dintre bazinul văii endoreice Ocoale și Valea Gârda Seacă, în platoul carstic Scărișoara
5. Suprafața:	200 ha (inclusiv zona Ghețarului Scărișoara, etc)

AVENUL CU DOUĂ INTRĂRI

1. Categoria și importanța rezervației:	Speologică
2. Situația administrativă:	Comuna Arieșeni, satul Hodobana
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul Silvic); pădure
4. Poziția geografică:	În sud-estul Munților Bihor, versantul estic al Pietrei Tăuzului, pe malul drept al Văii Gârda Seacă (Gârdișoara)
5. Suprafața:	3 ha (1 ha rezervație propriu-zisă, 2 ha zona tampon)

IZBUCUL TĂUZULUI

1. Categoria și importanța rezervației:	Speologică; o resurgență pe unde ies apele intrate în Coiba Mică și Coiba Mare, ca și cele care au creat Peștera Hodobana
2. Situația administrativă:	Comuna Arieșeni, satul Hodobana
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul Silvic); pădure
4. Poziția geografică:	În sud-estul Munților Bihor, la baza versantului estic al Pietrei Tăuzului, pe malul drept al Văii Gârda Seacă (Gârdișoara)
5. Suprafața:	0,30 ha

HOANCA APEI

1. Categoria și importanța rezervației:	Speologică
2. Situația administrativă:	Comuna Gârda Seacă, satul Gârda Seacă
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul Silvic); pădure
4. Poziția geografică:	În sud-estul Munților Bihor, pe malul stâng al Gârdei Seci
5. Suprafața:	3 ha (1 ha rezervația propriu-zisă, 2 ha zona tampon)

PEȘTERA GURA APEI

1. Categoria și importanța rezervației:	Speologică; un izbuc ce drenează apele din Platoul Padiș
2. Situația administrativă:	Comuna Arieșeni, satul Casa de Piatră
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul Silvic); pădure
4. Poziția geografică:	În sud-estul Munților Bihor, la baza versantului drept al Gârdișoarei
5. Suprafața:	10 ha (1,5 ha rezervația propriu-zisă și 8,5 ha zona tampon)

HUDA ORBULUI

1. Categoria și importanța rezervației:	Speologică
2. Situația administrativă:	Comuna Arieșeni, satul Casa de Piatră
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul Silvic); pădure, pășune, stâncărie
4. Poziția geografică:	În partea central-nordică a Munților Bihorului, versantul stâng al cursului superior al Pârâului Gârda Seacă
5. Suprafața:	1,50 ha

PEȘTERA HODOBANA

1. Categoria și importanța rezervației:	Speologică; o peșteră cu un număr mare de nivele morfologice
2. Situația administrativă:	Comuna Arieșeni, satul Hodobana
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul Silvic); pădure
4. Poziția geografică:	În sud-estul Munților Bihor, versantul drept al Pârâului Hodobana (în aval de confluența cu Pârâul Sohodoale, afluent al Gârdei Seci)
5. Suprafața:	0,32 ha

AVENUL DIN HOANCA URZICARULUI

1. Categoria și importanța rezervației:	Speologică; peșteră - aven parțial activă, cu maximă denivelare la nivelul României (-286 m)
2. Situația administrativă:	Comuna Arieșeni, satul Vârtop
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul Silvic) și particular; pădure
4. Poziția geografică:	În sud-estul Munților Bihor, la nord-est de Poiana Vârtop; pe versantul stâng al unuia din pâraiele de obârșie ai Văii Luncșoara (bazinul Văii Galbena)
5. Suprafața:	0,15 ha

PEȘTERA COIBA MICĂ

1. Categoria și importanța rezervației:	Speologică; o peșteră în care se pierde apa Pârâului Gârdișoara, printr-o cascadă de 12 m înălțime
2. Situația administrativă:	Comuna Arieșeni, satul Casa de Piatră
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul Silvic); pădure
4. Poziția geografică:	În sud-estul Munților Bihor, la baza versantului înclinat al Dealului Vârtopașului, pe valea Gârdișoara
5. Suprafața:	0,35 ha

PEȘTERA COIBA MARE

1. Categoria și importanța rezervației:	Speologică; una dintre cele mai importante peșteri ale Munților Bihor, străbătută de un râu subteran permanent, bogată în formațiuni carstice
2. Situația administrativă:	Comuna Arieșeni, satul Casa de Piatră
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul Silvic); pădure
4. Poziția geografică:	În sud-estul Munților Bihor, la baza versantului puternic înclinat al Dealului Crestătura, pe dreapta Pârâului Gârdișoara
5. Suprafața:	0,25 ha

CHEILE GEOAGIULUI

1. Categoria și importanța rezervației:	Geologică; peisaj spectaculos modelat în calcare
2. Situația administrativă:	Comuna Ponor, satul După Deal
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul Silvic); pădure, stâncării
4. Poziția geografică:	În partea central-vestică a Munților Trascăului (subunitatea Ciumerna-Bedeleu), pe cursul mijlociu al Văii Geoagiului
5. Suprafața:	50 ha (22 ha rezervația propriu-zisă și 28 ha zona tampon, cu o lățime de 100 - 200 m, incluzând pădure și pășune slab productivă)

CHEILE PLAIULUI

1. Categoria și importanța rezervației:	Geologică; peisaj pitoresc modelat în calcare, deosebit de spectaculos
2. Situația administrativă:	Comuna Livezile, satul Izvoarele
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	Consiliul Local și Ocolul Silvic; pădure, stâncării, pășune
4. Poziția geografică:	În nord-estul Munților Trascăului, în cursul superior al Pârâului Izvoarele (afluent al Aiudului)
5. Suprafața:	180 ha (din care 110 ha rezervație propriu-zisă, 70 ha - zona tampon)

CHEILE SILOȘULUI

1. Categoria și importanța rezervației:	Geologică; peisaj calcaros acoperit cu o vegetație specifică
2. Situația administrativă:	Comuna Râmetea, satul Colțești
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul Silvic); pădure, stâncării
4. Poziția geografică:	În nord-estul Munților Trascăului, în rama estică a Masivului Bedeleu, în bazinul superior al Siloșului (afluent al Aiudului)
5. Suprafața:	75 ha (32 ha rezervația propriu-zisă și 43 ha zona tampon)

CHEILE TECȘEȘTILOR (RUNCULUI)

1. Categoria și importanța rezervației:	Complexă, peisagistică; un relief specific, dezvoltat pe calcare
2. Situația administrativă:	Comuna Stremț, satul Fața Pietrii și parțial comuna Galda de Jos, satul Răicani
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul Silvic); pădure, pajiști, stâncărie
4. Poziția geografică:	În estul Munților Trascăului, de o parte și de alta a Pârâului Cetii
5. Suprafața:	32 ha

CHEILE PRAVULUI

1. Categoria și importanța rezervației:	Geologică, un peisaj spectaculos modelat în calcare
2. Situația administrativă:	Comuna Râmeț, satul Cheia
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul Silvic); stâncării, pădure, pășune
4. Poziția geografică:	În partea central-vestică a Munților Trascăului (subunitatea Ciumerna-Bedeleu), pe cursul mijlociu al Văii Pravului, afluent al Pârâului Mogoșului (denumirea Văii Geoagiului în cursul său mijlociu)
5. Suprafața:	33 ha (18 ha rezervația propriu-zisă și 15 ha zona tampon, incluzând pădure, pășune și fâneată cu o lățime de 100 - 150 m în jurul rezervației propriu-zise)

CHEILE PIATRA BĂLȚII

1. Categoria și importanța rezervației:	Geologică, peisaj spectaculos modelat, în calcare
2. Situația administrativă:	Comuna Râmeț, satul Cheia
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul Silvic); pădure, stâncării, pășune slab productivă
4. Poziția geografică:	În partea central-vestică a Munților Trascăului (subunitatea Ciumerna-Bedelev), pe cursul mijlociu al Văii Geoagiului (numit aici Pârâul Mogoș)
5. Suprafața:	12 ha (5 ha - rezervația propriu-zisă și 7 ha zona tampon - o fâșie lată de 50-150 m de pădure, pășune și fânețe)

PIATRA GROHOTIȘULUI

1. Categoria și importanța rezervației:	Geologică; bloc calcaros
2. Situația administrativă:	Comuna Ighiu, satul Ighiel
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	Proprietate de stat + domeniu particular; stâncărie, pădure, pășune
4. Poziția geografică:	În sud-estul Munților Trascăului, pe interfluviul între pâraiele Ighielului și Ampoitei
5. Suprafața:	0,20 ha

BULZUL GĂLZII SAU PIATRA BULZULUI

1. Categoria și importanța rezervației:	Geologică; bloc calcaros de 71 m înălțime, dominând Poiana Galdei, situat pe cursul mijlociu al râului Galda
2. Situația administrativă:	Comuna Galda de Jos, satul Poiana Galdei
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	Proprietate de stat (Ocolul silvic) + domeniu particular; pădure, pășune, stâncărie
4. Poziția geografică:	În sud-estul Munților Trascăului, pe interfluviul între Râul Galda (nord) și Pârâul Tibru (sud)
5. Suprafața:	0,12 ha

CHEILE GĂLZII

1. Categoria și importanța rezervației:	Complexă, peisaj spectaculos modelat în calcare, un număr însemnat de plante calcofile
2. Situația administrativă:	Comuna Galda de Jos, Galda de Sus
3. Forme de proprietate și modul de folosință a terenului:	De stat (Ocolul Silvic); pădure, stâncării și pășune
4. Poziția geografică:	În estul Munților Trascăului, pe cursul inferior al Galdei (între localitățile Poiana Galdei și Galda de Sus)
5. Suprafața:	0,20 ha (din care 8 ha rezervația propriu-zisă și 12 ha zona tampon, respectiv pădurile din jurul rezervației, o fâșie cu o lățime de 100-250 m)

Natura 2000 este o rețea ecologică de arii naturale protejate ce are scopul să mențină într-o stare de conservare favorabilă o selecție a celor mai importante tipuri de habitate (enumerată în Anexa I a Directivei Habitatare) și specii ale Europei (enumerată în Anexa II a Directivei Habitatare și în Anexa I a Directivei Păsări).

Directiva asupra Conservării Păsărilor și Directiva asupra Conservării Habitatarelor Naturale și a Faunei și Florei Sălbătice asigură un cadru pentru desfășurarea politicilor în domeniul conservării naturii de către Statele membre UE și reprezintă cele mai semnificative angajamente internaționale luate de aceste State în direcția conservării naturii. Printre acestea: se adresează unei game variate de probleme și conțin obligații concrete, în special referitor la realizarea unei rețele coerente de arii protejate. Aceste două Directive stabilesc nivelul minim de standarde pentru conservarea biodiversității adoptate de către Statele membre și care reprezintă o parte esențială a celui de al cincilea program de acțiune în domeniul mediului. Mai mult decât atât, conform Tratatului de la Roma (Articolul 130 r), amendat de Actul European Unic și ulterior de către Tratatul de la Maastricht, măsurile UE în domeniul mediului trebuie să fie integrate în alte politici ale UE. Aceasta înseamnă că toate politicile și instrumentele UE trebuie să fie conforme cu cadrul juridic al UE în domeniul mediului, lucru aplicabil și acestor două directive.

Reteaua Natura 2000 este formată din:

- **SCI – situri de importanță comunitară** (Sites of Community Importance) - constituite conform Directivei Habitatare (Directiva 92/43 din 1992 privind Conservarea Habitatarelor Naturale și a Faunei și Florei Sălbătice);

- **SPA - arii de protecție specială avifaunistică** (Special Protected Areas) - constituite conform Directivei Păsări (Directiva 79/409 din 1979 referitoare la conservarea păsărilor sălbătice).

În legislația românească aceste două Directive sunt transpuse prin Legea nr. 462/2001 (pentru aprobarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 236/2000 privind regimul ariilor naturale protejate, conservarea habitatarelor naturale, a florei și faunei sălbătice).

Natura 2000 este instrumentul principal pentru conservarea patrimoniului natural pe teritoriul Uniunii Europene.

NOȚIUNI DE BAZĂ - NATURA 2000

DEFINIȚII :

1. **arie specială de conservare** – sunt acele arii naturale protejate de interes comunitar ale căror scopuri sunt conservarea, menținerea și, acolo unde este cazul, readucerea într-o stare de conservare favorabilă a habitatarelor naturale și/sau a populațiilor speciilor pentru care este desemnat. Ariile speciale de conservare se desemnează prin hotărâre a Guvernului, după recunoașterea statutului lor de către Comisia Europeană, și vor face parte din rețeaua europeană NATURA 2000;

2. **arie de protecție specială avifaunistică** - sit protejat pentru conservarea speciilor de păsări sălbătice, în conformitate cu reglementările comunitare;

3. **stare de conservare favorabilă a unui habitat** - se considera atunci când:
(i) arealul sau natural și suprafețele pe care le acoperă în cadrul acestui areal sunt stabile sau în creștere;

(ii) are structura și funcțiile specifice necesare pentru menținerea sa pe termen lung;

(iii) speciile care îi sunt caracteristice se afla într-o stare de conservare favorabilă;

4. **stare de conservare favorabilă a unei specii** - se considera atunci când:

(i) specia se menține și are șanse să se mențină pe termen lung ca o componentă viabilă a habitatului sau natural;

(ii) aria de repartiție naturală a speciei nu se reduce și nu există riscul să se reducă în viitor;

(iii) există un habitat destul de vast pentru ca populațiile speciei să se mențină pe termen lung;

5. **habitate naturale de interes comunitar** - acele habitate care:

(i) sunt în pericol de dispariție în arealul lor natural;

(ii) au un areal natural mic ca urmare a restrângerii acestuia sau prin faptul că au o suprafață restrânsă;

(iii) reprezintă eșantioane reprezentative cu caracteristici tipice pentru una sau mai multe dintre următoarele regiuni biogeografice: alpina, continentală, panonică, stepică și pontică;

6. **habitat natural prioritar** - tip de habitat natural amenințat, pentru a cărui conservare există o responsabilitate deosebită;

7. **specii de interes comunitar** - specii care pe teritoriul Uniunii Europene sunt periclitate, vulnerabile, rare sau endemice:

(i) periclitate, exceptând cele al căror areal natural este marginal în teritoriu și care nu sunt nici periclitate, nici vulnerabile în regiunea vest-paleartică;

(ii) vulnerabile, adică a căror trecere în categoria speciilor periclitate este probabilă într-un viitor apropiat, în caz de persistență a factorilor cauzali;

(iii) rare, adică ale căror populații sunt mici și care, chiar dacă în prezent nu sunt periclitate sau vulnerabile, riscă să devină; aceste specii sunt localizate în arii geografice restrânse sau sunt rar dispersate pe suprafețe largi;

(iv) endemice și necesită o atenție particulară datorită naturii specifice a habitatului lor și/sau a impactului potențial al exploatării lor asupra stării lor de conservare.

- specii prioritare - specii periclitate și/sau endemice, pentru a căror conservare sunt necesare măsuri urgente.

NATURA 2000 ȘI ROMÂNIA

Pe teritoriul unei Uniuni Europene cu 27 de state din care și România va face parte au fost identificate 9 regiuni biogeografice.

România este țara pe teritoriul căreia se găsesc cele mai multe regiuni biogeografice, în număr de 5 (alpina, continentală, panonică, stepică și pontică).

Siturile Natura 2000 propuse de țările membre UE totalizează 18% din suprafața UE. România, prin valoarea ridicată a biodiversității pe care o are va aduce o contribuție importantă la Rețeaua Ecologică Europeană.

Implementarea Rețelei Natura 2000 în România este o condiție a integrării țării noastre în UE. Pentru aceasta trebuie respectate următoarele termene:

2004 - transpunerea Directivelor Păsări și Habitate în legislația națională;

2007 - elaborarea listei potențialelor Situri de Importanță Comunitară (pSCIs - potențial Sites of Community Importance - ce sunt precursorii Ariilor Speciale de Conservare conform Directivei Habitate) și a Ariilor de Protecție Specială Avifaunistică (conform Directivei Păsări);

2009 - Seminariile biogeografice pentru negocierea listei Siturilor de Importanță Comunitară;

2010 - aprobarea listei Siturilor de Importanță Comunitară;

2016 - Siturile de Importanță Comunitară devin Arii Speciale de Conservare, crearea unui sistem funcțional de arii protejate Natura2000.

Desemnarea siturilor și elaborarea acestor liste presupune existența datelor necesare pentru completarea unei baze de date pe baza unor formulare standard și atașarea hărților în format GIS aferente.

NATURA 2000 ȘI Județul Alba

Județul Alba este situat în partea centrală a României, unde Podișul Transilvaniei, Munții Apuseni și Carpații Meridionali se întâlnesc. Județul are un relief variat cu munți, dealuri și câmpii. Râurile principale sunt Arieș, Sebeș și Cugir care se varsă în Mureș, unul dintre cele mai importante râuri din România și traversează județul de la nord-est la sud-est împărțindu-l în două părți egale.

În raportul de activitate pentru anul 2007 al Agenției pentru Protecția Mediului Alba la capitolul **Conservarea naturii, protecția solului și subsolului** s-au menționat următoarele aspecte:

- În Județul Alba au fost declarate, 3 arii de protecție specială avifaunistică (prin HG 1284/2007) și 13 situri de importanță comunitară (prin ordinul MMDD nr. 1964/2007).
- Acțiuni de informare a stadiului implementării rețelei Natura 2000 au fost realizate în localitățile Aiud, Sebeș, Lopadea Nouă, Poșaga, Mirăslău, Almașu Mare, Zlatna. Materialele informative editate prin Proiectul de Twinning RO 2004/IB/EN02 pentru siturile Râpa Roșie și Bagau au fost distribuite în localitățile Sebeș și Lopadea Nouă.
- Conform Ordinului nr. 1964 din 13/12/2007 Publicat în Monitorul Oficial, Partea I nr. 98 din 07/02/2008 s-a instituit regimului de arie naturală protejată a siturilor de importanță comunitară, ca parte integrantă a rețelei ecologice europene Natura 2000 în România.

Suprafețele ocupate de SCI și SPA pe raza județului Alba sunt următoarele :

Nr crt.	Numele ariei natural protejate	Tipul	Suprafața pe jud. Alba (ha)	Suprafața ariei naturale protejate (ha)
1.	Valea Cepelor	SCI	722,8	761
2.	Apuseni	SCI	18501,4	76150
3.	Molhasurile Capatanei	SCI	503,1	816
4.	Muntele Mare	SCI	1221	1659,2
5.	Trascau	SCI	48498,2	50101,8
6.	Padurea de stejar pufos de la Miraslau	SCI	54,9	54,9
7.	Bagau	SCI	3256,7	3256,7
8.	Cheile Glodului, Cibului și Mazii	SCI	344,7	711,6
9.	Rapa Rosie	SCI	43,4	43,4
10.	Pajistile lui Suci	SCI	367	367
11.	Muntele Vulcan	SCI	12	95
12.	Gradiste Muncelului – Cioclovina	SCI	0,5	40009
13.	Frumoasa	SCI	25269,6	137773
14.	Muntii Apuseni - Vladeasa	SPA	18501,4	96223,1
15.	Muntii Trascaului	SPA	51384,1	58753
16.	Frumoasa	SPA	23309,6	131182
	Total SCI pe jud. Alba		95538,6	
	Total SPA pe jud. Alba		93195,1	
	Total SCI și SPA pe jud. Alba		98424,5	
	Suprafața județului Alba		624100	

SCI – SITURI DE IMPORTANȚĂ COMUNITARĂ
Lista habitatelor de interes comunitar :

Nr.	Cod	Habitat	Suprafață %	Localizare, Sit Natura 2000
3	4070*	Tufărișuri cu Pinus mugo și Rhododendron myrtifolium	1.0	Valea Cepelor Tip:SCI
5	6110*	Comunități rupicole calcifile sau pajiști bazifite din Alysso-Sedion albi	0.002	Apuseni (SCI),
6	6210*	Pajiști uscate seminaturale și faciesuri cu tufărișuri pe substrat calcaros (Festuco Brometalia)	0.1	Apuseni (SCI),
7	6230*	Pajiști montane de Nardus bogate în specii pe substraturi silicioase	0.01 0,1	Apuseni (SCI), Valea Cepelor Tip:SCI
11	9180*	Păduri din Tilio-Acerion pe versanți abrupti, grohotișuri și ravene	1.0	Apuseni (SCI),
12	91D0*	Turbării cu vegetație forestieră	0.05	Apuseni (SCI),
13	91E0*	Păduri aluviale cu Alnus glutinosa și Fraxinus excelsior (Alno-Padion, Alnion incanae, Salicion albae)	0.5;	Apuseni (SCI),
19	91Q0	Păduri relictare de Pinus sylvestris pe substrat calcaros	0.2	Apuseni (SCI),
21	91Y0	Păduri dacice de stejar și carpen	0.1	Apuseni (SCI),
28	3220	Vegetație herbacee de pe malurile râurilor montane	1.0 2,0	Apuseni (SCI), Valea Cepelor Tip:SCI
29	3240	Vegetație lemnoasă cu Salix eleagnos de-a lungul râurilor montane	1.0	Apuseni (SCI),
30	3260	Cursuri de apă din zonele de câmpie, până la cele montane, cu vegetație din Ranunculion fluitantis și Callitriche-Batrachion	1.0;	Apuseni (SCI),
32	4030	Tufărișuri uscate europene	1.0;	Apuseni (SCI),
33	4060	Tufărișuri alpine și boreale	3.0; 20,0	Apuseni (SCI), Valea Cepelor Tip:SCI
34	5130	Formațiuni de Juniperus communis pe tufărișuri sau pășuni calcaroase	0.01	Apuseni (SCI),
35	6150	Pajiști boreale și alpine pe substrat silicios	0.1	Apuseni (SCI),
36	6170	Pajiști calcifile alpine și subalpine	0.1	Apuseni (SCI),
37	6190	Pajiști panonice de stâncării (Stipo-Festucetalia pallentis)	0.1	Apuseni (SCI),
38	6410	Pajiști cu Molinia pe soluri	0.1;	Apuseni (SCI),

		calcaroase, turboase sau argiloase (Molinion caeruleae)		
39	6430	Comunități de lizieră cu ierburi înalte higrofile de la nivelul câmpiilor, până la cel montan și alpin	1.0;	Apuseni (SCI),
40	6510	Pajiști de altitudine joasă (Alopecurus pratensis Sanguisorba officinalis)	1.0; 5,0	Apuseni (SCI), Valea Cepelor Tip:SCI
41	6520	Fânețe montane	20.0	Apuseni (SCI),
42	7120	Turbării degradate capabile de regenerare naturală	0.01	Apuseni (SCI),
44	7150	Comunități depresionare din Rhynchosporion pe substraturi turboase	0.1	Apuseni (SCI),
46	8110	Grohotișuri silicioase din etajul montan până în cel alpin (Androsacetalia alpinae și Galeopsietalia ladani)	0.01 10,0	Apuseni (SCI), Valea Cepelor Tip:SCI
47	8120	Grohotișuri calcaroase și de șisturi calcaroase din etajul montan până în cel alpin (Thlaspietea rotundifolii)	1.0	Apuseni (SCI),
48	8210	Versanți stâncoși cu vegetație chasmofitică pe roci calcaroase	0.1	Apuseni (SCI),
49	8220	Versanți stâncoși cu vegetație chasmofitică pe roci silicioase	0.01	SCI Apuseni (SCI),
50	8310	Peșteri în care accesul publicului este interzis	25.0	Apuseni (SCI),
53	9150	Păduri medio-europene de fag din Cephalanthero-Fagion	2.0	Apuseni (SCI),
57	9410	Păduri acidofile de Picea abies din regiunea montana (Vaccinio-Piceetea)	14,0	Valea Cepelor Tip:SCI
58	9410	Păduri acidofile de Picea abies din regiunea montana (Vaccinio-Piceetea)	20.0	Apuseni (SCI),
59	9420	Păduri de Larix decidua montană	0.5	Apuseni (SCI),

Pentru județul Alba se instituie regimul de arie naturală protejată ca situri de importanță comunitară pentru ariile prevăzute mai jos :

1. ROSCI0002 – PARCUL NATURAL APUSENI

Albac (32%), Arieșeni (60%), Gârda de Sus (65%), Horea (55%), Scărișoara (66%)

Este delimitat clar in textul de mai jos si include partea de nord vest a județului Alba .

Limita nordică a parcului Apuseni .

Din vârful Măgura Fericii (1106,1 m) limita urmărește, spre NE, culmea principală dintre bazinele Crișului Pietros [III-1.42.9] și al văii Nimăiești [42.13] până în Vf. Poienii (1626,8 m). În continuare, limita urmărește culmea principală dintre bazinele hidrografice Crișului Repede [III.44] și Someșului Mic [II-1.31] (de la izvor până la confluența cu Someșul Rece se numește Someșul Cald), prin cota 1515,4 m, Vârful Bohodei (1653,8 m), Vf. Fântâna Rece (1652,4 m), Vf. Cârligatele (1694,3 m), cota 1650,3 m, Vf Coasta Brăieșei (1692,4 m), Vârful Briței (1758,6 m), culmea Piatra Tâlharului, Vârful Miclău (1639,9 m) și Vf. Nimăiasa (1588,9 m). Din Vf. Nimăiasa limita trece pe interfluviul dintre Valea Stanciului [III.44.4.1] și pârâul Crăciun [III-1.44.5.1] prin "La Nimăiasa" (1612,0 m), cota 1584,0 m, Vf. Vârfurașu (1687,8 m) și se continuă spre NE, prin șaua Între Munți, până în Vf. Dealu Păltinișului (1785 m). În continuare, limita are o direcție generală spre S, pe interfluviul Valea Stanciului [III.44.4.1]/Seciu [III.44.4.2], trece prin Vf. Piatra Grăitoare (1557,1 m), Vf. Iconii (1497,6 m) și cota 1419,0 m. De la aceasta, limita coboară pe un interfluviu secundar prin înșeuarea cu cota 1175,0 m, până la confluența Valea Stanciului/Valea Arsă, apoi urcă în versantul drept al Văii Arse prin cota 1265,0 m (DI. Rășinarilor), în Vârful Cuciulata (1485,9 m). De la Vârful Cuciulata (1485,9 m) limita este situată din nou pe interfluviul principal dintre Crișul Repede și Someșul Mic, trece prin șaua Prislop (1250 m), Cuciulata (1267,2 m), cota 1245,0 m, Măgura Călățele (1403,9 m) și cotele 1101,1 m, 1115,0 m, până la liziera pădurii (borna silvică 162 UP V, OS Beliș). De la liziera pădurii ocolește prin N intravilanul satului Bălcești (com. Beliș), continuă pe drumul comunal dintre Bălcești și Beliș (1,3 km), apoi își schimbă direcția spre N, prin cotele 1103,0 m, 1104,0 m, 1099,0 m (DI. Negru), după care urmărește traseul drumului comunal până în cota 1136,6 m situată deasupra cătunului Dealu Negru. Limita estică. Din cota 1136,6 m, limita coboară la confluența Văii Negre cu Someșul Cald, apoi urmează în amonte malul drept al Someșului Cald până la barajul lacului de acumulare Fântânele (extremitatea de est), de unde se continuă spre S pe culmea secundară dintre Pârâu Valea Rea și Pr. Ghidurilor (Pârâu Mestecăniș) până în Dâmbu Hîr (1311,5 m). În continuare limita urmărește culmea principală dintre bazinul hidrografic Beliș [II-1.31.5] cu bazinele Răcătău [II-1.31.9.4] și Dobruș [II-1.31.9.4.1] până în șaua dintre Colțau Vârfului (1652,6 m) și Vârful Pietroasa (1564,0 m), trecând prin Dealu Fântânele (1360,5 m), Vârful Dobruș (1413,0 m), Vârful Stâniei (1461,0 m), Chicera Negrului (1496,8 m), DI. Săștinii (1473,0 m) și Colțau Vârfului (1652,6 m). Din șaua dintre Colțau Vârfului (1652,6 m) și Vârful Pietroasa (1564,0 m), limita coboară pe valea Ploștini [IV-1.81.5.1] prin borna silvică 360/UP VIII, OS Gârda și urmărește malul drept al pârâului Ploștini până la confluența acestuia cu pârâul Albac [IV-1.81.5], pe care îl urmărește aval până la confluența cu Arieșul Mare [IV-1]. Limita sudică. De la confluența Albac [IV-1.81.5]/Arieșul Mare [IV-1], limita urmează spre amonte malul drept al Arieșului Mare până la obârșia acestuia în Pasul Vârtoș (1160 m) incluzând Cheile Albacului și ocolind intravilanul localităților Scărișoara, Gârda de Sus și Arieșeni. Din Pasul Vârtoș, limita urmărește spre S culmea principală dintre bazinul Crișurilor [III] și Mureș [IV-1] până în Gălișoia (1395,5 m), apoi se continuă pe o direcție generală E-V pe culmea Dealu Curbăluit (1181,8 m) până la confluența Hoanca Moșului/Valea Corlatului, și se continuă aval pe malul stâng al Văii Crișu Băița [III.42.5] până în satul Fânațe (com. Câmpani) la confluența cu V. Brusturi.

Limita vestică.

De la confluența Crișu Băița/V. Brusturi, limita urmărește spre N liziera pădurii (bornele silvice 227 UP I, OS Vașcău și 228 UP IV, OS Sudrigiu) spre podul de lângă biserica localității Sighiștel, de unde urcă pe culmea secundară Dâmbu Osoiului, se continuă pe culmea dintre valea Sighiștel [III.42.5.1] și Valea Neagră (Valea Izbucului) [III.42.6] prin cotele 640,1 m și 606,0 m, Vârful Brusturi (770,1 m) și Vârful Măgurii (741,3 m). În continuare limita traversează valea Pârăului Crăiasa prin localitatea Chișcău pe la intersecția cu drumul care urcă în Dealu Chișu și se îndreaptă spre locul La Ogrăduță (578,4 m). De aici urcă în Dealu Chișu, apoi coboară în Valea Mare (Pietroșița) până la liziera pădurii (borna silvică 21 UP IV, OS Sudrigiu) pe care o urmează până în Valea Lazului (borna silvică 229 UP IV, OS Sudrigiu), apoi urcă în Vârful Plopilor (723,8 m), de unde coboară pe o culme secundară până la confluența Crișului Pietros [III.43.9] cu Valea Mare Cărpinoasă (Valea Aleu) [III.42.9.2]. De la confluență urcă în Dealu Lazului (567 m) și urmărește spre N cumpăna de ape a bazinului hidrografic Valea Mare Cărpinoasă (Valea Aleu) [III.42.9.2], trece prin cota 684,5 m, Vf. Dealu Blidaru (800,2 m) și ajunge în Vf. Măgura Fericii (1106,1 m).

Administrația Parcului Natural Apuseni (APNAp) este o subunitate a Direcției Silvice Oradea din cadrul Regiei Naționale a Pădurilor – Romsilva și funcționează în baza unui contract de administrare încheiat între Ministerul Mediului și Gospodăririi Apelor și RNP – Romsilva. Prin acest contract RNP-Romsilva, Direcția Silvică Oradea și-a asumat dotarea și finanțarea administrației parcului în vederea bunei sale funcționări.

Parcul Natural Apuseni reprezintă o regiune de concentrate frumuseți naturale, caracterizată de prezența, mai mult decât oriunde în România, a reliefului carstic: peșteri, chei, defilee (și) platouri carstice. Un farmec deosebit este dat de umanizarea accentuată a acestor munți, modul de viață autentic al oamenilor care locuiesc aici fiind strâns legat de natură. Ușor accesibili, excelenți iarna pentru schi de pârtie, schi de tura și chiar săniile trase de câini, iar în restul sezonelor pentru drumeție, ciclism, cățărare sau speoturism, Parcul Natural Apuseni reprezintă spațiul ideal pentru petrecerea unei vacanțe cu prietenii sau familia.

Foto: Alina Pitic

1. ROSCI0119 – MUNTELE MARE

Bistra (4%), Lupșa (<1%), Poșaga de Jos (5%)

2. ROSCI0260 – VALEA CEPELOR

Arieșeni (6%) , Avram Iancu (1%)

3. ROSCI0116 – MOLHAȘURILE CĂPĂȚÂNEI

Județul Alba : Bistra (4%)

4. ROSCI0147 – PĂDUREA DE STEJAR PUFOS DE LA MIRĂSLĂU

Mirăslău (1%)

5. ROSCI0004 – BĂGĂU

Aiud (8%), Hopârta (2%), Lopadea Nouă (8%), Ocna Mureș (19%)

6. ROSCI0211 – RÂPA ROȘIE

Sebeș (<1%)

Este situata la doar 3 km de orașul Sebeș, pe drumul ce leagă această localitate de satul Daia Romana, in partea de nord.

Râpa Roșie este o rezervație geologica cu o suprafața de 10 ha. Pereții săi au înălțimi cuprinse între 80 și 100 m. Apa ce sapa în lutul colinei în jur de 60 milioane de ani, lasă în urma trecerii ei forme ciudate : coloane, turnuri, piramide, toate de culoare roșiatică. Hăuri adânci se deschid în stânga și dreapta, iar apa de ploaie formează pârâiașe, care se prăvălesc în fundul văgăunilor cu un zgomot sinistru. Păsările au săpat în lut zeci și zeci de găuri. Coborârea spre pod, peste apa Secașului atrage atenția asupra tunelurilor săpate de apa de ploaie, care cu timpul se surpa formând șanțuri enorme.

7. ROSCI0085 – FRUMOASA

Cugir (22%), Pianu de Sus (1%), Șugag (72%)

Valea Sebeșului, numita la izvoare Frumoasa, este una din cele mai frumoase vai carpatine. Râul are o lungime de 93 km, iar suprafața bazinului hidrografic este de 1289 kmp. Obârșiile ei se găsesc la altitudini de peste 2000m. Sub forma unui mic pârâu de munte, izvorăște de sub Vf. Cindrel, aduna alte pâraie din Vf. Frumoasa (care îi da și numele), de sub Steflești, Piatra Alba și Timpele.

Pornește de la sud spre nord, și pe o lungime de 22 km., poartă numele de Frumoasa până unde se întâlnește cu Salanele, care izvorăște de sub Vf. lui Patru, până aici despărțind trei masive muntoase: Cindrel, Lotru și Șureanu, curge leneș șerpuiind prin lunci largi și poieni pline de mușchi. Aceasta parte păstrează încă frumusețea naturală, puțin violentată de mina omului. La unirea Frumoasei cu Salanele, turistul găsește astăzi luciul unui mare lac artificial creat de barajul de la Oașa Mare.

De la baraj în jos, valea se îngustează într-un defileu cu o lungime de cca 40 km, despărțind M-ții Șureanu și Cindrel, trecând praguri, cascade, cataracte mici, numite de localnici "turoaie" ori "grumaji", pe sub impozantă stâncă numită "Masa Jidovului" sau "Masa Urișului" (la trei km. de barajul de la Tau). Unii cercetători încearcă să explice numele râului Sebeș prin acela că ar veni din limba maghiară, - "repede" - alții însă atribuie numele râului, zeului roman Sabesius. În această porțiune, Sebeșul își adună cei mai importanți afluenți: Ciban, Bistra, Dobra și Nedeiul - în partea dreaptă - iar pe stânga: Prigoana, Mirajul și Martinia. După 70 de km începând cu localitatea Săsciori, râul iese din strâmtoarea munților pentru a străbate o lunca tot mai largă ce se pierde în luncile Mureșului și Secașului, așa încât, după 93 km, Sebeșul își varsă apele în Mureș lângă localitatea Partoș (Podul Mare).

Bazinul râului Sebeș, împădurit cu rășinoase și foioase, alcătuiește unul din cele mai mari pășuni înierbate ale României. Aici sunt vestitele așezări de crescători de vite și oi, printre cele mai vechi și mai mari din țară. Dovada vechimii locuirii acestor plaiuri sunt cetățile dacice de la Căpâlna și Tilișca care fac parte din cunoscutul complex de apărare ce înconjurau Sarmisegetusa Basileion. Aceste plaiuri de o frumusețe scandinavă, străbătute de drumuri de care, cai, poteci și drumuri forestiere așteaptă marile investiții care să deschidă accesul Europei spre frumusețile și splendorile naturale ale României.

Parcurgerea acestui traseu geografic ne obliga să prezentăm și cele patru mari

construcții hidrotehnice: barajul de la Oașa cu hidrocentrala de la Gâlceag, Barajul de la Tău cu hidrocentrala de la Căpâlna - Obreji cu hidrocentrala de la Săsciori și barajul și uzina de la Petrești. Construirea lor s-a impus din rațiuni economice superioare: marele potențial hidrografic al râului trebuie exploatat (o cădere de 135m la km și un debit între 5 - 10 m cubi /sec.). Din păcate aceste construcții au tulburat echilibrul ecologic și au violentat seducătorul mediu natural.

8. ROSCI0029 – CHEILE GLODULUI, CIBULUI ȘI MĂZII

Almașu Mare (4%)

Cheile Cibului – reprezintă un peisaj pitoresc, înscris pe calcare, care conservă o vegetație specifică domeniului calcaros .

Se afla situata în partea de sud - est a Munților Metaliferi, în bazinul Geoagiului, respectiv în cursul mijlociu al Cibului. Alt. max. 708 m, alt. min. 500 m.

Suprafața de desfășurare este de 70 ha (din care 30 ha rezervația propriu-zisă , și 40 ha zona tampon).

Limita rezervației pornește în nord de la podul ce traversează apa Cibului, urcă spre sud-est pe culmea ce coboară din Piatra Corbului, trece prin spatele acesteia (la 630 m alt.) coboară apoi către sud cuprinzând în perimetru rezervației Piatra Ursului. În continuare limita este trasată spre sud-vest prin pădure și apoi prin pășunile și fânețele localnicilor, trece apa Cibului și urcă prin sudul stâncărilor din versantul drept al văii. Urmărește apoi spre nord limita calcarului dezgolit de vegetație din Piatra Mijlocie (708 m alt.) trece pe la vest de această cotă, face un ocol larg pe la obârșia păraului cu izvoarele sub Piatra Ceretului, ajunge în vârful dintre Pietre și tot pe marginea abruptului calcaros coboară spre nord-est la apa Cibului. Zona tampon se prezintă asemeni unei fâșii cu lățimi variabile (75-150 m) ce înconjoară rezervația propriu-zisă și include pădurea limitrofă și areale de pășune și fâneată.

Cheile Cibului sunt modelate în calcare jurasice. În jurul acestora sunt prezente conglomerate, gresii și marne alcătuiind flișul cretacic. Iar relieful dominant este cel modelat în calcare.

Cheile cu o lungime de 1,4 km sunt situate în estul Pleșei Ardeului. Creste zimțate, ace, abrupturi surplombate ciuruite de guri de peșteră, hornuri, râuri de pietre, mase de grohotișuri alcătuiesc un relief calcaros și carstic demn de a fi cercetat și protejat. Pe ansamblul lor cheile au forma unor pâlnii cu deschiderea spre aval. Abrupturilor dinspre Piatra Ceretului, Piatra Mică și Vânătarea (de pe dreapta văii) li se adaugă cele de sub Dealul (Piatra) Corbului și Cepturarul (pe stânga văii) . Baza abrupturilor este înecată în masa unor grohotișuri dispuse asemeni unor terase. În albie sunt prezente rupturi de pantă de generează cascade și repezișuri . Formele de amănunt cuprind lapiezuri, nișe, polițe structurale etc.

În cea mai mare parte rezervația se află în domeniul pădurii de gorun (*Quercus petraea*). Mai apare cerul (*Quercus cerris*), cireșul sălbatic (*Prunus avium*), sorbul (*Sorbus torminalis*) , mojdreanul (*Fraxinus ornus*). Stratul ierbos este constituit din *Poanemoralis*, *Campanula persicifolia*, *Oryzopsis virescens*, etc. Pe pereții stâncoși ai cheilor se află pajiști de stâncărie cu *Sesleria rigida*, *Melica ciliata*, *Koeleria gracilis*, *Phleum montanum* și diverse plante pioniere saxicole ca *Sedum hispanicum*, *Teucrium chamaedrys*, *Asplenium ruta muraria*, *Asplenium trichomanes*, *Moehringia muscosa*, *Cardaminopsis arenosa*, *Eryssimum pannonicum*, *Isatis tinctoria*. Se remarcă și prezența speciei subtermofile *Cleistogenes serotina*.

9. ROSCI0253 – TRASCĂU

Aiud (23%), Bucium (1%), Cricău (1%), Galda de Jos (41%), Ighiu (13%), Întregalde (34%), Livezile (67%), Meteș (15%), Mirăslău (11%), Mogoș (1%), Ocoliș (73%), Ponor (10%), Poșaga de Jos (30%), Râmeț (74%), Rimetea (79%), Sălciua de Jos (10%), Stremț (15%), Zlatna (18%)

Rezervația geobotanică Scărița - Belioara se găsește la 3 ore de mers spre sud-est din stațiunea Băișoara, pe teritoriul comunelor Poșaga și Ocoliș (jud. Alba).

Inițiativa punerii sub protecție a acestui areal a avut-o savantul Alexandru Borza încă din anii '20. Rezervația a fost înființată prin Jurnalul Consiliului de Miniștri nr.886 / 1941, la propunerea Academiei Române, extinsă în 1958 și reconfirmată prin decretul 287 / 1962 și Deciziile 190 / 1962 a Sfatului Popular al Regiunii Cluj și 175 / 1969 a jud. Alba. Rezervația cuprinde fânașul Șesul Craiului, situat pe un platou calcaros la peste 1350 m altitudine, și în continuare pădurea de pe muntele Scărița, precum și spectaculoasele abrupturi ce străjuiesc obârșiiile văii Belioara (afluent al Poșegii), cu pereți verticali, țancuri semețe, vâlcele întrerupte de săritori, brâne, creste ascuțite și multe grote și peșteri. Rezervația are o suprafață de 450 ha și adăpostește multe specii rare de plante și animale anterior menționate. Până în 1986, rezervația a fost îngrijită de un localnic inimos, paznicul Gligor Răfăila. Ulterior, rămasă fără pasionatul ei ocrotitor, a fost puternic agresată de lipsa de conștiință ecologică a oamenilor. Un incendiu de pădure a făcut mari pagube în 1993, dar mai grav s-a dovedit pășunatul necontrolat, stopat în 1994 prin reconstruirea gardului ce barează intrarea în rezervație (în cadrul unei mai ample acțiuni a Clubului de Ecologie și Turism Montan "Albamont" din Alba Iulia).

Rezervația Scărița - Belioara este un valoros teren de studiu pentru numeroși botaniști și alți oameni de știință și o atracție turistică majoră, pentru a cărei conservare se recomandă evitarea părăsirii potecii și se interzice pășunatul, camparea, facerea focului, culegerea oricăror plante și orice activități ce pot dăuna mediului.

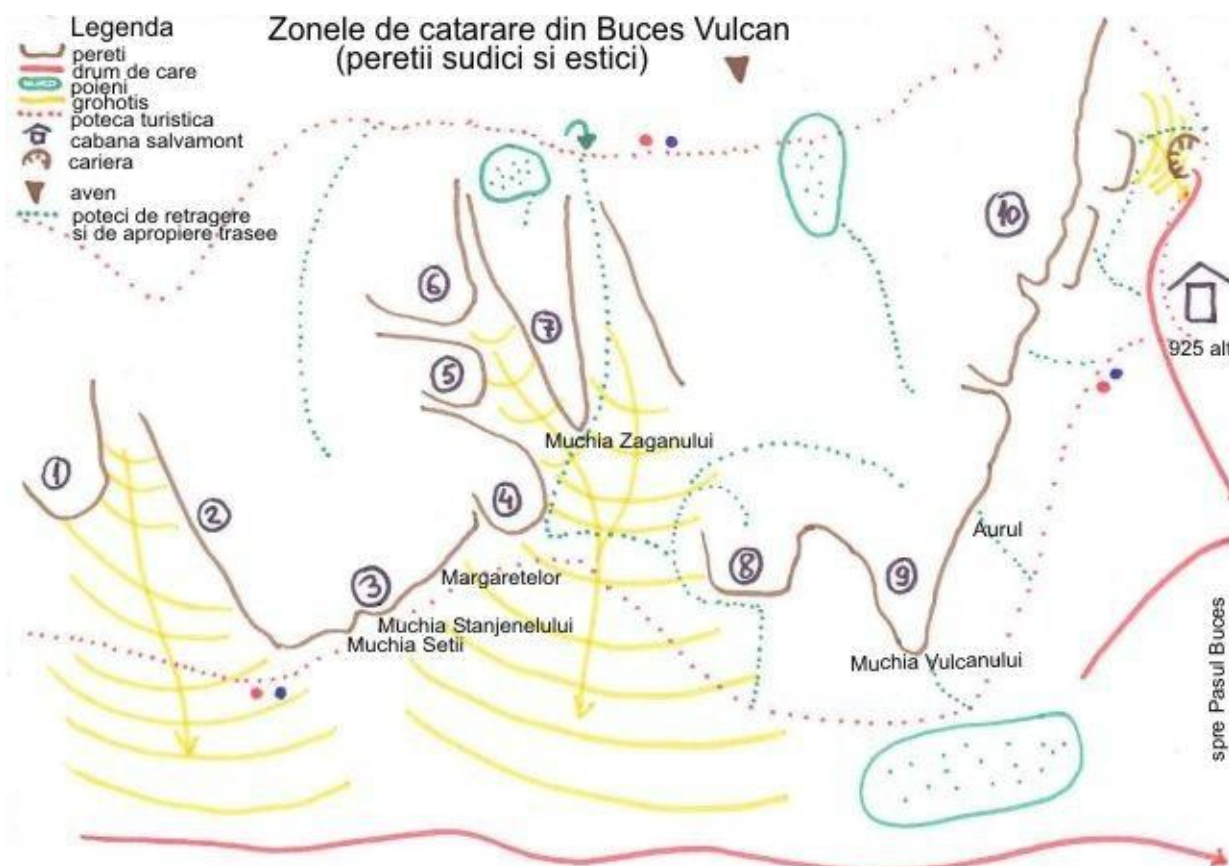
10.ROSCI0121 – MUNTELE VULCAN

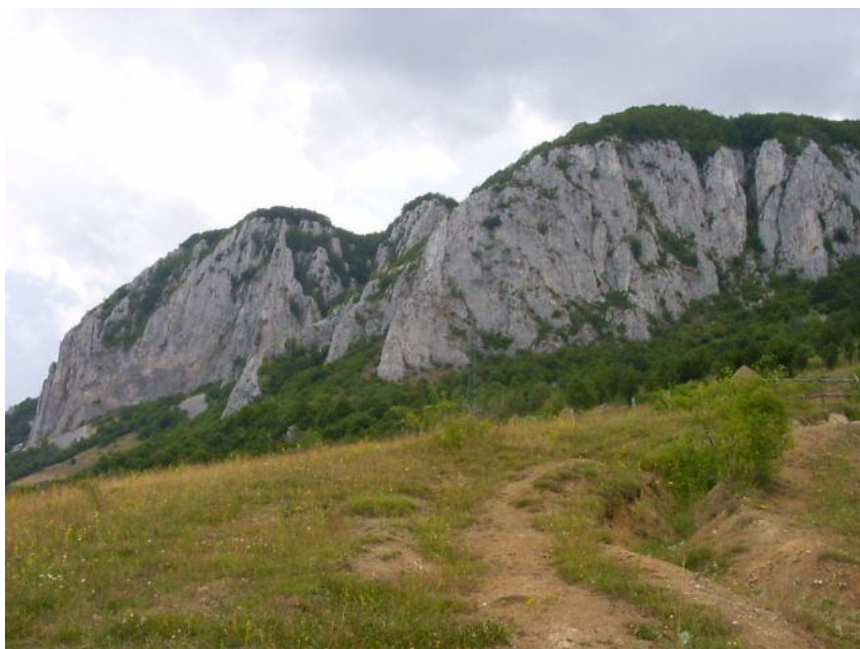
Ciuruleasa (<1%)

Muntele Vâlcan, situat pe cumpăna de ape dintre Crișul Alb și Arieș, este o klippă de calcare jurasice care se ridică impunător în mijlocul formațiunilor de fliș cretice. Realizând un puternic contrast între abrupturile ce mărginesc masivul calcaros și culmile montane din jur, Vâlcanul (1264 m) constituie un veritabil martor de eroziune a Munților Metaliferi. Contrastul este subliniat și de culoarea albă a pereților calcaroși care domină culmile din jur, acoperite cu păduri sau cu poieni Vâlcanul se înfățișează ca un vapor imens plutind pe o mare verde.

Muntele Vâlcan este o rezervație de tip mixt, areal protejat de categoria a IV-a și are o suprafață de 5 ha. Accesul din D.N.74 se face prin dealul „Cotoncu”, iar de aici printr-un drum comunal ramificat spre spatele Vâlcanului.

Pe masiv se găsesc 18 specii de plante alpine de interes științific deosebit, printre care: *Aster alpinus*, *Doronicum columnae*, *Saxifraga pariculata*, *Aconitum moldavicum*, *Sorbus dacica*, *Silena dubia*.

SPA - ARII DE PROTECȚIE SPECIALĂ AVIFAUNISTICĂ

1. SPA Frumoasa – pIBA
2. SPA Padiș – Muntele Vlădeasa – pIBA
3. SPA Munții Trascăului – pIBA

Speciile de păsări protejate în SPA – urile desemnate în județul Alba sunt următoarele:

Codul Natura 2000	Denumirea Științifică	Prezentă în situl	Anexa nr.3 din OUG nr. 57/2007*	Anexa nr. 4A din OUG nr. 57/2007*	Anexa nr. 4B din OUG nr. 57/2007*	Anexa nr. 5C din OUG nr. 57/2007*	Anexa nr. 5D din OUG nr. 57/2007*	Anexa nr.5D din OUG nr. 57/2007*
A223	Aegolius funereus	Frumoasa, Munții Apuseni-Vlădeasa	X					
A229	Alcedo atthis	Munții Trascăului	X					
A255	Anthus campestris	Munții Trascăului	X					
A228	Apus melba	Munții Trascăului, Munții Apuseni- Vlădeasa						
A091	Aquila chrysaetos	Munții Trascăului, Munții Apuseni- Vlădeasa	X					
A104	Bonasa bonasia	Frumoasa, Munții Trascăului, Munții Apuseni-Vlădeasa				X		
A215	Bubo bubo	Munții Trascăului, Munții Apuseni - Vlădeasa	X					
A143	Calidris canutus	Munții Trascăului						
A224	Caprimulgus europaeus	Frumoasa, Munții Trascăului, Munții Apuseni-Vlădeasa	X					
A031	Ciconia ciconia	Munții Trascăului	X					
A030	Ciconia nigra	Munții Trascăului	X					

ACTUALIZARE PLAN DE AMENAJARE A TERITORIULUI JUDEȚEAN ALBA

VOLUMUL II
ZONE PROTEJATE - TURISM

A080	<i>Circaetus gallicus</i>	Munții Trascăului, Munții Apuseni- Vlădeasa	X					
A081	<i>Circus aeruginosus</i>	Munții Trascăului	X					
A082	<i>Circus cyaneus</i>	Munții Trascăului	X					
A084	<i>Circus pygargus</i>	Munții Trascăului	X					
A122	<i>Crex crex</i>	Munții Trascăului, Munții Apuseni- Vlădeasa	X					
A239	<i>Dendrocopos leucotos</i>	Frumoasa, Munții Trascăului, Munții Apuseni- Vlădeasa	X					
A238	<i>Dendrocopos medius</i>	Munții Trascăului, Munții Apuseni- Vlădeasa	X					
A429	<i>Dendrocopos syriacus</i>	Munții Trascăului	X					
A236	<i>Dryocopus martius</i>	Frumoasa, Munții Trascăului, Munții Apuseni- Vlădeasa	X					
A103	<i>Falco peregrinus</i>	Munții Trascăului, Munții Apuseni- Vlădeasa	X					
A099	<i>Falco subbuteo</i>	Munții Trascăului, Munții Apuseni - Vlădeasa			X			
A321	<i>Ficedula albicollis</i>	Frumoasa, Munții Trascăului, Munții Apuseni- Vlădeasa	X					
A320	<i>Ficedula parva</i>	Frumoasa, Munții Trascăului, Munții Apuseni- Vlădeasa	X					
A217	<i>Glaucidium passerinum</i>	Frumoasa, Munții Apuseni- Vlădeasa	X					
A338	<i>Lanius collurio</i>	Munții Trascăului, Munții Apuseni- Vlădeasa						
A246	<i>Lullula arborea</i>	Munții Trascăului, Munții Apuseni – Vlădeasa	X					
A383	<i>Miliaria calandra</i>	Munții Trascăului			X			
A214	<i>Otus scops</i>	Munții Trascăului			X			
A072	<i>Pernis apivorus</i>	Frumoasa, Munții Trascăului, Munții Apuseni- Vlădeasa	X					
A241	<i>Picoides tridactylus</i>	Frumoasa, Munții Apuseni- Vlădeasa	X					
A234	<i>Picus canus</i>	Frumoasa, Munții Trascăului, Munții Apuseni– Vlădeasa	X					
A220	<i>Strix uralensis</i>	Frumoasa, Munții Apuseni - Vlădeasa						
A108	<i>Tetrao urogallus</i>	Frumoasa	X			X		X

*OUG 57/ 2007 modificată de OUG 154/2008

Rezervațiile naturale, NATURA 2000- situri și arii naturale protejate – ariile de protecție specială avifaunistică și de interes special pentru conservare sunt identificate și prezentate în planșa nr.1.1.2. –ZONE PROTEJATE NATURALE – NATURA 2000 – SITURI DE ARII PROTEJATE

b) Patrimoniul construit protejat

Nota metodica generală

DESCRIEREA OBIECTIVELOR SI LIMITELOR STUDIULUI

Prezentul studiu este destinat identificării caracteristicilor morfologice generale și specifice ale ansamblului județului Alba, cu zonele sale istorice și repartiția teritorială a elementelor de patrimoniu cultural național mobil și imobil.

Zona care este studiată în cadrul proiectului este teritoriul administrativ al județului Alba - unitate administrativ-teritorială plasată în centrul României și compusă din 4 municipii, 7 orașe și 67 comune. Acest aspect conferă întregului ansamblu o *configurare mixtă* ce derivă din adaptarea așezărilor la formele reliefului.

DESCRIEREA METODEI SI DIRECȚIILOR DE CERCETARE

Studiul istoric general a fost structurat în baza **legislației din domeniu, în mod special a** Legii nr.5/2000 privind aprobarea PATN - Secțiunea a III-a - Zone protejate.

Metodele de abordare a analizei istorice a genezei așezărilor urbane pe teritoriul României acoperă un spectru larg de direcții, de la teza originii etnice nelocale a rădăcinilor – pe fondul apartenenței la „școala economistă” în perioada interbelică – până la integrarea fenomenului urban medieval românesc în ansamblul civilizației urbane europene prin reconsiderarea importanței domeniului economic în definirea caracterului incipient urban al unor așezări cu funcțiuni politice, administrative, militare sau religioase – direcție de cercetare dezvoltată în ultimele decenii.

Cercetarea fenomenului de cristalizare și de evoluție a așezărilor urbane medievale s-a concentrat pe analiza principalilor factori care au contribuit la acest proces: amplasament geografic, libertatea teritorială, proprietatea privată, autonomia administrativă, militară, juridică, fiscală și ecleziastică, existența unor privilegii acordate de puterea centrală (înconjurarea cu ziduri și fortificarea acestora, organizarea de târguri, perceperea de vamă, de exercitare a unor profesii meșteșugărești și de organizare a acestora în bresle, etc.)

EVIDENȚIEREA SURSELOR DOCUMENTARE, ICONOGRAFICE, CARTOGRAFICE S.A.

Bibliografia utilizată se bazează pe lucrările de bibliografie generală și specială dedicate județului Alba (menționate mai jos), respectiv pe ultimele studii speciale realizate de către instituții specializate și a documentațiilor de urbanism în vigoare (PATJ Alba 1999).

Pentru partea de cartografie ce ilustrează evoluția istorică a ansamblului județului Alba, principalele surse folosite sunt arhivele cartografice electronice ce reunesc numeroase hărți ale Transilvaniei, din perioada secolelor XVIII-XIX: *The "Josephinische Aufnahme" (1763 - 1785)*; <http://mapy.vkol.cz/>.

Principala documentare pentru realizarea acestui PATJ s-a făcut în teren, la DJAN Alba precum și în biblioteci de cercetare specializate. Analiza stadiului existent al dezvoltării urbanistice, în teren a permis identificarea disfuncționalităților și a

priorităților de intervenție.

În plus, s-au contactat următoarele surse:

- Consiliul Județean Alba
- Oficiul Județean de Cartografie, Geodezie și Cadastru Alba
- Direcția Județeană de Statistică Alba
- Arhiva Ministerului Culturii și Cultelor – Dosarele de clasare pentru Patrimoniul UNESCO; Programele Naționale de Restaurare 2000-2008.

PREZENTAREA BIBLIOGRAFIEI GENERALE.

- Alba Iulia 2000 - ***, *Alba Iulia 2000*, Alba Iulia, 1975.
- Albu 1944 - N. Albu, *Istoria învățământului românesc din Transilvania până la 1800*, Blaj, 1944.
- Albu 1971 - Nicolae Albu, *Istoria școlilor românești din Transilvania între 1800-1867*, București 1971, p. 206.
- Anghel 1968 - Gh. Anghel, *Noi descoperiri arheologice în legătură cu așezarea feudală timpurie de la Alba Iulia*, în *Apulum*, VII/1, 1968, pp. 469-483.
- Anghel 1975 - Gh. Anghel, *Cetățile medievale de la Alba Iulia*, I, în *Apulum*, XIII, 1975, pp. 245-271.
- Anghel 1976 – Gh. Anghel, *Fortificația orașului Sebeș*, în *Apulum* XIV, 1976, pp. 147-159.
- Anghel 1985 - Gh. Anghel, *Noi date în legătură cu vechea cetate medievală de la Alba Iulia*, în *Apulum*, XXII, 1985, pp.113-122.
- Anghel 1986 - Gh. Anghel, *Despre fortificația bastionară din secolul al XVII-lea de la Alba Iulia*, în *Apulum*, XXIII, 1986, pp. 245-258.
- Anghel 1986a - Gh. Anghel, *Fortificații medievale din piatră din secolele XIII-XVI*, Cluj-Napoca, 1986.
- Anghel 1989 - Gh. Anghel, *O variantă de proiect a cetății bastionare de la Alba Iulia*, în *Apulum*, XXIV, 1989, pp. 383-388.
- Anghel 1994 - Gh. Anghel, *Despre evoluția teritorială a orașului antic, medieval și modern Alba Iulia*, în *Apulum*, XXXI, 1994, pp. 293 -302.
- Anghel 1995 - Gh. Anghel, *Alba Iulia în secolul al XVIII-lea. Schimbarea vetrei orașului medieval*, în *Historia urbana*, Tom IV, 1996/1-2, Ed. Acad României, Sibiu, 1995, pp. 64-74.
- Anghel, Anghel 2006 - Gh. Anghel, Dan Anghel, *Alba – Un județ în inima țării*, Ed. Unirea Pres, 2006.
- Anghel, Goronea 1999 - Gh. Anghel, T. Goronea, *Primul proiect al fortificației bastionare din Alba Iulia întocmit de inginerul Giovanni Morando Visconti în anul 1714*, în *Apulum*, XXXVI, 1999, pp. 289-298.
- Anghel, Suciu 2004 – Gh. Anghel, V. Suciu, *Mărturii ale practicării plutăritului în Transilvania din antichitate, evul mediu și perioada modernă. Rolul orașului Alba Iulia în istoria plutăritului*, în *Apulum*, XLI, 2004, pp. 367-386.
- Battyanum 1957 - ***, *Biblioteca Battyanum din Alba Iulia*, București, 1957.
- Bărbuță 1993 – O. Bărbuță, *Contribuții la studierea obiceiului de primăvară „Sângeorzul” în zona Albei*, în *Apulum*, XXVII-XXX, 1990-1993, pp. 599-610.
- Bărbuță 1994 – O. Bărbuță, *Câteva considerații privind practicarea obiceiului „boul ferecat” în satul Lupu (zona Târnavelor)*, în *Apulum*, XXXI, p. 499-503.
- Băruță 1983 – Băruță Aurel, *Aspecte referitoare la recensământul populației din comitatul*

- Alba Inferioară în cursul secolului al XIX-lea, în Apulum, XXI, 1983, p. 315-324.*
- Berciu 1949 - I. Berciu, *Descoperiri arheologice la Apulum (I)*, în *Apulum*, III, 1949, pp. 188-125.
- Berciu, Popa 1962 - I. Berciu, Al. Popa, *Cetatea Alba Iulia*, București, 1962.
- Berciu, Anghel 1971 - I. Berciu, Gh. Anghel, *Alba Iulia*, București, 1971.
- Binder P. - Paul Binder, *Abrudul medieval, (1201-1720)*, în *Apulum*, XVIII, 1980, pp. 211-223.
- Bocșe 2006 - Maria Bocșe, *Obiceiuri tradiționale românești din Transilvania. Sărbători, credințe, mituri*, vol. I-II, Cluj Napoca, 2006.
- Cristache Panait 1987 - Ioana Christache Panait, *Biserici de lemn, monumente istorice din Episcopia Alba Iuliei, mărturii de continuitate și creație românească*, Alba Iulia, 1987.
- Cristea 2007 - Avram Cristea, *Obiceiuri și datini din județul Alba*, Alba Iulia 2007.
- Cserny 1901 - A. Cserny, *Alsofeher varmegye Monografiája. II*, Aiud, 1901.
- Cserny 1890-1910 - A. Cserny, *Apulum maradványok (I-XII)* în *ATÉ*, III (1980) - XIV (1910).
- Cserny 1913 - A. Cserny, *Jelentés a Colonia Apulensis területén 1911-1912-ben végzet ásatásokrol*, în *Múzeumi és könyvtári Értesítő*, VI, 1913, 11-13.
- Dan 1998 - Ovidiu Dorin Dan, *Alba Iulia. Orașul istorie; Orașul monumentelor*, Alba Iulia 1998.
- Dangles, Faucherre 1993 - Ph. Dangles, N. Faucherre, *Citadelle de Bayonne, Note sur l'histoire architecturale, l'interet monumental, la protection du patrimoine*, Paris 1993.
- Dangles, Corvisier, Faucherre 1995 - Ph. Dangles, Chr. Corvisier, N. Faucherre, *Bayonne, enceinte urbaine. Etude préalable a la Mise en valeur du Patrimoine Fortifié*, Bayonne, 1995
- Dunăre 1973 - N. Dunăre, *Mijloace tradiționale în agricultura Munților Apuseni în prima jumătate a secolului XX*, în *Apulum*, XI, 1973, p. 573-634.
- Entz 1958 - G. Entz, *La cathedrale de Gyulafehérvár*, în *Acta Historiae Artium*, 1958, tom. V, fasc. 1-2, 22 sqq.
- Fleșer 1979 - Gh. Fleșer, *Lucrări de plastică figurativă barocă din piatră la catedrala romano-catolică din Alba Iulia*, în *Apulum*, XVII, 1979, pp.333-340.
- Fleșer, Ciobanu 1998 - Gh. Fleșer, Radu Ciobanu, *Vechea prefectură din Alba Iulia - etape de construcție și tipologie*, în *Apulum*, XXXV, 1998, pp. 217-231.
- Fleșer 2001 - Gh. Fleșer, *Biserici românești de zid din județul Alba*, Alba Iulia 2001.
- Fleșer 2001a - Gheorghe Fleșer, *Biserica de lemn "Cuvioasa Paraschiva" din Vingard - un monument în ruină*, în *Apulum*, XXXVIII/2, 2001, pp. 17-22.
- Fleșer 2007- Gh. Fleșer, *Cetatea Alba Iulia*, Alba Iulia, 2007.
- Fleșer, Rustoiu 2005 - Gheorghe Fleșer, Ioana Rustoiu, *Biserica ortodoxă Învierea Domnului din Sebeș*, Alba Iulia, 2005.
- Fleșer, Rustoiu, Dumitran 2005 - Gh. Fleșer, I. Rustoiu, A. Dumitran, *Biserici de zid din județul Alba. Protopopiatul Ortodox Sebeș*, Alba Iulia, 2005.
- Florescu 1949 Gyemant 1990 - L.Gyemant, *Evoluția situației demografice a Transilvaniei în secolul XVIII*, în *Crisia*, XX, 1990, pp.175-194.
- Gyemant 1991 - L.Gyemant, *Evoluția situației demografice a Transilvaniei în prima*

- Gyemant 1992 - jumătate a secolului XIX, în *Crisia*, XXI, 1991, pp.106-138.
- L.Gyemant, *Imaginea statistică oficială a Transilvaniei în preajma Revoluției de la 1848*, în *Anuarul Institutului de Istorie Cluj*, XXXI, 1992, pp.179-197.
- Gluck 1992 - E.Gluck, *Date noi despre evoluția demografică a populației evreiești din Transilvania. Epoca principatului (sec. XVI-XVII)*, în *Revista Istorică*, III, nr.3-4, 1992, pp.303-320.
- Gudea 1975 - N. Gudea, *Sistemul defensiv al Daciei romane: câteva observații în legătură cu faza de pământ a castrelor*, în *AIIA*, XVIII, Cluj-Napoca, 1975, pp. 71-87.
- Heitel 1974 - R. Heitel, *Cronica săpăturilor arheologice – catedrala Alba Iulia*, în *BMI*, 2, 1974, pp. 95-96.
- Heitel 1985 - R. Heitel, *Principalele rezultate ale cercetărilor arheologice din zona vestică a cetății de la Alba Iulia (1968-1977). I*, în *SCIVA*, 36, 3, 1985, 3, pp. 215-231.
- Heitel 1986 - R. Heitel, *Principalele rezultate ale cercetărilor arheologice din zona vestică a cetății de la Alba Iulia (1968-1977). II*, în *SCIVA*, 37, 3, 1986, 3, pp. 233-248.
- Horedt 1954 - K. Horedt, *Voievodatul de la Bălgrad – Alba Iulia*, în *SCIV*, V, 1-2, 1954, pp. 487-490.
- Hulea 1961 - E. Hulea, *Repertoriul Monumentelor Istorice din cuprinsul fostului județ Alba*, manuscris în Biblioteca Muzeului din Alba Iulia.
- Iczkovits 1939 - Emma Iczkovits, *Az Erdelyi Feher megye a kozepkorban*, Budapest, 1939.
- Inel 2003 – C-tin Inel, *Considerații privind starea de conservare a unor monumente eclesiastice românești din județul Alba*, în *Apulum*, XV, 2003, pp. 497-505.
- Iorga 1906 – Nicolae Iorga, *Studii și documente privitoare la istoria românilor*, vol. XIII, București, 1906.
- Kovacs 1984 - A. Kovacs, *Construcții patronate de Gabriel Bethlen*. Teză de doctorat, mss Cluj-Napoca, 1984.
- Kovács, Țoca 1973 - A. Kovács, M. Țoca, *Arhitecți italieni în Transilvania în cursul secolului al XVI-lea și al XVII-lea*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai*, series Historiae, fasc 2, Cluj, 1973, 22- sqq.
- Macrea 1969 - M. Macrea, *Viața în Dacia romană*, București, 1969.
- Manuilă 1938 - S.Manuilă, *Aspects demographiques de la Transylvanie*, București, 1938, p.74.
- Marta 1990 - Ioan Marta, Ioan Aron, *Pianu de Jos. Contribuții monografice*, 1990.
- Meteș 1921 - Ștefan Meteș, *Viața agrară, economică a românilor din Ardeal și Ungaria*, vol. I., 1921.
- Moga 1987 - V. Moga, *De la Apulum la Alba Iulia. Fortificațiile orașului*, București, 1987.
- Moga 1993 - V. Moga, *Cercetări recente în castrul de la Apulum. Palatul Apur Alba Iulia*, în *Apulum*, XXVII-XXX, pp. 209-222.
- Moga 1998 - V. Moga, *Castrul roman de la Apulum*, Cluj, 1998.
- Moga, Mârza 1993 - V. Moga, E. Mârza, *Muzeul Unirii din Alba Iulia*, în *Apulum*, XXVII-XXX, 1993, pp. 417-429.
- Nussbächer 1982 – G. Nussbächer, *Contribuții documentare privind dezvoltarea arhitectonică a orașului Alba Iulia în secolul al XVII-lea*, în *Apulum*,

- XX, 1982, pp. 185-192.
- Oprean 1998 - C. Oprean, *Castrul legiunii I Adiutrix de la Apulum în timpul lui Traian. Consecințe asupra urbanismului roman la Apulum*, în *Apulum*, XXXV, 1998, pp. 121-134.
- Opriș, Bodea-Bonfert, Porumb 2001 I. Opriș, M. Bodea - Bonfert, M. Porumb, *Monumente istorice de pe Valea Arieșului*, București, 2001.
- Pascu 1971 - Șt. Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, I, Cluj Napoca, 1971.
- Pascu 1979 - Șt. Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, II, Cluj Napoca, 1979.
- Pavelescu 1988 – Gh. Pavelescu, *Nedeile pastorale din Munții Sebeșului*, în *Apulum*, XXV, 1988, pp. 557-570.
- Pavelescu 1989– Gh. Pavelescu, *Tradiție și contemporaneitate în arta lemnului din zona Sebeșului*, în *Apulum*, XXVI, 1989, pp. 603-625.
- Pavelescu 2004 – Gh. Pavelescu, *Valea Sebeșului*, vol. I-II, 2004.
- Pernicek, Bărbuță 1976 – O. Pernicek, O. Bărbuță, „Țurca”, *un obicei străvechi pe meleagurile Albei*, în *Apulum*, XIV, 1976, pp. 503-509.
- Protase 1956 - D. Protase, *Cercetările arheologice din 1953 în cetatea de la Alba Iulia*, în *Studii și Cercetări de Istorie*, VII, 1-4, 1956, pp. 1-43.
- Popa 1975 - Al. Popa, *Orașul roman Apulum*, în *Monografia Alba Iulia 2000*, Alba Iulia, 1975, pp. 36-102.
- Popa 1976 – Al. Popa, *Evoluția istorică a celor două orașe romane de la Apulum*, în *Apulum*, XIV, 1976, pp. 65-71.
- Popa, Berciu 1962 - Al. Popa, I. Berciu, *Cetatea Alba Iulia*, București, 1962.
- Popa, Aldea 1972 - Al. Popa, I. Al. Aldea, *Colonia Aurelia Apulensis Chrysopolis*, în *Apulum*, X, 1972, pp. 209-220.
- Porumb 1998 – Marius Porumb, *Dicționar de pictură veche românească (sec. XIII-XVIII)*, București, 1998.
- Porumb, Firea 2007 – M. Porumb, C. Firea, *Cetatea Câlnic*, București, 2007.
- Raica 2002 – Ion Raica, *Sebeșul. Istorie, cultură, economie, confruntări sociale și politice*, Cluj-Napoca, 2002.
- Răduțiu 1978 – A. Răduțiu, *Daia Română la 1785*, în *Apulum*, XVI, 1978, p. 311-322.
- RepAlba 1995 - ***, *Repertoriul arheologic al Județului Alba*, Alba Iulia, 1995.
- Rustoiu 2006 – Ioana Rustoiu, *Edificarea bisericii ortodoxe “Pogorârea Sfântului Duh” din Vințu de Jos. Disputa unei jumătăți de secol*, în *Patrimonium Apulense*, V-VI, 2005-2006, pp. 323-344.
- Rusu 1994 - A. A. Rusu, *Cetatea Alba Iulia în secolele XI-XV. Cercetări vechi și noi*, în *EphemNapocensis*, IV, 1994, pp. 331-351.
- Rusu și colab. - A.A. Rusu, N. Sabău, I. Burnichioiu, I.V. Leb, M.M. Lupescu, *Dicționarul mănăstirilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș*, Cluj-Napoca, 2000.
- Rusu 1979 - M. Rusu, *Castrul roman Apulum și cetatea feudală Alba Iulia în AIIA*, XXII, 1979, pp. 47-70.
- Russu 1949 - I.I. Russu, *Apulum, numele și originea localității*, în *Apulum* III, 1949, pp. 145-159.
- Stoica, Petrescu 1997 – Georgeta Stoica, Paul Petrescu, *Dicționar de artă populară*, București, 1997.
- Șematism 1900 – *Șematismul veneratului cler al Arhidiecesei metropolitane greco-catolice de Alba-Iulia și Făgăraș pre anul Domnului 1900 de la Sânta unire 200*, Blaj, 1900.

- Șematism 2005 – Remus Onișor, *Șematismul Eparhiei, în Îndrumător Pastoral Reîntregirea*, XXI, 2005, pp. 94-141.
- Șerban 1975 - I. Șerban, *Despre arhitectura fostei biserici trinitariene (azi Biblioteca Battyaneum) din Alba Iulia*, în *Apulum*, XIII, 1975, pp. 373-385.
- Șerban 1979 - I. Șerban, *Edificiul Battyaneum la sfârșitul secolului XVIII. Addenda la un studiu privind arhitectura fostei biserici trinitariene*, în *Apulum*, XVII, 1979, pp. 477-487.
- Tudor 1968 - D. Tudor, *Orașe, târguri și sate în Dacia romană*, București, 1968.
- Țuțuian 2001 – A. Țuțuian, Contribuții la o clasificare etnografică a așezărilor din Munții Apuseni, în *Apulum*, 38/2, 2001, pp. 41-53.
- Ursu 1968 - H. Ursu, *Alba Iulia*, București, 1968.
- Vătășianu 1959 - V. Vătășianu, *Istoria artei feudale în țările române*, București, 1959.
- Zefleanu 1949 - E. Zefleanu, *Note epigrafice din Apulum*, în *Apulum*, III, 1949, pp. 170-169.
- *** - *Oameni și fapte din trecutul județului Alba în memoria urmașilor*, coordonator N.Josan, BMA III, Alba Iulia 1996, 370 p.
- *** - *Recensământul general al României din 1941, 6 aprilie*, București 1944, Institutul central de statistică
- *** - *Strategia de dezvoltare a Județului Alba (2007-2012)*, IHS Romania SRL, octombrie 2007.

<http://mapy.vkol.cz/>

<http://ro.wikipedia.org/>

Teritoriul administrativ

1. FORMA ACTUALA DIN DATA/ACTUL NORMATIV:

Februarie 1968/ Legea organizării administrativ/teritoriale a Republicii Populare Române

2. UNITĂȚI ADMINISTRATIVE DIN CARE A FĂCUT PARTE TERITORIUL ADMINISTRATIV ACTUAL ȘI DENUMIRI SUCCESIVE ALE UNITĂȚII ADMINISTRATIVE (LIMBA ROMANA, ALTE LIMBI):

- 1177 - comitatul Alba, capitala sa la Alba Iulia
- Sec. XVII - comitatul Alba Inferioară (din 1658 capitala comitatului se mută la Aiud, până în 1925)
- 1848, noiembrie - districtele românești Alba Iulia și Blaj
- 1849, 15 sept. – districtul Alba Iulia
- 1851 – regiunea Alba Iulia
- 1854 – prefectura Alba
- 1863 – comitatul Alba
- 1864 – municipiul Alba Iulia (cuprindea 7 cercuri)
- 1876 – redevine comitatul Alba Inferioară
- 1919, 5 febr. – comitatul Alba Inferioară devine județul Alba Inferioară
- 1925, 14 iunie – județul Alba (revine capitala la Alba Iulia de la Aiud)

- 1950, 6 sept. – Legea raionării teritoriului Republicii Populare Române descompune fostul județ Alba în raioanele Alba, Sebeș și Aiud, iar părțile laterale trec la raioanele vecine Câmpeni și Turda
- 1968, februarie – se instituie din județul Alba sub forma lui actuală (avea atunci 1 municipiu, 8 orașe, 67 comune, 658 sate).

3. DRUMURI ISTORICE, VADURI, PODURI:

- Cursul râului Marisus (Mureș) era utilizat în epoca romană pentru transportul diverselor resurse ale Daciei – aur, argint, sare, lemn, către Pannonia și apoi mai departe spre Roma antică;
- Drumul roman imperial ce venea de la Tibiscum și Ulpia Traiana, prin Germisara (Geoagiu/Cigmău), intra în teritoriul actualului județ Alba, și urca spre Apulum, pe malul drept al Muresului; De la Apulum urca spre Brucla (Aiud), iar de aici prin Salinae (Ocna Mureș), prin Potaissa (Turda) spre Napoca (Cluj-Napoca) și punct terminus Porolissum (Zalău);
- Drumul roman spre zona auriferă, pleca de la Apulum (Alba Iulia), prin Ampellum (Zlatna), iar de aici la Alburnus Maior (Roșia Montană);
- Drumul roman spre valea Oltului, pornind din Apulum, trecea prin lunca Secășului, pe lângă mun. Sebeș de azi, spre județul Sibiu, unde cobora pe valea Oltului, spre Romula, *municipium* din Dacia Malvensis (Oltenia de azi);
- Drumul principal din perioada medievală urma aceeași rută principală de comunicație – valea Mureșului, a cărui curs era folosit în continuare pentru transportul sării, cu plutele și bărcile ce erau ancorate la Partoș – port la Mureș al capitalei Principatului Transilvaniei, Alba Iulia; drumul principal al perioadei medievale făcea legătura între capitala Principatului și principalele orașe ale Transilvaniei : prin Aiud spre Cluj, iar prin Sebeș, spre Sibiu.
- Există, ca și pentru perioada romană, și o puternică rețea de drumuri care porneau de la Alba Iulia spre Munții Apuseni (Zlatna, Abrud, Baia de Arieș), spre Sighișoara prin Blaj, spre Deva – pe malul stâng al Mureșului, prin Vințu de Jos, Șibot.
- O hartă a diligențelor pentru Europa secolului XVII, menționează Mulbach (Sebeș) ca punct de stație principal, pe marea rută europeană ce venea pe Valea Mureșului și mergea spre Hermannstadt (Sibiu) și Kronnstadt (Brașov).

4. DATA CONSTRUIRII CAILOR FERATE, STAȚIILOR C.F.:

- Linia Teiuș - Alba Iulia – Vințu de Jos – Arad inaugurată în 1867
- Linia Teiuș - Războieni în 1871
- Linia Teiuș - Blaj în 1872
- Linia Războieni – Uioara în 1905
- Linia Șibot – Cugir în 1906
- Linia Blaj – Praid în 1898
- Linia ferată îngustă Alba Iulia – Zlatna în 1895
- Linia ferată îngustă Ocoliș - Abrud în 1907

Analiza dezvoltării teritoriului administrativ

ELEMENTE GEOGRAFICE DETERMINANTE:

Dezvoltarea și evoluția județului Alba a avut o importantă determinantă în elementele cadru geografic, în limitele căruia s-a dezvoltat. Plasat în zona central-vestică a României, între marginea vestică a depresiunii Transilvaniei cu Podișul Secașelor și Podișul Târnavelor, aflate la est, respectiv Munții Apuseni la vest. Râul Mureș traversează în diagonală județul Alba, separând cele două zone limitrofe sus/amintite. La sud avem Munții Sebeșului (Șurianu), care bordează granița județului spre limita istorică sudică a Transilvaniei. Astfel, altitudinile cuprind o largă varietate morfologică, pornind de la aprox.200 m în lunca Mureșului, până la înălțimi de 2130 m, respectiv Vârful lui Pătru, din Munții Șurianu.

EVENIMENTE ISTORICE IN TERITORIUL ADMINISTRATIV.

Sec. I î. Chr. – I d.Chr. – perioada de apogeu a cetăților dacice de la Căpâlna și Piatra Craivii
Anii 105-274 d.Chr. - ocupația romană în Dacia (romanizarea provinciei)
Sec. IX – ridicarea baptisteriului de la Alba Iulia
Sec. IX-XI – cucerirea Transilvaniei de către maghiari
Sec.XII-XVI – voievodatul Transilvaniei cu capitala la Alba Iulia
1241-1242 – marea invazie a tătarilor cu afectarea întregii Transilvanii
1541-1699 – Marele Principat Autonom al Transilvaniei cu capitala la Alba Iulia
1599 – 1601 – prima unire a Principatelor române sub Mihai Viteazul
1658 – mare invazie turco/tătară în Transilvania, cu incendierea multor orașe și cetăți
1701 – 1867 – dominația Habsburgică în Transilvania
1714-1738 – ridicarea fortificației Vauban de la Alba Iulia
1784-1785 – răscoala populară condusă de Horia, Cloșca și Crișan
1848-1849 – mișcarea revoluționară din Transilvania (Munții Apuseni și întreg comitatul Alba Inferioară)
1867-1918 – perioada dualismului austro-ungar în Transilvania
1918, 1 decembrie – Marea Adunare Națională de la Alba Iulia hotărăște Unirea Transilvaniei cu Regatul României
1947-1989 – perioada regimului comunist

PREZENTE ARHEOLOGICE IN TERITORIUL ADMINISTRATIV.

La o consultare atentă a repertoriului arheologic al județului Alba, respectiv a hărților cu descoperiri arheologice, din neolitic până în evul mediu timpuriu, vom putea observa concentrarea masivă a descoperirilor pe culoarul Mureșului, cu afluenții săi, apoi în zonele de podiș (al Târnavelor, al Secașelor), preferate atât pentru terenurile fertile cât și pentru sursele de materii prime (mai ales depozitele naturale de sare). Zonele piemontane/montane precum Valea Ampoiului, Valea Arieșului, sunt preferate de-abia începând cu perioada de tranziție la epoca bronzului când, de altfel, comunitățile încep să se așeze în mai toate zonele de acces spre munții Apuseni – atât de generoși în minereuri (aur, argint, aramă).

De la așezările de mai mici dimensiuni din neolitic și epoca bronzului, s-a trecut la sistemul așezărilor fortificate de mari dimensiuni din prima epocă a fierului, apoi la cetățile

dacice ce constituiau adevărate porți de apărare la intrarea în munți (Căpâlna, Piatra Craivii), ajungându-se la adevăratele centre urbane în perioada romană (Apulum, Ampelum), pentru ca în perioada post-romană și a migrațiilor (sec.IV-VIII), și în evul mediu timpuriu (sec.IX-XI), viața urbană să decadă din nou până la constituirea voievodatului Transilvaniei, de când evoluția așezărilor va avea o constantă creștere, aici un aport substanțial aducându-l comunitățile săsești colonizate și regalitatea maghiară.

Din epoca paleolitică, sunt semnalate locuiri umane în peșteri din zona Munților Apuseni, la Sohodol sau pe Valea Arieșului.

Din epoca neolitică, cele mai cunoscute situri de pe teritoriul județului Alba sunt așezările de la Tărtăria, Alba Iulia - Lumea Nouă, Limba, Șeușa, Galda de Jos, Ghirbom, Straja, Sebeș, Petrești, Cetatea de Baltă, Mihalț.

Culturii Coțofeni din perioada eneolitică și tranziție la epoca bronzului, îi aparțin numeroase așezări din zonele piemontane: Ampoița, Vălișoara, Straja, Blandiana, Piatra Craivei, Călnic etc.

Din epoca bronzului sunt datate descoperirile culturii Wietenberg (1700-1300î.Chr.) de la Vințu de Jos, Pianu de Jos, Ighiel, Sebeș, Aiud, respectiv ale culturii Noua (1400-1150î.Chr.) la Gâmbaș, Teiuș, Alba Iulia, Sebeș, etc.

În prima epocă a fierului regiunea intracarpatică cunoaște cristalizarea populațiilor indo/europene pătrunse în Europa, începând cu epoca timpurie a bronzului, și culminând cu formarea marilor grupe de populații, între care traco-geții ocupau spațiul balcancar-patic. Acum sunt datate și marile depozite-atelier de bronzuri descoperite la Uioara, Aiud, Șpălnaca, sau cele mai modeste cantitativ, de la Zlatna, Cugir, Vințu de Jos, mai recent la Pănade și Noșlac. Tot din această perioadă datează și marea fortificație de pământ de la Teleac (de 30 ha), precum și alte cetăți contemporane de la Șona, Cetatea de Baltă.

Din cea de/a doua epocă a fierului - cercetările arheologice au demonstrat faptul că județul Alba se afla în centrul regatului dacic de la Burebista la Decebal, fiind atestate pe teritoriul jud. Alba cetățile dacice de la Căpâlna, Piatra Craivei, Cugir și Cetatea de Baltă, precum și peste 30 de așezări dacice nefortificate.

Din perioada provinciei romane Dacia (106-271), descoperirile arheologice au demonstrat că Apulum-ul era cel mai important centru urban al Daciei Romane, fiind și sediul unității militare cantonate permanent în provincie – Legiunea a XIII-a Gemina. Dezvoltarea edilitar/urbanistică a perioadei romane, este susținută de întemeierea și dezvoltarea a numeroase așezări romane pe acest teritoriu, cum sunt cele două orașe romane de la *Apulum, municipium*—ul *Ampelum, Alburnus Maior, Brucla, Salinae, etc.*

În primul mileniu al erei creștine, teritoriul județului Alba a devenit una din zonele cele mai intens populate atât de populația locală romanizată, precum și de populațiile migratoare alogene. Așezări datând din perioada secolelor IV-VI, au fost descoperite alături de numeroase necropole, la Alba Iulia, Zlatna, Aiud, Oiejdea, Ungurei, Noșlac, Sânmiclăuș, Sebeș, etc.

Din perioada următoare – secolele VII-IX – numărul lor crește considerabil, ele fiind și mărturia venirii în aceste spații ale slavilor, element etnic care a adus un aport însemnat în desăvârșirea etnogenezei poporului și a limbii române, cu multe elemente economice, lingvistice, de toponimie care au fost asimilate în timp de către populația băștinașă.

Se ajungea astfel, în evoluția istorică la nivelul secolului al IX-lea să ființeze în jurul viitorului oraș Alba Iulia a "voievodatului de la Bălgrad", susținut arheologic de recente descoperiri din necropolele de pe laturile de vest ale orașului Alba Iulia (Izvorul Împăratului).

Din 1177 datează prima mențiune documentară a comitatului Alba, dată de la care, această unitate administrativ-teritorială a regalității maghiare, ajunge să fie cea mai întinsă teritorial, pentru Transilvania secolelor XII-XIII.

ISTORICUL TERITORIULUI ADMINISTRATIV.

Etapele mari ale dezvoltării teritoriului administrativ al județului Alba – fostul *comitat*, au depins de importanța și rolul îndeplinite succesiv sau în același timp de așezarea de la Alba Iulia ca centru religios, politic-administrativ, cultural sau militar al Transilvaniei.

Până în prima jumătate a secolului al XVI-lea, puterea locală s-a aflat sub jurisdicția autorităților religioase reprezentate prin Episcopia romano-catolică și *capitlu*, astfel încât, la acea dată și ansamblul urbanistic din cetate era dominat de o arhitectură cu caracter religios, alcătuită în special din edificii de cult (catedrala romano-catolică, bisericile și mănăstirile ordinelor călugărești ale augustinienilor, dominicanilor și cele ale călugărilor benedictine), din clădirile instituționale destinate învățământului religios (seminarii, gimnaziile), la care pot fi asociate rezidențele slujitorilor cultelor, în special cele ale marilor demnitari (palatul episcopului și palatul prepozitului).

Din anul 1541, odată cu întemeierea principatului autonom al Transilvaniei, Alba Iulia își evidențiază trăsăturile de oraș-capitală. În timpul domniei unor principii ca Ioan Sigismund Zapolya (1541-1551; 1556; 1559-1571); Sigismund Bathory (1581-1597; 1598-1599; 1601-1602); Gabriel Bethlen (1613-1629); Gheorghe Rakoczi I (1606-1608) și Gheorghe Rakoczi al II-lea (1648-1660), orașul din cetate va parcurge cea mai înfloritoare perioadă, rolul său instituțional cunoscând o dezvoltare aparte, mai ales în domeniile de interes public: urbanistic, administrativ, cultural, asistență socială. Fenomenul se reflectă în plan constructiv prin lucrările de infrastructură, de amplificare, înnoire și înzestrare a edificiilor reprezentative pentru o curte și o cetate princiară.

Dietele au votat ani de-a rândul obligativitatea prestațiilor în muncă gratuită pe șantierele de construcții deschise la Alba Iulia: rezidența princiară, aprovizionarea cu apă, repararea și curățarea străzilor, amenajarea spațiilor verzi, înlocuirea construcțiilor dărăpănate din lemn, cu altele noi din piatră și cărămidă, asigurarea securității locuitorilor prin consolidarea zidurilor cetății și modernizarea sistemului de fortificație.

Frământările interne, expedițiile devastatoare și repetate ale turco-tătarilor (1658; 1661-1666) și mai ales interesele străine reprezentate prin autoritățile imperiale austriece care și-au impus dominația în Transilvania la începutul secolului al XVIII-lea, au făcut ca orașul Alba Iulia, să cunoască cea de-a treia ipostază a sa, aceea de așezare importantă din punct de vedere militar. Rolul politic al orașului, s-a diminuat după transferarea capitalei principatului la Sibiu (1711), însă prin edificarea unei importante cetăți în stil Vauban, care se dorea a fi “fortificația capitală din Transilvania”, Alba Iulia devine un puternic centru militar al noii stăpâniri austriece. În acest scop, ia naștere la Alba Iulia, în 4 noiembrie 1715 un amplu șantier de edificare a unei cetăți bastionare, lucrările incluzând deopotrivă reconstrucția incintei, în vederea asigurării trupelor încartiruite cu spații de cazare sau utilitățile necesare.

Într-un ansamblu cu o destinație care se dorea exclusiv militară, clădirile, indiferent de domeniul din care făceau parte, au fost vizate de autorități pentru a fi trecute în proprietatea armatei. Lipsa spațiului de construcție într-un perimetru limitat la o incintă fortificată și mai ales regimul de proprietate al clădirilor și terenului aflate sub jurisdicția cultelor (episcopia romano-catolică sau ordinele călugărești ale iezuiților, franciscanilor și trinitarienilor), au întârziat și împiedicat autoritățile în aplicarea măsurilor inițiate pentru a

transforma cetatea într-o zonă exclusiv militară.

Abia după 1783, ordinele religioase au fost desființate prin decret imperial, bisericile și mănăstirile lor fiind demolate sau rechiziționate, pe locul lor construindu-se noi cazărmi (în zona mănăstirii franciscanilor s-a amplasat cazarma Franz Joseph), sau au fost transformate temporar în magazine (mănăstirea iezuiților) și spitale (mănăstirea trinitarienilor).

Realizată în etape, problema încartuirii trupelor nu și-a găsit finalitatea, astfel încât la 1900 ofițerii și familiile lor se mai aflau răspândite în diferite clădiri din cetate, militare, religioase sau civile. De cele mai multe ori, pentru cazarea trupelor staționate temporar și pentru îngrijirea bolnavilor sau a răniților, în timpul conflictelor, se foloseau spațiile instituțiilor publice, clădirile școlare fiind cele mai solicitate.

Chiar dacă problemele militare n-au fost rezolvate în totalitate, instalarea garnizoanei austriece în cetatea Alba Iulia a însemnat foarte mult în schimbarea aspectului zonei interioare în urma lucrărilor de modernizare întreprinse, de la aducțiunea apei, canalizare, refacerea tramei stradale, amenajarea pieței, la noile tipuri de clădiri cu destinație militară. Alcătuit inițial din așezăminte mănăstirești, imobile destinate învățământului religios sau laic, rezidențele nobiliare sau case ale orășenilor, ansamblul arhitectural din cetatea Alba Iulia a fost transformat într-un vast complex militar, cu edificii care se disting prin monumentalitatea proporțiilor, sobrietatea fațadelor, uniformitatea planurilor, numărul redus și dispunerea izolată, retrasă de la aliniamentul stradal pe suprafața unor careuri care se grupează în jurul pieței centrale. Cu o asemenea alcătuire și sub o asemenea înfățișare, în prezența numeroșilor soldați cu îndeletniciri specifice, orașul și-a pierdut în mare parte trăsăturile de așezare civilă, cetatea îndeplinindu-și rolul de important centru militar, rămânând până în contemporaneitate o zonă semi-închisă (chiar interzisă în anumite momente), care și-a păstrat la adăpostul zidurilor, aproape intactă structura interioară.

EVOLUȚIA DEMOGRAFICĂ.

Pentru evoluția populației județului Alba, parte integrantă a evoluției situației demografice a Transilvaniei, trebuie luate în considerare două mari etape de înregistrare a datelor: cea *prestatistică* care cuprinde perioada evului mediu dezvoltat și în care informații credibile pot fi obținute din analiza urbariilor din secolele XVI-XVII, cu mențiunea că aceste documente acoperă doar un spațiu relativ restrâns al Transilvaniei, respectiv înregistrarea strictă pe anumite domenii feudale; a doua etapă, este aceea *statistică*, care începe la finalul secolului al XVII-lea, în condițiile în care dominația habsburgică recent extinsă și asupra Transilvaniei, are nevoie de evaluări concrete ale potențialului uman și material existent, în vederea implementării în principat a noilor politici economice.

Pentru etapa prestatistică datele vehiculate în bibliografia de specialitate sunt date aproximative, ele trebuind privite critic, în funcție de sursele de proveniență (documente, conscripții, etc.).

Primele modalități de înregistrare demografică, cu care debutează etapa statistică, sunt conscripțiile fiscale generale (cunoscute pentru anii 1698, 1703, 1713-1714, 1721-1723 și 1750), ele constituindu-se în izvoarele principale pentru cunoașterea populației, habitatului, resurselor economice ale provinciei. Aceste conscripții nu includ în înregistrările lor categoriile privilegiate ale societății (nobilimea, clerul, etc.), aceasta fiind una din principalele curențe, iar rezultatele finale ale lor sunt afectate și de alte aspecte care lipsesc: simultaneitatea datelor (ele fiind realizate pe durate mari de 1 la 3 ani),

concepția unitară, criteriile uniforme de realizare, lipsa de pregătire, de experiență, ori reaua-credință a aparatului care realiza activitatea de conscriere. Pe de altă parte, opoziția nobilimii (aflată la concurență cu statul în ce privește controlul asupra contribuabililor și a obligațiilor lor fiscale), dar și a contribuabililor înșiși, a făcut ca rezultatele acestor conscripții să fie privite cu circumspecție chiar de criticii contemporani ai acestor acțiuni.

De aceleași vicii suferă și conscripțiile confesionale ale epocii (consemnate pentru anii 1733, 1750, 1760-1762, 1765-1766 pentru greco-catolici și ortodocși; 1765 pentru luterani, 1766 pentru catolici și confesiunile protestante).

Cu conscripția populației din anii 1784-1786 se vor aplica noi principii statistice, aceasta fiind considerată de unii specialiști drept primul recensământ modern din Transilvania (desigur, cu limitele de rigoare ale epocii), pentru ca din 1828 *Exactoratul Provincial* să se ocupe de strângerea anuală a datelor statistice de la autoritățile bisericești, elaborând și o situație oficială a localităților Transilvaniei.

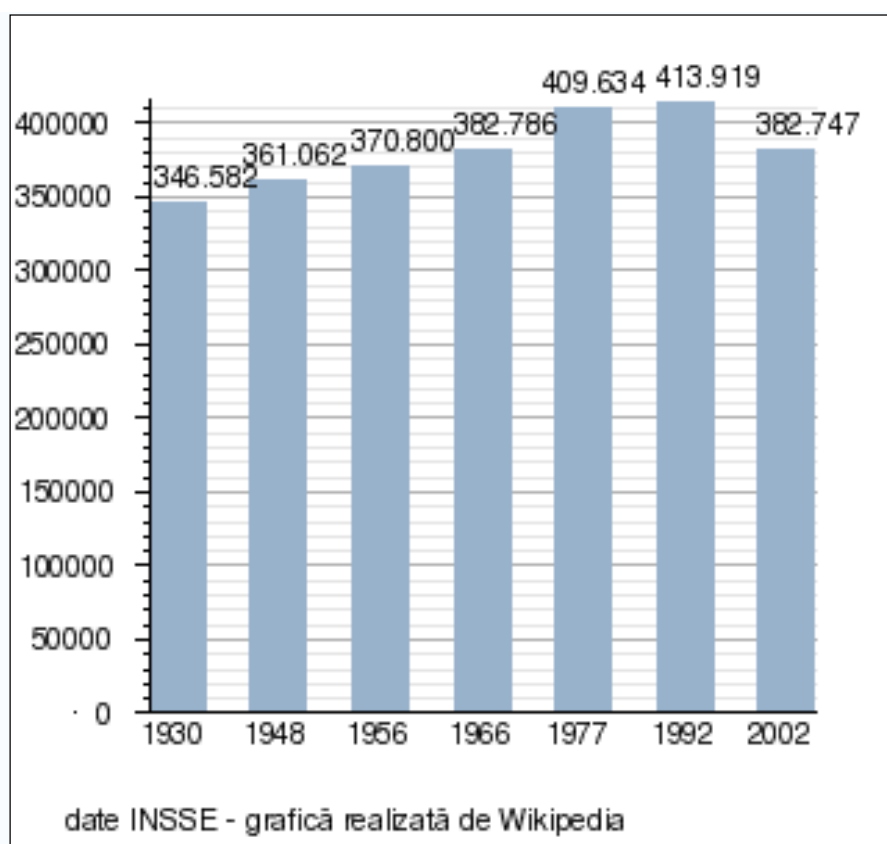
În ce privește cazul particular al Alba Iuliei, sub aspectul evoluției istorice a populației, dar și al dezvoltării urbane, pot fi menționate câteva aspecte principale de care a fost nevoie să se țină seama la alcătuirea acestui studiu:

- caracterul relativ al datelor statistice oferite până la nivelul secolului XX, explicat în parte, în cele câteva date de mai sus;
- faptul că nu s-au putut face observații care să conțină doar evoluția demografică a zonei fortificației bastionare, datele cuprinse în statisticile oficiale referindu-se la întregul oraș Alba Iulia (fără suburbii); o evoluție pe cartiere (respectiv și locuirea din cetate) se va putea face doar la o analiză complexă a ultimelor date oferite de recensămintele recente (1992, 2002);
- pentru perioada secolelor XVIII-XIX se pot face doar speculații, eventual ipoteze de lucru în ce privește populația cetății Vauban de la Alba Iulia;
- un alt aspect sesizat și care vine în sublinierea caracterului relativ al datelor demografice, este prezentarea a două sau mai multe cifre diferite în ce privește populația Alba Iuliei pe parcursul secolului XIX, date din care se vor putea observa fluctuații destul de mari de populație, care uneori nu par atât de credibile;
- o observație de natură istorică este aceea că, din momentul în care orașul Alba Iulia a fost donat de către regii Ungariei, probabil după invazia tătară de la 1241, episcopiei și capitlului romano-catolic, de aici, dezvoltarea lui ulterioară a suferit, implicit creșterea demografică, deși după informațiile documentare, în secolele XII-XIII acesta avea toate șansele să devină cele mai mare oraș al Transilvaniei medievale; orașul nu s-a bucurat de autonomia pe care au avut-o alte orașe ale Transilvaniei și, cu toate că a deținut un prim-plan politic și religios (și, poate, tocmai de aceea), Alba Iulia nu va mai ajunge niciodată din urmă orașe transilvănene precum Sibiu, Brașov, Cluj, ba uneori, după cum o mărturisesc datele statistice, va rămâne în categoria orașelor mijlocii ca număr de populație și sub aspect economic;
- importanța orașului din plan administrativ, din perioada principatului, a fost întărită sub dominația habsburgică de importanța militară ce i se conferă prin ridicarea fortificației bastionare în sistem Vauban, menită inițial să facă din această locație cel mai important centru fortificat din Transilvania (după cum menționează în raportul său din 1747, generalul Bohn); se reda cetății funcția principală pe care a deținut-o în epoca romană, când pe același loc se afla castrul Legiunii a XIII Gemina;
- în intervalul 1849-1918, evoluția demografică a Alba Iuliei a fost, cu excepția

unor perioade, lentă; timp de șapte decenii, populația sa nici măcar nu s-a dublat, rămânând în categoria orașelor de mărime mijlocie, sau chiar mică ale Transilvaniei;

- cea mai puternică creștere demografică o constatăm în deceniul patru al secolului XX, când populația orașului se triplează, ajungând la 1941 la 37535 locuitori; urmează o perioadă de fluctuație în care până în 1980 se ajunge la aproximativ 50000 locuitori (după ce în 1970 orașul avea de abia 27547 locuitori);
- vârful demografic va fi atins în anii '90 când se va înregistra cifra de 73541 locuitori, urmată de o stagnare ușoară, iar în ultimii 5 ani se constată o scădere pronunțată (în 2003 este dată cifra 67737), sporul populației fiind unul pasiv.

Evoluția demografică a populației județului Alba (sec.XX)

Identificarea valorilor de patrimoniu construit

Cu siguranță, ar fi foarte dificil de stabilit o ierarhizare a monumentelor istorice din județul Alba, pentru că fiecare obiectiv în parte, individual sau integrat într-un ansamblu specific, are propriile elemente care-i conferă originalitate, valoare istorică și artistică, ori una de simbol. Astfel încât, vom trece la prezentarea succintă a unora din cele mai valoroase monumente din teritoriul administrativ.

MONUMENTE DE ARHITECTURĂ MILITARĂ ȘI CIVILĂ.

Fortificațiile de la Alba Iulia.

Existența unei cetăți la Alba Iulia este probabilă încă din epoca preromană, dar este sigură numai după cucerirea Daciei și întemeierea castrului legiunii a XIII-a Gemina, ale cărui urme au fost identificate și arheologic pe la sfârșitul secolului al XIX-lea, în incinta cetății de azi, în apropiere de poarta Carol al VI-lea.

1. Castrul legiunii a XIII Gemina (secolele II - III).

Este prima fortificație care apare în vatra orașului. Avea forma unui patruleter cu laturile aproape egale 440 x 430 m (dimensiuni care corespund cu tipul castrilor romane de legiune datate în secolele II-III), din traseul zidurilor păstrându-se destul de bine latura de sud ce include și „*porta principalis dextra*” – acest obiectiv fiind inclus acum într-un ambițios proiect de restaurare, precum și o parte din latura de nord a castrului. A avut curtile și turnurile din piatră fasonată sau piatră brută cu o fundație de 2,5 m, grosime de 2 m, iar în elevație 3-5 m. Fortificația romană mai deținea *agerul* – un val de pământ ce avea la partea superioară drumul de strajă-la interiorul curții, precum și șanțul de apărare exterior curții, adânc de 6 m și lat de 15 m.

2. Cetatea medievală (secolele XI - XVII).

Este a doua mare etapă în fortificarea localității Alba Iulia, ea păstrând elementele constitutive și traseul vechii fortificații romane rectangulare, cu adaptări și refaceri care trebuiau să corespundă noilor tehnici de luptă și apărare din Evul Mediu. În secolul al XVI-lea sunt atestate lucrări de refacere a zidurilor cetății, pentru ca în timpul

principelui Gabriel Bethlen să fie ridicate cele două bastioane pe latura de sud a cetății.

3. Fortificația bastionară în sistem Vauban (secolul XVIII).

Este ultima și cea care dăinuie aproape în totalitate și astăzi. Rezultat al politicii ofensive duse de Imperiul Habsburgic la sf. sec. XVII - începutul sec. XVIII, fortificația bastionară de la Alba Iulia a fost ridicată între 1715-1738. Arhitecții principali ai noii fortificații au fost G.M.Visconti (perioada 1714-1717), K.von Weiss (în deceniile III și IV ale sec. XVIII) și generalul Bohn (deceniul al V-lea al sec. XVIII). S-a folosit o imensă forță de muncă, peste 20.000 iobagi lucrând în cursul celor aproape 3 decenii, la fortificația destinată să fie cea mai puternică din Transilvania acelor vremuri. În amploarea lor, aceste lucrări au afectat vatra veche a orașului, fiind creată o zonă de interdicție de construire în jurul fortificației (glacis), populația fiind mutată în noua vatră creată prin asanarea părții de est a cetății, în lunca râului Mureș (cartierele Lipoveni și Maieri de azi). A fost, de asemenea distrusă și vechea Mitropolie a Ardealului, ctitorie a lui Mihai Viteazul, din ruinele acesteia ridicându-se biserica românească din Maieri II. Fortificația nou ridicată cuprinde fortul principal heptagonal, încins cu două centuri de șanțuri, separate prin masive valuri de pământ în pantă și prezintă toate elementele de fortificare adaptate tehnicii militare a timpului: clești, raveline, contragardă, șanț, anteșanț și glacis, organizate pe principiul flancării reciproce și al apărării la distanță. Zidurile de cărămidă și cele 7 bastioane aplicate terasei superioare produc și azi o puternică impresie de soliditate și par inexpugnabile. Accesul era asigurat printr-un sistem de 6 porți – câte trei pe latura de est, respectiv trei pe latura de vest – din care 4 sunt bogat decorate cu plastică barocă, realizare a echipei de sculptori a meșterului Johann Konig. Dacă suprafața castrului roman era de cca.18 ha, fortificația bastionară din sec. XVIII, ocupa aproximativ 70 ha.

În interiorul actualei fortificații bastionare se regăsesc cele mai importante monumente de arhitectură religioasă, civilă ori militară:

- **Palatul Princiar (sec. XVI – XVIII).** Amplasat pe locul vechiului palat episcopal și înglobând elemente ale acestuia, palatul principilor Transilvaniei a fost construit în etape succesive începând cu mijlocul secolului al XIV-lea. În veacul următor cunoaște extinderea maximă prin organizarea diferitelor aripi în jurul a trei curți interioare. Edificiul care păstrează numeroase detalii arhitectonice: portaluri, ancadramente, frontoane, bolți, reprezentative pentru Renașterea transilvăneană, a stârnit admirația tuturor celor care l-au văzut. A fost reședința lui Mihai Viteazul în perioada primei uniri a țărilor române. Sub Habsburgi, clădirile primesc destinații diferite, partea de est devine cazarmă, iar cea de vest reședința episcopiei romano-catolice.
- **Palatul episcopal romano-catolic.** Cele trei corpuri de clădiri deși au suferit modificări prin adaptarea la necesitățile timpului, păstrează *in situ* valoroase elemente de plastică arhitecturală, ca portalul de nord, ferestre trifore, cele cu fronton triunghiular, specifice Renașterii transilvănene.
- **Biblioteca Bathyaneum și fosta Mănăstire a Trinitarienilor.** În trecut locaș al mănăstirii trinitariene (1719), din 1786 este transformată în spital, pentru ca din 1792 să devină bibliotecă la inițiativa episcopului Ignatius Batthyani, și observator

astronomic la nivelul superior al clădirii. Încadrându-se arhitectonic în barocul ecleziastic, după 1792 fostul locaș de cult a suferit importante transformări fiindu-i desființat planșeul ce despărțea etajele 2 și 3, păstrându-se doar marginea lui sudică – așa-numitul cor al bibliotecii de azi. La fațada de sud a clădirii, la nivelul superior a fost amenajată marea sală a observatorului astronomic. În linii mari această fațadă s-a păstrat, practicându-se însă noi deschideri și detalii ornamentale. Clădirea a mai suferit modificări în secolul XIX, iar între 1964-1965 a fost restaurată. Este una dintre cele mai importante biblioteci documentare din SE Europei, dacă ar fi să amintim aici doar prezența în colecția de incunabule a celebrului Codex Aureus.

- **Palatul Apor**, monument istoric și de arhitectură ce se datează la 1690 ca reședință a unei importante familii nobiliare cu reprezentanți în ierarhia superioară a principatului Transilvaniei. Încadrându-se arhitectonic în Renașterea târzie transilvăneană, edificiul suferă completări cu lucrări de plastică barocă, în veacul următor (1714-1736), din inițiativa lui Steinville, comandantul trupelor imperiale din Transilvania. Se înfățișează sub forma unui dreptunghi cu latura sudică marcată de rezalitul puternic al intrării principale. În prezent este dezafectat, în vederea restaurării.
- **Colegiul Academic Bethlen**, clădire ridicată în stilul Renaștere târzie transilvană între anii 1622-1637, la inițiativa principelui Gabriel Bethlen. Desfășurându-și planul în jurul a 2 curți inegale ca dimensiuni, edificiul are un aspect general sobru al exteriorului, cu uniformitatea dispunerii deschiderilor, proporțiile și organizarea spațială fiind specifice pentru arhitectura civilă a orașului din perioada de maximă înflorire a principatului. Instituție de învățământ cu profil umanist a devenit la 1629 colegiu academic cu trei facultăți: teologie, filozofie și filologie la care au predat profesori și învățați ai vremii (Martin Opitz). Din 1637 a devenit Colegiu reformat, iar astăzi este în administrația Ministerului Apărării.
- **Muzeul Național al Unirii**, adăpostit din 1968 de edificiul „Babilon” – construcție ridicată între 1851-1853, cu destinație de cămin de garnizoană, prezintă o deosebit de valoroasă colecție de arheologie, numismatică, istorie, etnografie și artă, precum și de un lapidariu ce cuprinde piese descoperite pe teritoriul anticului Apulum.
- **Sala Unirii**. Construită la 1898, fosta cazină militară a devenit simbolul unității naționale prin desfășurarea în incinta acesteia a semnării Rezoluției Marii Uniri, la 1 decembrie 1918, de către cei 1228 delegați, reprezentanți ai tuturor românilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș. Restaurată masiv în deceniul 1958-1968, clădirea a intrat în circuitul de vizitare al Muzeului Unirii, în momentul de față mai găzduind și expoziția de etnografie inaugurată în 1999.

Cetatea Sebeșului.

După cronicarul local Conrad Iosif din sec. al XVIII-lea, Sebeșul a fost întemeiat pe la mijlocul secolului al XII-lea de unul din numeroasele grupări de coloniști sași așezați în Ardeal în timpul regelui maghiar Géza. Bucurându-se de substanțiale scutiri și favorabile condițiuni naturale, așezarea a prosperat neconținut până spre mijlocul secolului al XIII-lea, când, împărțășind soarta celorlalte centre ardelenesti, și Sebeșul a fost devastat de invazia tătărească din a. 1242 care l-a retrogradat cu multe decenii pe linia dezvoltării sale firești.

În faza care a urmat răstimpului de refacere, așezarea a prosperat așa de repede, încât în secolul al XIV-lea se situează în categoria celor mai înfloritoare orașe ardeleni, datorită populației sale meșteșugărești, care în jurul anului 1376 era constituită în breslele butrarilor, măcelarilor, pielarilor, țesătorilor, fierarilor, zidarilor, olarilor și altele, dintre care unele cu numeroase branșe.

La data primelor invazii turcești din secolul al XV-lea orașul era adăpostit de o cetate în întregime închisă, constând dintr-o dublă centură de ziduri de piatră, întărite prin bastioane, din care trei străjuiau cele două porți principale de la est și vest și intrarea secundară dinspre sud. În interiorul centurii, în fața zidurilor se afla loc liber pentru concentrarea unităților de apărare, constituite din membrii diferitelor bresle, repartizate pe poziții defensive dinainte stabilite.

După consolidarea principatului ardelean, datorită apropierii sale de capitala princiară de la Alba Iulia, orașul și cetatea Sebeșului cade în sfera intereselor nemijlocite ale principilor pierzându-și în parte autonomia de care se bucurau celelalte centre săsești. Primele măsuri pentru întărirea fortificațiilor au fost statornicite în dieta din luna noiembrie 1566 și rescriptul princiar din 1567, conform cărora s-a procedat la ridicarea unei centuri noi de apărare.

Lucrări de fortificare s-au mai făcut și în secolul următor, în anii 1634 și 1670, când au fost construite două noi bastioane, pe latura nord-vestică și nord-estică a centurii – întăriri care n-au sporit însă potențialul de rezistență a cetății, care și-a făcut un fel de tradiție de a capitula în fața inamicului aproape fără nici o împotrivire.

Datorită politicii de a se supune în fața celui mai puternic, pe care au practicat-o oamenii de răspundere din trecutul Sebeșului, cetatea s-a conservat relativ bine, cu deosebire porțiunea de ziduri dinspre miazăzi. Prin anii șaiszeci ai secolului XIX, când o descrie istoricul maghiar Kővári, pe alocuri zidurile aveau înălțimea de 8-10 m, conturul eliptic al centurii se distingea clar și porțile – două principale pe direcția est-vest și două secundare spre nord-sud erau străjuite de bastioane și de cortine duble în bună stare. De atunci, pentru nevoi edilitare dictate de dezvoltarea orașului, o parte din fortificații a dispărut, iar cele existente se află în interiorul cetății. Din acestea sunt de menționat bastioanele croitorilor și cizmarilor, câte un turn la nord-estul și nord-vestul incintei, o parte din poarta de vest și tăul din parcul comunal, care făcea parte din sistemul de rezervoare de apă pentru umplerea șanțului care înconjură fortificațiile.

Cetatea țărănească de la Câlnic

Este unul din monumentele medievale cele mai impunătoare și mai bine conservate pe teritoriul județului Alba (inclusă în lista patrimoniului universal UNESCO). La origine cetatea de azi era o fortificație redusă, un castel feudal construit de puternica familie Chyel în partea a doua a secolului al XIII-lea, la puțin timp după retragerea unei invazii mongole din anii 1241-1242. După stingerea în ramură bărbătească a acestei familii întâmplată în anul 1380, castelul, amplificat între timp, ajunge în posesiunea feudalului Gereb Ioan din Vingard, descendent în linie feminină din familia Chyel, care în jurul anului 1430 îl vinde țăranilor liberi din comuna Câlnic.

Aceștia, preocupați de a avea un loc de refugiu din fața invaziilor turcești, construiesc noi lucrări de întărire, transformând castelul într-o veritabilă cetate, prevăzută cu centura triplă de ziduri, bastioane și compartimente interioare pentru ocrotirea familiilor și depozitarea avuturilor.

Considerată din p.d.v. arhitectonic, cetatea are un nucleu central foarte vechi, dominat de puternicul turn "Siegfried", construit din ziduri tari pe o temelie de 12 x 9 metri, care servea ca locuință pentru primii proprietari. Cu timpul, probabil în secolul XIV, zidurile care împrejmuiu turnul au fost înălțate, adăugându-se o a doua centură mai largă în interiorul căreia s-a construit și capela din partea de nord, care se mai veche și azi. Intrată în posesiunea comunității țărănești din Câlnic, cetatea a mai fost amplificată și întărită printr-o a treia centură de ziduri și două bastioane, din care unul protejează intrarea principală iar al doilea, de formă eliptică, a fost ridicat pentru apărarea laturii sudice. Pe latura interioară a zidurilor, în spațiul larg de 9-11 metri dintre centuri, după practica obișnuită și la alte fortificații săsești din Ardeal, s-au construit celulele familiale și depozitele de alimente.

Privită în ansamblu, cetatea are contur circular și o arie de cca. 250 m circumferință maximă. Construită din bolovani de râu prinși în mortar și în unele părți din pământ bătut, prin tripla ei centură de ziduri și cele trei bastioane de apărare, cetatea este o realizare impunătoare și un model tipic de arhitectură țărănească medievală, care pune în lumină semnificativă condițiile de auto-apărare la care trebuiau să recurgă comunitățile sociale în epoca plină de amenințări și nesiguranță din timpul sistemului feudal.

Cetatea Aiudului

Dintr-o inscripție din anul 1239 rezultă, că exista înainte de năvălirea mongolă din anii 1241-1242. Toponimele vechi ale unor cartiere (Varczagas = Scwarzagasse; Herja =

Necrenschau) de origine germană, precum și pomenirea timpurie, în cursul sec. al XIV-lea, a unor meșteșugari localnici (blănari, aurari etc.), confirmă originea săsească a așezării și continua ei înflorire, care o ridică la situația de oraș în adevăratul înțeles al cuvântului.

Vechiul nume al orașului a fost treptat înlocuit cu acela de Enud (1293) – oppidum Enyed (1462) și apoi Nagyenyed (1505), din care s-a format românescul Aiud. Maghiarizarea numelui indică o treptată modificare în compoziția etnică a orașului, prin dreptul de a se stabili în oraș obținut de nobilimea din împrejurimi, căreia însă, la început, magistrații îi permiteau să se așeze și să-și construiască locuințe numai în anumite cartiere. A fost construit de întemeietorii sași ai așezării. În cursul timpului a trecut prin reparații, amplificări și înnoiri, dar forma eliptică a planului de bază în general a rămas neschimbată.

Lungimea diametrului interior, aproximativ 150 m, arată că incinta era destul de vastă pentru a oferi ocrotire populației. Curtinele vechii construcții aveau o grosime redusă, de 1,20 m, dar bastioanele, sporite treptat până la numărul de opt de azi, suplineau suficient slăbiciunea zidurilor, prin masivitatea și frecvența lor. Ca toate vechile construcții de acest fel, curtea interioară era împărțită în două, cele două jumătăți fiind destinate bisericii, instalațiilor gospodărești și depozitării averilor de care dispunea populația. De jur împrejur, castelul era încins cu un brâu de șanț adânc, care constituia o primă piedică a accesului spre zidurile înalte, până la 6m și spre bastioanele etajate, în care își aveau posturile apărătorii recrutați din membrii diferitelor bresle meșteșugărești ale orașului.

Cele mai vechi bastioane, poate contemporane cu întemeierea fortificației, sunt ale măcelarilor și cizmarilor, ale căror intrări de la parter în prezent pe jumătate sunt îngropate în pământ. Intrarea în cetate se făcea prin poarta numită azi Bethlen, după numele principelui din sec. XVII, în timpul căreia a fost reconstruită în forma ei actuală (cunoscută și sub numele de castelul Bethlen). Atât zidurile cât și bastioanele sunt bine conservate.

Castrul feudal de la Piatra Craivii

Potrivit cu dimensiunile terenului disponibil, “Castrum Kechques” al documentelor este de dimensiuni reduse. Săpăturile arheologice au stabilit, că el se compunea dintr-o incintă de 40 x 19 m, de formă ovală separată în două printr-un zid transversal puternic, terminat într-un bastion pătrat. Zidurile centurii, de o grosime și înălțime variabile între 1,50-1,30 m, respectiv 3,30-0,20 m, sunt construite din piatră de stâncă legată cu mult mortar și se păstrează relativ bine și în prezent pe partea de vest. Intrarea în castru se făcea dinspre sud, printr-o poartă precedată de un șanț adânc de dimensiuni 6 x 3m, tăiat în stâncă.

Creasta din spatele zidurilor, amenajată în formă de parapet, pe lungime 20 m și prevăzută cu patru creneluri, prin poziția ei dominantă constituia un alt excelent mijloc defensiv. După sute de ani de paragină, în interiorul incintei nu se mai află urme de locuințe. Descoperirile făcute se rezumă la urmele unei cisterne, a unei galerii de ieșire, probabil secretă, la care se adaugă o groapă comună cu 16 schelete și diverse materiale de ceramică, cuie, piroane, două mânere de sabie și un taler polonez de la Sigismund al III-lea. În privința datei la care a putut avea loc ridicarea castrului, s-a emis ipoteza că ar avea două faze, din care cea mai veche aparține sec. al XIII-lea, iar a doua, constând în amplificări și adaosuri, s-ar fi construit în secolul următor.

Cetatea de la Săsciori

În dreptul cotiturii cu caracter de defileu a râului Sebeș, într-un loc situat deasupra comunei Săsciori, se mai văd încă ruinele unei cetăți medievale, pe care sub numele de “**castrum Petri**” documentele o menționează începând cu sec. al XIV-lea în repetate ocazii, pentru întâia dată în a. 1309. A trecut prin stăpânirea succesivă a numeroase familii feudale până în anul 1531, când a fost distrusă “per internos hostes”, foarte probabil o aluzie la campania îndreptată în acel an împotriva orașului Sebeș și a castelului fortificat de la Vingard, cuiburi de rezistență ferdinandistă anti-zapoleană. După distrugerea ei din anul 1531, cetatea a rămas un loc părăsit, care s-a ruinat treptat în secolele ce au urmat, fiind lipsită de importanță în noile împrejurări politico-economice ale Transilvaniei.

Ruinele ei au fost descrise de numeroși cercetători istorici, din veacurile XIX și XX. În prezent, din complexul cetății de odinioară mai stau încă în picioare o parte din zidurile incintei elipsoidale, cu o circumferință de 360 m, și două turnuri de piatră, cu orientare spre nord-vest și sud-vest. Acesta din urmă, cu ziduri înalte de 5 m și groase de 2,60 m, constituia și intrarea principală în incintă, fiind prevăzut cu două porți masive și înalte, construite în ogivă. Interiorul incintei, traversat de un zid despărțitor, mai lasă și azi să se vadă, sub stratul gros de verdeață care l-a năpădit, urme de locuințe, câteva ridicături și o adâncitură care probabil ducea spre o subterană. În baza stilului în care este construit bastionul de la intrare, ruinele nu pot fi mai vechi decât partea a doua a sec. al XIII-lea și pare verosimil că întemeietorul poate fi identificat cu acel comite Petru de Henning din Petrești, mort în anul 1324.

Cetatea de la Tăuți (Lapis Sancti Michaeli – Szentmihalykő – Stânca Sfântului Mihail)

În anul 1276 episcopul Petru obține asentimentul capitlului de a ridica, pe cheltuială personală, o cetate de adăpost pe valea Ampoiului, care, după moartea sa urma să redevină proprietate capitulară. Atacul devastator îndreptat asupra Alba Iuliei de către sași în a. 1277, desigur că a grăbit lucrările de ridicare a cetății, care, inițial proiectată în dreptul așezării Filești, (Ampoița de azi), până la urmă a fost înfăptuită ceva mai în sus pe cursul Ampoiului, lângă satul Tăuți, pe creasta unei înălțimi care domină împrejurimile.

În lipsă de documentație nu se poate preciza data întemeierii cetății, a cărei construire a trebuit să reclame câțiva ani, dar este sigur că a fost terminată și utilizată încă din zilele episcopului întemeietor. În epoca principilor protestanți, în deceniile de după desființarea episcopiei romano-catolice, cetatea a servit de reședință călugărilor iezuiți, dar după izgonirea acestora din Ardeal, în anul 1588 când sunt atestați în mănăstirea de la Tăuți, cetatea dispăre de pe arena evenimentelor.

Cetatea de la Vurpăr – Vințul de Jos

Pe înălțimile de deasupra comunei Vurpăr, înglobată de prezent la Vințul de Jos, pe un semeț pisc golaș de stâncă, se văd ruinele cetății Zebernic sau Ebernic cum se numește popular. Data întemeierii ei nu este cunoscută, dar se crede că ar fi de origine foarte veche, datând din epoca de înflorire a comunelor Vințul de Jos și Vurpăr, colonizate de oaspeții sași, care au construit-o spre a deservi ca loc de refugiu în

vremuri grele. Documentar ea este atestată numai începând cu secolul al XVII-lea, prin anul 1638, când apare cu numele de "Cetatea de sus" (Felsővár).

Cronicarul Szalárdi ne spune, că principele Bethlen Gabriel a donat coloniștilor moravi (noilor creștini, cum li s-a spus), așezați în 1622 la Vinț, între altele și o cetate pustie, pe vârful unei stânci înalte, care, evident, nu putea fi decât cetatea Vurpărului, pe care apoi – o spune aceeași sursă, coloniștii au reconstruit-o, în condițiile unui pact încheiat cu reprezentanții comunei Vințul de Jos prin care li se asigura din partea acestora proprietatea netulburată a locuințelor pe care și le-au clădit în cetate în schimbul angajamentului de a fi solidari în bine și rău cu locuitorii vechi ai celor două comune.

Ea se afla în stare de totală ruină încă pe la mijlocul sec. al XIX-lea. De atunci până în prezent timpul a desăvârșit și mai mult distrugerea, astfel că azi numai încăperile tăiate în stâncă și-au mai păstrat conturul original. Judecând după numeroasele chilii care au existat în interiorul zidurilor și informațiile istorice care se cunosc, cetatea este operă țărănească de refugiu, în care își adăposteau bunurile și familiile locuitorii sași, mica nobilime locală și membrii comunității morave, ori de câte ori o cerea împrejurările. Prin poziția ei izolată, ea asigura maximum de siguranță, având în spate munții Apuseni, pe latura nord-vestică un perete natural foarte abrupt și o singură potecă de acces, dinspre sud-est.

Castelul Martinuzzi de la Vințul de Jos

Cu certitudine nu se poate spune, prin cine și când s-a construit castelul, dar în general este acceptat ca întemeietor cardinalul Martinuzzi, proprietar al Vințului de Jos după anul 1540 ca succesor al lui Radu Paisie. Data construirii castelului trebuie pusă deci între anii 1540 și 17 dec. 1551, ziua asasinării lui Martinuzzi de către oamenii lui Castaldo, chiar între zidurile lui. Ca plan, castelul este de formă rectangulară, împrejmuită de o centură compusă dintr-un val cu șanț, cu urme vizibile încă. Clădirea se compune dintr-un corp principal și două aripi – toate trei în etaj, cu ziduri netede, neornamentate și ferestre înalte și înguste, încadrate în chenare de piatră șlefuită. Odinioară, intrarea în castel se făcea pe la est, acum însă prin portalul de la nord, construit în 1733 de către un canonic al capitlului de la Alba Iulia, care a ținut să-i fie gravate deasupra intrării toate titlurile nobiliare și ecleziastice pe care le deținea. Castelul se află, încă de pe la sfârșitul sec. al XIX-lea, într-o avansată fază de degradare, datorită, în special unui întins incendiu care a mistuit acoperișurile aripilor de vest și sud, transformându-le în ruină nelocuibilă. În schimb, aripa de nord, cu frumoasa ei fațadă, este bine conservată încă.

Desigur, mai sunt multe alte obiective păstrate până în zilele noastre, monumente a căror stare de conservare diferă de la caz la caz, în general dependentă de administratorul edificiului: **cetatea sătească din Petrești** (sec. XIV-XVIII); **cetatea de la Colțești** (secolele XIII-XV); **cetatea Greavilor din Gârbova** (sec. XIII-XVI); **casa Zapolya din Sebeș** (1664); **castelul Bethlen din Sânmiclăuș** (1668-1673, 1682-1683); **castelul Bethlen-Haller de la Cetatea de Baltă** (datat 1615-1624, cu refaceri în 1769-1773); **Ansamblul Mikes de la Cisteiu de Mureș** – castel secol XIX, curie, capelă, hambar - toate din secolul XVIII; **cetatea sătească din Mănărade** (sec. XVII); **castelul Weselleny din Obreja** (1901); **castelul Kemeny din Sâncrai** (1805); **conacul Teleky din Țelna** (sec. XVIII); **castelul Teleky de la Uioara de Sus** (1742, transf. 1869); **conacul Kendeffy-Horvath din Vurpăr** (sec. XVIII). Acestea sunt de fapt

reprezentative pentru arhitectura militară și civilă a comunităților libere din aceste zone ori ale unor reprezentanți marcanți ai nobilimii maghiare.

MONUMENTE DE ARHITECTURĂ RELIGIOASĂ.

Desigur, nu pot lipsi din scurta noastră trecere în revistă, monumentele reprezentative pentru arhitectura religioasă a diverselor culte reprezentate în comunitățile urbane sau rurale ale teritoriului actual al județului Alba.

Catedrala romano-catolică „Sf. Mihail”.

Ca toate marile construcții religioase ridicate de societatea feudală, catedrala de la Alba Iulia este opera mai multor arhitecți în curs de mai multe generații de oameni, care i-au dat forma de azi. Este, poate cel mai complex monument păstrat în Alba Iulia, regăsindu-se în compoziția ei elementele a patru stiluri arhitectonice consacrate: romanic, gotic, renescentist și baroc. Construită în locul unei basilici anterioare datate în sec.XI-XII și distrusă de evenimentele funeste de la 1242, actuala catedrală era terminată în mare la anul 1277, când a fost din nou devastată la atacul sașilor asupra Alba Iuliei. Despre stilul în care a fost concepută noua biserică și despre natura lucrărilor, desfășurate în etapele succesive de construcție din partea a doua a sec. XIII se știe că, spre deosebire de vechiul edificiu, a doua clădire era o basilică în sistem legat, cu trei nave, două turnuri spre vest încadrând un atriu, cu transept și turn peste careu, cor cu absidă semicirculară și absidiole în dreptul transeptului, plan cu multe analogii și influențe din bisericile contemporane din Franța și mai ales Austria. Transformări și refaceri succesive se înregistrează deja de la mijlocul secolului XIV, când se prelungește absida pentagonală, s-au ridicat turnurile de pe fațada de vest și se reface rețeaua sistemului de boltire, cu ogive specifice goticului. La mijlocul secolului XV cunoaște altă etapă de refaceri, după distrugerile datate în perioada luptei de la Sântimbru (1442), fiind aleasă de către lancii de Hunedoara drept loc pentru sa veșnică. Pe vremea acestuia catedrala avea o terasă pe fațada vestică înălțată între turnuri, de unde se deschidea asupra orașului medieval de pe platou o largă priveliște. În sec. al XVIII-lea, pe timpul episcopului Sorger terasa a fost închisă prin peretele triunghiular care se vede azi, împodobit cu cele patru statui care se mai păstrează, așezate pe orizontala de sus. Contribuțiile arhitectonice în stil gotic din secolul XV au fost urmate la începutul sec. al XVI-lea de o nouă amplificare, de această

dată în stilul renașterii, prin construirea – după unii numai reconstruirea – capelei de pe latura de nord, cunoscută de obicei cu numele de Lazonius, după ctitorul căruia I se atribuie. După puțini ani, episcopul Varday (1514-1524) a modificat vechea capelă Szecsy tot în stilul renașterii, iar peretele romanic de nord până în dreptul capelei Lazonius a fost demontat și reconstruit cu un metru mai în afară. În epoca principatului transilvan (1542-1690) până în primele decenii ale sec. al XVII – lea, se pare că nu s-au făcut modificări sau reparații mai esențiale. În acest timp s-a schimbat doar regimul religios al catedralei, care, cu excepția deceniilor în care au domnit principii Bathorești catolici, a trecut în serviciul cultului religios reformat. Mai importante pentru clădire decât schimbarea aceasta, au fost gravele stricăciuni petrecute în anii de anarhie internă ce au urmat căderii lui Mihai Viteazul – perioada 1601-1604, în cursul căroră biserica a fost devastată, mormintele din interior mutilate, iar turnul de nord vest s-a prăbușit de pe urma exploziei prafului de pușcă depozitat în el, iar acoperișul a ars. Starea aceasta de plâns s-a prelungit mai bine de un deceniu și jumătate, până după înscăunarea principelui Bethlen Gabriel (1613-1629), considerat, pe bună dreptate ca pe al doilea întemeietor al Alba Iuliei și un merituos restaurator al catedralei. Prin grija lui au fost reparate avariile și reconstruite turnul de sud vest, prin meșteri italieni lombarzi care i-au dat formă de campanilă pe care o are în prezent. Sub domnia lui Apafi și a Habsburgilor până după înfrângerea răscoalei rakociene din primul deceniu al sec. XVIII, catedrala a fost neglijată și abia după revenirea episcopatului romano-catolic (1716) la Alba Iulia a început și pentru ea o epocă de reparații și înnoiri mai extinse și susținute, la început prin arhitecții militari Visconti și Brilli, apoi episcopul Stoica, român de origine, în timpul căruia se crede că ar fi fost modificat corul și s-a făcut altarul principal în stil baroc. De altminteri, socotind aici și sacristia construită pe la 1730, acestea au rămas singurele reparații mai substanțiale din tot cursul secolului, care au modificat în ușor aspectul general al catedralei. Impresia pe care o face exteriorul catedralei, de dimensiuni unice în țara noastră (83 x 38 m), cu zidurile ei purtând patina și rănile veacurilor, cu greu se poate sintetiza în două cuvinte, deoarece puritatea liniilor arhitectonice nu se degajează spontan din complexul adaosurilor și a reconstrucțiilor, care la prima vedere oarecum îngreunează sesizarea esențialului, parțial eclipsat de incidentalul cu care au înzestrat-o diverși meșteri, arhitecți și ctitori. În interior se păstrează sarcofagele familiei Huniazilor (Iancu de Hunedoara, fiul său Ladislau, și fratele căzut la Sântimbru, Ioan Miles), ale familiei Zapolya – regina Izabella și principele Ioan Sigismund, ale principelui Bethlen și soției (acestea distruse de tătari în atacurile din 1658 și 1661), iar sub corul gotic se află osemintele episcopilor catedralei din ultimele trei secole.

Ansamblul „Reîntregirii” ridicat între 1921-1922 pentru încoronarea regelui Ferdinand și a reginei Maria, este format din: Catedrala ortodoxă „Sf. Treime”, Palatul episcopal ortodox, și incinta cu clopotniță. Realizat după un proiect al colectivului condus de arh. Victor Ghe. Stephănescu, ansamblul se inspiră după biserica domnească din Târgoviște. În interiorul catedralei se păstrează pictura maestrului Costin Petrescu, și iconostasul lui Ioan Noroce.

Biserica reformată din Aiud. Se află în incinta fortificată a castelului și a fost precedată de o clădire de cult mai veche, datând din anii 1333-1334, dărâmată complet în anul 1865. Despre ea se crede că a fost cedată de băștinașii sași elementului maghiar, nemaiaivând trebuință de ea după ridicarea bisericii noi, pe care și-au construit-o în sec. al XV-lea. Cu timpul însă, după inversarea raportului numeric dintre sași și unguri, vechea biserică, o capelă în stil romanic sau de tranziție, a revenit sașilor luterani, iar ungurii calvini au pus

stăpânire statornică pe clădirea cea nouă, mult mai spațioasă, care se vede azi. Clădirea acesteia a fost concepută în sistem hală căruia i s-au adus modificări în epoca barocă. Din faza inițială sunt: zidurile navelor, corul, contraforții și clopotnița. Elementele arhitectonice ale corului, gruparea nervurilor, cheile de boltă încheiate în rozetă, ferestrele bipartite, cu muluri trilobi și patrulebi, sunt de factura goticului târziu și aparțin tot secolului al XV-lea. Partea finală a lucrărilor a constituit-o ridicarea turnului; în ultimul sfert din veacul al XV-lea. Proporțiile deosebit de masive și spațioase a acestui turn clădit pe plan dreptunghiular, oglindește tendința vădită a constructorilor, de a face din el un factor defensiv de nădejde al cetății. Parterul lui este acoperit de o pardoseală de cărămidă și deasupra cu boltă. La etaje se urcă prin scară spiralică, deschisă spre fiecare etaj cu câte-o ușă. Ferestrele lui sunt variate, unele în arc treflat, altele dreptunghiulare, iar la ultimele două etaje superioare sunt semicirculare și geminate. Interesante și semnificative sunt formele metrezelor, cu lărgime circulară la mijloc, pentru întrebuițarea armelor de foc.

La fel de importante pentru viața religioasă a comunităților locale, și totodată reprezentative pentru a reflecta nivelul economic al acestora, sunt bisericile fortificate reformate sau evanghelice în jurul cărora a pulsat viața social-economică a comunităților săsești ori maghiare din așezările localizate de o parte și de alta a văii Mureșului, în zona Sebeșului, ori în podișul Târnavelor. Ele sunt prezente în toate așezările în care sunt atestate aceste comunități (multe din ele fiind întemeiate chiar de acești coloniști sași), îndeosebi acolo unde puterea economică a acestora nu permitea totuși ridicarea de cetăți țărănești, cum sunt cele de la Câlnic, Gârbova, Vurpăr, etc, respectiv unde nu veneau în conflict de interese cu vreun nobil local. Amintim aici **Biserica reformată cu zid de incintă de la Vințul de Jos** (sec.XIII-XVII); **Biserica evanghelică de la Valea Lungă** fortificată cu zid și turn de apărare (sec.XV); **Biserica evanghelică fortificată de la Șona** (1350-1400; turn clopotniță de la 1826); **Biserica reformată de la Șard**, fortificată cu zid de incintă și turn de poartă (sec.XV-XVIII); **Biserica reformată de la Sântimbru** (sec.XIII-XVI); **Biserica reformată de la Lopadea Nouă** (sec.XV); **Biserica evanghelică de la Jidvei**, fortificată cu zid de incintă și turn de apărare (sec.XV); **Biserica reformată din Ighiu**, fortificată cu zid de incintă (sec. XV); **Biserica fortificată evanghelică din Cenade** (sec. XV, refăcută parțial 1905-1906); **Ruinele bisericii reformate din Benic**, cu zid de incintă (sec. XIII-XVI, transf. sec. XVIII); **Biserica evanghelică de la Bălcaciu** cu incintă fortificată (sec. XV-XIX); **Biserica reformată din Turdaș** cu zid de incintă (sec. XV-XVIII); **Biserica evanghelică din Vingard** (sec. XV).

Una dintre cele mai importante biserici rămâne însă **Biserica evanghelică din Sebeș** fortificată cu zid de incintă (sec. XIII-XVI), în incinta căreia există și casa parohială din aceeași perioadă. Corul gotic al bisericii din Sebeș este una din cele mai impresionante realizări pentru Transilvania acelei epoci.

Pentru populația românească aservită pe întregul parcurs al evului mediu și epocii moderne, avem reprezentate ambele tipuri de arhitectură religioasă: bisericile de lemn și bisericile de zid. Preferința pentru piatră – ca material de construcție, în combinație cu lemnul și mai târziu (secolul XVIII) cu cărămida, vine să susțină ideea că în zonele în care bisericile comunităților locale erau ridicate în piatră, au activat și importante grupuri de meșteri pietrari și constructori, a căror activitate nu s-a limitat doar la ridicarea zidurilor monumentelor ecleziastice ci și la împodobirea acestora cu frumoase piese de artă decorativă care uneori excelează de-a dreptul (piesele de la Ighiu, Ampoița, Ighiel, Almaș-Suseni, Maieri II ș.a.m.d.). Desigur la o zonificare atentă a acestor monumente, se poate

observa că în zona de luncă a Mureșului, precum și a Târnavelor predomină arhitectura religioasă de lemn, lucru constatat și pentru zonele înalte ale Țării Moților, în timp ce pentru zonele piemontane, și ale văilor ce coboară din Apuseni, arhitectura religioasă din piatră este strălucit și original reprezentată.

Amintim aici succint edificiile de cult cuprinse în lista monumentelor istorice cu mențiunea ridicării lor: **Biserica de lemn „Sf. Nicolae” din Acmariu** (1768, modif. ulterioare; strămutată la Valea Popii; cult ortodox); **Biserica de lemn „Înălțarea Domnului” din Arieșeni** (1791; cult ortodox; pictor Mihai de la Abrud); **Biserica de lemn „Sf. Theodor Tiron” din Băgău** (1733, modif. și adăugiri în 1847 și 1955; cult ortodox; zugrav Toader Zugrav); **Biserica de lemn „Sf. Împărați Constantin și Elena” din Mogoș** (1844; cult ortodox); **Biserica de lemn „Sf. Petru” din Berghin** (1707; cult ortodox); **Biserica de lemn „Învierea Domnului” din Brăzești** (1769; cult ortodox; pictor Ciugan, Teodor; strămutată în Alba Iulia – Stația de salvare); **Biserica de lemn „Sfinții Arhangheli” din Cisteiu de Mureș** (sec. XVIII; cult ortodox); **Biserica de lemn „Sfinții Arhangheli” din Cojocani**, com. Mogoș (sec. XV, modif. și adăugiri sec. XVIII, XIX, XX; cult ortodox); **Biserica de lemn „Sfinții Arhangheli” din Copand**, com. Noșlac (1803, modif. și strămutată 1856; cult ortodox); **Biserica de lemn „Sfinții Arhangheli” din Dealul Geoagiului**, com. Întregalde (1742, adăugiri sec. XIX; cult ortodox); **Biserica de lemn „Sfinții Arhangheli” din Fărău** (1762, ref. cu adăugiri ulterioare; cult ortodox); **Biserica de lemn „Sfinții Arhangheli” din Găbud**, com. Noșlac (1776; cult ortodox); **Biserica de lemn „Nașterea Sf. Ioan Botezătorul” din Gârda de Sus** (1792, modif. 1863; cult ortodox); **Biserica de lemn „Sfinții Arhangheli” din Geogel**, com. Ponor (1751, adăugiri ulterioare; cult ortodox; pictor Ion de la Beriu); **Biserica de lemn „Sf. Nicolae” din Ghibom**, com. Berghin (1688; cult ortodox); **Biserica de lemn „Sfinții Trei Ierarhi” din Goiești**, com. Vidra (sec. XVIII; cult ortodox; pictor Silaghi, Simion din Abrud); **Biserica de lemn „Sf. Ilie” din Întregalde** (1774, adăugiri sec. XIX; cult ortodox); **Biserica de lemn „Sfinții Arhangheli” Lăzești**, com. Vadu Moților (sec. XVIII, adăugiri 1878; cult ortodox); **Biserica de lemn din Lunca Largă**, com. Ocoliş (sec. XVIII; cult ortodox); **Biserica de lemn „Pogorârea Sf. Duh” din Lunca Mureșului** (1723, adăugiri sec. XIX; cult ortodox; pictor Popa, Nicolae); **Biserica de lemn „Sf. Nicolae” a Mănăstirii Lupșa** (1429); **Biserica de lemn „Sfinții Arhangheli” din Noșlac** (sec. XVIII, modif. 1803 și 1923; cult ortodox); **Biserica de lemn „Cuvioasa Paraschiva” din Pianu de Sus** (sec. XVIII; cult ortodox); **Biserica de lemn „Sfinții Arhangheli” din Poșaga de Sus - Belioara** (1789; cult ortodox); **Biserica de lemn „Sfinții Arhangheli” din Runc**, com. Ocoliş (1733, reconst. 1852; cult ortodox); **Biserica de lemn „Pogorârea Sf. Duh” din Sartăș** (1780; cult ortodox); **Biserica de lemn „Sfinții Arhangheli” din Săliștea** (1798; cult ortodox; pictor Simion din Laz, Zugravul); **Biserica de lemn „Sf. Nicolae” din Sânbenedic** (înc. sec. XVIII, ref. 1730 și 1773; cult ortodox; pictor Sarlea din Feisa, Profirie); **Biserica de lemn „Sfinții Arhangheli” din Sânbenedic** (1775; cult ortodox; pictor Nicolae; pictor Sarlea din Feisa, Profirie); **Biserica de lemn „Cuvioasa Paraschiva” din Sub Piatră**, com. Sălciua (1798, adăugiri sec. XIX; cult ortodox); **Biserica de lemn „Sf. Nicolae” din Șilea, com. Fărău** (1761 - 1774, adăugiri sf. sec. XIX; cult ortodox; pictor Popa, Nicolae); **Biserica de lemn „Sfinții Arhangheli” din Șilea, com. Fărău** (Biserica veche) (1664; cult ortodox; pictor Iacov; pictor Jijiu, Ioan); **Biserica de lemn „Sfinții Arhangheli” din Șpălnaca** (sec. XVIII, modif. mijl. sec. XIX și înc. sec. XX; cult ortodox); **Biserica de lemn „Sf. Gheorghe” din Șpălnaca** (sec. XVIII, renovată 1865; cult ortodox); **Biserica de lemn „Sf. Gheorghe” din Tău**, com. Roșia de Secaș (sec. XVIII, adăugiri 1820; cult ortodox); **Biserica de lemn „Sfinții Arhangheli” din Turdaș** (1770, adăugiri 1826; cult ortodox); **Biserica de lemn „Sf. Treime și Proorocul Ilie” din Valea Largă**, com. Sălciua (1782;

cult ortodox); **Biserica de lemn „Nașterea Maicii Domnului” din Valea Lupșii** (1799; cult ortodox); **Biserica de lemn „Sf. Nicolae” din Valea Lupșii** (1694, reconst., 1865 tencuită; cult ortodox); **Biserica de lemn „Cuvioasa Paraschiva” din Vingard** (sec. XVIII, adăugiri 1828; cult ortodox).

În ce privește arhitectura religioasă din piatră a comunităților românești, pe lângă edificiile reprezentative din Alba Iulia (bisericele din **Maieri I și II**, din **Lipoveni**, ori **Biserica Grecilor**), și Blaj (**catedrala mitropolitană greco-catolică** cu hramul **Sf. Treime**, edificată în secolul XVIII, între anii 1738-1749, cu adăugiri în 1836, recent restaurată), amintim aici câteva zone importante pentru acest tip de monumente: bazinul Ampoiului cu bisericile-monument istoric de la Ighiu (**Biserica „Cuvioasa Paraschiva”**; 1724, adăugiri sf. sec. XVIII); Ighiel (**Biserica „Cuvioasa Paraschiva”**; cca. 1750; zugrav Gavril); Ampoița (**Biserica „Cuvioasa Paraschiva”**; sec. XVII); Meteș (**Biserica „Cuvioasa Paraschiva”**; 1780); Poiana Ampoiului (**Biserica „Cuvioasa Paraschiva”**; 1780); Feneș (**Biserica „Nașterea Maicii Domnului”** - **Biserica veche**; 1754); Zlatna (**Biserica „Adormirea Maicii Domnului”**, sec. XV – XVII; **Biserica „Sf. Nicolae”, „Nașterea Maicii Domnului”**, sec. XVII); Almașu Mare (**Biserica „Buna Vestire”**; ante 1418, transf. sec. XIX; **Biserica „Schimbarea la Față”**; 1822; cult ortodox; pictor Tura, Vasile); Cib (**Biserica „Sf. Nicolae”**; sec. XVIII); bazinul Arieșului cu monumentele de la Abrud (**Biserica „Sfinții Apostoli” cartier Soharu**; 1787); Roșia Montană (**Biserica „Adormirea Maicii Domnului”**; sec. XVIII); Lupșa (**Biserica „Sf. Gheorghe”**; 1421, adăugiri sec. XVIII; cneaz Vladislav ctitor); Valea Lupșii (**Biserica „Nașterea Maicii Domnului”**; 1799), Hădărău (**Biserica „Pogorârea Sf. Duh”**; 1770); Baia de Arieș (**Biserica „Învierea Domnului”**; 1769); ori cele de pe malul drept al Mureșului – de la Râmeț (**Biserica „Nașterea Precistei și Izvorul Tămăduirii”**; sec. XIV; cult ortodox; pictor Mișu de la Crișu Alb; pictor Ranite, Grigore, este una dintre cele mai vechi biserici românești de zid din Transilvania, alături de cele de la Lupșa, Zlatna și Almașu Mare), Mesentea (**Biserica „Cuvioasa Paraschiva”**; 1782, pe locul uneia din lemn); Galda de Jos (**Biserica „Nașterea Maicii Domnului”** - **Biserica din Deal**; 1715, pe locul uneia mai veche); Gârbovița (**Biserica „Nașterea Fecioarei Maria”**; sec. XIV, adăugiri sec. XVIII); Geoagiu de Sus (**Biserica „Intrarea în Biserică”**; sec. XVI, transf. ante 1724); Cicău (**Biserica „Sfinții Arhangheli”**; sec. XV, transf. sec. XVIII); Livezile (**Biserica „Adormirea Maicii Domnului”**; 1611); Măgina (**Biserica „Sf. Treime”**; 1611); Teiuș (**Biserica „Intrarea în Biserică”**; sec. XVI (?), adăugiri 1885).

ZONE URBANE / CENTRE ISTORICE.

În această categorie amintim interesantele **rezervații de arhitectură civilă**, din **Alba Iulia, Sebeș, Blaj, Abrud și Roșia Montană**, precum și **siturile rurale de la Călnic și Rimetea**, unde se pot întâlni fronturi stradale și organizări spațiale în jurul unor piațete centrale, datate în secolele XVIII-XIX, pentru orașul Sebeș câteva clădiri putând coborî chiar mai jos, la nivel de secol XVII.

Analiza dezvoltării localităților

MUNICIPII:

MUNICIPIUL ALBA IULIA

Continuatoarea anticului *Apulum*, centru de iradiere a credinței creștine, probat de obiectele de factură paleo-creștină descoperite aici, *Alba Transsilvana* este cunoscută documentar din 1083. În 1177 orașul apare menționat ca sediu al comitatului Alba, primii voievozi ai Transilvaniei atestați la 1200-1201 purtând și titlul de comiți.

Distrugerea așezării de către tătari se constituie documentar într-o primă mențiune cu statutul de oraș: „in Alba civitate transilvana”, „ad Albam civitate”.

Românii au preferat versiunea slavonă, mult mai veche, denumind orașul *Bălgrad*, numele *Belgrad* fiind folosit doar în limbajul oficial al documentelor. Orașul a fost reședință a episcopatului romano-catolic al Transilvaniei înființat în secolul al XI-lea, din 1711 fiind atestat documentar ca centru comitatens. De la mijlocul secolului al XVI-lea, Alba Iulia devine capitală a Principatului Transilvaniei. Unirea celor trei țări românești de către Mihai Viteazul, stabilirea reședinței voievodului la Alba Iulia, înființarea și revigorarea mitropoliei ortodoxe, marchează viața tuturor românilor ardeleni, nu doar a celor albaiulieni.

Biserica *Sf. Treime* din cartierul Maieri II a fost edificată în prima jumătate între 1713 și 1715 pentru populația românească din oraș, după demolarea vechiului lăcaș ce făcea parte din ansamblul Mitropoliei, demolare determinată de construirea cetății habsburgice. Ca material de construcție s-a folosit piatra și cărămida, în structura zidului regăsindu-se fragmente de monumente antice și medievale: piatra de mormânt a jupâniței Ana de Hunedoara (decedată în 1622) a fost încastrată la baza turnului.

Cu un plan simplu: biserică sală cu absidă decroșată, semicirculară la interior și poligonală la exterior și turn clopotniță alipit fațadei de vest, edificiul a fost împodobit în zona absidei și a navei cu un decor parietal influențat de arhitectura de la sudul Carpaților: șiruri de cărămizi dispuse oblic, „în dinți de ferăstrău. Lucrările de înfrumusețare a interiorului lăcașului s-au desfășurat în etape: în 1717 s-a pictat iconostasul de către Iosif Ieromonahul, pictor format la școala brâncovenească. pentru ca între 1730-1740 să fie realizată și pictura murală, pe cheltuiala lui Bucur Spinare, până la noi rezistând doar un fragment amplasat pe peretele de vest, în pronaos, o reproducere originală a sinodului ecumenic de la Niceea din 787. În timpul păstoririi episcopului Petru Pavel Aron se construiește și turnul clopotniță, alipit fațadei de vest ce primește o învelitoare barocă, turn în care se păstrează un clopot vechi, de la 1620, cu o inscripție bilingvă – maghiară și latină, cel mai probabil turnat în atelierele princiare de la Alba Iulia.

Biserica *Adormirea Maicii Domnului* din cartierul Lipoveni a fost edificată în primele decenii ale secolului al XVIII-lea, din aceleași considerente care au determinat și înălțarea biserici Sf. Treime: întemeierea unei noi așezări pentru populația românească evacuată forțat din jurul cetății medievale. De la 1752 biserica apare și în reprezentările cartografice, existența ei fiind consemnată de inginerii austrieci care îi marchează amplasamentul (partea de nord-vest a cartierului Lipoveni) și îi redau componentele planimetrice, cu orientarea de la sud la nord: absidă, navă dreptunghiulară și turn clopotniță. Obiect al disputelor dintre ortodocși și uniți, mai intense între 1759-1761, biserica suferă stricăciuni și necesită reparații ample, efectuate pe seama credincioșilor: zidurile au fost supraînălțate, bolțile reconstruite, parapetul dintre pronaos și naos îndepărtat, la exterior s-au ridicat contraforți – înlăturați cu ocazia restaurărilor recente. Prin adosarea turnului clopotniță masiv și înalt, cu o învelitoare barocă, s-a îndepărtat ancadramentul portalului

vestic, purtător al vechii pisanii a bisericii. O însemnare de pe un Triod tipărit la râmnic (1731) din colecția parohiei amintește repararea bisericii și reinstalarea clopotului mare la 19 mai 1805. La 1827 a fost înlocuit și vechiul prestol. Actualul decor mural datează din anii 1957-1958 când au fost confecționate din lemn iconostasul altarului și tribuna din partea de nord.

Biserica *Buna Vestire* sau *a Grecilor* a fost construită în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, la o dată rămasă necunoscută. Motivul construirii din cărămidă a unui alt locaș de cult de către comunitatea ortodoxă a fost preluarea bisericii din Lipoveni de către uniți. În alcătuirea planului longitudinal regăsim absida altarului decroșată, semicirculară la interior și exterior, nava divizată în patru travee prin arce dublouri și turnul clopotniță adosat la vest. Vechea pictură realizată în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, desprinsă de canoanele bizantine, se mai păstrează doar în altar, pe suprafața interioară a zidului. Pe suprafața bolții absidei se desfășoară cartușe decorative realizate în stuc. Influențele apusene se regăsesc atât în arhitectura, cât și în pictura tâmplii de lemn realizată tot în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, scenele religioase ilustrând și elemente de viață cotidiană, în special veșminte de epocă: costume populare, uniformă soldaților, dispuse în cadre bogat împodobite cu frunziș stilizat. Nava a fost repictată în 1957, când s-a amenajat în partea de vest actualul cor muzical.

Biserica *Sfânta Treime – Pânzari* din cartierul Maieri I este a al patrulea și ultimul edificiu de cult construit în secolul al XVIII-lea pentru populația românească stabilită în partea de jos a orașului, după evacuarea sa forțată din zona cetății. Așa se explică de ce arhitectura monumentului întrunește, pe lângă caracteristicile proprii și unele elemente constructive care se regăsesc la bisericile ridicate anterior în cartierele Maieri II, Lipoveni și Centru. Din punct de vedere planimetric, edificiul aparține aceluiași tip de biserică-sală, având nava flancată la răsărit de absida poligonală decroșată, iar la apus de turnul clopotniță. Din patrimoniul bisericii s-au pierdut icoanele vechiului iconostas pictat în 1797, cărțile vechi și o cruce de lemn din 1727, care alături de alte informații istorice: prezența unui paroh al bisericii în calitate de duhovnic al martirilor răscoalei din 1784 sunt mărturiile ale existenței unui locaș mai vechi pe locul căruia s-a ridicat actuala construcție de zid.

Prin noua sa pictură din 1992 biserica a pierdut frumoasa frescă executată în anii 1925-1926 de pictorul Traian Achim, sub îndrumarea pictorului Costin Petrescu. Ca loc de împărtășanie și redactare a testamentului martirilor răscoalei de la 1784-1785, lăcașul și-a câștigat o semnificație istorică aparte, „popa Nicolae Raț, paroh maierii Bălgradului, neunitu”, acordându-le asistență duhovnicească condamnaților, până la tragicul lor sfârșit. Ultimele zugrăveli au distrus vechile inscripții din nișele tindei. În partea stângă se afla placa votivă în amintirea lui Horia, cloșca și Crișan, textele cu numele eroilor căzuți în timpul revoluției din 1848, ale celor din primul război mondial și a lui Ion Arion, prohodit în biserică, după ce a fost împușcat în gara Teiuș, în timp ce se îndrepta spre Alba Iulia, ca participant la Adunarea de la 1 Decembrie 1918. În dreapta inscripția menționa pe ctitorii lăcașului: Ana Molnar, Iosif Ibișan, Ioan David, Simion Moldovan ca „întemeietori de fundații”, și pe cei prin grija cărora biserica a fost reparată în cel de al treilea deceniu al secolului XX.

MUNICIPIUL AIUD

Cetatea Aiudului. Dintr-o inscripție din anul 1239 rezultă, că exista înainte de năvălirea mongolă din anii 1241-1242. Toponimele vechi ale unor cartiere (Varczagas = Scwarzagasse; Herja = Necrenschau) de origine germană, precum și pomenirea timpurie, în cursul sec. al XIV-lea, a unor meșteșugari localnici (blănari, aurari etc.), confirmă

originea săsească a așezării și continua ei înflorire, care o ridică la situația de oraș în adevăratul înțeles al cuvântului. Vechiul nume al orașului a fost treptat înlocuit cu acela de Enud (1293) – oppidum Enyed (1462) și apoi Nagyenyed (1505), din care s-a format românescul Aiud. Maghiarizarea numelui indică o treptată modificare în compoziția etnică a orașului, prin dreptul de a se stabili în oraș obținut de nobilimea din împrejurimi, căreia însă, la început, magistrații îi permiteau să se așeze și să-și construiască locuințe numai în anumite cartiere. A fost construit de întemeietorii sași ai așezării. În cursul timpului a trecut prin reparații, amplificări și înnoiri, dar forma eliptică a planului de bază în general a rămas neschimbată. Lungimea diametrului interior, aproximativ 150m, arată că incinta era destul de vastă pentru a oferi ocrotire populației. Curtinele vechii construcții aveau o grosime redusă, de 1,20 m, dar bastioanele, sporite treptat până la numărul de opt de azi, suplineau suficient slăbiciunea zidurilor, prin masivitatea și frecvența lor. Ca toate vechile construcții de acest fel, curtea interioară era împărțită în două, cele două jumătăți fiind destinate bisericii, instalațiilor gospodărești și depozitării averilor de care dispunea populația. De jur împrejur, castelul era încins cu un brâu de șanț adânc, care constituia o primă piedică a accesului spre zidurile înalte, până la 6m și spre bastioanele etajate, în care își aveau posturile apărătorii recrutați din membrii diferitelor bresle meșteșugărești ale orașului. Cele mai vechi bastioane, poate contemporane cu întemeierea fortificației, sunt ale măcelarilor și cizmarilor, ale căror intrări de la parter în prezent pe jumătate sunt îngropate în pământ. Intrarea în cetate se făcea prin poarta numită azi Bethlen, după numele principelui din sec. XVII, în timpul căreia a fost reconstruită în forma ei actuală (cunoscută și sub numele de castelul Bethlen). Atât zidurile cât și bastioanele sunt bine conservate.

Biserica reformată din Aiud. Se află în incinta fortificată a castelului și a fost precedată de o clădire de cult mai veche, datând din anii 1333-1334, dărâmată complet în anul 1865. Despre ea se crede că a fost cedată de băștinașii sași elementului maghiar, nemaivând trebuință de ea după ridicarea bisericii noi, pe care și-au construit-o în sec. al XV-lea. Cu timpul însă, după inversarea raportului numeric dintre sași și unguri, vechea biserică, o capelă în stil romanic sau de tranziție, a revenit sașilor luterani, iar ungurii calvini au pus stăpânire statornică pe clădirea cea nouă, mult mai spațioasă, care se vede azi. Clădirea acesteia a fost concepută în sistem hală căruia i s-au adus modificări în epoca barocă. Din faza inițială sunt: zidurile navelor, corul, contraforții și clopotnița. Elementele arhitectonice ale corului, gruparea nervurilor, cheile de boltă încheiate în rozetă, ferestrele bipartite, cu muluri trilobi și patulobi, sunt de factura goticului târziu și aparțin tot secolului al XV-lea. Partea finală a lucrărilor a constituit-o ridicarea turnului; în ultimul sfert din veacul al XV-lea. Proporțiile deosebit de masive și spațioase a acestui turn clădit pe plan dreptunghiular, oglindește tendința vădită a constructorilor, de a face din el un factor defensiv de nădejde al cetății. Parterul lui este acoperit de o pardoseală de cărămidă și deasupra cu boltă. La etaje se urcă prin scară spiralică, deschisă spre fiecare etaj cu câte-o ușă. Ferestrele lui sunt variate, unele în arc treflat, altele dreptunghiulare, iar la ultimele două etaje superioare sunt semicirculare și geminate. Interesante și semnificative sunt formele meterezelor, cu lățime circulară la mijloc, pentru întrebuințarea armelor de foc.

La 1733 localitatea apare consemnată sub numele de *Ennyed*. Raportul protopopiatului Aiudului redactat pentru conscripția realizată de Episcopul Inochentie Micu Clain este semnat și de „Michael Szántó nobilis de Nagy Enyed” și Ludovicus M. Vasarhelyi vicejude și „nobilis de Nagy Enyed” În 1760 – 1762 în opidumul, *Nagy Enyed*, nu exista biserică a românilor, deși sunt conscrise 74 familii ortodoxe.

La 1831 în *Ajud* funcționa o biserică greco-catolică, două biserici reformate, una evanghelică, și una ortodoxă, toate aflate în serviciul a 4080 locuitori. La 1900 era „opid cu magistrat”.

MUNCIPIUL BLAJ

Numele localității provine de la Blasius fiul comitelui Herbord, în posesiunea căruia a intrat satul la 1252. Așezarea a făcut parte din aria de colonizare saxonă, fapt probat de amintirea la 1394 a lui Ștefan, fiul oaspetelui sas Mihail de Blaj. La 1535 Blajul era moșie a lui Gheorghe Bagdi, care începe construcția castelului devenit ulterior reședință princiară, iar din 1737 reședința episcopilor greco-catolici. Principele Gabriel Bethlen i-a acordat statutul de oraș și dreptul de târg anual și săptămânal, reconfirmat de Carol al VI-lea la 1739. La 1687 aici s-a încheiat tratatul dintre împăratul Leopold I și principele Mihail Apafi, conform căruia Transilvania accepta protecția Imperiului Habsburgic. Din 1737, când Inochentie Micu și-a așezat aici reședința, Blajul a devenit centrul polarizant al energiilor românești, în special după deschiderea școlilor în 1754 și punerea în funcțiune a tipografiei, la 1750. În 1831, la *Blasz* funcționa o biserică greco-catolică pentru 824 suflete.

Tot aici s-a ținut la 3/15 mai 1848 Marea Adunare Națională care, prin glasurile a 40.000 de români a votat programul revoluționar pașoptist.

Catedrala *Sf. Treime* se datorează și ea inițiativei și strădaniei episcopului Inochentie Micu Clain, în 3 martie 1738 încheindu-se la Viena un contract cu arhitectul curții imperiale Johanes Martinelli, prin care autorul proiectului se obliga să execute lucrările de edificare a mănăstirii, reședinței și bisericii episcopale pentru suma de 61.000 florini. În evoluția sa, catedrala cunoaște două mari etape constructive, la realizarea cărora și-au adus contribuția, alături de Inochentie Micu Clain și alți episcopi ai Blajului: Petru Pavel Aron, Atanasie Rednic, Grigore Maior și Ioan Lemeni. Prima fază a construcției s-a realizat între 1741 și 1749, biserica având dimensiuni reduse și un singur turn pe fațada de vest. Faza a doua de construcție cuprinde perioada anilor 1835-1842, când nava a fost prelungită cu 10 m, au fost ridicate cele două turnuri la vest, s-a amenajat terasa cu balustradă, iar absida altarului, redimensionată a fost prevăzută cu două sacristii.

Clădire monumentală și reprezentativă pentru manifestările stilului baroc la edificiile românești din Transilvania, catedrala este de asemenea deținătoarea unor valoroase ansambluri picturale aflate în interior. Zugrăvită în întregime la 1748-1749, nava își mai păstrează decorul doar pe suprafața cupolei, acolo mai păstrându-se încă semnătura zugravului Iacov din Rășinari, stabilit cu familia sa, în momentul executării lucrărilor la catedrală la Ciufud, lângă Blaj. Un iconostas monumental realizat de meșterul Aldea din Târgu Mureș și împodobit cu 108 icoane de Ștefan Tenețchi din Arad a fost montat în catedrală la 1765. Icoanele pe lemn din altar și panourile amvonului de pe latura de nord a navei poartă semnătura unui pictor bănățean din secolul al XIX-lea: Nicolae Raica. Pe balustrada tribunei se află atârnat un covor țesut de femeile din Sărășăul Maramureșului, după un tablou de Octavian Smigelschi, la 1900, pe un fond tricolor fiind reprezentată imaginea unui vultur uriaș, odihnindu-se pe zidurile noului Ierusalim.

Tot de secolul al XVIII-lea se leagă și construirea pentru românii din Blaj a bisericii *Sf. Arhangheli*, edificiu ce a înlocuit vechea biserică de lemn consemnată în conscripția din 1733 ca fiind păstorită de popa Oprea. „Biserița grecilor”, căci o contribuție financiară importantă au avut-o negustorii macedo-români stabiliți aici are proporții modeste și forme arhitecturale simple: o biserică sală, cu altar poligonal ușor decroșat și naos dreptunghiular, la care a fost adosat turnul clopotniță. Icoanele iconostasului de lemn

remarcate prin frumusețea lui de Nicolae Iorga au fost atribuite lui Ștefan de la Ocnele Mari, azi fiind adăpostite în Muzeul de Istorie din localitate.

MUNICIPIUL SEBEȘ

Importanta comunitate săsească apare, la 1245, puternic afectată de invazia tătară, astfel că papa Inocențiu al IV-lea îi dă voie lui Teodoric, *sacerdos de Mullenbach*, să încaseze și veniturile altei parohii, nemaiputându-se întreține doar din cele proprii. La 1300 Petru, *plebanus de Sebus*, asistă în calitate de martor la o donație făcută capitlului din Alba Iulia.

Comunitatea românească a reușit și ea să prospere, atestarea sa la 1345 sub denumirea de *Magna villa Valachialis – Nogolahfolu* probând o populare însemnată a acestei posesiuni a comitelui Henning din Petrești. În Sebeș îl regăsim și pe boierul pribeag Noroceia din Pitești. Actele procesului intentat acestuia în 1585 de către urmașii Zamferei, fiica lui Moise Vodă scot la lumină o lume românească pestriță și extrem de vie, în mijlocul căreia poposeau adesea arhierii bălgrădeni Ghenadie I și Ioan de Prislop. În 1580, *în cetate, în Sas Sebeș* se tipărește un *Sbornic Slavonesc*. Conducătorii spirituali ai comunității din Sebeș se implică în intens în orientarea și mersul bisericii românești. Protopopul de aici, se pronunță alături de un grup de suplicanți, la 12 martie 1662 într-o cerere adresată principelui Mihai Apafi, pentru readucerea lui Sava Brancovici pe tronul arhieresc al Bălgradului. Cinci ani mai târziu, în 1667, regăsim un preot al Sebeșului însărcinat să-i ajute pe episcopii la preluarea bunurilor mitropoliei. Sub păstoria protopopului Nicolae Pop, prezent în documente între 1682-1700, Sebeșul redevine centru tipografic. "Pârğa dintâi a tipografiei", *Sicriul de aur*, o culegere de predici funebre alcătuită de protopopul vințean Ioan Zoba, publicată în 1683, cea de-a doua – *Cărare pre scurt pre fapte bune îndereptătoare* – un adevărat cod moral și comportamental, traducere a aceluiași cârturar publicată la 1685, reprezintă adevărate repere culturale și, fără îndoială, reușite tentative de adaptare a literaturii române la cele mai gustate genuri din literatura religioasă occidentală a epocii.

La 1733 patru preoți uniți și unul neunit aveau în grijă 262 familii, iar protopopul Petru administra 28 de parohii. La 1750 numărul acestora era de 13, cu totul altele însă față de cele din 1733. Biserica, ridicată probabil de protopopul Nicolae Pop, este atribuită celor 901 uniți, dar revenirea la ortodoxie cunoaște proporții care degenerază în conflict deschis pentru stăpânirea lăcașului de cult, definitiv atribuit uniților la 1762. Parohia ortodoxă a Sebeșului, care însuma, la 1766, 1145 de enoriași, a făcut inițial parte din protopopiatul Răchitei. Ulterior, sediul protopopial ortodox va reveni în Sebeș, cu siguranță și datorită prestigiului preoților din familia Moga, din care descinde și primul episcop ortodox român, Vasile Moga.

La 1835 greco-catolicii din Sebeș, în număr de 124, împreună cu cei din Laz (4), Dumbrava-Marga (14) și Pianu de Sus (32) formau împreună o parohie. La 1876 preotul unit din Sebeș, Ioan Deacu, deținea funcția de protopop al Cutului și păstora peste uniții din Sebeș, Dumbrava-Marga, Căpâlna, Lancrăm, Laz, Petrești, Pianu de Jos, Pianu de Sus, Răchita, Sebeșel, Săsciori, Șugag, Strungari și Loman.

Situată în mijlocul cimitirului ortodox, în imediata apropiere a vestigiilor unui lăcaș de cult anterior, din secolul al XVII-lea, biserica ortodoxă cu hramul "Adormirea Maicii Domnului" a fost construită între anii 1778-1783. Edificiul monumental se compune dintr-o navă dreptunghiulară acoperită cu o boltă semicilindrică străpunsă de penetrații în dreptul ferestrelor, absidă semicirculară decroșată și turn-clopotniță alipit fațadei vestice. Caracterizat prin simplitate, spațiul unitar al interiorului este delimitat la vest de o tribună

pe grinzi metalice, din 1899, la est ridicându-se structura de lemn a iconostasului. Inițial biserica a avut un iconostas de zid, dar la 1899 bisericii din „jos” i se înlocuiește tâmpla de zid cu un iconostas de lemn, iar pentru mai mult spațiu pentru credincioși, în biserica „prea mică” se construiește un cor. Tot în interior pereții sunt vopsiți.

Lucrările efectuate atunci au durat în timp. Se află încă în biserica din Sebeș galeria lui Martin Leibli și iconostasul sculptat de Iosif Bosioc, cu motivele decorative sculptate în lemn ce îmbracă cu răsucirile frunzișului abundent icoanele pictate de zugravul bănățean Ioan Zaicu.

De asemenea, altarul mai păstrează încă o compoziție religioasă deosebit de valoroasă, aparținând pictorului academic Sava Henția (1848-1904) din Sebeșel.

Construcția unei noi biserici la Sebeș s-a impus ca o necesitate la începutul secolului al XIX-lea, comunitatea ortodoxă din cartierele românești - numeroasă și puternică la acea dată - simțind nevoia unui locaș de cult, mai mare și mai impunător. În 1817 „satul împreună cu negustorii și cu măerenii”, cumpără terenul necesar ridicării construcției, la locul numit „Gruiețul Dicului”. La 18 iunie 1818 protopopul Zaharie Moga încheie primul contract cu inginerul Adam din Miercurea Sibiului, pentru elaborarea planului bisericii și întocmirea listei de cheltuieli, pentru ca la 29 aprilie 1819, contractului încheiat cu proiectantul să-i urmeze un al doilea contract cu „palerul” Balog Antal din Cluj.

Desfășurate anevoios și cu unele întreruperi, lucrările începute în 1819 se încheie în anul 1828, anul sfințirii de către episcopul Vasile Moga.

Din punct de vedere arhitectonic biserica cu hramul „Învierea Domnului” din Sebeș face parte tipologic din categoria bisericilor – sală, fiind alcătuită dintr-o navă unică, continuată spre răsărit cu o absidă semicirculară decroșată, pe fațada de vest fiind amplasat turnul clopotniță. Ceea ce deosebește însă această biserică de alte lăcașuri de cult și mai ales față de biserica unită din vecinătate, construită de același arhitect clujean, „palerul” Balog Antal, cu numai un an înainte (1818) este amplitudinea dată spațiului interior prin supraînălțarea zidurilor perimetrice și a bolților care le încununează. Edificiul păstrează astfel în structura sa elemente tradiționale de bază ale arhitecturii ortodoxe, în formele ample regăsindu-se evidente influențe apusene.

Podoaba cea mai de preț a locașului o constituie iconostasul. Unicitatea piesei rezultă deopotrivă din monumentalitatea proporțiilor, modul original de așezare a icoanelor, de calitatea picturilor, dar ea se leagă mai ales de renumele artistului – Constantin Lecca - prezență singulară la Sebeș și în arta religioasă din județul Alba. Scheletul de lemn al iconostasului a fost tocmnit în 1820, cu 160 de florini la maestrul Stefan Pătru din Sibiu, care l-a terminat de sculptat în 1826, sebeșenii așezându-l în biserică doi ani mai târziu, în 1828. Din lipsă de fonduri, împodobirea lui cu icoane a avut loc, doar peste trei decenii.

În 1899, biserica și-a mărit foișorul, adăugându-și și o nouă intrare pe latura de nord. Lucrările de adaptarea a bisericii au fost realizate de „edificatorul” din Orăștie Nicolae Părău. Clopotele vechi procurate în 1826 de la Cluj, rechiziționate în timpul primului război mondial au fost înlocuite în 1921 cu altele noi, turnate la Sibiu.

În 1928 – cu prilejul sărbătoririi centenarului bisericii - se decorează interiorul cu pictură în frescă de către pictorul Virgil Simionescu din Lugoj, iar iconostasul este supus unor intervenții de curățare. În 1960 iconostasul a fost din nou reparat și îmbrăcat în foițe de aur de către pictorul Constantin Bucătaru, pictura bisericii s-a spălat, iar în exterior s-a zugrăvit.

Biserica *Schimbarea la față* a comunității greco-catolice a fost zidită în anul 1818, la inițiativa și cu sprijinul episcopului Ioan Bob, un ajutor important primindu-se din partea „casei alodiale” a orașului și a locuitorilor macedo-români din cartierul „greci”. În plan,

clădirea este o biserică-sală formată dintr-un pronaos suprapus de turnul clopotniță, navă dreptunghiulară și un altar semicircular la interior și poligonal la exterior. În interior pilaștrii supli articulează pereții navei, susținând arcurile bolților decorate la origine cu un motiv de panglici împletite, asemănător meandrului baroc desfășurat pe balustrada tribunei, de o parte și de alta a stemei episcopului-ctitor Ioan Bob. Amvonul și iconostasul aparțin secolului al XIX-lea, realizate într-o arhitectură clasicizantă, asupra picturii iconostasului intervenindu-se masiv, din păcate, în 1930.

ORAȘE

ABRUD

În prima jumătate a secolului al XIII-lea, Abrudul aparținea, prin danie regală, familiei Kán. La 1270-1271 moșia Obruth - *terra Obruth* - era dăruită regele Ștefan al V-lea capitolului episcopal din Alba Iulia. La 1320 sunt consemnați oaspeții saxoni din *Obrudbania*. La 1604 generalul Basta îi confirmă orașului stăpânirea asupra satelor Cărpiniș, Bucium, Mușca și Abrud-Sat. Centru al nemulțumirilor românești, economice, religioase și politice a cunoscut izbucniri sângeroase la 1727, 1760, 1784 și 1848-1849. Aici s-au născut episcopul Alexandru Șterca Șuluțiu și scriitorul Alexandru Ciura. În 1722 împăratul Carol al VI-lea confirmă privilegiile Abrudului și ale Băii de Criș, luând totodată sub protecția sa populația minieră prin înființarea la Abrud a unui tribunal minier.

În 1733 în *Abrugh Bánya* sunt conscrise 132 familii, în slujba cărora se aflau trei preoți uniți: doi cu numele Nikula, altul Stephan și un preot ortodox Abraham, localitatea aparținând protopopiatului Bistrei. În 1750 populația ajunge la 2500 suflete. Trei lăcașe de cult sunt deservite de 5 preoți, 2 cantori, 4 îngrijitori bisericești, 1 *fundi interni*. În 1760-62 comunitatea e conscrisă împreună cu cea din Abrud Sat și Roșia Montană – *Abrudfalva cum A. Bánya et Verespatak*.

O biserică ortodoxă a fost construită în 1787, prin „osteneala și dania bunilor credincioși”, la sfințirea ei participând episcopul Ghedeon Nichitici, încadrată arhitectural tipologiei lăcașurilor de cult ridicate în cursul veacului al XVIII-lea în zona Zlatna-Abrud-Câmpeni din ținutul Apusenilor. O amplă navă dreptunghiulară, despărțită în două unități egale printr-un arc dublou, absidă decroșată semicirculară, la vest un turn clopotniță masiv, cu trei nivele și foisor de lemn, un pridvor închis, pe latura de sud a naosului. Interiorul bisericii împodobit cu pictură la 1798 de Simion Silaghi, autor și al icoanelor împărătești ale iconostasului, a fost „împrospătat” în 1902 și repictat în 1974-1976.

BAIA DE ARIEȘ

Localitatea este amintită mai întâi la 1325, ca civitas *Ovounberg*, la 1334 fiind pomenit aici *sacerdos de Monte Fornacis*. În jurul acestui civitas s-a constituit domeniul regal cuprinzând localitățile Sălciua, Bistra, Sartăș, Brăzești și Lupșa, râvnit de nobilii din Trascău și cauză a numeroaselor procese. În întreg secolul al XIV-lea sunt înregistrați „oaspeți” cuprinși în diverse activități legate de exploatarea minelor de aur. Aceștia primesc de la regele Carol Robert de Anjou, în 1325, o serie de privilegii. Localitatea era însă înconjurată de sate românești. În 1733 în *Also-Bánya* locuiau 52 familii, în slujba cărora se aflau doi preoți, unul unit: Popa Petru, recăsătorit și unul ortodox: Popa Mihăilă. În 1750 localitatea e conscrisă împreună cu Muncelul - *Baiedyedsosz*, *Muncsel*- aici conviețuind 712 suflete. Două lăcașe de cult – în statistica lui Petru Aron fiind cel mai

probabil inclusă și biserica cu „zidulu de petra, coperită cu sindili, turnu cu plevu” a bisericii, ridicată în 1778 prin comuna bisericească, un preot, un cantor, și doi îngrijitori bisericești.

Sediu al Protopopiatului ortodox Lupșa, Baia de Arieș deservea la 1872 832 credincioși. Biserica de mari dimensiuni, situată pe o colină ce domină așezarea cu hramul *Învierea Domnului*, ridicată „prin comuna bisericească” în anul 1803 și declarată monument istoric era făcută din piatră și cărămidă și acoperită cu șindrile. Școala confesională, mai veche cu aproape un secol, ridicată în 1706, era din lemn, acoperită cu șindrilă. Casa parohială, edificată 1823, era de asemenea din lemn, acoperită cu șindrilă. Veniturile bisericii proveneau din folosința a patru terenuri, donate de credincioși. Preotul, al cărui salariu era stabilit la 600 florini, beneficia de venitele aduse de folosința a 11 terenuri, dintre care 4 cumpărate prin comuna bisericească, două donate de credincioși și alte 4, de proveniență necunoscută. Întreținerea lăcașului de cult a însemnat eforturi importante ale comunității, în condițiile în care interiorul a fost decorat cu pictură murală, în 1829, de zugravul Simion Silaghi din Abrud, păstrată până azi doar parțial. Mai timpurii – din 1820 - sunt icoanele iconostasului semnate de același zugrav talentat din Abrud.

Localitatea s-a aflat în zona de interes a statului în vederea dezvoltării exploatărilor miniere, prin investiție de stat construindu-se în 1748 patru cuptoare noi de topit aurul. O manufactură de bere este amintită în 1784, cu ocazia unei anchete determinată de distrugerea acesteia în timpul răscoalei lui Horea Cloșca și Crișan.

CÂMPENI

Atestarea documentară a localității este târzie, deși descoperirile arheologice marchează aici o locuire încă din epoca bronzului. Astfel, în 1587 Nicolae Filimon din Câmpeni primește de la principele Transilvaniei privilegiul de a construi o moară pe apa Arieșului. În veacul al XVII-lea așezarea se mărește, devenind după 1649 capitala Domeniului Montan de Sus, ce includea și satele Bistra, Albac și Vidra. Orașul devine un centru al mișcărilor sociale și naționale ale moșilor, prima dintre acestea fiind menționată în 1618: mișcarea lui Sofronie.

La 1733 localitatea, cu toponimul de *Topánfalva* era locuită de 435 familii, în slujba cărora se aflau 6 preoți ortodocși: popa Nikula, Ion, Petru, Stephan Petru și Ion, dar și un preot unit: Georgie. În 1750 în *Kimpeni* locuiau 2220 suflete, 4 biserici, 6 preoți, 2 cantori, 4 îngrijitori bisericești.

Locuitorii Câmpeniului au fost tovarășii lui Horea; Cloșca și Crișan în timpul tumultoaselor evenimente care au culminat cu răscoala din 1784 de aici începând practic răscoala, prin incidentele din 24 mai 1782, petrecute pe lângă târgul de primăvară, tradiționala întâlnire a locuitorilor din Bazinul Arieșului și din depresiunile montane. Datorită represiei, după aproape doi, răscoala se dezlănțuie, orașul Câmpeni devenind centrul ei, Horea stabilindu-se vremelnic aici.

Evenimentele revoluționare din 1848-1849 au din nou ca punct de desfășurare Câmpeniul, tabăra legiunilor de moși stabilindu-se aici. Muzeul de istorie din Câmpeni a fost organizat în casa în care lăncu și-a avut cartierul general.

CUGIR

Villa Kudzyr de la 1493 era la 1733 *locus purus valachicus*, era locuit de 144 de familii și beneficia de serviciile a 4 preoți uniți. La 1762 preoții, acum doar 3, rămân uniți, dar biserica și comunitatea, cu excepția unei singure familii, se declară ortodoxe. Victoria

ortodoxiei se pare că nu a fost totuși atât de categorică, deoarece la 1805 comunitatea ortodoxă nu forma încă o parohie, ci funcționa ca filie a parohiei din Vinerea și, cam tot pe atunci, Cugirul devenea sediul unui protopopiat greco-catolic, la 1810 protopop fiind Nicolae Sanciali. La 1857 situația confesională apare din nou răsturnată: 1972 de greco-catolici trăiau alături de 2 ortodocși, 32 de romano-catolici, 9 luterani, 14 calvini și 1 unitarian. La 1900 ortodocșii din Cugir mai constituiau încă o filie a parohiei din Vinerea.

Biserica cu hramul *Sf. Treime* nu mai păstrează, din păcate, inscripția zugravului Ioan din Poiana, referitoare la începutul construcției, la 1809: „[...] în zilele înălțatului împărat Francisc al II-lea, cu blagoslovenia Excelenței Sale Ioan Bob, vlădicul Făgărașului, sub comanda mărișilor domni ai Regimentului Orlat Auflist Oberster Lambürger, Oberleutnant Vigerski Kapitan in Kudsir”, prin îndemnul și povățuirea spre ducerea în vigoare a tot lucrul acesta, de cinstitul dintre preoți Nicolae Sanciali, protopop în Kudsir, întâiul fiind slujitorul acestui Sfânt Prestol”, fiind distrusă în timpul reparațiilor generale din anii 1932 și 1950.

În prima jumătate a secolului al XVIII-lea funcționa la Cugir o fierărie cu două cuptoare hidraulice, care prelucrau fierul brut adus de la Toplița și Limpert.

OCNA MUREȘ

Prima atestare documentară datează din anul [1203](#) sub numele de Uioara, apoi la 13 ianuarie [1280](#) într-un act de schimb de moșii.

Orașul se dezvoltă abia la sfârșitul secolului XVI, când începe exploatarea organizată a sării. Într-un raport asupra veniturilor regești din Transilvania de la 1552 se consemnează, pentru prima dată exploatarea sării de la Ocna Mureș (Uioara). Trimisul regelui recomanda începerea exploatarea de sare de Ocna Mureș, acestea fiind ruinate din cauza revărsării Mureșului. Ele vor fi mai bine exploatare și mai rentabile, fiind așezate lângă Mureș, iar sarea nu necesita transportul cu carele, ca cea de la Turda, la Decea. I

Orașul cunoaște o nouă perioadă de înflorire la sfârșitul sec. XVIII, când administrația austriacă preia controlul producției de sare.

În 1733 este consemnat sub numele de *Ujvár*. În localitate funcționau, în slujba a 44 de familii, doi preoți uniți, Popa Onya și Popa Mihăilă.

În perioada interbelică a fost sediul [plășii Ocna-Mureș](#) din cadrul [judetului Alba \(interbelic\)](#).

Ocna Mureș a fost declarat oraș în anul [1956](#) și are în subordine 5 localități; 2 localități componente (Uioara de Sus și Uioara de Jos) și 3 sate (Cisteiu de Mureș, Micoșlaca și Războieni-Cetate).

TEIUȘ

La 1269 *villa Spinarum, villa Thuys, Tywis* se afla deja în posesia familiei nobiliare de la Geoagiul de Sus. Inițial a fost un târg săsesc, părăsit însă de cea mai mare parte a populației germane cel mai târziu în vremea reformei. La 1603 o regăsim ridicată la rangul de *oppidum* – târg, rămânând până în zilele noastre unul din cele mai renumite târguri de vite și de produse agricole din zonă. În 1665 se așează aici o comunitate nobiliară românească originară din zona Ineului. Mitropolitul Teofil Sermi, primul inițiator al unirii cu Roma era originar din Teiuș. La 16 iulie 1710, nobilul Paul Zöld dona celor trei biserici de aici: ortodoxă, calvină și catolică, două moșii. Tradiția atribuie ctitorirea bisericii „Prezentarea la templu a Fecioarei” curteanului lui Mihai Viteazul, Mihail Raț. Conscriptia Episcopului Petru Pavel Aron conscrie în *Tövis*, la 1750 – 550 suflete, o biserică, doi

preoți, un cantor, un îngrijitor bisericesc. Referitor la proprietățile deținute de biserica greco-catolică într-un raport ulterior conscripției reține: „*Tiușul spusă ră precum biserica lor au avut loc de casă popiască din sus de drum și vecini din sus de Amporea, din jos, Enei Mihai și mai este un loc al bisericii unde este casa popii Toma și mai este un loc lângă sintirim, mergând la biserică spre mâna stângă, din sus de vecin Zam Petru, din jos este sintirimul, într-o parte este pământu de arat, din jos 14 gălete și 2 ferdele, în partea de sus 7 gălete și 2 ferdele; pământ de cucuruz de 8 ferdele și jumătate, rât de cosit de 8 cară de fân; și mai spusă ră oamenii că au mai fost un pământ de 10 ferdele a beserecii care-l ține Raț Ianoș*” După un deceniu, la 1760-1762, *opidum Tövis*, avea 2 preoți uniți și 41 familii unite.

ZLATNA

Cele mai vechi vestigii ale localității datează de la sfârșitul neoliticului și începutul epocii bronzului, constând din așezări și un important depozit de obiecte din bronz. Începuturile istoriei localității menționate în izvoarele scrise se plasează în epoca daco-romană, când s-a numit *Ampelum*. Împărații romani au luat în stăpânire minele de aur din această regiune printr-un reprezentant direct numit *procurator aurarium*, care-și avea sediul aici. În timpul împăratului Septimius Sever, orașul a fost ridicat la rangul de *municipium* și a devenit cel mai important centru din Munții Apuseni, fiind păzit de un detașament al Legiunii a XIII-a Gemina.

În evul mediu orașul este amintit documentar în 1201, sub denumirea de Țara Abrudului și Zlatnei. Specificul activității miniere face probabilă așezarea foarte timpurie în zonă a mai multor etnii, fapt sensibil ilustrat la 1263 de numele fraților unui anume Nicolae, fiul lui Câdea de Zalathna Banya, care fuseseră botezați Ioan, Hening, Blasiu, Ladislau, Tatomir și Stoian. La 1271 întregul ținut al Abrudului, din care făcea parte și Zlatna, a fost conferit capitlului episcopiei romano-catolice din Alba Iulia. În primele decenii ale secolului al XIV-lea Zlatna era disputată între capitlul din Alba Iulia și oaspeții sași așezați la Cricău și Ighiu. Din 1366 minele de aici intră sub jurisdicție regală, pământul și satele aparținătoare fiind reconfirmate capitlului. Românii, numeroși și bine organizați sunt atestați la 1359 și 1363. La 1622 protopopul român din Zlatna se pronunța pentru restabilirea lui Sava Brancovici pe scaunul mitropolitan bălgrădean. În 1733 Conscripția lui Inochentie Micu Clein conscrie în *Zalakna* 240 familii, doi preoți uniți, unul neunit: Joannes și Joan și unul ortodox, recăsătorit: Samuel. La 1760 Zlatna a constituit unul dintre principalele centre de susținere a mișcării antiunioniste conduse de călugărul Sofronie de la Cioara, iar la 1848 aici a fost teatrul unor sângeroase devastări.

La sfârșitul secolului al XVIII-lea, pe domeniul Zlatnei statul a construit o turnătorie de aramă, tot aici din 1756 se extrăgeau din diverse minereuri, mercurul. În 1782 existau 38 de exploatare miniere pe domeniul Zlatnei. În 1838 la topitorul de metale nobile și neferoase din Zlatna este pusă în funcțiune cea dintâi mașină cu abur.

LOCALITATI RURALE

ALBAC

Atestat documentar pentru prima dată în anul 1733 cu numele de Râul Mare, era sediul unei comune care cuprindea toate așezările din amonte, având așadar o întindere imensă. Cu timpul, crescând populația așezărilor din Apuseni, comuna își restrânge

treptat arealul, înființându-se și alte noi comune ajungându-se astfel la forma actuală. Localitatea este cunoscută mai mult datorită eroului răscoalei din 1784, Nicola Ursu zis Horea, originar de pe aceste meleaguri, un luptător pentru drepturile moșilor, pentru care a făcut și câteva drumuri la Viena intrând în tratative cu autoritățile imperiale, dar fără rezultat, ceea ce l-a determinat să mobilizeze moșii la răscoală. De asemenea, locuitorii Albacului au participat în 1848 la apărarea munților, în special a zonei Beliș-Mărișel, sub comanda tribunului Nicolae Corches, învingându-l pe Vasvary în primăvara anului 1849. Vechea biserică de lemn, cântată în poezia lui Octavian Goga, de la moșia Florica a lui I.I.C. Brătianu, a fost strămutată acolo după construirea actualei biserici din piatră.

Resurse: exploatarea de marmură în satul [Bărăști](#).

ARIEȘENI

Atestarea documentară este târzie doar din anul 1909 cu numele de *Lapus*, a făcut parte inițial din comuna Râul Mare. Până în 1924 localitatea Arieșeni, împreună cu Gârda de Sus și Scărișoara, formau o singură comună, purtând numele celei din urmă. Dezvoltarea ei se datorează, ca și în alte cazuri în primul rând migrației populației din zonele joase spre locurile libere în căutarea pășunilor montane.

La 1858 toponimul localității: *Nagy Aranyos* - Arieșul Mare, consemnează comuna colectivă cuprinzând satele următoarelor comune de astăzi: Albac, Vadu Moșilor, Poiana Vadului, Gârda de Sus, Scărișoara, Arieșeni

Biserica de lemn cu hramul a fost ridicată în 1791, o reconstrucție, prin refolosirea unui locaș de cult mai vechi, în tavanul casei toacelor bârnele fiind purtătoare ale unei picturi din secolul al XVIII-lea, atribuită lui Gheorghe fiul lui Iacov din Rășinari. De plan dreptunghiular, cu absidă decroșată poligonală, monumentul are ca sistem de acoperire un tavan drept peste pronaos, o boltă semicilindrică în naos, boltă peste altar. Decorul pictat al interiorului a fost distrus în mare parte, doar data executării picturii mai păstrându-se din pisania „curățată”, numele zugravului, Mihai de la Abrud păstrându-se doar în tradiția locului. Din 1863 exteriorul a fost tencuit.

Localitatea dispune de importante resurse de lemn, dar și de un număr însemnat de bovine.

ALMAȘU MARE

La 1407 Almașu Mare făcea parte dintre posesiunile “orașului” Geoagiu de Jos, dar la 1418 era moșie a nobililor din Folt și a celor din Ilia. Cu acest prilej sunt amintite *villa volachalis* și *capella volachalis in Nagalmas*.

La 1733 erau conscriși trei preoți uniți și unul neunit și 133 de familii de locuitori români. La 1750, pentru 514 credincioși, erau consemnate două biserici, care nu dispuneau însă de nici o dotare sau sursă de venit. Peste un deceniu, cele 178 de familii se declarau pentru confesiunea ortodoxă și păstrau ambele biserici, în timp ce toți cei patru preoți rămâneau uniți. La 1805 parohia ortodoxă din Almașu Mare dispunea de trei lăcașuri de cult și doi preoți, ambii hirotoniți la Timișoara, care deserveau și filia de la Nădăștie. La 1835 de parohia greco-catolică din Cib aparțineau și cei cinci credincioși locuitori în Almașu Mare.

Un monument valoros îl constituie biserica *Buna Vestire*-Joseni ridicată în secolul al XV-lea, la 1418, alcătuită dintr-o absidă semicirculară decroșată, naos dreptunghiular și turn clopotniță integrat parțial fațadei vestice. Pentru acoperirea spațiilor interioare s-au folosit lespezile de piatră, un procedeu neobișnuit care – i-a dovedit trăinicia timp de

secole. Catapeteasma de zid este o realizare ulterioară – secolul al XVIII-lea. Bolțile de gresie care acopereau edificiul s-au prăbușit în 1863 sub propria lor greutate, „ajutate” și de o alunecare de teren, determinând refacerea bolții din naos, din lemn. Construit odată cu biserica, turnul cu forma pătrată are numai două nivele, foișorul cu arcade fiind amenajat în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Fragmente din vechea pictură (secolul al XVIII-lea) s-au păstrat doar în absida altarului unde, în zona inferioară a pereților și glaful ferestrelor se mai pot vedea figurile unor sfinți cu numele inscripționate în chirilică. Icoanele împărătești realizate în 1764 de Sima Zugravul împodobesc încă iconostasul. De asemenea pe pereții albi ai naosului și pe lemnul tribunei ridicate în secolul al XVIII-lea se află încă valoroase icoane pe și sticlă pictate în prima jumătate a secolului al XIX-lea de zugravul Ioan Pop din Făgăraș, precum și o un prăznicar datat 1884 ce poate fi atribuit lui Pavel Zamfir din Laz.

Mai „nouă”, edificată conform unei inscripții de pe fațada vestică a pridvorului, între 1822-1826 este biserica *Schimbarea la față* din Almașu Mare-Suseni. Materialul folosit a fost piatra utilizată pentru înălțarea zidurilor și cărămida pentru bolți. Arhitectonic, edificiul se încadrează ca tipologie bisericilor românești din zonă: absidă decroșată hexagonală, naos dreptunghiular, turn clopotniță cu trei nivele, cu foișor de lemn la partea superioară și coif piramidal de tablă; la fațada de vest a turnului a fost adăugat ulterior un pridvor. Interiorul bisericii, pavată cu lespezi de piatră, mai păstrează pictura veche doar în altar, zugravul acesteia, Para Vasile semnându-se în 1835 pe latura de est a catapetesmei. Naosul și pridvorul sunt „opere” recente din anii 1990-1994. Cel mai probabil, activitatea lui Para Vasile s-a limitat doar la realizarea decorului altarului, temele icoanelor mari zugrăvite pe sticlă între 1833-1834 de Ioan Pop din Făgăraș ce decorează azi iconostasul, fiind specifice reprezentările din naosul bisericii și nu frizei catapetesmei. Cel mai obiect de cult ce supraviețuitor și el alături de icoanele pe sticlă înnoirilor suferite de lăcașele de cult este un prapor realizat la 1829 de renumitul Simion Silaghi.

ALMAȘU DE MIJLOC

Threfa Almas, *Treffaalmas* la 1511, *Felsew Almas* la 1518, *Közép Almás* la 1733, an în care în Conscripția lui Klein comunitatea număra 37 de familii românești cu doi preoți uniți. Localitatea va cunoaște o creștere demografică spectaculoasă în deceniile 4 și 5 ale secolului XVIII, astfel că la 1750 sunt conșcriși 207 locuitori, păstoriți tot de doi preoți. Lăcașul de cult din *Almășelul din Jos*, cum mai este numită localitatea, dispunea de un “loc de grâu de 5 gălete și de fân de patru cară”, precum și de curături în pădurea satului. Unitatea confesională a comunității este pentru scurtă vreme perturbată de mișcarea călugărului Sofronie de la Cioara, astfel că la 1760-1762 doar două familii împreună cu cei doi preoți de declară în continuare greco-catolici, restul de 65 se reîntorc la ortodoxie și păstrează și lăcașul de cult. La 1805 parohia ortodoxă, însumând 76 de familii, avea o filie la *Techereu*. În Statistica de la 1831 a localităților și bisericilor din Transilvania se consemnează doar existența la Almașu de Mijloc a unei biserici ortodoxe și a 116 suflete.

AMPOIȚA

La 1293 *villa Ompey seu Regulustelke* era moșie a Episcopiei romano-catolice a Transilvaniei, capitulul din Alba Iulia având dreptul să așeze aici, precum și la Daia și Fylesd, 60 de gospodării scutite de cincizecime, dijme și alte taxe. În primele decenii ale secolului al XIV-lea *Ompoycha*, împreună cu Zlatna și Abrudul, a făcut parte dintre moșiile disputate între capitulul din Alba Iulia și oaspeții sași din Cricău și Ighiu. La 1320 sunt

atestați *hospites de Ompoicza*. La 1733 sunt consemnate 56 de familii românești care beneficiau de serviciile preotului unui preot unit, Petru, hirotonit în 1710 de vlădica Atanasie Anghel, Parohul era ajutat de un diacon, fratele său Medre. La 1750 doi preoți, un cantor și un crâznic deserveau biserica înzestrată cu un teren intravilan de patru cubuli și două fânețe. Comunitatea era în creștere: 532 de suflete. Averea bisericii sporește în deceniul următor la șase cubuli și trei fânețe, lăcașul ajungând la 1762 în posesia celor 184 de familii ortodoxe deservite de doi preoți, un al treilea preot și două familii rămân în continuare de partea unirii religioase.

Conform tradiției locale, biserica „Cuvioasa Paraschiva” ar fi aparținut unei mănăstiri construite în afara satului, în mijlocul unei păduri. În prima fază lăcașul de cult a avut o arhitectură mai simplă, de tip sală, cu spațiul necompartimentat între naos și pronaos, pentru acoperirea interiorului folosindu-se un planșeu de lemn, ancadramentele portalului de acces de pe latura sudică și fereastra practică în timpanul de vest aparținând ca forme secolul al XV-lea, fazei de tranziție de la gotic, la Renaștere. În secolul al XVIII-lea se ridică peretele ce desparte naosul de altar, tavanul de lemn fiind înlocuit cu bolți din cărămidă. Tot atunci a fost adosat, pe latura de sud a pronaosului și turnul clopotniță, ce a primit prin meșterii „Toma zidarul de la Hurezi și Radu” un decor de factură muntenească: o cornișă alcătuită din cărămizi zimțate ce formează arcuri deasupra ferestrelor. În interior pereții sunt astăzi văruiți, stratul de var distrugând figurile de sfinți și mucenice pictate în pronaos de un meșter popular din secolul al XVIII-lea. Iconostasul de lemn este o realizare târzie, adosată catapetesmei de zid.

AVRAM IANCU

Atestată documentar pentru prima dată în anul 1839 cu numele de *Felső Vidra*, comuna Avram Iancu este cunoscută datorită eroului revoluției de la 1848, care a dat numele localității. În *Calendarium novum* al lui Martin Hochmeis, tipărit la Cluj în 1807, se menționează și școala din Vidra de Sus, unde a învățat apoi Avram Iancu, avându-l ca învățător pe Mihai Gomboș. Localitatea este cunoscută și prin tradiționala sărbătoare folclorică de pe Muntele Găina.

BALOMIR

Denumit în documente *Balamer* la 1479, apoi *Balamir* la 1488, îl regăsim la 1733 în Conscriptia lui Clain cu o grafie asemănătoare cu cea de azi: *Balomir*. Atunci era *locus purus valachicus* și adăpostea 66 de familii, păstorite de 4 preoți uniți, unul dintre ei protopop. La 1760-1762, deși 59 de familii s-au declarat ortodoxe și doar una a rămas unită, împreună cu cei trei preoți, totuși lăcașul de cult existentă a rămas uniților. O biserică ortodoxă, împreună cu preotul Nicolae Oprița, sfințit la Arad în 1798, și cu cele 136 de familii de credincioși apar în conscriptia din 1805. Un protopopiat greco-catolic cu sediul în Balomir a funcționat din nou în preajma anului 1800, protopop fiind George Balomiri de Balomir. O biserică ortodoxă și una greco-catolică sunt consemnate în 1831, numărul locuitorilor conșcriși atunci: 660. La 1857 localitatea avea 785 de locuitori, dintre care 2 erau romano-catolici, 36 greco-catolici (mai puțini ca în 1835, când biserica unită avea 52 de enoriași, iar restul de 747 s-au declarat ortodocși).

Biserica cu hramul *Sf. Apostoli Petru și Pavel* din Balomir este o construcție modestă, de proporții reduse (18 x 5,20 m) și cu o arhitectură simplă, lipsită de componentele decorative. În schimb, starea actuală este relativ bună, edificiul păstrându-și puținele elemente de originalitate dobândite în momentul încheierii edificării ei, la 1848. În

tindă se mai păstrează un singur obiect valoros din zestrea bisericii: un clopot din secolul al XVIII-lea.

Deși informațiile despre construcția bisericii de piatră cu hramul „Adormirea Maicii Domnului” din localitatea Balomir sunt diferite – 1831 sau 1848 – ele converg spre o încadrare a edificiului în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Amplasată la intrarea în cimitir, în apropierea celui alt lăcaș cu hramul „Sf. Apostoli Petru și Pavel”, biserica „Adormirea Maicii Domnului” evidențiază rezolvări arhitecturale complet diferite. Mai întâi sunt deosebirile de proporții (30 m lungime, 14 m lățime, 10 m înălțime), dar nota de originalitate și, neobișnuitul îl reprezintă amplasamentul turnului clopotniță, în partea răsăriteană, acesta fiind adosat absidei altarului. Motivația o regăsim în textul pisaniei: „pentru a se asigura o bună stabilitate construcției”.

Edificarea bisericii cu hramul „Adormirea Maicii Domnului” din Balomir în aceeași etapă cu cea din Șibot, prezența unor elemente comune (scara de lemn în spirală a turnului), soluțiile constructive adoptate, vizibile la forma turnului clopotniță, cu ferestre geminate în partea superioară, și, mai ales, modalitatea de integrare într-un corp comun a absidei altarului cu nava, presupun și aici o colaborare a meșterilor locali cu lucrătorii italieni de la calea ferată, care activau în zonă.

BĂCĂINȚI

Între 1263-1272 era amintit în documente *Ivánka din Bakaj*, iobag al cetății Alba Iulia, întemeietorul familiei nobiliare din Băcăinți. *Locus valachicus* la 1733, *Bekeitze* avea 60 de familii și patru preoți: doi uniți și doi neuniți. Grupul de case din această zonă era alcătuit din 13 gospodării și o moară, și avea strânse legături cu localitatea consemnată în acea epocă cu denumirea de Curpeni. La 1750 mai funcționa un singur preot, iar biserica avea teren arabil și fânează. Acestea, împreună cu casa parohială reveneau în 1760 celor 122 de familii ortodoxe, doar preotul refuzând să abzică de la unirea cu Roma. Între 1763-1785 hărțile iosefine consemnează la Băcăinți existența a 47 gospodării, patru mori, o biserică de zid și o serie de loturi cultivate cu grădini și livezi, dintre care și șase loturi cultivate cu viță de vie. O biserică ortodoxă și 852 de locuitori sunt consemnați în Statistica localităților și bisericilor Transilvaniei din 1831. Un secol mai târziu, la 1857, comunitatea se reface, chiar dacă în număr mic fiind constituită din 14 greco-catolici.

Biserica „Sf. Arhidiacon Ștefan” a fost construită în anul 1744, prin contribuția localnicilor și cu sprijinul stăpânului domeniului. Lăcașul și-a păstrat înfățișarea originară numai până în anul 1895, când a suferit transformări radicale prin „demolarea până la fundament” a zidurilor navei și altarului, păstrându-se din vechea alcătuire doar turnul clopotniță. Părțile reclădite au fost supraînălțate cu aproape doi metri. Evenimentul este consemnat în textul unei inscripții săpate pe o placă încastrată în zidul absidei altarului, la exterior: „Acest lăcaș D[umne]zeesc edificat în acest loc la an 1744 s-au reedificat și amplificat la an 1895, la străduința parochului Nicolau Maniu cu ajutorul poporului credincios sub ocârmuirea regelui Francisc Iosif I-iu, prin Nicolae Adămuțiu”.

Lipsită de podoaba picturală, biserica are în compensație câteva elemente de plastică arhitectonică și obiecte destinate ofierii cultului, datorate meșterului pictor Dara Mihai: usciorii de la ușa altarului și cei de la intrarea în biserică, stâlpii pridvorului din fața intrării de pe latura de sud, prestolul și umivalnița (vasul de purificat mâinile). Pe unele dintre lucrările „pregătite și sculptate cu mâinile lui proprii”, „măestrul în piatră” a lăsat și unele însemnări. „Acest sfânt prestol/ s-a făcut la an 1896/ prin Mihaiu Dara, fiind preot Nicolau Maniu”; „S-a lucrat prin Dara Mihaiu/ maestru de piatră la anul 1895” – pe intradosul arcului de la ușa împărătească. Alți meșteri iconari sau lemnari sunt prezenți

prin realizările lor la biserică. Pe ușile împărătești în sunt încastrate două icoane pe sticlă reprezentând „Buna Vestire”, datate 1837, ce-i pot fi cu certitudine atribuite lui Ioan Pop din Făgăraș. De asemenea, zugravul Toma Poienaru din Laz semnează la 1862 crucea pictată de pe masa altarului, în compoziția *Răstignirii* fiind incluși și Evangheliștii, la marginile brațelor, în timp ce Ioan Balsan din Bulbuc este menționat ca autor al „figurilor de la bariera podiumului” (parapetul foșorului). Dar, pentru biserica din Băcăinți, piesa cea mai deosebită – o adevărată raritate – este clopotul din anul 1523. Lapidară, „Ad honorem Sancto Divinio”, inscripția de pe clopot este însoțită de anul execuției, 1523, și de imaginile unor personaje sfinte, purtând atribute specifice.

BENIC

Mențiunile documentare amintesc de *possessio Belenygh* (1274), *possessio Belenik, nobilibus de Benemygh / Belemig* (1299), *sacerdos de Benenyk* (1332) etc. La 1299 descendenții lui Belenyg primesc numele generic de “Benedeket”, de la care au derivat apoi formele toponimice *Benedict* (1332), *Benedek* (1630, 1648) și *Bennyk* (1388).

La 1238 stăpâna în zonă comitelui Chanad, fiul lui Wofa, despre care un act emis la 1256, îl identifică ca fiind fiul lui Belenyg. Românii din Benic sunt amintiți la 1401, când se aflau în conflict cu un anume Petru croitorul, oaspete din Cricău. Familiile române sunt în număr de 12 la 1733 și au un preot unit, iobagul Ioan din Galda de Sus, hirotonit la București și confirmat în unire de superiorul iezuit și de protopopul din Alba Iulia. „50 de suflete sunt conscrise la 1750, biserica românească, deservită de un preot, un cantor și un crâznic, deținând un teren arabil de 3 cubuli. La 1762 preotul unit deservea doar cinci familii, cei doi preoți ortodocși având un număr mult mai mare de enoriași, 80 de familii. Tot atunci, ortodocșii preiau și biserica. Greco-catolicismul își va relua însă poziție dominantă, astfel că la 1805 mai aparțineau bisericii ortodoxe doar șapte familii din Benic, pentru ca la 1857 toți cei 761 de români să fie înregistrați ca greco-catolici, la 1859 consemnându-se și un învățător al pruncilor de aceeași confesiune: Nicolae Marcu.

BERGHIN

La 1313, cu ocazia unor hotărniciri, este amintită *terram episcopalem Lotryd*. În registrele de dijme papale din 1332 localitatea pare sub numele *Bumi / Beumi*. La 1348 nobilii din Galda primesc, în schimbul unei donații oferite Episcopiei romano-catolice din Alba Iulia, patru locuri de sesie în *villa Bervey*. În forma *Bergény*, localitatea apare în conscripția din anul 1733, când așezarea număra 52 de familii românești și doi preoți uniți, unul popa Mihăilă, venit din Țara Românească, hirotonit de Atanasie Anghel, celălalt popa Avram din satul sibian Tilișca, hirotonit în Banat și confirmat de episcopul Ioan Patachi. La 1750 Berghinul avea 371 locuitori români. Biserica era deservită de doi preoți și un crâznic; printre proprietățile deținute de aceasta se număra un teren arabil intravilan de 30 de cubuli și șapte fânețe. La 1762 doi preoți uniți deserveau șase familii de credincioși, celelalte 87 de familii și biserica rămânând în grija a trei preoți ortodocși. La 1835, numărul ortodocșilor scade, comunitatea numărând 104 de credincioși greco-catolici; învățător al pruncilor greco-catolici era la 1859 Nicolae Albu.

La 1831 existau, alături de biserica evanghelică, două biserici românești: una ortodoxă, de lemn – amintită și pe filele unei Evanghelii tipărită la București în 1682, carte dăruită de mănăstirea Râmeț “la Berghin, când le-au ars biserica”. Comunitatea Berghinului număra atunci 896 de suflete. Re construit lăcașul a supraviețuit până la 1960. Cealaltă biserică, tot din lemn, aparținea comunității greco-catolice, edificată în 1824,

Înlocuită ulterior cu o bisericuță de lemn adusă din Gârbova de Sus. Deși declarată la 1955 monument istoric înălțarea bisericii de zid, în 1979, a distras atenția comunității, astfel încât, lipsită de îngrijire biserica s-a distrus până la nimicirea totală.

BISTRA

Bistra este menționată în anul 1437 cu numele de *kenezius de Byzere* - sat cnezial, condus de cneazul Bezere. Numele comunei provine de la cuvântul slav *bistra*, care înseamnă „apă limpede”. În a doua jumătate a secolului al XV-lea, localitatea aparținea, din punct de vedere administrativ Capitlului de Alba-Iulia. Din anul 1650 până în 1875 a făcut parte din Comitatul Alba Inferioară, domeniul superior al Zlatnei. După arondarea administrativa din 1875, Bistra a fost cuprinsă în comitatul Turda - Arieș. La 1733 – *Bisztra* – avea 208 familii, 4 preoți uniți: popa Szamuil, protopop de Bistra, Abraham, Kretsun și Dumitru și doi preoți neuniți: János și Ionutz. Comunitatea crește în 1750, Conscriptia lui Petru Pavel Aron înregistrând 1220 suflete, o biserică și trei preoți, pentru ca la 1831 numărul acestora să ajungă la 2659. Deși în 80 de ani populația s-a dublat un singur locaș de cult apare menționat, ca aparținând greco-catolicilor Localitatea s-a remarcat prin susținerea de către locuitorii ei a răscoalei de la 1784 și a revoluției de la 1848. Și în 1854 o regăsim transcrisă în actele oficiale ca *Bisztra*. Din Bistra s-au ridicat personalități importante precum episcopul *Petru Pavel Aaron* (? - 1764), întemeietorul școlilor Blajului, mitropolitul de Alba Iulia și Făgăraș, *Alexandru Sterca-Sulutiu* (1794 - 1867), *tribunul Vasile Fodor* (1814 - 1865), dirijorul și compozitorul *Nicodim Ganea* (1878 - 1949). În anul 1872 a luat ființă la Bistra, una dintre cele mai vechi formații corale din Transilvania, tradiția corală păstrându-se până în zilele noastre. Meseriile tradiționale: morăritul, zidăritul, tâmplăritul, dulgheritul, dogăritul și fierăritul continuă să se practice și astăzi. Meseriile bazate pe prelucrarea lemnului au existat dintotdeauna, masa lemnoasă a pădurilor fiind cea mai importantă resursă economică a zonei. Creșterea oilor are de asemenea vechi tradiții în zonă.

BLANDIANA

Numele actual, inspirat de celebra hartă militară romană *Tabula Peutingeriana*, a fost introdus cândva între 1919-1920, Înlocuirea vechiului nume, Cârna, a avut loc la inițiativa notarului comunal Nistor Grecu, iar prima sa menționare o găsim în *Dicționarul Transilvaniei, Banatului și celorlalte ținuturi alipite*, publicat la Cluj în 1921 de C. Martinovici și N. Istrati.

Sub denumirea de *Kerna*, ce poate fi considerată prima atestare documentară a toponimului Cârna regăsim localitatea în conscripția de la 1733. Comunitatea număra 48 de familii românești și trei preoți: doi uniți, dintre care unul, bigam adică aflat la a doua căsătorie, și unul neunit. La 1750 în *Korna* trăiau 400 de români, exista un locaș de cult în care slujea un singur preot și un crâznic. În proprietatea bisericii se aflau trei fânețe și un loc de arătură “*într-amândouă părțile de 3 gălete și de cucuruz de trii cară, altă nimic*”. La 1762 doi preoți uniți păstoresc 11 familii și păstrează lăcașul de cult și casa parohială, alți doi preoți neuniți preluând cele 87 de familii revenite la ortodoxie. La 1805 ortodocșii au o biserică proprie. După 1848-1849 biserica unită, se pare afectată de evenimentele revoluționare, suferă un “debaclu”, adică o trecere masivă a populației la ortodoxie, astfel încât statistica demografică din 1857 va mai înregistra în *Karna (Corna)* doar 5 greco-catolici, alături de 3 romano-catolici, 796 ortodocși și 5 evrei.

În 1863 un incendiu mistuie acoperișul lăcașului de cult ortodox, care printr-un efort comun al credincioșilor este refăcut. În același an tradiția plasează construirea unei noi biserici greco-catolice, din lemn, de către meșteri locali. Curând, în anul 1867 sau 1870, locul bisericii unite este schimbat, construindu-se o nouă biserică, din piatră acoperită cu șindrilă, din care astăzi se mai păstrează doar fundațiile și turnul.

BUCERDEA GRÂNOASĂ

Comuna s-a înființat în anul 2006, prin desprinderea satelor Bucerdea Grânoasă, [Cornu](#), [Pădure](#) și [Pânca](#) din [comuna Crăciunelu de Jos](#). În perimetrul acestei localități s-a pus în evidență prezența unui masiv de sare gemă și a unor izvoare sărate. La 1733 la *Buzás-Bocsárd* locuiau 92 de familii, în slujba cărora se aflau doi preoți uniți: Nikulae și Ion. După îndelungate și stăruitoare rugăminți, posesorii locului s-au învoit, în 1785 să cedeze venitul crâșmăritului pe 3 luni, în folosul celor două biserici: românească și maghiară, din care însă să se susțină și școlile. Rânduiala s-a păstrat până după 1850.

Biserica reformată-calvină datează din secolul al XVI-lea.

BUCERDEA VINOASĂ

Satul, râul și oamenii din *Buchad* sunt amintiți în diploma privilegială a oaspeților sași din Ighiu și Cricău din 12 februarie 1238. Moșie a capitlului Episcopiei romano-catolice din Alba Iulia, la mijlocul deceniului cinci al secolului al XIV-lea a suferit mari pierderi. Dintr-un document datat 28 iunie 1346, emis la Oradea, aflăm că Petru de Iara, vicevoievodul Transilvaniei, a cotoplit satul *Buchard*, “unul dintre cele mai bune sate ale zisului capitlu”, l-a alipit cetății de pe Piatra Caprii (Craivii) și, “totodată, între vechile hotare și margini ale acestui sat al capitlului numit Bucerdea a așezat un alt sat, românesc” – *villam Olachalem*. Două toponime vor fi folosite până la începutul secolului al XX-lea: Bucerdea Vinoasă Românească și Bucerdea Vinoasă Ungurească, deși comunitatea de etnie maghiară era mică: la 1857 erau 17 persoane dintr-un total de 496, iar la 1900 doar 5, dintr-un total de 700, restul de 695 fiind români.

La 1733 cele 43 de familii românești din *Boros-Bocsárd* erau păstorite de doi preoți uniți, Ioan – venit din Țara Românească – și Paștiu. Lăcașul de cult este menționat în conscripția de la 1750, în proprietatea bisericii aflându-se atunci și două terenuri arabile de doi cubuli și o fâneață. De trebuințele religioase ale celor 400 de credincioși se ocupau de doi preoți, ajutați de un crâznic. La 1762 existau două case parohiale, dar biserica revenind celor 109 familii ortodoxe din *Magyar et Oláh Boros Bocsárd*. În ea slujeau trei preoți, un al patrulea paroh deservind doar două familii rămase de partea unirii religioase.

La 1805 Bucerdea Vinoasă Ungurească era filie a parohiei ortodoxe din Bucerdea Vinoasă Românească, unde se afla și lăcașul de cult, de zid, construit în 1772, iar preotul, Ioan Papp, sfințit la Timișoara în 1782, era nobil armalist și deținea și funcția de protopop de Alba. La 1831, statistica localităților și bisericilor din Transilvania reține prezența în *Botserdje* a unei biserici reformate, a uneia greco-catolice, deși de la 1772 fusese construit lăcașul de cult ortodox; întreaga comunitate număra 929 locuitori

La 1835 existau în Bucerdea Vinoasă Ungurească 50 de greco-catolici, constituiți într-o filie a parohiei Ighiu. Nicolae Giurca, paroh între 1861-1886, reușește să obțină convertirea unei părți însemnate a populației: la 1865 avea 265 de enoriași, la 1876 fiind înregistrați 370 și 585 la 1900. Construcția bisericii de piatră va începe în 1881, dar la 1900 nu era încă terminată și nu exista casă parohială.

BUCIUM

Atestată documentar pentru prima dată în anul 1595 cu numele de *Buchin*, a fost vatra unor așezări aparținătoare de Abrud ce s-au format prin roirea locuitorilor spre munte, păstrând în denumire toponimicul inițial Bucium-Cerbu, Bucium-Poieni, Bucium-Izbita, Bucium-Sasa, etc. În 1733, în Conscripția Episcopului Inochentie micu Clein la *Butsumi* sunt conscrise 150 de familii, în slujba cărora se aflau trei preoți, doi uniți: Popa Nisztor și Popa Janos și unul ortodox, Popa Makavei. În 1831 comunitatea din *Butsumb* număra 2702 locuitori. Comunitatea s-a remarcat prin participarea la răscoala din 1784, sub conducerea lui Ionuț Dandea și Cosma Partenie, căpitani locali, dar mai ales prin evenimentele premergătoare revoluției de la 1848. Acțiunile buciumanilor pentru revendicări au fost susținute de Ecaterina Varga - doamna moșilor - care s-a solidarizat cu aceștia, stabilită la Bucium Poieni în 1840. În primăvara anului 1849 moșii din Bucium au participat la lupte grele în defileul de la Bucium-Cerbu, pentru apărarea trecerii spre Zlatna. În localitate și-au desfășurat activitatea folcloristul Ion Pop Reteganul care a scos revista Foșoara și scriitorul Ion Agârbiceanu, cel care a zugrăvit în mod realist viața grea a oamenilor în nuvele și mai ales în romanul Arhanghelii. Buciumul s-a constituit într-un important centru de cojocărie (cojoace și pieptare, frumos ornamentate), de dulgherie și de confecționare a costumelor populare.

CÂLNIC

La 1269 Ștefan, "regele cel tânăr al Ungariei, ducele Transilvaniei", îl recompensa pe comitele Chyl din *Kelnuk* pentru credincioasele slujbe, dăruindu-i "pământul lui Demetriu, necredincios față de noi, și pământul lui Vincențiu, care au fost pământuri ale cetății din comitatul Alba". *Locus cum aliis nationibus mixtum*, la 1733 Câlnicul număra 22 familii românești și 9 familii de țigani, care împărtășeau aceeași confesiune dar nu beneficiau de serviciile niciunui preot. Lucrurile nu stăteau mai bine nici la 1750, când sunt consemnați în Kilnik 345 locuitori lipsiți complet de biserică. Lăcașul de cult cu hramul „Înălțarea Domnului” s-a edificat de către ortodocși doar în 1792, „din piatră și cărămidă”, exista sa fiind confirmată și de conscripția anului 1805, când comunitatea număra 137 de familii și beneficia și de serviciile unui preot. Din păcate, biserica nu a fost suficient întreținută, starea precară a acesteia fiind semnalată în câteva documente din a doua jumătate a secolului al XIX-lea: la 1869, când comitetul parohial decide ca banii obținuți din vânzarea vinului să fie utilizați „pentru aducerea unui Paleriu pentru a ne da planu și a repara biserica”; în 1880 când același comitet hotărăște „să reparească biserica, să spoască dinăuntru și dinafară, să să pună streășină” și „la turnu să se pue acum doadată cigilele și cărămida în ferești și unde i toaga”; în 1905 când banii obținuți de pe vinderea casei parohiale se folosesc „cu scopul de a se repara biserica care amenință cu ruinare ori prăbușire”. Biserica veche supraviețuiește anului 1943 când este consemnată ca fiind slabă, dar cu un inventar mobil bogat: „16 icoane, 10 sfeșnice, 2 policandre, 5 candel, 82 strane, 4 cruci”, un edificiu nou, care a preluat hramul lăcașului vechi ridicându-se doar în 1960-1969.

CENADE

Atestată documentar pentru prima dată în anul 1311 cu numele de *villa Salencen* (din 1854 *Szasz Csanad*), localitatea Cenade este cunoscută ca fiind satul natal al scriitorului Ion Agârbiceanu, renumit pentru activitatea sa de prozator și publicist. În

perimetrul acestei localități s-a pus în evidență prezența unui masiv de sare gemă și a unor izvoare sărate.

Biserica Evanghelică-Lutherană din secolul al XV-lea a fost fortificată în secolul următor, modificările navei fiind de dată recentă, din anii 1905-1906.

CERGĂU

Localitatea și-a primit prima atestare documentară în 1302 cu numele de *villa Chergued*, pentru ca mai târziu, în 1750 să apară cu toponimul de *Nagy Cserged*.

Biserica „Bunavestire“ din Cergău Mare a fost construită în 1804.

CERU BĂCĂINȚI

Conform statisticii de la 1831 a localităților și bisericilor din Transilvania, localitatea nu avea lăcaș de cult, iar numărul locuitorilor nu era cunoscut cu certitudine, fiind trecută aceeași cifră ca în dreptul Băcăințului, însoțită de un semn de întrebare. La 1900 cei 519 locuitori români din totalul de 530 formau o parohie ortodoxă.

Situată pe culmea unui deal (Dumbrăvița) și alcătuită preponderent din piatră, biserica cu hramul „Sf. Gheorghe” din Ceru Băcăinți a necesitat, pentru înălțare, eforturi ample din partea credincioșilor. Planimetria edificiului este relativ simplă, legătura cu arhitectura de lemn fiind evidentă.

În lipsa decorului pictural, la interior se remarcă doar parapetul frumos traforat al cafasului de lemn, sprijinit pe stâlpi de piatră. Din lespezi de piatră a fost inițial și pavimentul bisericii, înlocuit la o dată necunoscută cu actuala dușumea de scândură.

La sobrietatea interiorului se adaugă lipsa armoniei formelor din exterior: pe fațada de vest masivitatea zidăriei turnului de la nivelele inferioare contrastează cu fragilitatea foișorului de lemn și coiful piramidal scund de la coronament, în timp ce la extremitatea răsăriteană absida altarului, cu dimensiunile reduse, abia se mai zărește în spatele frontonului format din acoperișul navei.

CETATEA DE BALTĂ

Atestată documentar în 1202-1203 cu numele de *villa Cuculensis castri*, localitatea a fost reședință a comitatului Târnavei până în anul 1866, când administrația este mutată la Târnăveni. În secolul al XII-lea a existat o așezare cunoscută ca *satul cetății Târnavei*, cetate reconstruită în secolul al XIV-lea, care apoi va fi stăpânită de Ștefan cel Mare și domnii ce i-au urmat, timp de 50 ani, după care, în 1544 a fost aruncată în aer. Castelul Bethlen-Haller a fost construit într-o primă fază între anii 1570 -1580, dar înfățișarea de astăzi e ulterioară datei edificării, din anii 1615 - 1624. Din anul 1769 acesta intra în stăpânirea familiei Haller. La 1733 în *Majashegy* Conscripția Episcopului Inochentie Micu Clain înregistrează prezența a 44 de familii, în slujba cărora se aflau trei preoți, ultimul bigam: Demetrius, Petrus și Petrus. Dincolo de prezențele nobiliare, Cetatea de Baltă a trăit și efervescenta revoluției de la 1848, când administrația comitatului este înlocuită cu tinerii din școlile Blajului, iar la 23 noiembrie 1848, Comitetul National îl numește pe Vasile Moldovan comisar al românilor pe lângă prefectură. La 15 ianuarie 1849, armatele generalului Bem ocupa Cetatea de Baltă. Principala sursă de venit a locuitorilor este agricultura, cu importanta ramură a viticulturii, Cetatea de Baltă situându-se în [Podgoria Târnavelor](#).

Biserica Reformată-Calvină datează din secolul XIII-XVa aparținut inițial romano-catolicilor. Pe peretele exterior al turnului se găsește o celebră ilustrație cu un cap de tătar.

CIURULEASA

Dată fiind apropierea de Abrud, comuna Ciuruleasa nu a avut parte de o cercetare istorică separată, fiind inclusă mereu în cele dedicate zonei, respectiv, *Tării Abrudului* (Terra Obruth). Prima atestare este un document medieval în care se vorbește despre satul Buninginea (1589 - *Vallem Buninsina*). Ciuruleasa apare în documente sub următoarele variante: *Csiurul Karcza* (1850) sau *Csuruliasa* (1854). Comuna este unitate administrativă de sine stătătoare începând din anul 1950. Până atunci, ea a făcut parte din comuna Abrud-sat. Teritoriul de astăzi al comunei Ciuruleasa era împărțit între satele Ciuruleasa și Buninginea. Pe valea Cerniței și-au stabilit tabăra răsculații conduși de Horea, Cloșca și Crișan, în 1784, înainte de a ataca Abrudul. În timpul revoluției de la 1848 - 1849, în zona Cernița și pe Dealul Sturtiului au avut loc mai multe bătălii între armata maghiară și cea condusă de Avram Iancu. O posibilă "descifrare" a toponimiei: *Ciuruleasa* - se compune din două cuvinte care denumesc unelte folosite la spălarea nisipurilor aurifere - *ciur* (obiect folosit la cernerea nisipului) și *leasa* (construcție dreptunghiulară din scânduri care se puneă în plan înclinat și susținea o țesătură din lână (*hurca*), în care se opreau grăunții din aur). *Buninginea* - funinginea care rezulta din cuptoarele (bocșe) în care se fabricau cărbunii pentru fierari. *Vulcan* - cuvântul german *wulch* (lup), căci în trecut, în jurul stâncilor de lângă sat erau păduri mari, în care trăiau haite de lupi. Satele înființate prin roire și-au luat numele după cele ale primelor familii stabilite pe amplasamentele respective: Bidigești - de la Bidiga, Borzesti - de la Borza, Bodresti - de la Bodrea, Boglesti - de la Boglea, Mățișești - de la Mateș, Morărești - de la Morar, Ciorăști - de la Cioara, Jurcuiești - de la Jurca, Tuhuțești - de la Tuhuț, Sturzești - de la Sturza.

CIUGUD

La 1335 un Avram, *sacerdos de Chigud* apare consemnat ca plătitor al dijmei papale. În 1733 satul avea 41 de familii românești, dintre care 19 nobile, și un preot unit, iobag al fiscului, hirotonit de vlădica Atanasie Anghel. La 1750 erau 295 de locuitori, o biserică păstorită de doi preoți ajutat de un crâznic. Parohia deținea un teren arabil de 7 cubuli. La 1762 sunt consemnați ca activi cinci preoți: patru uniți, cu 16 familii, și unul ortodox cu 42 de familii. Biserica rămâne uniților, tot lor aparținându-le și cele două case parohiale. La 1835 parohia greco-catolică număra 262 de suflete, 4 credincioși din Limba beneficiind de serviciile religioase desfășurate în biserica Ciugudului. În fruntea acestor enoriași și a bisericii închinată *Sfinților Arhangheli* se afla preotul Joanes Papp. În 1859 este semnalată prezența la Ciugud a unui învățător greco-catolic: Basil Crișan. La 1928 locul bisericii de lemn este luat de un nou lăcaș, de zid, dedicat Sfinților Apostoli Petru și Pavel.

O biserică ortodoxă exista deja la 1787, când i se restituie un *Apostol* de București tipărit la 1683. În 1805 comunitatea ortodoxă, deși mai numeroasă 63 de familii în Ciugud, față de cele 46 din Limba - era filie a parohiei Limba. Lăcașul de cult a fost refăcut în 1852. Două biserici: „biserica veche: 100 m², valoare 10 000 lei; biserică nouă: 107 m², valoare 30 000 lei” sunt menționate la 1941 ca aparținând ciugudenilor ortodocși. Biserica de zid, cu hramul „Buna Vestire”, a cărui construcție a început la 1941 a fost sfințită 2 ani

mai târziu, în 1943. Ridicarea sa era dorită de ortodocșii de la Ciugud de mai bine de o jumătate de secol, dar probleme financiare numeroase au întârziat edificarea ei.

Din patrimoniul vechilor biserici au ajuns până la noi 28 de icoane pe sticlă din centrul Maieri-Alba Iulia, 3 icoane pe sticlă din centrul Laz, o icoană pe lemn traforat, de asemenea din centrul Laz, 3 cruci de mână pictate, clopotele și câteva cărți religioase.

CRĂCIUNELUL DE JOS

Atestat documentar în anul 1324 cu numele de *domus Karachyni*. În 1733 în *Also-Kracsunfalva* existau 75 familii, doi preoți uniți: Onye și Ion. În Crăciunel, din ajutorul venit pe trei luni de crîșmărit s-a ridicat școală frumoasă, cioplită din brad. Pretura schimbă însă din a doua jum. a sec. al XIX-lea destinația banilor, astfel încât la 1858 școala e bătută de ploi, neacoperită și pe jumătate putredă.

Localitatea este cunoscută mai mult ca centru viticol.

CRICĂU

Localitatea a fost atestată documentar încă din anul 1206 d.C. împreună cu [Ighiul](#), care în secolele XIII-XIV aparțineau cetății feudale de la Piatra Craivii. Ca și în cazul satelor Ighiu și [Bărăbant](#), întemeietorii au fost coloniștii [sași](#) care au populat zona până la invazia mongolă din [1241](#).

Biserica Reformată-Calvină fortificată din Cricău este un monument medieval ce datează din secolul XIII. Inițial, pe locul actualei biserici funcționa o bazilică romană, dar abia în secolul al XVI-lea acesta a fost prevăzută cu un sistem de apărare, format dintr-un zid de piatră și un [donjon](#), rezultat din transformarea turnului bisericii. Zidul ce înconjoară biserica a fost ridicat din bolovani legați cu mortar

Săpăturile arheologice din perioada 1964-1966, au scos la iveală o fundație pătrată a unui turn de poartă pe latura de est. Acest turn, ridicat din piatră brută, are 2 m grosime și laturi de 6,9 m. Cel de al doilea turn amplasat în partea de nord a fortificației, este plasat exterior, pentru a apăra zona cea mai expusă unui atac, din acesta păstrându-se doar partea inferioară. Cel de al treilea turn de apărare a fost adăugat pe latura de sud a zidului, la începutul secolului al XVI-lea. Acest turn semicircular are raza de 3,5 m și ziduri groase de 2 m.

Pentru a rezista mai bine unui atac și biserica propriu-zisă a suferit transformări. Turnul bisericii a devenit donjon, iar nava centrală a bisericii a fost înălțată până la nivelul etajului al treilea. Astfel au fost zidite portalul situat în vestul fortificației, ferestrele laterale și rozeta gotică de la primul etaj, în locul acesteia din urmă fiind amenajat un meterez alungit. Nu se știe însă cu exactitate dacă ultimul etaj al bisericii a fost ridicat în această etapă a transformării bisericii sau în 1573, dată ce apare scrisă pe zidul bisericii.

Elementele care pot da indicii asupra perioadei în care a fost ridicată fortificația bisericii din Cricău sunt cele două portaluri gotice, care o situează în perioada sfârșitului secolului XV și începutul secolului XVI. Istoricii plasează biserica fortificată de la Cricău în ansamblul fortificațiilor medievale reprezentative din Transilvania și pentru perioada conflictelor armate în numele religiei.

CUT

În 1291 este amintit *terra Kut*, în 1331 pomenindu-se ca și *Cutfalua*, în care un an mai târziu funcționa un *secaerdos de Kucis*. În 1733 comunitatea din *Kuthul* număra 133

de familie, serviciile religioase fiind săvârșite de trei preoți, toți uniți: popa Opre, iobag pe domeniului fiscal, hirotonit de episcopul Atanasie Anghel; popa George și el iobag de pe domeniul fiscal al Cutului, hirotonit de Episcopul Ioan Patachi și popa Gabriel, mai tânăr sfințit de Episcopul Inochentie Micu. În 1750 sunt conscrise în *Kutfalva* 955 de suflete, exista o biserică, 3 preoți și un îngrijitor bisericesc. Petru Pavel Aron, pentru a crea episcopiei unite izvoare de venituri, cumpără domeniul din Cut-Alba de la contele Gabriel Bethlen, cu 32000 fl. Administrarea acestui domeniu a fost încredințată călugărilor blăjeni, „ca unii care au în mâini creșterea tinerimei. Zece ani mai târziu regăsim doar un preot unit slujitor pentru 11 familii unite, ceilalți doi parohi declarându-se ortodocși, având în grijă un număr mult mai mare de enoriași: 160. Cu toate acestea biserica aparținea uniților, în proprietatea căreia se afla și singura casă parohială consemnată de Conscriptia lui Bucow. La 1766 comunitatea număra 399 suflete, 200 parte bărbătească, 199 parte femeiască. La 1810 Protopopiatul greco-catolic al Cutului îl avea în fruntea sa pe Basilius Alpini. Statistica de la 1831 a localităților și bisericilor din Transilvania reține doar existența unui locaș de cult unit și a unei populații de 978 suflete. Mai completă statistica de la 1835 a clerului greco-catolic confirmă existența veche a parohiei, a unei biserici dedicată *Bunei Vestiri*, în care slujea preotul Teofil Alpini, ce deținea și funcția de administrator al protopopiatului. Sporul demografic continuă să fie ascendent, la 1854 înregistrându-se în *Cutu* 1228 locuitori. În 1857, *Kutfalva* avea 276 de case în care locuiau 1354 greco-catolici, doar un localnic declarându-se ortodox, doi ani mai târziu documentele atestând prezența unui învățător confesional greco-catolic, Georgiu Nistor. Localitatea continuă să rămână de partea uniției, la 1900 toți cei 1843 locuitori formând o parohie greco-catolică. Din păcate, edificiul vechi a dispărut, un noul locaș, cu același hram fiind construit între 1980-1990.

Din rândul cutenilor s-a ridicat un vicetribun al lui Axente Sever, *Vasilie Albini*. La Conferința Națională de la Sibiu din ianuarie 1861 a participat și protopopul Cutului, *Ioan Deac*. *Septimiu Albini*, unul dintre fruntașii Partidului Național Român, inculpat în procesul Memorandului era originar din Cut. Răspunsul la circulara ASTREI din 1921 reține prezența la Alba Iulia, la 1 decembrie 1918 a 200 de cuteni.

DAIA ROMÂNĂ

La 1293 regele Ungariei, Andrei al III-lea, permitea capitlului din Alba Iulia să așeze pe moșiile *Dalya*, *Ampoița* și *Fylesd* ale episcopului Transilvaniei 60 de gospodării românești scutite de cincizecime, de dijme și alte dări. Cea mai veche atestare a unui edificiu ecleziastic românesc este datată 6 mai 1636, când comitele Haller a luat prânzul împreună cu principele Gheorghe Rákóczi I la mănăstirea situată în „Lunca chiliilor”. Așezământul a fost înzestrat de protopopul Gheorghe din Daia, după înnobilarea sa la 1664, „cu o frumoasă biserică de piatră” menită a înlocui vechiul lăcaș de lemn. Una dintre cele mai importante personalități ale vieții bisericești și culturale românești din a doua jumătate a secolului XVII, Gheorghe Pop din Daia, din poziția de notar al soborului mare pe care o îndeplinea, a avut un rol decisiv și în pertractarea unirii cu Roma, fiind supranumit „întâiul greco-catolic”. Fiii săi, Petru și Vasile, au fost și ei protopopi ai Dăii și notari ai soborului mare, această funcție devenind un adevărat apanaj al familiei până la abolirea sa, prin decesul ultimului deținător, Avram, și el protopop de Daia și fidel susținător al episcopului Inochentie Micu. La 1733 în *Dállya* funcționau doi preoți uniți, popa Abraham și Popa Gabriel, aflați în serviciul a 110 familii.

În ciuda acestei intense implicări în viața Bisericii Unite, la 1760-1762 preoții și locuitorii Dăii vor urma ambele căi confesionale: trei preoți și 31 de familii vor rămânea de

partea unirii religioase, ceilalți doi preoți și 102 familii întorcându-se la ortodoxie. Biserica a revenit uniților, poate și în virtutea faptului că era o ctitorie a familie Pop. La 1831 ambele confesiuni românești dețineau în Daia lăcaș de cult. La 1857 Biserica Unită era reprezentată de 239 credincioși, iar cea ortodoxă de 1461, în procente cifrele rămânând relativ constante până în pragul secolului XX.

Separat de mănăstirea călugărilor, amintită mai sus, dăienii își aveau propria biserică, înălțată la marginea așezării, pe dealul apusean. Începuturile acestui edificiu cu hramul „Pogorârea Sfântului Duh” sunt greu de stabilit, având în vedere transformările suferite, dar vechimea sa pare să fie la fel de îndepărtată în timp ca cea a așezământului monahal.

Ca elemente pentru o datare mai timpurie a bisericii (secolele XV-XVI) s-au luat în considerare proporțiile modeste ale lăcașului, materialul de construcție (piatra), ferestrele mici cu arcade semicirculare și dispunere joasă și mai ales portalul de la intrare în biserică, cu traseul în arc frânt (astăzi dispărut). De altfel, din construcția inițială nu se mai păstrează decât nava dreptunghiulară cu o boltă semicilindrică străpunsă de penetrații, absida poligonală decroșată fiind refăcută la începutul secolului XX, după forma celei vechi, dar la dimensiuni mai reduse. La aceeași dată (1900), intervențiile au inclus și supraînălțarea zidurilor perimetrice cu cărămidă.

DOȘTAT

Prima atestare documentară a localității Doștat este datată 4 martie 1320 și se referă la un schimb de moșii între nobilii de aici, Valentin și Ioan, fiii lui Zerechmer de *Huzyuteluk*, și descendenții comitelui Pavel, castelanul de Deva. Denumirea maghiară, *Hosszútelke*, pare să fie singura consemnată documentar până la mijlocul secolului XVIII. Conform cercetărilor lui Coriolan Suci, prima mențiune a numelui actual al localității – Doștat, derivat din toponimul german *Thorstadt* – datează din anul 1750. La acea dată 312 români beneficiau de serviciile a doi preoți uniți, iar biserica avea în proprietate un teren arabil intravilan. Prin raportare la această cifră, care însumează *animae universim*, numărul 63 inserat la rubrica *incolae valachici* a conșcripției de la 1733 desemnează cu siguranță familiile și nu totalitatea membrilor comunității românești a Doștatului. Conform raportului înaintat de vicejudele comitatului Alba, întreaga comunitate era deservită de trei preoți uniți, toți iobagi, doi dintre ei cu o situație materială aparent bună, celălalt folosind, probabil în compensație, casa parohială. O altă casă parohială era locuită de unul din cei doi preoți neuniți, aceștia neavând enoriași. La 1760-1762 unitatea confesională a comunității românești din Doștat era de domeniul trecutului, două treimi dintre familii (56) fiind în continuare înregistrate ca unite, în timp ce restul (30) se declarau acum ortodoxe. Singura biserică rămânea în posesia uniților, dar casele parohiale e posibil să-și fi păstrat utilitatea anterioară în perioada cât au funcționat în sat și preoți deservenți ai confesiunii ortodoxe. În 1831 exista în continuare doar un singur lăcaș de cult pentru români, cu hramul „Sf. Nicolae”, în posesia uniților, la 1857 confesiunea greco-catolică grupându-i din nou pe toți locuitorii români ai Doștatului. La 1900 cei 1147 de locuitori erau cu toții români greco-catolici.

Edificată în anul 1866, biserica cu hramul „Sf. Nicolae” din Doștat se află amplasată în mijlocul satului. În plan, clădirea este o biserică-sală, formată dintr-o navă dreptunghiulară și o absidă pentagonală decroșată la interior și exterior. În partea de vest turnul clopotniță este integrat fațadei, ridicându-se cu un nivel deasupra pronaosului. Podoaba cea mai de preț a lăcașului de cult este iconostasul, adus după tradiție de la Viena.

FĂRĂU

Atestată documentar pentru prima dată în anul 1299 cu numele de *Forro*, este cunoscută împreună cu localitățile învecinate ca veche așezare agricolă. Denumirea este pusă pe seama deselor răscoale și lupte duse împotriva stăpânilor unguri. În perioada 1400-1800 țăranii din satele teritoriului Fărău au fost iobagi pe moșiile maghiarilor. Statistica localităților și bisericilor Transilvaniei din 1831 conscria la 1831 în *Ferreu* o biserică greco-catolică și 1016 locuitori. În evenimentele din anul 1848, țăranii din satele comunei Fărău au luptat în oastea lui Avram Iancu. După înfrângerea răscoalei, o parte dintre ei au fost omorâți prin spânzurătoare în furci, pe un deal care de atunci poartă numele de “Coasta Furcilor”. Dealul este unul dintre cele mai înalte din zonă, iar furcile cu spânzurații puteau fi văzute de la mare distanță.

Biserica de lemn “Sf. Arhangheli” (sec.XVIII) este înscrisă pe Lista Monumentelor Istorice ale județului Alba.

GALDA DE JOS

Vechea biserică a comunității din Galda de Jos este așezată pe terasa care mărginește așezarea dinspre est. Edificiul îmbină armonios componentele de zidărie cu părțile lucrate în lemn. Ca argumente pentru vechimea lăcașului – secolele XIV-XV - se constituie soluțiile constructive arhaizante: absida cu traseul semicircular, considerată de tradiție romanică, naosul dreptunghiular boltit semicilindric și tâmpla de zid prevăzută numai cu două uși. Contraforți de pe laturile de nord și sud ale absidei și naosului și fereastra circulară cu muluri gotice ce străpunge peretele apusean al naosului, au fost atribuite secolului al XV-lea. Inițial, biserica a fost construită pentru necesitățile cultului catolic, preluată fiind ulterior de către români, în noul context provocat de anihilarea Episcopatului romano-catolic. Cel mai probabil după 1599, dată la care Galda a devenit posesiune a Mitropoliei Ortodoxe –de aici tradiția conform căreia întemeierea bisericii s-ar datora lui Mihai Viteazul, de fapt data purtând marca mai degrabă preluarea bisericii de către români – s-a împărțit interiorul printr-o tâmplă de zid, cu două deschideri, pictată în secolul al XVII-lea. În secolul al XVIII-lea înfățișarea și dimensiunile bisericii se schimbă, prin adăugarea pronaosului și înălțarea deasupra acestuia a turnului clopotniță. În 1752 biserica a fost pictată, cel mai probabil de zugravul Iacov din Feisa. În 1760-1765 în *Also Gald* conscripția lui Bucov consemnează 2 preoți uniți pentru 15 familii; alți 2 preoți ortodocși slujeau clor 140 de familii neunite, cărora le aparținea și biserica.

GÂRBOVA

Atestată documentar în anul 1291 cu numele de *Wrbow*, localitatea Garbova a fost constituită de comunitatea de sași veniți aici pe la sfârșitul secolului al XII-lea și începutul secolului al XIII-lea. Tot ei au construit o biserică romană, din care astăzi se mai păstrează doar ruinele. Cetatea Gârbova, cea existentă în centrul localității, a devenit proprietatea comunității în secolul al XV-lea; atunci i s-a adăugat o nouă incintă și un mare turn de poartă numit “Turnul slăninilor” pentru că acolo se păstrează și astăzi după un obicei străvechi și după reguli precise, slăninile fiecărei familii. La 1733 *Gerbova* avea 39 de familii, la care se adaugă și 12 de familii de țigani. Comunitatea nu avea atunci preot.

HOPÂRTA

Atestată documentar în anul 1332 cu numele *sacerdos de Hupurtun* (din 1854 Haporton), Hopârta este o veche localitate agricolă.

HOREA

Atestată documentar în anul 1733, a făcut parte inițial din Râul Mare, după care a aparținut de comuna Albac până în anul 1924, când devine comună sub numele de Arada. Din 1968 poartă numele Horea, al eroului răscoalei de la 1784.

IGHIU

La 1206 regele Ungariei Andrei al II-lea, dădea privilegii oaspeților saxoni stabiliți la *Crapundorph*, așezare atestată din 1266 sub numele de *Igen*. Împreună cu Cricăul și Romosul, Ighiul face parte din categoria celor mai vechi așezări colonizate de sași. În timp însă, locul acestora a fost luat de maghiari, care și-au pus amprenta inclusiv asupra numelui așezării, transformat în *Magyar-Igen*. Posesiune a fiscului în perioada principatului, a fost una din principalele furnizoare de vin pentru curtea princiară.

În secolul al XVIII-lea, la 1724 a fost edificată biserica cu hramul „Cuvioasa Paraschiva”, alcătuită dintr-o absidă semicirculară decroșată, o navă dreptunghiulară cu penetrații în dreptul ferestrelor și turn clopotniță adosat la vest. Arcada centrală, refolosită ca dublu portal de acces la parterul turnului clopotniță ilustrează prin decoruri influența artei brâncovenești.

O a doua biserică, cu hramul “Sfântul Nicolae” a fost construită de comunitatea ortodoxă în 1862 din “peatră și cărămidă, coperișiu [din] șindilă”. Până la 1872 nu exista nici școală, nici casă parohială.

ÎNTREGALDE

Atestată documentar în anul 1525 cu numele *Olahgald* (din 1854 *Intre Gald*), Intregaldele, împreună cu satele componente s-a format prin roirea populației din zona de culoar al Mureșului spre zona montană bogată în pășuni și păduri.

Biserica din lemn "Sf.Ilie" din anul [1774](#), a fost pictată la interior în [1789](#).

Muzeul etnografic rural (inaugurat în 2007), cuprinde un interior de casă țărănească tradițională. În cele două încăperi sunt etalate exponate ce reflectă ocupațiile casnice și meșteșugurile tradiționale.

JIDVEI

Atestat documentar pentru prima dată în anul 1309 cu numele de *Sido*. În 1733 o întâlnim cu titulatura *Zsidvei*, cu o comunitate mică, de doar 24 de familii, lipsite de preot. Din 1854 transcrierea localității este *Jidveiu*. Teritoriul Jidveiului a oferit arheologilor un bogat câmp de cercetare, descoperindu-se aici urme ale existenței vieții omenești din neolitic, din epoca bronzului târziu, precum și urme ale unei așezări scitice. Zona este cunoscută mai mult ca un important centru viticol, cu vechi tradiții, vinurile cu marca "Jidvei".

Biserică Evanghelică-Lutherană datează din sec. XV.

LIVEZILE

Denumirile vechi ale localității au fost *Kakova*, *Olah Szasza*, *Vlad Haza* sau *Vladhaza*. Atestarea sa documentară târzie, în 1733, nu concordă însă cu vechimea. Populația satului era atunci de 40-48 familii de români, care aveau trei păstori spirituali greco-catolici. Biserica din sat este conșcrisă atât în 1733, cât și în 1750. Situația confesională din 1760-1762 arată segmentarea populației: 5 preoți păstoreau 81 de familii neunite, în timp ce 2 preoți neuniți deserveau 11 familii de aceeași confesiune. Lăcașul de cult aparținea uniților, ceea ce înseamnă că ortodocșii, deși majoritari, nu aveau lăcaș de cult.

În localitate mai dăinuie încă biserica cu hramul „Adormirea Maicii Domnului”, cea menționată în statisticile Transilvaniei, edificată la începutul secolului al XVII-lea. La 1848 edificiul a fost incendiat, determinând comunitatea la efortul reparării și transformării prin extinderea corpului bisericii, prin adăugarea unui pridvor cu arcade pe latura de sud.

LUPȘA

La 1366 moșia și satul Lupșa erau confirmate de Ludovic de Anjou cneazului Nicolae, fiul lui Căndea, ridicat un an mai târziu la rang de adevărat nobil al regatului. La 1438, regele Ungariei, Albert de Habsburg îi dona lui Ioan de Lwpsa moșiile *Naghlwpsa* și *Kyslwpsa*. Reședința Căndeștilor de Lupșa este atestată documentar la 24 august 1486. Intrată într-un iremediabil proces de decădere, în urma îndelungatelor procese cu locuitorii din Baia de Arieș, familia nobiliară românească va pierde stăpânirea asupra Lupșei, la 11 iunie 1592 posesor al său fiind amintit Paul Gyulai de Iara de Sus. În 1733 în localitate în serviciul celor 187 de familii se aflau 6 preoți, 4 uniți: Popa Marian, Popa Ion, Popa Nikifor și Popa Gavrilă, ultimii doi bigami și doi parohi ortodocși: Popa Georgie și Popa Dumitru.

Monumentala ctitorie cnezială dedicată *Sf. Gheorghe* a fost înălțată conform unei inscripții din 1750, aflată la proscomidia altarului, de către boierul Stănilav, în 1421. Cercetările arheologice au antedat inscripția în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, când lângă naos și altar, pe latura de sud era amplasată o capelă. Într-o primă fază s-au construit doar două încăperi: absida pentagonală decroșată și nava dreptunghiulară. La începutul secolului al XIX-lea biserica a suferit numeroase transformări, componentele originale – naosul și altarul – fiind amplificate prin adăugarea pronaosului la vest și a unui pridvor pe latura de sud, deasupra pronaosului ridicându-se un turn clopotniță din lemn, cu balcon deschis și coif în formă de bulb. Interiorul bisericii a fost pictat în două etape: 1750 și 1810, la realizarea decorului mural aducându-și contribuția Simion Silaghi din Abrud, Nicolae Ciungar din Banat, Ioan Cuc și Gheorghe Șpan din Lupșa. O icoană împărătească din secolul al XV-lea a fost repictată în 1810. În patrimoniul bisericii s-a aflat și un Tetraevangheliar slavon scris în Moldova în timpul lui Ștefan cel Mare. Recentele lucrări de restaurare au scos la iveală două ancadramente de piatră în naos, dar și un vultur sculptat în piatră al cărui aspect formal poate face trimitere la repertoriul heraldic din stema Țării Românești.

LOPADEA NOUĂ

Este atestată documentar pentru prima dată în anul 1202 cu numele de *Villa Lapad*. Biserica Reformată-Calvină datează din sec. XV, cu un turn din 1864.

LUNCA MUREȘULUI

Este atestată documentar în 1291, cu numele de *terra Kikhard*. Până în 1876 comuna a aparținut Scaunului Secuies al Arieșului. În perimetrul acestei localități s-a pus în evidență prezența unei acumulări de sare gemă.

Biserica de lemn "Pogorârea Sf. Spirit" datează din anul [1723](#), cu adăugiri din secolul al XIX-lea și cu picturi interioare executate în anul [1810](#) de Popa Nicolae. A doua biserică a comunității a fost dedicată *Sf. Arhangheli*. Ambele lăcașe de cult sunt înscrise pe Lista Monumentelor Istorice ale județului Alba.

METEȘ

Enumerat la 1299 între hotarele moșiei Fylesd, *Metesd* a fost în primele decenii ale secolului al XIV-lea disputat între capitulul din Alba Iulia și oaspeții sași de la Cricău și Ighiu. La 1338 capitulul din Oradea raporta regelui Carol Robert de Anjou despre repunerea în posesie a capitulului albaiulian asupra vechii sale moșii din Meteș. În 1733 la *Metesd* funcționa un singur preot, unit, aflat în slujba a 25 de familii.

Cetatea Tăuți a fost construită de episcopul Petru al Transilvaniei în anul 1206, documentele vremii menționează existența unor castelani care deseori au intrat în conflict cu populația satelor de pe valea Ampoiului. În apropierea Meteșului, la Presaca Ampoiului au avut loc în anul 1849 lupte grele între gărzile civile maghiare din Zlatna și revoluționarii lui Petru Dobra, locul acestora fiind marcat printr-un monument, movilița de peste drum fiind mormântul comun al celor căzuți.

Biserica cu hramul *Sf. Paraschiva* a fost ridicată conform unei inscripții de pe ancadramentul portalului amplasat pe fațada de vest a turnului clopotniță, la 1760. Planimetria ei este cea tradițională: la est o absidă semicirculară nedecroșată, despărțită de naosul dreptunghiular printr-un simplu arc dublu și un turn clopotniță adosat fațadei de vest.

MIHALȚ

Atestată documentar la 1319 cu numele de *sacerdos de villa Mihalch*, localitatea reapare în conscripția Episcopului Inochentie Micu ca *Mihaltzfalva* conscriindu-se aici 76 familii, ajutate de un preot unit: Popa Nicolaus și de alți doi neuniți: Popa Ioan și popa Klein. Localitatea Mihalț este remarcată prin acțiunile de la 1848 din Transilvania. În 1918 mihălțenii au apărat podul de cale ferată de peste Mureș până la venirea trupelor române.

MIRĂSLĂU

Atestată documentar pentru prima dată în anul 1219 cu numele de *villa Myroslov*, localitatea Mirăslău este cunoscută în istorie pentru bătălia pe care Mihai Viteazul a purtat-o împotriva generalului Basta în 18 septembrie 1600. Satul Decea era cunoscut în evul mediu ca depozit și port de sare, de unde plutele plecau spre Ungaria și Serbia. Aici a avut loc (în zona dealului "Dâmbul Rotund"), pe data de 18/28 septembrie [1600](#) bătălia dintre [Mihai Viteazul](#) și armata nobililor [maghiari](#) sprijiniți de generalul [Basta](#), în care cel dintâi a fost înfrânt.

MOGOȘ

Prima mențiune cu numele de *Mogos-Miclești* datează din 1760. Încă din vechi timpuri populația din satele răspândite pe toate dealurile, a dus o viață silvo-pastorală, valorificând condițiile date de cadrul natural, astfel peisajul fiind puternic umanizat.

NOȘLAC

Prima mențiune documentară datează din anul 1288 cu numele de *Noglac*. La 1733 în *Noslák* sunt consemnate 60 de familii și un preot unit, Onye. La fel de apropiate de denumirea actuală sunt toponimele utilizate în secolul al XIX-lea: *Nagy-Lak*, *Noslac*.

Biserica Reformată-Calvină din sec. al XV-lea, construită în stil [gotic](#), cu două turnuri. Unul din clopote este din anul [1667](#).

Biserica de lemn "Sf. Arhangheli Mihail și Gavril" din anul [1802](#), cu picturi interioare din [1822](#), greco-catolică, trecută în anul 1948 în folosința ortodocșilor.

Ambele biserici sunt înscrise pe Lista Monumentelor Istorice ale județului Alba.

OCOLIȘ

Atestat documentar pentru prima dată în anul 1408 cu numele de *Aklos*, Ocolișul este renumit prin portul popular și obiceiurile străvechi. Femeile poartă părul împletit și răsucit peste urechi, asemenea celor din zona etnografică Pădurenii Hunedoarei. Comuna deține resurse forestiere foarte importante. Linia îngustă Ocoliș-Abrud a fost construită în 1907. Halta de cale ferată a [Mocăniței](#) este în prezent inactivă. Localitatea avea la 1872, 873 credincioși ortodocși – era o parohia de clasa I - și o biserică de lemn veche, cu acoperiș de șindilă, din 1725, cu hramul *Sf. Arhangheli*. Doar unul dintre cei doi parohi beneficia de casa parohială din lemn, acoperită cu șindilă, edificată în 1810. Pentru copiii de școală s-a construit, în 1866, un edificiu din lemn. Printre proprietățile parohiei ortodoxe sunt enumerate la 1872 pădurile de gorun întinse pe o suprafață de 60 iugăre, unui „rātu cositor” de 22 iugăre 807 stânjini.

OHABA

În anul 1372 este menționată cu numele de *villa Wyfalw*, din 1733 Conscripțiile transilvănene consemnând-o ca *Ohaba*. Despre biserica ortodocșilor din Ohaba existența în secolul al XIX-lea deținem informații puține. Lăcașul construit din lemn, înregistrat de Conscripția generalului Bucov la 1861-1862 a fost înlocuit la 1818 prin altul, construit din același material, sfințit de episcopul Vasile Moga. Amplasat în cimitirul satului, lăcașul de cult era împodobit cu pictură și avea, după sistemul vechi, clopotniță separată. Un inventar al bunurilor bisericești încheiat la 8 aprilie 1864 conține și o informație prețioasă, referitoare la starea bisericii: „biserica de lemnu mai ruinată”. Comunitatea, săracă, nu și-a permis la 1818 construirea unei biserici de zid, dar nici una solidă de lemn, sau cel puțin bine construită, dacă după doar patru decenii de existență edificiul se afla într-o stare precară. Încă din 1872 se intenționase construirea unei biserici de zid, „din materie solidă și corespundietore”. S-au strâns peste 7000 de cărămizi, dar acțiunea credincioșilor s-a oprit doar la atât. Preotul a vândut cărămida, iar banii obținuți au fost împrumutați creștinilor din sat, cu camătă. Considerând-o neîncăpătoare, deteriorată, ohăbenii și-au demolat biserica în 1927, construindu-și alta de zid.

PIANU DE JOS

La 1309, în procesul dintre capitlul de la Alba Iulia și decanatele săsești din împrejurimi, este implicat și Nicolae, parohul din *Peyn*. Localitatea, care va străbate veacurile și cu denumirea de *Pianul Săsesc*, era la 1444 nelocuită. Repopularea cu coloniști germani va fi destul de precară, astfel că la 1681 puținii locuitori sași vorbeau între ei românește. O infuzie de populație sârbă, dar care va folosi tot limba română, se produce probabil în a doua jumătate a secolului XVII. La 1733, patru preoți uniți aveau în grijă 84 de familii. La 1766 se declarau ortodocși 365 de locuitori, puținii greco-catolici rămași, 32 la 1835, constituind o filie a parohiei Sebeș. La 1857 comunitatea însuma 5083 de suflete, dintre care 351 de confesiune luterană, 1367 ortodocși, 3 greco-catolici și 5 evrei.

Datarea bisericii cu hramul *Adormirea Născătoarei de Dumnezeu* din Pianu de de Jos la începutul secolului al XVIII-lea a fost stabilită pe baza unei inscripții existente pe cel mai vechi clopot: *Gloria in excelsis Deo. Anno 1717*. De asemenea, în evoluția lăcașului sunt consemnate două etape distincte. În prima fază, biserica avea dimensiunile mult mai reduse, fiind alcătuită „din altar și partea unde stau bărbații” (naosul, n. n.), pentru ca din anul 1826 să cunoască o extindere spre vest, adăugându-i-se noi componente: pronaosul și turnul clopotniță.

În urma prelungirii spre vest, proporțiile edificiului s-au modificat exagerat de mult, raportul lungime-lățime fiind de aproape 5/1 (29 m lungime x 6,5 m lățime). În structura planului regăsim componentele de bază ale bisericilor-sală, cu trăsăturile specifice lăcașului: absida semicirculară la interior și exterior, ușor decroșată, nava dreptunghiulară alungită, formată din naos și pronaos, turnul clopotniță pe fațada de vest. În zestrea lăcașului sunt menționate cărți vechi: Octoih de Râmnic, 1742; Penticostar, 1743; Triod, 1743; Octoih, 1746, dar și icoane semnate de Stan Zugravul din Plăișor Orăștie la 1767, de Ioan Zugravul din Poiana la 1805, respectiv 1808 și chivotul atribuit lui Ioan Popovici, datat 1806. O piesă mai mult interesantă decât valoroasă pare să fie iconostasul de lemn confecționat de maestrul tâmplar Emil Pătruț din Sibiu, placat cu icoane comandate la firma Iosif Hofrichters Sohn in Reichenan, lângă Gablenz (Boemia). La 1973 biserica a fost în întregime pictată de Vasile Nițulescu.

PIANU DE SUS

În secolul XIV încă exista un singur *Pian*. La 1488, într-o statistică demografică referitoare la scaunele săsești se consemnează că *Blechis pen* era locuit de 35, de presupus familii, de oaspeți sași, 3 *pauperes* și 2 *kenesz*. Numele de *Pianul Românesc* nu s-ar justifica însă doar cu 3 săraci și 2 cnezi, așa că e posibil ca populația românească să nu fi fost de fapt cuantificată decât la nivelul conducerii locale – cei 2 cnezi –, iar săracii să fi fost și ei tot sași.

La 1733 cele 187 de familii românești se aflau în grija a 6 preoți, 4 neuniți și 2 uniți. 993 de locuitori se declarau la 1766 ortodocși. La 1845 mai existau încă greco-catolici, afiliați parohiei din Sebeș, dar numărul lor trebuie să fi fost nesemnificativ din moment ce, la 1857, alcătuitoarii statisticii demografice consemnau doar romano-catolici (9) și ortodocși (1944).

Prima biserică de zid din localitate, cu hramul Buna Vestire, a fost înălțată în anul 1818, fiind amplasată în apropierea vechii biserițe de lemn din secolul al XVIII-lea, devenită neîncăpătoare datorită creșterii numărului credincioșilor. Noul lăcaș se remarcă prin armonia proporțiilor (28 m lungime și 8 m lățime), claritatea și eleganța formelor. În

structura edificiului sunt vizibile influențele arhitecturii religioase de la sudul Carpaților: forma absidei (semicirculară la interior, heptagonală la exterior), sistemul de boltire cu ajutorul calotelor pe pandantiv din navă și friza cu arcade pictate de sub cornișa acoperișului. Ca o notă de originalitate pot fi menționate deschiderile cruciforme ale ferestrelor din turnul clopotniță și înzestrarea acestuia cu un orologiu cu cadranul pătrat, instalat în 1872, cumpărat de la Viena. Icoanele care plachează iconostasul de zid sunt achiziții recente, iar pictura a fost acoperită cu humă încă din anii 1897-1898. În 1970 a avut loc repictarea lăcașului de către Vasile Nițulescu.

Cea de-a doua biserică din Pianu de Sus, cu hramul *Sf. Ioan Botezătorul*, se află în partea de jos a satului. Construcția lăcașului este atribuită unei familii înstărite – Olărescu Măriuca și Doroftei – care a oferit pentru efectuarea lucrărilor „un cazan plin cu galbeni”. Nu se știe cât adevăr se ascunde în această legendă, cert este însă că lăcașul – cu toată modestia dimensiunilor (20 m lungime x 7 m lățime) și simplitatea formelor face dovada resurselor materiale ale unei comunități destul de puternice pentru a-și permite edificarea a două biserici de zid, la un interval de timp relativ scurt.

Spre sfârșitul secolului al XVII-lea, Șerban Cantacuzino înzestra veche ctitorie a satului cu tipărituri de la sudul Carpaților: „*Aceste două cărți rumânești, Evanghelia și Apostolul, când a mers presvințitul mitropolit Sava Veștemeanul la vlădicie, prin mâna sfinției sale prea luminatul și milostivul domnu Io Șerban Voievod, domnul Țării Românești la biserica Pianul Românesc, să fie Măriei Sale pomană în veci, 1684*”.

POIANA VADULUI

Atestarea documentară este târzie, din anul 1909 cu numele de *Niagra*. Pădurile constituie și azi principala sursă de venituri pentru locuitorii comunei.

PONOR

Consemnată în secolul al XVII-lea, în 1648 cu numele de *Ponor*. O biserică a comunității ortodoxe este consemnată ca fiind edificată la 1801. Era un lăcaș de cult solid, cu “zidulu de peatră, coperișiu cu șindile”, închinat *Sfântului Nicolae*. Parohul Simeon Ciorba avea propria locuință, neexistând casă parohială. Nici școală confesională nu se construiseră până la 1872. Cimitirul situat “în fața satului” ocupa 1 juger 419 orgii pătrate. Preotul folosea din proprietățile bisericii doar un “agru” de 1 juger, 698 orgii și un fînaț de 1 juger 419 orgii. Direct în visteria bisericii intrau foloasele obținute prin exploatarea a două păduri întinse, împreună pe 12 jugăre, 320 orgii, și a unei pășuni de 12 jugăre.

RĂDEȘTI

Localitatea este atestată documentar la 1263 cu numele de *terra Kend*. În anul [1733](#), în Conscripția Episcopului [Inocențiu Micu-Klein](#) localitatea *Tâmpăhaza* avea un preot [unit Georgie](#). La *Tâmpăhaza* trăiau 27 de familii, adică vreo 105 locuitori. Aici funcționa o biserică, de pe fânețele parohiei strângându-se 5 care de fân. Localitatea *Tâmpăhaza* a fost redenumită în *Rădești* la mijlocul anilor [1920](#). Noul nume a fost ales în amintirea episcopului greco-catolic [Demetriu Radu](#), originar din localitate. Biserica actuală *Pogorârea Spiritului Sfânt* a fost construită la începutul secolului al XX-lea, după un plan realizat la 1906 de arhitectul Alexander Schlosser din Oradea. Turnul bisericii înalt de 33 de metri domină o porțiune din [Valea Mureșului](#). Poate fi văzut atât de pe șoseaua [Teiuș-](#)

Aiud (pe partea dreaptă), cât și de pe linia ferată corespunzătoare. Pictura interioară a bisericii a fost realizată la 1909 de Octavian Smigelschi.

RÂMEȚ

Celebră în special datorită inscripției datate 1376, care amintește pe arhiepiscopul Ghelasie, biserica mănăstirii Râmeț este una din cele mai vechi așezăminte ecleziastice de zid construite de românii din Transilvania. Prezența comunității monahale a fost probabil motivul cel mai important pentru apariția așezării omonime atestată la 1441 sub forma *Remete*. Pictată la 1376, posibil repictată la 1487, conform inscripției de deasupra ușii de intrare în biserică, aceasta trebuie să fi beneficiat de un patronaj important dacă, în Ungaria regelui Ludovic cel Mare, cunoscut prigonitor al Ortodoxiei, a fost posibilă cel puțin înfrumusețarea monumentului. Se presupune chiar că din 1504 mănăstirea a fost luată sub ocrotirea domnului Țării Românești Radu cel Mare, cu ocazia primirii sale la regele Vadilslav al II-lea al Ungariei a moșiei Stremț. Jurisdicția asupra mănăstirii au avut-o episcopii de la Geoagiu de Sus, până în 1750, când acest patronaj încetează pentru a trece sub stăpânirea mitropoliei de la Bălgrad. La 1614 principele Gabriel Bethlen dona călugărilor livada *Hopaț*, posibil o reconfirmare a unei vechi stăpâniri, gestul princiar fiind foarte puțin consonant cu politica prozelitistă protestantă promovată în secolul al XVII-lea. În 1760 mănăstirea avea doi călugări.

RIMETEA

Atestată documentar în anul 1257 cu numele *Toroczcko* (Trascau), Rimetea este cunoscută prin exploatarea și prelucrarea minereului de fier existent aici. În 1493 localitatea avea rangul de târg (*oppidum*), din 1666 fiind atestată cu gradul de "oraș". În secolul al XIII-lea aici au fost colonizați mineri de origine germană care apoi s-au contopit cu populația maghiară, consecința acestei contopiri fiind apariția unui port popular specific. Documentele menționează în secolul al XV-lea existența unei fierării complete pentru unelte agricole, care aparținea unei familii nobiliare de Trascau. În anul 1716 funcționau 16 cuptoare de topit minereu și 16 ciocane hidraulice, pentru ca la începutul secolului al XIX-lea să se producă 10 000 măji (cca 1500 t). În acea perioadă uneltele agricole produse la Rimetea erau cele mai renumite în Transilvania, dar scăderea rezervelor de minereu și concurența topitoriilor din Hunedoara și Reșița au determinat decăderea totală a acestui meșteșug.

Un Muzeu etnografic a fost înființat aici pornind de la o colecție școlară, patrimonial acestuia ajungând azi la peste 2500 piese, organizate într-o expoziție care ocupă cinci săli din clădirea primăriei. Exponatele reflectă vechile ocupații ale locuitorilor și originalul lor port tradițional.

ROȘIA DE SECAȘ

Roșia de Secaș apare atestată documentar în anul 1306 cu numele de *Veresegyhasz*, când se menționează că voievodul Transilvaniei Ladislau face un schimb de moșii cu Danil fiul lui Chel de Câlnic. La 1733 la *Roschia* sunt conscrise 56 familii, slujite de doi preoți uniți: Popa Gabriel și Popa Simeon.

ROȘIA MONTANĂ

Comuna Roșia Montană este situată pe versantul nord estic al Carpaților Meridionali, în sudul Munților Apuseni, la cca 80 km. de orașul Alba Iulia. Satele aparținătoare comunei - 16 sate - sunt amplasate de-a lungul văilor fertile și o mică parte pe culmi: Blindești, Balmoșești, Bunta, Corna, Cărpiniș, Coasta Henții, Curături, Dăroaia, Gârda Bărbulești, Gura Roșiei, Ignătești, Iacobești, Soal, Țarină și Vârtop.

Comuna Roșia Montană este situată în Cadrilaterul de Aur din Munții metaliferi, ea dispunând de cele mai mari rezerve de aur din Europa.

Istoria localităților Roșia Montană și Corna este legată de istoria exploatării zăcămintelor aurifere (spălarea nisipurilor aluvionare și extracția minereului aurifer. Primele atestări ale acestei activități sunt atribuite purtătorilor culturii neolitice Decea Mureșului.

Din perioada romană datează prima atestare a localității, sub numele de *Alburnus Maior* pe o tăbliță cerată din 6 februarie 131 d. Chr. Localitatea este menționată ca fiind un *pagus* format din cartiere locuite de seminții de iliri aduși din sudul Dalmației. Organizarea exploatării aurifere cădea în sarcina unui *procurator aurarium*, libert pe timpul lui Traian, aparținând ordinului cavalerilor începând cu Hadrian. Roșia Montană era subordonată administrativ Procuratorului general din Ampelum (Zlatna). După retragerea aparatului administrativ și militar roman, mineritul s-a practicat doar ocazional, numai pentru nevoile proprii ale membrilor comunității sătești.

Exploatarea aurului se intensifică abia din secolul al XIII-lea, când coloniștii germani – *hospites* - consemnați în 1238 la Cricău și Ighiu, obțin dreptul de a exploata aurul de la *Chernech*, toponim asimilat cu masivul Cărnice din sud-estul Roșiei Montane.

Vechiul *Alburnus Maior* apare în documentele medievale fie cu denumirea de *Valea Roșie*, *Verespatak* sau *Roșia de Munte*, fiind inclusă până la 1860 orașului Abrud. Măsurile luate de regele Carol Robert între 1327-1328: 1/3 din aurul descoperit revenea proprietarilor terenului, 2/3 regelui (așa-numita *urbură*), au stimulat dezvoltarea mineritului în zonă. Principii Transilvaniei și mai ales Gabriel Bethlen oferă din 1618 alte înlesniri pentru dezvoltarea exploatărilor aurifere: scutirea pe timp de un an de *urbură*, scutirea de slujbă ostășească, ajutoare pentru minerii invalizi, libertate de circulație.

Trecerea Transilvaniei sub administrația austriacă a însemnat o diversificare a tipurilor de minereuri extrase: plumb, zinc, cupru, amenajarea tăurilor de acumulare și apariția minelor particulare. Colonizarea în zonă a unor specialiști din Ungaria superioară și Austria a schimbat nu doar compoziția etnică, ci și aspectul așezării: tipuri de locuință central-europene, elemente decorative baroce, vestimentație "nemțească", mobilier de factură urbană, feronerie, porțelanuri și sticlărie vieneză.

Locuitorii din Roșia se plâng în 1781-1782 față de obligativitatea lucrului "cu palma și carul" la amenajarea tăurilor de acumulare.

Evoluția demografică a localității **Roșia Montană**: 1880 – 758 gospodării la o populație de 3439 locuitori; 1956 – 2371 locuitori; 1992 – 1556 locuitori și 621 gospodării; **Corna**: 1880 – 215 gospodării la o populație de 770 locuitori; 1956 - 341 locuitori; 1992 - 358 locuitori, cu 123 gospodării.

SĂLCIUA

Atestată documentar pentru prima dată în anul 1365 cu numele de *Zolchwa*, Salciua este cunoscută din cele mai vechi timpuri pentru renumitele sale târguri.

În timpul răscoalei din 1784 aici a activat căpitanul lui Horea Ioan Bercea și tot aici s-a încheiat armistițiul dintre Cloșca și reprezentanții curții imperiale.

SĂLIȘTEA

Până la 1909, când a fost edificată biserica cu hramul „Nașterea Maicii Domnului”, credincioșii au folosit biserica de lemn, monument istoric de la 1798.

La 1854, din motive întemeiate – creșterea numărului credincioșilor - „numerosul popor din Cioara ce stă sus la 300 familii”, prea mare pentru „biserița de lemn foarte mică și într-o coastă repede așezată”, astfel încât erau nevoiți „să rămână pre afară de unde mai nimica nu pote auzi din sfânta liturghie” solicită acordul Consistoriului pentru cumpărarea unui loc de școală și biserică. Terenul era situat în mijlocul satului, proprietar fiind „Berceai Gregoriu”, cu care protopopul și reprezentanții creștinilor ortodocși se învoiesc – „*am dat în tocmeală și au lăsat locu pe care să află două case bune dintre care una poate fi școală și alta să pote da cu arândă și locu de ajunsu pentru ridicarea unei biserici, cu 1000 fl. M. C și acum, au rămasu lucrul numi la încheerea contractului și plățirea sumei*”. Pentru achitarea celor 1000 de florini se solicită un împrumut din fondul Șaguna, ce urma a fi restituit în rate. Soluția primită de la Sibiu - fundația nu mai avea bani și până la găsirea altor surse de finanțare, proprietarul să instituie o ipotecă asupra locului - nu-l mulțumește însă pe vânzător. Lipsiți multă vreme de mijloacele financiare necesare înălțării unui edificiu de zid solid, săliștenii continuă să folosească mica biserică de lemn.

SĂSCIORI

Suburbium la 1309, *ecclesia* sau *villa de sub castro Petri* în deceniile imediat următoare Săsciorii sunt la 1733 *locus valachicus*. Cele 182 de familii erau deservite de 4 preoți uniți și 2 neuniți. La 1750 mai funcționau doar 3 preoți, iar lăcașul de cult avea în proprietate un teren intravilan. Un deceniu mai târziu este atestată documentar și casa parohială, care e de presupus că a revenit unuia din cei 4 preoți ortodocși, care preluau și biserica, în condițiile în care doar 4 familii i-au urmat pe cei doi preoți uniți, restul de 294 declarându-se ortodoxe. În 1805 parohia-mamă Săsciori avea în subordine filia Dumbrava-Marga. O parte din locuitorii Săsciorului erau la 1820 iobagi pe moșia doamnei Bartsai (Abraham), care locuia în comuna Cioara; ceilalți aparțineau scaunului Sebeșului.

În evul mediu la Săsciori a existat o mănăstire ortodoxă ale cărei începuturi, hram și localizare sunt din păcate necunoscute. Considerată de autoritățile habsburgice ca loc de agitație și rezistență la unirea cu Roma a călugărilor ortodocși, a fost distrusă în urma unei expediții conduse de judele de Alba Iulia, în 1786.

Biserica actuală, cu hramul „Sfânta Treime”, a fost construită între anii 1790-1791, în timpul episcopilor Gherasim Adamovici și Vasile Moga, prin contribuția localnicilor. La data edificării, biserica și cimitirul din jur se aflau în afara satului. Dovada existenței unui locaș anterior actualei biserici o regăsim într-o însemnare de pe o Biblie din anul 1688, aflată la biserica ortodoxă din Sebeș-centru: „*Să să știe că aciastă sf[ă]ntă Biblie este a satului Săsciori, cumpăratu în anu 1797, de la Serafinu, cu triezăci de zloț; adecă titori au fostu Pavel Opreanu și Sămtu-Ionu Alomanu, prin blagosloveniia cinștiților preoț popa Pavel și Avram Alămanu, preuții satulu, neuniț. Scris-am eu Gheorghie Pop, dregătoru și notar în Sibişel, ano 1797, Aprilie în 20 de zile*”.

Construit din piatră și cărămidă, locașul face parte din categoria bisericilor-sală alcătuite dintr-o absidă semicirculară, navă dreptunghiulară și turn clopotniță la vest..

Lăcașul a avut o pictură veche, acoperită ulterior cu straturi succesive de noi zugrăveli în frescă, ultimul decor mural aparținând pictorului Ioan Moldovan din Sibiu și Sabin Sarvin Zamora din Sebeșel. Trei dintre clopotele vechi consemnate într-un Inventar din 1872 au dispărut, astăzi în turnul bisericii aflându-se doar clopotul de la 1867, important prin inscripția incizată: „S-au revărsatu/acest clopot cu/ toată cheltuiala preot[ului] Ioan Stoicuța cu soția Eli/saveta Bogdan soția Raveca și Ștefan Morariu/ soția Ana Săsciori Anulu /Domnului 1867/ George Graef Clopotar/ la Sibiu”, și un altul nou: „Vărsatu-sa clopotul acesta pe cheltuiala credincioșilor bisericei ortodoxe române/ din Săsciori la anul Domnului 1923 fiind paroh: Ioan Stoicuța, epitrop: Zaharie Moga, Simion Curiban, Ilie Andone Dreghiciu”.

SÂNCEL

Atestarea sa documentară apare la 1252 cu numele de *terra Zonchel* La 1733 în *Szancsal* trăiau 100 de familii, deservite de patru preoți, toți uniți: Moysi, Jankul, Georgius, Illya; din 1854 grafia localității se simplifică: *Sancel*.

SÂNTIMBRU

Atestat documentar în anul 1238 cu numele de villa Sancti Emerici (Szent Imre) , localitatea a intrat în analele istoriei prin celebra bătălie a lui Iancu de Hunedoara împotriva turcilor din 1442. Conscripția generalului Bucov înregistrează localitatea *Maros Szent Imreh* ca având 2 preoți uniți, în slujba a doar două familii unite și un preot ortodox, cu enoriași mai numeroși: 66 de familii; lăcașul de cult aparținea ortodocșilor, în folosința parohiei aflându-se și 36 cubuli teren arabil Satul Galtiu, aparținător comunei Sântimbru este locul nașterii fotografului Samoilă Marza, cel care a imortalizat în 12 imagini aspecte ale Adunării Naționale de la Alba Iulia din 1918.

SCĂRIȘOARA

Atestată documentar în anul 1733 cu numele de *Raul Mare* (din 1850 *Sczerisora*).

SOHODOL

Este atestat documentar în anul 1805 cu numele *Szohodol* .

ȘONA

Atestată documentar pentru prima dată în anul 1313 cu numele de *terra Scepmzeu* . Castelul de la Sânmiclăuș construit în a doua jumătate a secolului al XVII-lea de către contele Nicolae Bethlen, reprezintă o piesă de mare valoare arhitecturală a Renașterii transilvănene.

ȘPRING

Atestată documentar pentru prima dată în anul 1290 cu numele de *villa Spreng*.

STREMT

Atestata documentar pentru prima data în anul 1332 cu numele de *sacerdos de Kyod* „Dyod”, doar din 1820 toponimul uzual fiind cel de Stremț. Localitatea deține numeroase vestigii arheologice din epoca romana și prefeudală, dar și cetatea Diodului, construită în secolul al XIII-lea de către nobilul Andrei de Geoagiu, care deținea în 1270 în proprietate 24 de sate. Cetatea a intrat apoi în posesia lui Iancu de Hunedoara, care dăruiește veniturile moșiilor din Stremț și Geomal capitlului de Alba, pentru ca în 1467 să ajungă în posesia voievodului Transilvaniei Ioan Pongratz, apoi în cea a familiei nobiliare Balassa. În 1562 cetatea este dăruită de Sigismund, principele Transilvaniei.

UNIREA

Vințu de Sus este atestat documentar în anul 1219 cu numele de *terra Wynchy* s-a unit cu *Veresmort* (1441 Veresmoth), formând Unirea.

VADU MOȚILOR

Atestat documentar pentru prima dată în anul 1909 cu numele *Săcătura*.

VALEA LUNGĂ

Atestată documentar în anul 1309 cu numele de *Longavallis*. La 1733 sunt conscrise în *Hoszu-Aszu*, 26 de familii.

VIDRA

Atestata documentar în anul 1595 cu numele *Vidra*.

ȘUGAG

Tradiția locală vorbește despre un centru al comunei în actualul cătun numit „Vârtoape”. Restul comunei este format din alte cătune, care prin numele lor de „Arți” și „Curăta” amintesc procedeul de defrișare a pădurilor, pentru umanizarea spațiului din zona premontană. Celelalte cătune ale Șugagului: Bârsana, Mărtinie și Jidoștina reprezintă tot atâtea etape în cucerirea zonei premontane. Cel mai nou este un nucleu economic-administrativ desfășurat de-a lungul Văii Sebeșului, care împreună cu Dobra constituie un exemplu de sat răsfirat de-a lungul văii, care se împletește cu drumul, astăzi modernizat.

Comunitatea era divizată, ortodoxă și greco-catolică, însemnările de pe cărțile vechi menționând posesiunea acestora „a bisericei cei unite”. Comunitatea ortodoxă avea un locaș de lemn sfințit de Episcopul Vasile Moga, odată cu biserica Lazului, la 1838, zugrăvită potrivit tradiției de un zugrav din Laz, Simion Poienaru. Comunitatea ortodoxă se impune, și la începutul secolului al XX-lea locuitorii Șugagului reușesc să-și construiască o biserică solidă de zid, biserica veche dăruită pentru a face loc construirii celei noi a rămas în memoria sătenilor și pe o placă fotografică, păstrată azi în colecția unui particular, dar reprodușă și expusă cu cinste în primărie și în colecția etnografică adăpostită în căminul școlii.

VINȚU DE JOS

În timpul domniei regelui Andrei al II-lea (1205-1235) capitlul albaiulian era dăruit cu o parte din vama sării din *Winch Inferiori*. O importantă comunitate saxonă stă în spatele privilegiilor emise începând cu anul 1248. La 1510 comunitățile maghiară și slavă sunt și ele suficient de puternice pentru a putea pretinde drept de reprezentare în instituțiile administrative locale. La 1621 are loc colonizarea habanilor, iar la începutul secolului XVIII peisajul etnic este completat cu instalarea unui grup de bulgari.

Comunitatea românească a luat probabil proporții în timpul stăpânirii asupra Vințului a domnilor Țării Românești, Radu de la Afumați și Radu Paisie și a celei a voievodului transilvănean, român de origine, Ștefan Mailat. Un protopopiat aflat în subordinea vlădicăi de la Alba Iulia este prezent în documente din 1662, iar la 1664 Ioan Zoba „alias Popa de *Oláh Alvincz*” este ridicat „în numărul și ceata adevăraților nobili”. Până în ultimul deceniu al secolului XVII el va conduce destinele spirituale ale românilor vințeni și, în foarte bună măsură, și pe ale Bisericii Ortodoxe a Transilvaniei, în fruntea căreia era propus, la 24 ianuarie 1682, prin votul majoritar al participanților la soborul mare. Urmașul său, nobil și el, Popa Toma, este probabil și ultimul deținător al titlului de protopop de Vinț. La 1733, împreună cu ginerele Simion, păstora încă peste cele 99 de familii ortodoxe din Vinț, la care se adăugau încă 80 de familii din Vurpăr. Abia în 1766 mai avem informații referitoare exclusiv la situația confesională a Vințului, în acel an conscripția realizată de Episcopia Ortodoxă înregistrând aici 523 de enoriași, al căror păstor era în anul următor Iancu Bena din Pian. Comunitatea Vințului de Jos număra la 1831 2049 de suflete. Pentru greco-catolici cifre exacte deținem începând cu 1835, când parohia din Vinț era formată din 80 de credincioși, cărora li se mai adăugau 68 din Vurpăr, Sibiuși și Dealu Fierului. La 1857 populația Vințului însuma 1373 de suflete, din care 312 erau romano-catolici, 177 greco-catolici, 605 ortodocși, 2 luterani, 236 calvini și 41 mozaici.

Edificarea bisericii cu hramul „Adormirea Maicii Domnului” din Vințu de Jos poate fi legată de bogata activitate spirituală a preotului Ioan Zoba în această localitate, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Coroborarea elementelor constructive (în special sistemul de boltire *a vela*), cu cele decorative (ornamentele în stuc și cele pictate), la care poate fi anexată inscripția din 1757 (astăzi dispărută), ne conduce la concluzia că biserica a fost ridicată cel mai devreme în jurul anului 1700.

Lăcașul se încadrează în tipul tradițional și atât de răspândit al bisericilor-sală, având un plan dreptunghiular alungit, compartimentat în pronaos, naos, absidă semicirculară decroșată și turn-clopotniță la vest. Realizat parțial, decorul pictural este amplasat pe catapeteasma altarului și în traveea răsăriteană a naosului. Printr-un ordin gubernial, biserica a fost cedată în 1845 greco-catolicilor, ortodocșii urmând a folosi și ei biserica până când aveau posibilitatea construirii unui alt edificiu. Cu doi stăpâni, biserica se află într-o stare precară căci, conform unei adrese din 1852 a protopopului Sebeșului, Ioan Tipeiu, către Consistoriul de la Sibiu, „*biserica stă mai să se dărâme din cauză că nice o parte, nice alta nu pune mâna să repara ceva*”.

Perioada de coabitare în biserica „Adormirea Maicii Domnului” a celor două confesiuni: greco-catolică și greco-orientală a însemnat o perioadă de dispute pe care autoritățile civile și religioase încearcă să le rezolve printr-un sprijin material substanțial în vederea edificării unei noi biserici ce urma a fi utilizată de ortodocși. Comunitatea ortodoxă a Vințului săracă și puțin numeroasă nu putea face față unei asemenea solicitări, mai ales în condițiile lipsei unui loc corespunzător edificării, astfel încât biserica cu hramul *Pogorârea Sfântului Duh* din Vințu Jos a fost construită abia în anii 1898-1899, pe baza

unui plan elaborat în 1897, pentru realizarea construcției comunitatea încheind în august 1897 un contract cu palerul Nicolae Părău din Orăștie.

Considerații asupra monumentelor istorice

O definiție tradițională spune că „monumentul istoric este un obiect material aparținând unei anume epoci a istoriei și o mărturie a dezvoltării culturii și a civilizației”. La Veneția, în mai 1964, cu ocazia congresului internațional al arhitecților și tehnicienilor de monumente istorice, germanul Fr. Mielke propunea o nouă definiție referitoare la valoarea materială a monumentului: monument = originalitate + timp + valoare + loc. Trebuie, însă să recunoaștem unor monumente și un aspect imaterial – valoarea de simbol – ce justifică reconstituirea unor edificii. Din aceste perspective, se poate considera că județul Alba se impune autoritar în peisajul cultural-turistic românesc nu numai ca inevitabil loc de pasaj în tururi de țară, ci ca adresă precisă cu entitate proprie hotărâtă de un bogat, pe alocuri unic, patrimoniu natural, arheologic, istoric, etnografic și de artă.

c) Tipologiile peisajului cultural (valorile patrimoniului natural, patrimoniul cultural material și ale patrimoniului cultural imaterial la nivelul județului Alba)

VALORILE PATRIMONIULUI NATURAL

Ariile naturale protejate din județul Alba, reprezintă cele mai pitorești peisaje care adăpostesc totodată o serie de rarități floristice și faunistice, formațiuni geologice și paleontologice deosebite, peșteri cu gheață fosilă sau formațiuni calcaroase, avenuri, etc., unele cu valoare de unicat în România și chiar în Europa.

Prin Legea nr. 5/12 aprilie 2000 au fost declarate 83 de rezervații naturale din care 24 de rezervații fac parte din Parcul Natural Apuseni .

În urma cercetărilor de către Institutul de Geografie al Academiei Române din București au mai fost identificate și propuse încă 6 rezervații naturale de importanță regională și 1 rezervație a biosferei astfel se poate vorbi că în județ există 230 de arii naturale protejate. Suprafața din județul Alba acoperită de ariile naturale protejate este de 98724 ha. Numărul ariilor naturale comparat cu cel al județelor vecine pare destul de mare, dar el reflectă marele potențial al județului Alba.

Clasificate pe categorii, situația ariilor protejate din județul Alba, este următoarea:

- ⇒ 27 rezervații complexe
- ⇒ 5 rezervații peisagistice
- ⇒ 26 rezervații geologice și geomorfologice
- ⇒ 24 rezervații speologice
- ⇒ 2 rezervații paleontologice
- ⇒ 7 rezervații botanice
- ⇒ 2 rezervații forestiere.

Marea lor majoritate sunt localizate în Munții Apuseni (72 rezervații), urmate de Munții Șureanu (7 rezervații) și apoi Podișul Secașelor (4 rezervații) și Podișul Târnavelor (3 rezervații).

Datorită acestor rezervații existente în cadrul județului se disting 4 regiuni turistice, și anume:

⇒ Valea Arieșului Mare în care se găsesc 24 de rezervații naturale și care este propusă să facă parte din Rezervația Biosferei "Munții Apuseni";

⇒ Valea Arieșului Mic cu 5 rezervații;

⇒ Valea Abrudului și Bistricioarei cu 6 rezervații;

⇒ Valea Arieșului cuprinsă între Sălciua și Vidolm cu 8 rezervații.

• În cuprinsul Văii Ampoiului și afluentului ei Valea Ighiului spre Valea Mureșului se întâlnesc 14 rezervații;

• Pe Valea Mureșului și afluenții săi - 22 rezervații;

• Pe Valea Sebeșului și obârșia Văii Cugirului și Văii Bozului - 11 rezervații;

• Pe Valea Târnavelor se întâlnesc 3 rezervații.

Caracterul specific și importanța deosebită a Munților Apuseni sunt propuși de Ministerul Mediului a face parte din Rezervația Biosferei "Munții Apuseni" pe lângă cele 8 parcuri naționale existente în prezent.

Rezervația Biosferei "Munții Apuseni" are o suprafață de 75.784 ha, totalizând un perimetru de 162,75 kmp și include teritorii din județul Bihor, Alba și Cluj.

VALORI ALE PATRIMONIULUI CULTURAL MATERIAL

Arhitectura tradițională dar și arhitectura monumentală (laică și religioasă) se împletesc în mod fericit pe teritoriul județului Alba, un spațiu unde concentrarea de patrimoniu cultural construit este destul de bogat, reflectând una dintre cele mai importante zone cu patrimoniu din Transilvania, și implicit România.

Dacă ar fi să aducem câteva argumente statistice atunci când spunem că județul Alba se află printre primele județe din țară cu concentrare mare de patrimoniu cultural național, atunci ar fi suficient să arătăm că la nivelul anului 2004, în lista monumentelor, ansamblurilor și siturilor istorice pentru județul Alba sunt înregistrate un număr de 428 obiective de patrimoniu cultural național imobil, în cadrul a patru categorii:

a) monumente arheologice, situri arheologice – 87 obiective:

- 10 situri de categoria A

- 77 situri de categoria B

b) monumente și ansambluri de arhitectură – 312 obiective:

- 91 monumente și ansambluri de categoria A

- 221 monumente și ansambluri de categoria B

c) monumente de for public (statui) și comemorative (troițe) – 19 obiective

d) rezervații de arhitectură și urbanism; locuri istorice; parcuri și grădini – 10 obiective.

Conform Legii 422/2001 monumentele istorice se clasează pe grupe, astfel:

- în grupa A - monumentele istorice de valoare națională și universală;

- în grupa B - monumentele istorice reprezentative pentru patrimoniul cultural local.

Însă, cel mai important aspect al prezenței patrimoniului cultural arhitectural pe teritoriul județului Alba, este regăsirea în acest areal a două obiective foarte importante clasate în **LISTA PATRIMONIULUI MONDIAL UNESCO**:

1. **Cetățile dacice din Munții Orăștiei – Căpâlna, jud. Alba** = anul introducerii 1999, Ref.906
2. **Așezările sătești cu biserici fortificate din Transilvania – Călnic, jud. Alba** = anul introducerii 1999, Ref.596bis

Arhitectura monumentală laică și ecleziastică a fost descrisă succint în studiul istoric, pe tipuri arhitecturale și repartizări spațiale/zonale, aici prezentăm sintetic doar câteva considerații legate de organizarea tradițională a satului românesc, respectiv organizarea spațial-teritorială a gospodăriilor din diferite areale etnografice ale județului Alba:

Zona Sebeșului cuprinde 21 de sate și o singură așezare urbană, *Sebeșul*. De Sebeș aparțin satele Lanocrâm, Petrești și Răhău. Săsciorii au devenit centru administrativ al satelor Sibișel, Răchita, Dumbrava, Loman și Laz. Comuna Pianu este formată din satele Pianu de Sus și Pianu de Jos, Strungari și Purcăreți. Vințu de Jos și-a asimilat satul Sibișeni și Vurpărul, iar Cioara devenită Săliștea s-a unit cu Tărtăria.

Din punctul de vedere al structurii ocupațiilor, satele zonei Sebeș se împart în trei mari categorii: *satele de la „țară”*, din zona joasă, situate la 200-300 m. altitudine, cu o structură compactă, de tipul satului numit „adunat” sau „îngrămădit”: Petrești, Răhău, Pianu de Jos, Tărtăria. În zona „subcolinară”, la 300-400 m altitudine, satul adunat are tendințe de „răsfirare” pe pantele învecinate. Săliștea, Pianu de Sus, Săsciori și Sibișel. Ocupația principală a locuitorilor acestor sate este și astăzi agricultura, viticultura și pomicultura.

A doua mare categorie o formează *satele „de munte”*, situate între 400 și 600 m altitudine, sate de tip „risipit” sau „împrăștiate”: Purcăreți, Loman, Șugag, în care predomină creșterea vitelor și păstoritul, cu puțină agricultură și pomicultură.

Satele de-a lungul drumului constituie o altă categorie, chiar dacă pentru Valea Sebeșului avem o singură exemplificare: *Lanocrâm*, întins pe două străzi paralele: de-a lungul șoselei naționale și ulița veche.

Casele tradiționale ale zonei, sunt din lemn, cu două sau trei camere. Casa cu două camere este constituită propriu-zis din tindă – camera în care se afla vatra liberă, în care se pregătea mâncarea; cea de a doua cameră, numită uneori și casa dinainte, dinspre stradă, de obicei neîncălzită, servește la păstrarea hainelor și a lăzii de zestre. Vatra din tindă a fost înlocuită mai târziu prin cuptorul de pâine, iar mâncarea se fierbea în camera de locuit, pe o sobă de cărămidă cu o plită de metal numită „plat”.

Când casa era constituită din trei camere, intrarea se făcea prin cea din mijloc numită tot „tindă”, în care s-a păstrat mult timp cuptorul de pâine, de unde se intra la dreapta în camera de locuit, prin *casă*, iar la stânga în *cămara* pentru păstrarea alimentelor și chiar a hainelor.

Intrarea în tindă se făcea, pentru ambele tipuri de case, fie direct de pe o prispă mică de pământ, apărată de strașina casei sau dintr-un *privar*, apărat prin prelungirea acoperișului, sprijinit de stâlpi și închis până la jumătate cu scânduri de brad. Acest privar cuprinde întreaga fațadă a casei, și pe sub el, în partea dreaptă, se face și intrarea în pivniță, când această intrare nu se face pe partea exterioară a casei, fiind apărată de un acoperiș în două ape. Sub privar uneori se face un adăpost pentru păsări. Stâlpii privarului foarte rar sunt sculptați. La casele mai noi privaru s-a închis cu sticlă, având aspectul unei verande.

În curte sunt amplasate anexele: o cămară pentru haine, dar și pentru unele alimente – cereale fructe uscate, ulei, țuică etc -, o bucătărie de vară, constând dintr-o vatră liberă pe care se gătește din primăvară până toamna târziu și unde se află și cuptorul de pâine.

Gospodăria este completată, în zonele agricole mai ales, de șura cu poduri mari pentru fân și grajduri pentru vite, de pătule pentru păstrarea porumbului, de cotețe pentru porci și păsări. Uneori acestea sunt amplasate în spatele șurii, în grădină.

Elementele decorative artistice sunt discrete, începând cu porțile și stâlpii de la intrare, continuând cu stâlpii de la privar, ornamentele ferestrelor și ale acoperișului de șindrilă.

În zona premontană a fânațelor, întâlnim adevăratele complexe construite în formă de ocol pătrat, pentru a apăra împotriva vânturilor puternice, mai ales în anotimpurile reci. În zona Șugagului întâlnim șura poligonală în care sunt adăpostite oile iarna. În restul zonei adăpostul specific pentru oi este staulul, un fel de acolo pătrat, două din laturi fiind formate din colibă și grajd, iar celelalte două dintr-un paravan înclinat în formă de perdea, construit din scânduri sau lăturoi de brad.

În satele cu case împrăștiate sau grupate în cătune, gospodăriile sunt împrejmuite cu garduri de lemn.

În zona **Apusenilor**, la Roșia Montană, dar și în Corna întâlnim și forma de locuire temporară, din zona fânețelor, unde de regulă se află grajdurile pentru vite și câte o locuință monocelulară (sălașele). Străzile sunt înguste și sinuoase, organizate în jurul axei principale pe direcția est-vest, paralel cu apa Roșiei, pe care se aflau distribuite cele mai multe șteampuri. Practic, acest tip de structură a așezării a fost determinat de prelucrarea minereului aurifer practicat ca ocupație principală, dependentă de sursa de apă. Din ulița principală se deschid mai multe ulițe care fac legătura între aglomerările centrale, cu aspect de târg și zona lăturenilor, tipică pentru așezările rurale moțești. Perimetrul locuibil este de aproximativ 200 de ani același, sporul demografic determinând dezvoltarea satului prin parcelarea proprietăților și micșorarea loturilor individuale.

Gospodăriile din Roșia concentrate în jurul a două nuclee: Roșia Piață, în est și Roșia Biserică în vest. În restul localității gospodăriile sunt risipite pe coline, locuitorii fiind numiți de roșienii din centru *lăturenii* și percepuți ca cei care se ocupă în principal cu agricultura și creșterea vitelor.

Cele trei cătune ale localității **Corna**: *Tăul Cornei*, *Corna Centru* și *Corna Vale* sunt amplasate de-a lungul pârâului Valea Cornei, într-un amfiteatru natural, cu gospodării permanente și sezoniere risipite pe culmile dintre vârfurile Cârnic și Cetate, dar și spre satul Bucium Poieni. Gospodăriile sunt concentrate doar în zona Corna centru, unde se află cele două biserici – de rit greco-catolic și ortodox.

Structura așezării încadrează localitatea în tipologia clasică a așezărilor rurale moțești: locuința și anexele gospodărești sunt amplasate în mijlocul sau în prelungirea proprietăților, perpendicular pe axul drumului, în funcție de relief. În Corna mineritul a fost doar una din sursele bugetului familial, alături de creșterea vitelor și de agricultură, majoritatea bărbaților din Corna fiind angajați ca zilieri la minele proprietarilor din Roșia Montană.

În zona văii mijlocii a Arieșului (**mocănimii**), deosebit de frumoasă este arhitectura, păstrând caractere străvechi. Casele mocănilor de pe Arieș sunt risipite la mari distanțe unele de altele, cu excepția centrelor de pe firul apelor unde sunt aglomerate, ca la Sălciua, de pildă.

Construite din bârne, casele au acoperișuri foarte înalte de paie, proporția între înălțimea pereților și cea a acoperișului fiind de unu la trei. Prisma caselor este închisă de stâlpi uniți între ei prin arcade construite din contrafise de lemn. Uneori construcțiile sunt ridicate pe socluri de lespezi de piatră gălbuie sau vânăță, la fel ca și cămărilor mici, cu același acoperiș țuguiat și cu arcade la fațadă.

Șurile din cununi orizontale de bârne sunt de o construcție specială, având șase laturi ca să fie loc pentru împlătit secara sau grâul.

VALORI ALE PATRIMONIULUI CULTURAL IMATERIAL

Pe teritoriul județului Alba pot fi clasificate **6 zone etnografice** mai mari:

**Țara Moșilor,
Mocănimea Apusenilor,
Valea Mureșului,
Valea Târnavelor,
Țara Secașelor,
Munții Sebeșului (Mărginimea).**

Fiecare din aceste zone deține un potențial etnografic deosebit, tradițiile și obiceiurile se împletesc în mod fericit cu fondul patrimonial construit, rezultând zone de un pitoresc deosebit din punct de vedere al peisajului cultural, chiar dacă impactul uman nu a fost întotdeauna cel mai bine direcționat și se pot constata și derapaje în ce privește alterarea acestui peisaj cultural.

Pentru **Valea Mureșului** una din tradiționalele ocupații prezentă aici era extragerea sării și transportul pe Mureș, astfel că memoria timpurilor păstrează vie această activitate în conștiința comunităților locale.

În actualul cartier **Partoș**, unde în timpul stăpânirii romane este atestat orașul Colonia Aurelia Apulensis, exista și portul la Mureș, cunoscut cu numele de *Portus*. Aici se desfășura un intens plutărit, întreținut de cei grupați în colegiul nautarilor, prin intermediul căruia se aduceau la Apulum sau se duceau de aici în restul provinciei și în alte provincii ale Imperiului o seamă de mărfuri, cum ar fi: sarea, cheresteaua, grânele etc. În special sarea era trimisă în cele două Moesii, în Dalmația și în sudul Panoniei.

Exploatarea și transportul sării și buștenilor a continuat și în perioada prefeudală. La începutul secolului al XIII-lea regele Ungariei, Andrei al II-lea dăruiește bisericii din Alba Iulia o parte din vama de sare de la **Vințu de Jos**: „aceasta se ia din vama percepută la Vințu de Jos după sarea de apă ce coboară pe Mureș în năi, după fiecare carină (navă mare) o jumătate de marcă, iar după o navă mică și mijlocie un fertun ($\frac{1}{4}$ din marcă)

În anii 1300 și 1331 în socotelile de dijme ale Capitlului din **Alba Iulia** sunt amintite navele, vămile și porturile de pe moșia **Oarda** a Episcopiei din Alba Iulia.

Lemnul pentru confecționarea plutei se aducea din Munții Apuseni, cu plutele pe Arieș, până la Turda. Transportul ce pleca de la Decea spre Lipova dura șapte zile, prima oprire făcându-se la Vințu de Jos. De-a lungul cursului Mureșului existau stații de oprire, una dintre acestea fiind satul Limba. De lângă Alba Iulia, pe o insulă a Mureșului azi dispărută.

În a doua jumătate a secolului al XVI-lea funcționa în continuare vama de la Vințu de Jos, alături de ea aflându-se și vama de la **Vurpăr**, active și atunci când Vințul și Vurpărul au devenit feude ale Țării Românești, în timpul lui Radu cel Mare. Vințenii erau obligați să întrețină Cămara pentru depozitarea sării în timpul iernii și în vremurile ploioase, primind anual pentru aceasta 24 de florini, de la Ocna Sibiului a cărei filială era vama din Vinț. Cămara de la Vurpăr era afiliată ocnelor de la Turda.

După ce Transilvania a devenit Principat autonom sub suzeranitatea otomană, din 1556 a fost reorganizat monopolul sării și al minelor. Principalul depozit de sare, care se transporta pe râul Mureș a deveni portul Mureșului (Partoș) de la Alba Iulia. Aici s-au

amenajat noi depozite, în aval de podul de la Partoș. Plutașii proveneau dintre românii din jurul orașului Alba Iulia, în principal din satele: **Oarda de Jos, Oarda de Sus, Bărbant, Micești, Drâmbar**, Vințu de Jos, Vurpăr, **Blandiana** etc, toate sate aparținând domeniului fiscal al Principatului. Astfel, în Alba Iulia s-a dezvoltat un cartier special al plutașilor români, numit *Hăiușul*, menționat într-un plan al orașului din 1771. Acesta făcea parte din cartierul românesc Maieri - azi străzile București, Primăveri și Mureșului. Plutașii din cartierul Hăiuș țineau de parohia din Maierii Bălgradului, decesul unui magistrat al corăbierilor din Partoș, Andrei David fiind menționat pe o cristelniță a bisericii, la 1726.

Cucerirea Transilvaniei de către habsburgi (1699) a însemnat și reorganizarea monopolului sării. Reorganizarea a cuprins și depozitul principal de la Partoș, unde se dezvoltă în secolele XVIII-XIX un mare șantier pentru construirea navelor, bacurilor, plutei și a altor tipuri de ambarcațiuni necesare transportului sării și altor materiale pe râul Mureș. Principala activitate a Oficiului de la Partoș a fost de a aproviziona cu sare Banatul, sudul Ungariei și parțial Serbia și Croația. De mai multe ori Oficiul a fost solicitat să transporte și alte materiale pentru monetăria de la Alba Iulia și armată.

În ce privește bogăția obiceiurilor și tradițiilor populare în zonele etnografice ale județului Alba, amintim succint aici câteva dintre cele mai reprezentative, precum și regăsirea lor la nivelul comunităților din Alba:

În jurul Alba Iuliei (Valea Mureșului), sunt atestate sărbătorile de primăvară, Streisângeorgiul, numit în satele Straja, Henig și Limba: **Borboratița, Molmoratița sau Bolboroasa**, la Tibru: **Burduhoasa**; astăzi obiceiul de 23 aprilie, Sângeorgiul se practică astăzi doar la Limba.

Zona Secașelor – Butea feciorilor, pe Secașul Mic, dar și la Ghirbom, Doștat, Berghin, Șpring obiceiul este completat cu mărul și colacul buții,

Călușarul – vestit în satele Vinerea, Cioara, Daia Română, Almașu Mare.

Vergelatul (Sânvasăiul) vestit la Almașu Mare .

Dragobetele (24 febr), sărbătorit pe **Valea Sebeșului**.

Zona Blajului: Sângeorgiul numit **Burduhoasa (Bucerdea Grânoasă, Sâncel, Pânade, Lunca Târnavei, Cistei)**

Zona Apusenilor: Papalugăra (denumirea Sângeorgiului) în satele Mocănimii Munților Apuseni, pe Valea Arieșului, la Buru, Sălciua, până la Abrud și Bucium ori la Mogoș

Pe Valea Ampoiului, la Feneș și în Munții Apuseni la Bistra se mai păstrează la Paști obiceiul numit **Tocacii** sau **Prăgșorul** (la Bistra), organizat de ceata de feciori conduși de un crai.

Boul ferecat în: Tiur și Lupu (*zona Blajului*), Cut (*zona Sebeșului*) în 24 iunie, de Sânzăiene

Cununa grâului: denumirea obiceiului diferă de la o zonă la alta: pe Valea Sebeșului, pe Secașe. Pe Valea Ampoiului și prin jurul Albei se numește *peană*, prin Apuseni *cununa grâului*.

Nedeile pastorale: la *Șureanu*, urcă plaiurile și potecile din Valea Jiului, dar și cele din părțile Cugirului și Sebeșului; la *Poiana Muierii* se întâlnesc drumurile de pe Sebeș și Valea Frumoasei, cu cele din Munții Cindrelului, din Valea Lotrului, de pe Jiuri și de peste Urdele, dinspre Novacii Gorjului.

Primele nedei se făceau la Sânzăiene (24 iunie), la vreo lună după ieșitul oilor la munte. Ele se țineau la Măgura Hațeganilor și la Poiana Muierii. La Sâncetru (29 iulie), la sărbătoarea oierilor și „când aveau poienarii târgul lor”, nedei vestite se făceau la Șureanu, dar și la Poiana Muierii. La Sântămărie Mare aveau loc nedeile de sfârșit de sezon pastoral, când veneau cei din sate la stână pentru împărțirea brânzei. Atunci se

făceau nedei la Șureanu și la Obârșia Lotrului. Din cca 20 de nedei ce aveau loc în Munții Sebeșului, cu timpul au dispărut una câte una și se mai ține doar cea din 20 iulie la cabana Șureanu, dar fără amploarea de altădată.

Zona Apusenilor - **Târgul de fete de pe Muntele Găina**, organizat în cea mai apropiată duminică de Sf. Ilie (20 iulie).

Ocupații tradiționale.

Vița de vie s-a cultivat mai intens doar la sfârșitul secolului al XIX-lea. În localitățile de șeș: Lancrăm, Petrești, Pianu de Jos s-au cultivat mici parcele de vie în afara gospodăriei, dar și în grădini și chiar sub streășina caselor. Satele viticole mai importante sunt Răhăul, Călnicul, Săsciorii și Lazul.

În Pianu de Jos, după o statistică din anul 1892, viile ocupau o suprafață de 55 ha. De când începeau viile să se coacă, viile erau păzite de „pândari”, iar ca semn de interdicere a intrării în vie se pune în locul cel mai înalt o prăjină de 12-13 m, numită „copală”. Cine era prins furând struguri era legat câteva ceasuri de această „copală”. Culesul viilor însemna sărbătoare în toată comuna.

Păstoritul și creșterea vitelor a reprezentat pentru sebeșeni una din cele mai vechi ocupații, toate satele practicând transhumanța. O parte dintre oierii din Lancrăm, Dumbrava, Sebeșel, Loman, Căpâlna, Șugag, Pianu, Săsciori, Răchita, Deal și Cioara plecau cu turmele în Principate, fără a trece Dunărea. Alții, mai „curajoși”, din Sebeș, Sebeșel, Pianu și Șugag treceau Dunărea în Dobrogea și Bulgaria. Explicația era simplă: în Dobrogea nu se plătea nimic pentru pășunat, doar o taxă la vama de trecere peste Dunăre.

După primul război au rămas sate pastorale doar Pianu de Sus, Purcăreți, Lomanul și Șugagul. Astăzi se preferă păstoritul de pendulare periodică: primăvara până la Sf. Gheorghe cel vechi, cam până la 1 mai, turmele pasc pe proprietăți particulare din zona satelor. Urcă apoi în zona fânațelor la „colibi” până la Sânziene (24 iunie), când trec în zona alpină. După Sfânta Maria mică (8 septembrie), cel mai târziu până la Ziua Crucii (14 septembrie), turmele coboară din nou în zona fânațelor, până la Vinerea Mare sau chiar până la Sf. Dumitru (26 octombrie), când coboară din nou în sat. De pe la Sf. Nicolae turmele pleacă la iernat sau la câmp. În satele de pe Valea Mureșului, până înspre Zam,

trecând adesea până în Banat sau spre Teiuș, Târnăveni, unde stau până la fătatul oilor, când sunt aduse „acasă” pentru a fi hrănite cu fân, otavă sau frunzare de stejar, mesteacăn sau alun, făcute din toamnă. Pentru vâratul oilor, fiecare sat își are stănilile proprii, pe care le păstrează prin tradiție.

Zona etnografică a Munților Apuseni.

În zona Poșaga Ocoliș, Lupșa, Sălciua se păstrează unul din costumele cu cele mai arhaice elemente de port din Apuseni. Costumului îi este caracteristic așa-numita cămașă cu ciupag, la care ornamentul principal este dispus pe toată partea de sus a pieptului, fiind monocrom. Pieptarele sobre cu cusătura în piele sau lână, florile colorate sânt alte elemente specifice portului moțesc.

Nunta țărănească de la Sălciua și cununa grâului de la Ocoliș sunt două dintre cele mai reprezentative serbări folclorice.

Pe Arieș, zonă din Munții Apuseni cunoscută și sub denumirea de **Mocătime**, situată pe cursul mijlociu al Arieșului, între Baia de Arieș la apus și Buru la răsărit, incluzând și văile mici ale Poșăgii și Ocolișului, precum și crângurile Ponorului, Râmeților, Întregaldelor, Mogoșeștilor și Bârleștilor de la izvoarele Teiușului și Gălzii. Este zona în care până nu demult păstrase numeroase elemente etnografice de veche tradiție legate de principala ocupație, agricultura, practică până la înălțimi apreciabile, însoțită de creșterea vitelor. Zonă izolată, accesul la numeroase „crânguri” (grupuri de case pe neamuri) este foarte anevoios, singura cale de pătrundere mai mare fiind Valea Arieșului,

pe care circula vestita „Mocăniță”, tren mic purtat de o locomotivă cu aburi. Depărtarea de centrele urbane (între 40-60 Km de Turda sau Abrud) a determinat și ea un grad mai mare de păstrare a unor aspecte de cultură populară tradițională. Pe terasele amenajate din vechime pentru firavele culturi de secară, grâu și orz de primăvară, terase ce urcă până la 1200 m, constituind un peisaj specific, se înalță șurile și grajdurile mari de bârne acoperite cu paie, numite în graiul locului „măetori”, unde stau „muntarii” și „muntărițele”, bărbații și femeile ce au grijă de vite, fierb laptele, aleg untul, fac brânza. Staulele în care stau vitele sunt făcute din lese de nuiiele la fiecare săptămână pe terenul „slab” ce trebuie gunoit, de aici și numele de „mutători” date acestor staule și sistemului întreg de îngrijire a pământului. Pe lângă staule se află și câte o colibă mică, scundă și lungă, așezată pe două tălpi de sanie, în care se culcă noaptea „păcurarul”, colibă numită aici „crambă”. Vitele ierneză la șuri, iar grâul se aduce la „îmblătit” (bătut cu „îmblăcitul”, unealtă făcută din două bețe legate cu o legătură de piele) acasă sau este îmblătit chiar la șurile mari de pe ogorul din munte.

Portul popular se caracterizează prin câteva elemente deosebite: cămașa „cu ciupag”, lucrată înainte de vreme din pânză de cânepă groasă; ciupagul este un mare ornament de forma unui trapez dispus pe pieptul cămășii, chiar sub gulerul îngust ca o bentiță, realizat într-o tehnică specială prin cusături făcute pe muchile unui mare număr de încreșturi mărunte. Colorat în negru la bătrâne, în roșu la femeile mai tinere, ciupagul este cusut cu motive geometrice purtând numiri variate: steluțe, zăluțe, lăbuțe. Peste poalele cămășii se purtau „zadii”, cătrinte țesute din lână împărțite în două câmpuri cromatice: partea de jos era vânătă, iar cea de sus era roșie-portocalie. Se purtau cojoacele și pieptarele cusute cu lână sau mătase și țundrele albe din pănură. Cămașa bărbătească era cusută cu clini intercalați în față și în spate, formând așa-numiții barbi, un tip de cămașă caracteristic pentru o arie întinsă din sud-vestul Transilvaniei, înglobând Munții Apuseni, marginea Sibiului și Hunedoara. Peste cămașă bărbații purtau un laibăr scurt de pânză albă. Cioarecii din pănură albă, groasă și izmenele de pânză de cânepă erau simpli, fără ornamente. Mijlocul se încingea cu o curea lată de piele. Pe deasupra bărbații purtau cojoace și țundre albe. În trecut se purtau și glugi tot din pănură albă. Între obiectele mici se remarcă furcile de tors din paltin, acoperite cu creștături mărunte, precum și acarițele, un fel de mosoare pentru ață cu un locaș mic pentru ace. La târgurile mari de la Sălciua și de la Lupșa, ca și la târgul de pe muntele Găina, mocanii de pe Arieș se distingeau totdeauna prin portul lor de factură evident mai arhaică decât cel al moșilor văsari sau al buciumanilor băieși.

d) Procese naturale și antropice de degradare a patrimoniului construit și a peisajului, obiective ale patrimoniului construit neprotejate, inclusiv peisajele culturale

Diversitatea formelor de relief face ca județul Alba să fie printre puținele din țară ce se poate mândri cu o zestre atât de bogată din frumusețea și varietatea elementelor cadrului natural cu numeroase peisaje pitorești ce se împletesc armonios cu peisajele umanizate.

Nu se poate face o clasificare a peisajelor naturale în funcție de criterii, valoare, fiecare având un specific aparte. Unele peisaje de valoare deosebită sunt sub ocrotire și declarate monumente ale naturii, dar pe lângă acestea mai întâlnim și altele ce ar putea face obiectul unor studii și de la caz la caz declarate rezervații.

Pe lângă aceste peisaje naturale întâlnim peisaje antropice formate datorită prezenței omului cu așezările sale permanente sau temporare, sau activitățile sale. Așezările populate prezintă interes prin arhitectura populară, obiceiuri și tradiții.

Lucrările de echipare și miniere au distrus în parte peisajul (Mihoiești, Valea Feneșului, valea Sebeșului, Roșia Poieni).

Activitățile industriale au de asemenea influență negativă asupra peisajului:

- ◆ haldele de steril rezultate de la flotațiile de minereuri Zlatna, Valea Mică, Gura Roșiei, Valea Săliște, Ștefanca, Valea Sesii, Sartăș, Valea Hărmăneasa;
- ◆ haldele de steril din lunca Mureșului
- ◆ haldele de steril din exploatarea miniere Muntari, Almașu Mare (larga, Valea Babii, Haneș) Roșia Montană
- ◆ carierele de piatră și marmură: Poiana Aiudului, Poiana Gălului, Lunca Ampoiței, Valea Mică, Belioara, Câmpeni, Sohodol;
- ◆ cariera de piatră de pe valea Tărtărau – exploatarea materialului necesar construirii din arocamente a barajului de la Oașa;

Peisajul natural are influență deosebită asupra cadrului construit, oamenii căutând acele locuri mai prielnice amplasării așezărilor.

Pentru Patrimoniul material s-a constatat degradarea fizică a patrimoniului tangibil, prin lipsa intervențiilor de reabilitare, sau prin intervenții necontrolate și degradarea peisajului natural și construit prin poluare industrială

Pentru patrimoniul imaterial s-a constatat :

- pierderea integrității patrimoniului intangibil, prin îmbătrânirea și migrația populației
- scăderea interesului generațiilor tinere de a păstra și perpetua tradițiile locale/ lipsa de adaptare, de continuare a tradițiilor
- pierderea identității culturale, sau conservarea acesteia doar pe plan local (fără impact la nivel cultural național/european)
- slaba dezvoltare a infrastructurii turistice, cu influență negativă asupra atractivității pentru vizitatori

Valorile patrimoniul cultural material și ale patrimoniului cultural imaterial la nivelul județului Alba sunt identificate și prezentate în planșa nr.1.1.3. – ZONE PROTEJATE CU VALOARE ARHITECTURALĂ, ARHEOLOGICĂ, ISTORICĂ .

II. DIAGNOSTIC PROSPECTIV ȘI GENERAL

PATRIMONIUL NATURAL

Regiunea centrală a Munților Apuseni propusă a fi declarată, organizată, amenajată și administrată ca arie protejată cu statut de parc natural însumează suficiente trăsături și condiții specifice care să justifice un astfel de regim:

- * reprezintă o arie foarte variată din punctul de vedere al constituției geologice (adevărat mozaic petrografic), al expresivității formelor de relief (cu predominarea morfologiei carstice) și alcătuirii și bogăției peisajelor, de la cele care oferă o ambianță calmă, liniștitoare, la cele dominate de stridente (morfologice) impresionante;
- * este o arie de concentrare a unui număr mare de rezervații științifice (cu valoare de unicat) și de monumente ale naturii;
- * particularitățile reliefului (sistemul de fragmentare, prezența resturilor de suprafețe de nivelare) și raporturile cu unitățile vecine îi oferă un grad ridicat de accesibilitate și posibilități de circulație și legătură în toate direcțiile;
- * aceleași facilități ale substratului la care se asociază favorabilitatea celorlalți factori fizici, conferă regiunii un potențial ridicat, evident reflectat de dovezile unei locuiri străvechi și permanente și de numărul mare de așezări de înălțime (permanente și temporare);
- * deși regiunea a fost supusă neîntrerupt unei anumite presiuni antropice, totuși procesele de degradare numai în cazuri izolate și restrânse au depășit capacitatea naturală de refacere și conservare a mediului spre a duce la stări de degradare ireversibilă. Aceasta nu înseamnă că nu există pericolul de extindere a suprafețelor supuse degradării prin accentuarea activității antropice necontrolate (și de multe ori agresive) și accelerarea proceselor de denudare;
- * din suprafața totală a rezervației (75.784 ha) circa 61% (adică 46.283 ha) reprezintă terenuri forestiere, iar din acestea 14.823 ha (ceea ce reprezintă 20% din întreaga suprafață și peste 31% din cea acoperită cu păduri) sunt constituite în rezervații forestiere;
- * gradul de locuire veche și relativ intensă și de utilizare permanentă este reflectat și de bogăția toponimică, doveditoare a relațiilor neîntrerupte dintre om și mediu și nu mai puțin de continuitate a autohtonilor. Este necesară și de utilitate punerea ei în evidență prin studiul de detaliu înainte ca procesul actual de dispariție a unor cătune și de alterare a toponimiei să înainteze prea mult;
- * reabilitarea căilor de comunicație la nivelul stadiului actual de dezvoltare a societății trebuie să constituie o prioritate în măsurile destinate ridicării și conservării regiunii;
- * întrucât aria parcului natural este divizată (administrativ) în trei județe este necesară o organizare și administrare unitară pentru a se asigura aplicarea reglementărilor (de ocrotire și de utilizare) în modul cel mai eficient.

Administrația Parcului Natural Apuseni (APNA) este instituția cu rol de analiză, planificare, supraveghere și control pe teritoriul Parcului Natural Apuseni. Ca apartenență, APNA este o subunitate a Regiei Naționale a Pădurilor – Romsilva și funcționează în baza unui contract de administrare încheiat cu Ministerul Mediului și Dezvoltării Durabile. Prin acest contract RNP-Romsilva, și-a asumat dotarea și finanțarea administrației parcului în

vederea bunei sale funcționări. Sediul se află în localitatea Sudrigiu , comuna Rieni, județul Bihor.

Pe lângă administrația parcului funcționează două organisme care s-au înființat conform prevederilor Legii 462/2001, Consiliul Consultativ de Administrare (CCA) alcătuit din principalii factori interesați (administrații publice locale, unități descentralizate din sectorul guvernamental, agenți economici, organizații neguvernamentale, etc.) și Consiliul Științific alcătuit din personalități științifice recunoscute și alți specialiști în domeniu, a cărui componență a fost aprobată printr-un Ordin al Ministrului Mediului și Dezvoltării Durabile.

Aplicarea eficientă a unor măsuri de ocrotire va avea un efect pozitiv în ansamblul regiunii, ducând la menținerea diversității peisagistice și specificului întregii arii muntoase, contracarând efectele unei presiuni antropice în creștere, care se manifestă prin exploatarea forestieră, miniere și de materiale de construcție, extinderea căilor de comunicație, construirea de case de vacanță, depozitarea de deșeuri, etc.

Pentru protejarea unor rarități floristice și faunistice, a biocenozelor în care se încadrează și a peisajului în ansamblu este necesar un regim strict de ocrotire a perimetrelor în care ele se mai păstrează. Activitatea antropică trebuie să fie eliminată sau, de la caz la caz, redusă la acțiuni care nu modifică echilibrul natural (cosit, pășunat moderat, cu efective mici de animale, tăieri de igienă în cazul pădurilor, turism individual sau cu grupuri restrânse, fără a se recolta plante).

În cazul unor obiective speologice sau geomorfologice care includ și cursuri subterane, resurgente carstice, etc., este necesară protejarea ariei de colectare a apelor, evitându-se eventualele surse de poluare sau captările de izvoare care să ducă la pierderi de apă în arealul ocrotit.

În cuprinsul Parcului Natural Munții Apuseni se pot desfășura în continuare activități tradiționale, care nu afectează direct perimetrele ocrotite, îndeosebi pot fi utilizate ca fânețe (ceea ce are un efect pozitiv atât pentru păstrarea echilibrului ecologic cât și pentru aspectul estetic), livezi tradiționale (fără utilizarea în exces a pesticidelor), pentru pășunat cu efective mici de animale, extragere de material lemnos în mici cantități, fără a afecta structura arboretelor (dar nu tăieri rase).

Dimensiunile, limitele și tipul de restricții din parcul natural variază de la caz la caz, și în planul de management al parcului acestea trebuiesc bine stabilite avându-se în vedere în special:

- construcția de locuințe

Construcțiile realizate trebuie să nu afecteze specificul zonei și să nu obtureze câmpul vizual (mai ales în cazul unui relief impozant, de mare efect peisagistic - chei, stânci, cascade, ș.a.). Dat fiind caracterul Munților Apuseni, de regiune umanizată, în care omul s-a integrat armonios în peisaj, în cazuri speciale se poate accepta amplasarea de case ale localnicilor sau case de vacanță ale proprietarilor de terenuri, cu condiția ca organele competente să avizeze stilul construcției (pentru a nu distona cu specificul zonei) și să nu se ajungă la o densitate mare a construcțiilor (specific pentru Munții Apuseni fiind caracterul dispersat al construcțiilor). Trebuie avut în vedere că nu întotdeauna construirea de case de vacanță este un element negativ - dacă acestea sunt bine realizate și întreținute pot contribui chiar la realizarea unui aspect agreabil, de zonă bine îngrijită și prosperă. Pentru încadrarea zonei într-un flux turistic de amploare, care să contribuie la ridicarea nivelului de trai al localnicilor, sunt necesare o serie de dotări (benzinării, restaurante moderne, tonete, moteluri, etc.), dar acestea trebuie să fie amplasate cât mai discret, la distanță suficient de mare de sectoarele cele mai pitorești și mai puțin alterate de activitatea antropică pentru a nu intra în câmpul vizual al celor care vizitează obiectivele respective.

- activitățile industriale, chiar de mică amploare, trebuie excluse complet din cuprinsul parcului natural;

- exploatarea calcarului (inclusiv a grohotișurilor calcaroase) și a altor materiale de construcție - chiar în afara perimetrelor strict ocrotite, dar în imediata lui apropiere, duce la deteriorarea peisajului;

- trebuie evitată modernizarea excesivă prin panouri publicitare și alte însemne de acest fel. Deocamdată nu se manifestă pregnant în aria Munților Apuseni, dar trebuie avut în vedere faptul că în viitor ar putea să apară și astfel de tendințe.

- depozitarea deșeurilor - problemă inexistentă în economia tradițională, în care toate reziduurile erau biodegradabile și în general erau "reciclate". În prezent nu există un mod eficient, organizat, de rezolvare a problemei. Un exemplu îl constituie depozitarea haotică a rumegușului rezultat de la numeroasele gateri din arealul Munților Apuseni și chiar a resturilor de material lemnos - acestea sunt depuse în special în albiile majore ale râurilor (dând deja o notă caracteristică peisajului în Valea Arieșului). Pe lângă aspectul inestetic, această practică are efecte negative asupra calității apei din râuri și implicit asupra faunei piscicole, datorită antrenării treptate în albia minoră; se poate ajunge chiar la moartea peștilor prin obturarea branhiilor.

Trebuie avut în vedere și faptul că peisajul Munților Apuseni, pe lângă valoarea sa științifică și sentimentală poate să constituie și un capital important pentru promovarea turismului, deci în cele din urmă eforturile depuse pentru menținerea echilibrului ecologic pot avea efecte pozitive și pe plan economic, prin aflusul unui număr mai mare de turiști, organizarea unui turism de sejur cu infrastructura corespunzătoare și implicit crearea de noi locuri de muncă.

Județul Alba este o zonă de mare interes turistic atât pentru turiștii români cât și pentru străini. Potențialul turistic al județului constă în numeroasele vestigii al trecutului milenar, prin monumentele istorice, arhitectonice și de artă cât și prin peisajele variate și pitorești și prin rezervațiile naturale unice în România și în Europa.

Obiceiurile și tradițiile populare sunt de asemenea un punct de interes pentru români și turiști străini. Dintre aceste tradiții menționăm Târgul de Fete de pe Muntele Găina organizat în fiecare an pe 20 iulie, de Sf. Ilie.

În județul Alba, ca și în multe alte județe din țară, bunurile cu valoare de excepție ale patrimoniului național sunt din ce în ce mai amenințate de distrugere nu numai datorită cauzelor naturale de degradare dar și ca urmare a impactului necontrolat al vieții sociale și economice.

Considerând că degradarea sau dispariția ale unor bunuri ale patrimoniului natural sau cultural instituie pierderi irecuperabile, se impune în cadrul Planului de Amenajare a Teritoriului Județului Alba, propunerea unor măsuri pentru ocrotirea patrimoniului cultural și natural de interes național cu valoare excepțională și de interes zonal.

În acest scop a apărut ca indispensabilă identificarea, ierarhizarea și delimitarea acelor zone deținătoare de bunuri imobile ale patrimoniului cultural sau natural de o deosebită valoare, denumite zone protejate, în vederea conservării și valorificării lor și armonizării acestor acțiuni în amenajarea teritoriului.

Potrivit Convenției privind diversitatea Biologică, semnată la Rio de Janeiro la 5 iunie 1992 și ratificată de România prin Legea nr. 58 din 13 iulie 1994 "Zona protejată înseamnă o zonă delimitată geografic care este desemnată sau reglementată și administrată pentru atingerea obiectivelor specifice de conservare".

Secțiunea a II-a "Zone protejate - turism" - parte determinantă a dezvoltării teritoriului județean jalonată prin Planul de Amenajare a Teritoriului în corelare cu politicile naționale de dezvoltare stabilite prin Planul de Amenajare a Teritoriului Național, a fost elaborată și fundamentată având la bază studii și cercetări pluridisciplinare cu participarea unor institute specializate în domeniu (Academia Română - Institutul de Geografie, Muzeul Național al Unirii, Direcția Națională a Siturilor și Monumentelor Istorice), între care amintim:

PATRIMONIUL CULTURAL SI CONSTRUIT

Pornim de la principiul că „accesul la cultură și participarea la viața culturală sunt drepturi fundamentale, care trebuie promovate și respectate” de asemenea trebuie urmărită promovarea diversității și protejarea identității culturale, precum și creșterea contribuției culturii la coeziunea și incluziunea socială.

Patrimoniul - totalitatea bunurilor care aparțin colectivității și care sunt administrate de către organele statului (bun public), (conform DEX,1998).

Patrimoniul cultural cuprinde ansamblul elementelor materiale (tangibil) și imateriale (intangibil) care atestă relațiile speciale pe care o comunitate umană le-a stabilit de-a lungul istoriei cu un teritoriu.

Patrimoniul material

1. Peisajele ca rezultat al acțiunilor omului asupra mediului
2. Bunurile imobiliare care atestă activități specifice sau un stil arhitectural (clădiri,case, moară de apă etc.)
3. Proprietăți cu valoare de patrimoniu (monumentele istorice, muzee, arheologie, arhitectură)
4. Bunurile mobiliare (obiecte de mobilier, unelte, etc.)
5. Produsele rezultate din activități locale specifice (bucătărie tradițională, vin, mezeluri, brânzeturi, plante, fructe, legume etc.)

Patrimoniul imaterial

- 1.Tehnici și abilități prin care s-au creat elemente de patrimoniu tangibil
- 2.Dialecte locale, muzică și literatură orală, dans, teatru
- 3.Forme de organizare a vieții sociale,(obiceiuri și sărbători, alte evenimente)

Patrimoniul tangibil și cel intangibil au un rol central în politicile de dezvoltare la nivel european, național și regional. Județul Alba are un bogat și variat patrimoniu cultural tangibil, situat atât în mediul urban, cât și în cel rural, care cu câteva excepții remarcabile (cum ar Cetatea Alba Iulia, Călnic, Căpâlna) este relativ puțin valorificat din punctul de vedere al turismului cultural.

În urma analizei multicriteriale a situației existente s-a stabilit diagnosticul prospectiv și general, prezentat sintetic în **planșa nr.1.1.2. –ZONE PROTEJATE NATURALE – NATURA 2000 – SITURI DE ARII PROTEJATE, planșa nr.1.1.3. – ZONE PROTEJATE CU VALOARE ARHITECTURALĂ, ARHEOLOGICĂ, ISTORICĂ și . planșa nr. 1.2.2. TURISM – PROPUNERI.**

Sinteza analizei se prezintă astfel:

Analiza SWOT

Puncte tari

Patrimoniul material

- Densitate mare de monumente de valoare în mediul urban și în cel rural
- Diversitate a patrimoniului tangibil, care include cetăți, castele, conace, alte, clădiri civile urbane, ansambluri urbane, biserici din lemn, biserici, mănăstiri, arhitectura industrială; amenajări cai de comunicație, monumente de arhitectură populară locuințe sătești, monumente și ansambluri arheologice, etc.
- Valoare deosebită a peisajului rural în zona munților Apuseni, Valea Sebeșului, Valea Secașelor, Valea Târnavelor, Valea Mureșului, etc.

Patrimoniul imaterial

- Asocierea centrelor urbane cu evenimente semnificative din istorie (1600, 1784, 1848, 1918) și cu personalități marcante culturale și istorice
- Varietatea și bogăția patrimoniului intangibil în mediul rural, prin meșteșuguri, folclor, târguri și sărbători tradiționale

Puncte slabe

Patrimoniul material

- Starea de degradare fizică a unor monumente
- Lipsa înscrierii monumentelor istorice în circuite turistice culturale europene

Patrimoniul imaterial

- Infrastructura culturală depășită, în mediul rural, improprie desfășurării evenimentelor culturale și dotată modest cu echipamente
- Slaba implicare a comunităților locale în revitalizarea vieții culturale
- Slaba dezvoltare atât a turismului cultural, cât și a celui montan, în ciuda potențialului valoros existent
- Lipsa capacității de management a structurilor existente; lipsa personalului și a specializării acestuia în domeniile patrimoniului
- Lipsa de cunoaștere/de promovare a patrimoniului tangibil și intangibil la nivel național și internațional
- Insuficiența programelor sectoriale și a resurselor financiare dedicate protecției patrimoniului și promovării activităților culturale

Oportunități

Patrimoniul material

- Dezvoltarea turismului cultural, înscrierea patrimoniului tangibil urban și rural în trasee culturale europene
- Cooperarea în cadrul unei rețele a centrelor istorice la nivel regional/național

Patrimoniul imaterial

- Dezvoltarea agro-turismului, promovarea patrimoniului intangibil rural la scară europeană
- Creșterea contribuției locale la îmbogățirea patrimoniului cultural european
- Diversificarea programelor de finanțare prin accesul la FEDR și CULTURA 2007
- Relații cu programe bilaterale
- Cooperarea la nivel regional între localități aflate pe trasee culturale specifice

- Conștientizarea comunităților și administrațiilor locale și interesul sectorului privat pentru dezvoltarea centrelor istorice, creșterea interesului profesional al specialiștilor - crearea Centrului de Cultură Alba care comasează Școala Populară de Arte și Meserii cu Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Alba
- Existența instrumentelor și a posibilităților de educare a populației și de perfecționare a forței de muncă în domeniu

Riscuri

Patrimoniul material

- Degradarea fizică a patrimoniului tangibil, prin lipsa intervențiilor de reabilitare, sau prin intervenții necontrolate
- Degradarea peisajului natural și construit prin poluare industrială

Patrimoniul imaterial

- Pierderea integrității patrimoniului intangibil, prin îmbătrânirea și migrația populației
- Scăderea interesului generațiilor tinere de a păstra și perpetua tradițiile locale/ lipsa de adaptare, de continuare a tradițiilor
- Pierderea identității culturale, sau conservarea acesteia doar pe plan local (fără impact la nivel cultural național/european)
- Capacitatea slabă de accesare a fondurilor destinate programelor culturale
- Competiția inter-sectorială la nivel regional pe FEDR în defavoarea patrimoniului și activităților culturale
- Slaba dezvoltare a infrastructurii turistice, cu influență negativă asupra atractivității pentru vizitatori

POLITICI - PROGRAME – PROIECTE

În conformitate cu STRATEGIA DE AMENAJARE A TERITORIULUI din secțiunea VII a prezentului studiu, se propun următoarele obiective, politici, programe și proiecte pentru acest domeniu

3.3. Mediul și patrimoniul natural

Obiectiv 4: Asigurarea condițiilor de combatere a poluării însoțite de activități de preservare, de reabilitare și de extindere a patrimoniului natural

Politica 4.1. Elaborarea și implementarea planurilor de management pentru ariile protejate și asigurarea cadrului de management adecvat pentru instituțiile responsabile de protecția naturii și a peisajului

Program 4.1.1. Promovarea biodiversității și protecția naturii

Implementarea acestui program este justificată de necesitatea (1). Protejării speciilor/habitatelor de interes comunitar și național (2). Asigurării unui management corespunzător al ariilor naturale protejate și necesar împiedicării pierderii biodiversității și a resurselor naturale (3). Dezvoltarea infrastructurii în siturile protejate pentru activități de întreținere, de operare și monitorizare și (4). Creșterea gradului de conștientizare în ceea ce privește protecția mediului și comportamentul prietenos pentru mediu.

Proiecte

- PN1-Identificarea, cartografierea și bornarea arealului *Natura 2000*
PN2-Introducerea acestor zone în Planurile de Amenajarea a Teritoriului Județean
PN3-Realizarea de observatoare și panouri de informare în siturile *Natura 2000*
PN4-Pregătirea planurilor de management pentru ariile naturale protejate identificate în proiectul PN1
PN5-Pregătirea planurilor de supraveghere a siturilor protejate incluzând serviciile de pază și de prevenire a riscurilor la inundații și incendii
PR6-Delimitarea pajiștilor cu *Înaltă Valoare Naturală* pentru susținerea PNDR, Măsura 214, sub-măsura 2: Gospodărirea extensivă a pajiștilor
PR7- Creșterea pădurilor de protecție în conformitate cu PNDR, Măsura 221
PN8-Construirea și dotarea centrului de informare *Natura 2000*, inclusiv achiziționarea de echipamente de laborator și de monitorizare a stării habitatelor naturale
PN9-Realizarea de tuneluri în zonele în care infrastructura de transport împiedică migrația faunei
PN10-Instruire și întărirea capacității instituționale a organismelor de management ale siturilor *Natura 2000* și ale ariilor protejate
PN11-Pregătirea de material de informativ și de publicitate pentru ariile protejate și siturile *Natura 2000*
- REN11-Construire de piscine și ștranduri în legătura cu terenuri de mini-golf, tenis, și echitație

3.4. Patrimoniul cultural

Obiectiv 5: Acordarea unei atenții speciale în găsirea formelor de valorificare, protejare și promovare a specificității patrimoniului cultural județean, tangibil și intangibil, în peisajul cultural european

Politica 5.1: Restaurarea și valorificarea patrimoniului istoric și cultural, precum și crearea și modernizarea infrastructurilor conexe

Program 5.1.1. Valorificarea patrimoniului tangibil cu valoare culturală

Programul are ca scop crearea de plus valoare economică prin turism și educație, în urma activităților de protecție, conservare și reabilitare a patrimoniului tangibil din județul Alba.

Proiecte

- RP1-Amenajarea căilor de acces către obiective culturale și de cult incluzând zone de parcare
RP2-Amenajarea și marcarea itinerare culturale
RP3-Amenajarea zonelor de protecție prin delimitarea și împrejmuirea ansamblului/obiectivului de patrimoniu
RP5-Asigurarea sistemului de iluminat interior și exterior, a iluminatului decorativ, de siguranță la foc și avertizare efracție
RP6-Restaurarea și consolidarea clădirilor de patrimoniu inclusiv a elementelor decorative și arhitecturale interioare
RP7-Modernizarea utilităților aferente obiectivului de patrimoniu (energie electrică, alimentare cu apă, canalizare)
RP8-Amenajări peisagistice pentru evidențierea obiectivului turistic de patrimoniu reabilitat
RP9-Dotări pentru expunerea și protecția patrimoniului cultural mobil și imobil .

TURISM

Conform bazei de date (21 septembrie 2007) a Secretariatului de Stat pentru Turism, Direcția Autorizare și Control, reprezentantul zonal pentru Alba, Hunedoara și Sibiu, din cadrul Ministerului pentru Întreprinderi Mici și Mijlocii, Comerț, Turism și Profesii Liberale (MIMMCTPL), județul Alba deține 173 de structuri de primire turistică cu funcțiuni de cazare. Conform certificatelor de clasificare turistică eliberate, în județul Alba există 146 de pensiuni (11 nu funcționează), 8 hoteluri (unul închis), 4 vile, 2 moteluri, 8 cabane, 4 unități cu camere de închiriat și un hotel.

Comparativ cu anii precedenți, anul 2006 a însemnat pentru județul Alba "anul promovării turistice", fiind organizate 13 evenimente de talie națională în județ. Printre evenimentele organizate în Alba, care au contribuit la cunoașterea și valorificarea potențialului turistic al județului, se numără: Festivalul Internațional „Lucian Blaga” (mai), Alba Golf Challenge (mai), Festivalul Cetăților Dacice (iunie), Târgul de Fete de pe Muntele Găina (iulie), Târgul Național de Turism Rural de la Albac (septembrie), Festivalul de Teatru „Povești pentru Copii și Oameni Mari”(octombrie) sau Festivalul de Muzică Folk „Ziua de Mâine” (octombrie).

În urma analizei multicriteriale a situației existente s-a stabilit diagnosticul prospectiv și general, prezentat sintetic în planșa nr.1.2.2. TURISM – PROPUNERI

Se propune zonarea turistică a teritoriului județului Alba în funcție de specificul zonelor protejate în 5 zone de interes național în care vor fi efectuate lucrări de protecție, restaurare, conservare și punere în valoare a patrimoniului precum și lucrări de reabilitare a construcțiilor, echipamentelor și infrastructurii în paralel cu dezvoltări de noi funcțiuni economice pe baza potențialului propriu cu accent pe servicii și turism. Cele cinci zone sunt următoarele:

- Zona I - ALBA IULIA – declarată conform propunerilor din PATJ ALBA, prin Legea nr. 344/2001 pentru aprobarea OG 93/2000 ca obiectiv de interes național;

- Zona II - VALEA SEBEȘULUI;-

- Zona III –MUNȚII APUSENI;

- Zona IV- VALEA TÂRNAVELOR;
- Zona V- COMPLEX BALNEAR OCNA MUREȘ

Sunt evidențiate terenurile pentru amenajări de complexe balneare, turistice, amenajări de vacanță și pentru sporturi de iarnă și altele situate în apropierea sau în intravilanul localităților

O atenție deosebită a fost acordată căilor de comunicație marcându-se “drumul vinului” și traseele drumurilor turistice care necesită evaluare și protecție propunând în acest sens și modalitatea printr-o fișă de evaluare.

Analiza SWOT

Puncte tari

- Resurse naturale și antropice (istorice și culturale) favorizante pentru dezvoltarea economică a județului Alba bazată pe turism
- Posibilitatea de practicare multiformă a turismului; semnalizarea obiectivelor turistice îmbunătățită (în aprox. 70 din cele 93 de rezervații)
- Posibilitatea de acces la atracțiile turistice județene
- Potențial etnografic, cultural și de tradiții foarte ridicat
- Potențial ridicat pentru înființare de noi stațiuni turistice și noi investiții
- Serviciul Salvamont dezvoltat
- Deschiderea a 3 din cele 5 Centre de Informare și Dezvoltare Turistică preconizată pentru anul 2007

- Există un logo al județului și o pagină web: www.turismalba.ro 66 expoziții etnografice pe teritoriul județului
- Existența multor evenimente anuale de talie națională în județ

Puncte slabe

- Drumuri de acces lungi și greu de întreținut
- Existența unor zone industriale dezafectate, clădiri inadecvate
- Slabă amenajare peisagistică a drumurilor
- Infrastructura de cazare și servicii aferente slab dezvoltată, mai ales în mediul urban
- Promovare turistică la nivel județean, regional, național și internațional insuficientă
- Slabă rețea de informații turistice la nivel județean
- Insuficiența personalului calificat pentru a asigura servicii turistice de calitate
- Serviciile conexe turismului (ghizi, închirieri echipamente etc.) insuficient dezvoltate
- Lipsa organizării profesionale a circuitelor turistice
- Număr redus de stațiuni turistice
- Capacități turistice existente exploatate doar pe perioada verii, deși există potențial și pentru practicarea sporturilor de iarnă

Oportunități

- Atragerea de investitori de marea anvergură în turism
- Implicarea unor autorități locale pentru înființarea și/sau reabilitarea de stațiuni turistice și balneoclimaterice – Arieșeni, Albac, Șugag, Ocna Mureș, Valea Sebeșului
- Elaborarea unor studii de fezabilitate pentru dezvoltarea turismului, a meșteșugurilor și a altor activități specifice în zonele rurale ale județului Alba
- Fonduri europene pentru realizarea de pensiuni

Riscuri

- Construcții “parazit” care nu se încadrează în genul arhitectural local
- Practicarea unui turism necontrolat cu posibilitate de afectare a cadrului natural și antropoc
- Riscul pierderii unor tradiții și obiceiuri populare
- Economia subterană, practicarea turismului de slabă calitate
- Poluarea

POLITICI - PROGRAME – PROIECTE

- În conformitate cu STRATEGIA DE AMENAJARE A TERITORIULUI din secțiunea VII a prezentului studiu, se propun următoarele obiective, politici, programe și proiecte pentru acest domeniu

Politica 4.2. Dezvoltarea/modernizarea infrastructurii necesare valorificării durabile a resurselor naturale cu potențial turistic

Program 4.2.1. Dezvoltarea și modernizarea unei infrastructuri de turism în condițiile protejării patrimoniului natural

Scopul acestui program este acela de a (1). Contribui la dezvoltarea turismului în contextul conservării și protejării patrimoniului natural și (2). Valorifica și promovează resurse turistice naturale ale județului

Proiecte

REN1–Amenajarea traseelor către obiectivele turistice din Parcul Natural Apuseni, inclusiv semnalizarea și marcarea acestora

REN2–Drum bicicliști, de interes turistic, pe drumurile județene 107I Abrud-Aiud, 107M Aiud-Rimetea, și 704 Cugir - Luncile Prigoanei

REN3- Modernizare căi ferate cu ecartament îngust pentru transport feroviar între Câmpia Turzii și Câmpeni

REN4-Realizarea unui traseu nautic/canoe prin modernizarea și construcția de debarcadere pe traseul Mureșului între Târgu Ocna-Alba Iulia - Șibot

REN5-Amenajarea în scop turistic a obiectivelor turistice naturale din Parcul Natural Apuseni prin realizarea și modernizarea instalațiilor de iluminat, ventilat și de creare de puncte de colectare a gunoiului menajer

REN6-Modernizarea și dotarea (inclusiv drumuri și utilități) a salinelor terapeutice Ocnele Sărate - Ocna Mureș

REN7-Dezvoltarea domeniului schiabil Arieșeni combinând pârtii de schi cu pârtii destinate practicării și altor sporturi de iarnă

REN8–Amenajare, dotare platforme de campare, colectare gunoi menajer

REN9-Amenajări pentru practicarea pescuitului sportiv

REN10–Amenajare puncte de observare, filmare, refugii montane

Reglementări:

Art. 1 - În înțelesul Planului de Amenajare a Teritoriului Județului Alba, zonele protejate sunt zonele naturale sau construite, delimitate geografic, deținătoare de valori de patrimoniu natural sau cultural, care sunt declarate și administrate pentru atingerea obiectivelor specifice de conservare.

Delimitarea geografică a zonelor protejate, în vederea protecției valorilor de patrimoniu se stabilește prin documentații de urbanism și/sau amenajarea teritoriului aprobate potrivit legii.

Art. 2 - Prevederile Planului de Amenajare a Teritoriului Județului Alba Secțiunea a II-a - Zone protejate Turism se aplică în amenajarea teritoriului municipiilor, orașelor și comunelor județului Alba. Prevederile Planului de Amenajare a Teritoriului Județului Alba Secțiunea a II-a Zone protejate Turism sunt obligatorii pentru autoritățile administrației publice locale care vor asigura preluarea prevederilor acestei legi în toate documentațiile din teritoriile administrative ale județului.

Art. 3 - Pot fi încadrate în rețeaua de zone protejate de interes național și/sau județean și alte zone decât cele prevăzute în prezenta documentație, la propunerea autorităților centrale pentru protecția mediului sau a patrimoniului cultural.

Art. 3 – Se vor evalua drumurile turistice și se vor stabili măsurile de protecție necesare privind păstrarea calității peisajului și a vizibilității.

ANEXE

1.LISTA PATRIMONIULUI MONDIAL UNESCO

MONUMENTE UNESCO PE TERITORIUL JUDEȚULUI ALBA

- a. **Cetățile dacice din Munții Orăștiei – Căpâlna, jud. Alba** = anul introducerii 1999, Ref.906
- b. **Așezările sătești cu biserici fortificate din Transilvania – Câlnic, jud. Alba** = anul introducerii 1999, Ref.596bis

**2.LEGEA nr.5 din 6 martie 2000 privind aprobarea Planului de amenajare a teritoriului național - Secțiunea a III-a - zone protejate
-JUDEȚUL ALBA-**

ANEXA 1

I. ZONE NATURALE PROTEJATE DE INTERES NATIONAL SI MONUMENTE ALE NATURII*

1.0. Rezervatii ale biosferei, parcuri nationale sau naturale

Pozitia	Denumirea (ha)	Suprafata	Judetul
F.	Muntii Apuseni	75.784,00	Alba, Bihor, Cluj

2.0. Rezervatii si monumente ale naturii

Nr. crt.	Denumirea	Localitatea (ha)	Suprafata
0	1	2	3
Judetul Alba			
2.1.	Detunata Goala	Comuna Bucium	24,00
2.2.	Rapa Rosie	Orasul Sebes	25,00
2.3.	Detunata Flocoasa	Comuna Bucium	5,00
2.4.	Pinteni din Coasta Jinei	Comuna Sugag, satul Dobra	1,00
2.5.	Oul Arsitei	Comuna Sasciori, satul Tonea si comuna Pianu	0,20
2.6.	Masa Jidovului	Comuna Sugag, satul Tau Bistra	0,20
2.7.	Stanca Grunzii	Comuna Sugag, satul Tau Bistra	0,20
2.8.	Piatra Despicata	Comuna Rosia Montana	0,20
2.9.	Pestera Vanatarile Ponorului	Comuna Ponor	5,00
2.10.	Pestera Ghetarul Scarisoara PN-F	Comuna Garda de Sus	(1,00)
2.11.	Pestera Ghetarul de la Vartop PN-F	Comuna Arieseni, satul Casa de Piatra	(1,00)
2.12.	Cheile Rametului	Comuna Ramet, satul Valea Manastirii	40,00
2.13.	Huda lui Papara PN-F	Comuna Salciua, satul Sub Piatra	(4,50)
2.14.	Padurea Vidolm	Comuna Ocolis, satul Vidolm	44,20
2.15.	Poiana cu narcise de la Negruleasa	Comuna Bucium	5,00
2.16.	Molhasurile Capatanei	Comuna Bistra	5,00
2.17.	Poienile cu narcise din Tecsesti	Comuna Intregalde, satul Tecsesti	2,00
2.18.	Iezerul Surianul	Orasul Cugir	20,00
2.19.	Calcarele de la Ampoita	Comuna Metes, satul Ampoita	10,00
2.20.	Cheile Intregalde	Comuna Intregalde, satul Modolesti	25,00
2.21.	Cheile Valisoarei	Comuna Livezile, satul Valisoara	20,00

ACTUALIZARE PLAN DE AMENAJARE A TERITORIULUI JUDEȚEAN ALBA**VOLUMUL II
ZONE PROTEJATE - TURISM**

2.22.	Sesul Craiului-Scarita Belioara	Comuna Posaga, satul Posaga de Sus	47,70	
2.23.	Calcarele cu orbitoline de la Piatra Corbului	Comuna Metes		2,00
2.24.	Dealul cu Melci	Comuna Vidra		5,00
2.25.	Paraul Bobii	Municipiul Aiud, satul Garbova de Sus	1,50	
2.26.	Calcarele de la Valea Mica	Orasul Zlatna, satul Valea Mica	1,00	
2.27.	Padurea Sloboda	Municipiul Aiud		20,00
2.28.	Iezerul Ighiel	Comuna Ighiu, satul Ighiel	20,00	
2.29.	Taul fara fund de la Bagau	Lopadea Noua		7,40
2.30.	Cheile Gardisoarei PN-F	Comuna Arieseni		(15,00)
2.31.	Cheile Ordancusei PN-F	Comuna Garda de Sus		(10,00)
2.32.	Cheile Albacului PN-F	Comuna Albac		(35,00)
2.33.	Cheile Vaii Morilor	Comuna Vidra, satul Ponorel	30,00	
2.34.	Cheile Posegii	Comuna Posaga, satul Posaga de Sus	10,00	
2.35.	Cheile Runcului	Comuna Ocolis, satul Runc	20,00	
2.36.	Cheile Pociovalistei	Comuna Ocolis, satul Runc	25,00	
2.37.	Cheile Glodului	Comuna Almasu Mare, satul Glod	20,00	
2.38.	Cheile Cibului	Comuna Almasu Mare		15,00
2.39.	Cheile Caprei	Orasul Zlatna, satul Fenes	15,00	
2.40.	Cheile Ampoitei	Comuna Metes, satul Lunca Ampoitei	15,00	
2.41.	Cheile Vaii Cetatii	Comuna Galda de Jos		10,00
2.42.	Cheile Galditei si Turcului	Comuna Intregalde		80,00
2.43.	Cascada Varciorog	Comuna Arieseni		5,00
2.44.	Cascada Pisoaia	Comuna Vidra, satul Nemesi	5,00	
2.45.	Piatra Cetii	Comuna Intregalde		75,00
2.46.	Luncile Prigoanei	Comuna Sugag		15,00
2.47.	Piatra Bulbuci	Orasul Zlatna, satul Fenes	3,00	
2.48.	Piatra Tomii	Comuna Ceru Bacainti, satul Bulbuc	1,00	
2.49.	Piatra Varului	Comuna Metes		1,00
2.50.	Piatra Boului	Comuna Metes		3,00
2.51.	Piatra Poienii	Comuna Ighiu, satul Ighiel	1,00	
2.52.	Piatra Grohotisului	Comuna Ighiu, satul Ighiel	5,00	
2.53.	Bulzul Galzii	Comuna Galda de Jos		3,00
2.54.	Cheile Galzii	Comuna Galda de Jos		1,00
2.55.	Cheile Tecsestilor	Comuna Intregalde		5,00
2.56.	Cheile Pravului	Comuna Ramet, satul Cheia	3,00	
2.57.	Cheile Piatra Baltii	Comuna Ramet, satul Cheia	2,00	
2.58.	Cheile Geogelului	Comuna Ponor		5,00
2.59.	Cheile Plaiului	Comuna Livezile		2,00
2.60.	Avenul din Hoanca Urzicarului PN-F	Comuna Rosia Montana, satul Vartop	(1,00)	

2.61. Coiba Mica PN-F	Comuna Arieseni, satul Casa de Piatra	(1,00)	
2.62. Coiba Mare PN-F	Comuna Arieseni, satul Casa de Piatra	(1,00)	
2.63. Pestera Vartopasu	Comuna Arieseni, satul Casa de Piatra	1,00	
2.64. Huda Orbului PN-F	Comuna Arieseni, satul Casa de Piatra	(1,00)	
2.65. Hodobana PN-F	Comuna Arieseni, satul Hodobana	(1,00)	
2.66. Avenul cu doua intrari PN-F	Comuna Arieseni, satul Hodobana	(1,00)	
2.67. Izbulcul Tauzului PN-F	Comuna Arieseni, satul Hodobana	(1,00)	
2.68. Hoanca Apei PN-F	Comuna Garda de Sus	(1,00)	
2.69. Avenul de la Tau PN-F	Comuna Garda de Sus	(1,00)	
2.70. Pojarul Politei PN-F	Comuna Garda de Sus	(1,00)	
2.71. Avenul din sesuri PN-F	Comuna Garda de Sus	(1,00)	
2.72. Izbulcul Politei PN-F	Comuna Garda de Sus	(0,20)	
2.73. Izbulcul Cotetul Dobrestilor PN-F	Comuna Garda de Sus	(0,20)	
2.74. Pestera de sub Zgurasti PN-F	Comuna Garda de Sus	(1,00)	
2.75. Pestera Poarta lui Ionele PN-F	Comuna Garda de Sus	(0,10)	
2.76. Pestera Dirninii PN-F	Comuna Horea, satul Matisesti	(1,00)	
2.77. Izbulcul Matisesti PN-F	Comuna Horea, satul Matisesti	(1,00)	
2.78. Pesterile Lucia	Comuna Sohodol	1,00	
2.79. Pestera de la Grosi	Comuna Salciua, satul Sub Piatra	1,00	
2.80. Cheile Mandrutului	Comuna Scarisoara	3,50	
2.81. Cheile Silosului	Comuna Rimetea, satul Coltesti	3,00	
2.82. Cheile Manastirii	Comuna Ramet, satul Valea Manastirii	15,00	
2.83. Piatra Corbului	Comuna Rosia Montana		

II. GRUPAREA GEOGRAFICA SI LOCALIZAREA TERITORIALA A ZONELOR NATURALE PROTEJATE, DE INTERES NATIONAL

2.2. Zone care cuprind rezervatii si monumente ale naturii

Judetul

Alba, Arges, Caras-Severin, Gorj, Hunedoara, Mehedinti, Sibiu, Timis, Valcea

4.0. Muntii Apuseni si Dealurile Crisanei

4.1. Rezervatii ale biosferei si parcuri nationale sau naturale

Simbolul	Denumirea	Judetul
F	Muntii Apuseni	Alba, Arad, Bihor, Cluj

4.2. Zone care cuprind rezervatii si monumente ale naturii

Judetul

Alba, Arad, Bihor, Cluj, Hunedoara, Salaj

-
- 5.1. Rezervatii ale biosferei si parcuri nationale sau naturale -
nu cuprind
 - 5.2. Zone care cuprind rezervatii si monumente ale naturii

Judetul

Alba, Cluj, Mures

ANEXA 2

PLANUL DE AMENAJARE A TERITORIULUI NATIONAL
SECTIUNEA A III-A - ZONE PROTEJATE ZONE NATURALE

ANEXA 3

I. VALORI DE PATRIMONIU CULTURAL DE INTERES NATIONAL
(MONUMENTE ISTORICE DE VALOARE NATIONALA EXCEPTIONALA)

1. Monumente si ansambluri de arhitectura

a) Cetati

Nr.	Denumirea	Unitatea administrativ-teritoriala	Judetul
a)1.	Cetatea Alba Carolina	Municipiul Alba Iulia	Alba
a)2.	Cetatea Calnic	Comuna Calnic, satul Calnic	Alba
a)3.	Cetatea Greavilor	Comuna Garbova, satul Garbova	Alba

d) Castele, conace, palate

Nr.	Denumirea	Unitatea administrativ-teritoriala	Judetul
d)1.	Castelul Bethlen-Haller	Comuna Cetatea de Balta, satul Cetatea de Balta	Alba
d)2.	Castelul Bethlen	Comuna Sona, satul Sanmiclaus	Alba

f) Cladiri civile urbane

Nr.	Denumirea	Unitatea administrativ-teritoriala	Judetul
f)1.	Palatul voievodal	Municipiul Alba Iulia	Alba

g) Ansambluri urbane

Nr.	Denumirea	Unitatea administrativ-teritoriala	Judetul
g)1.	Ansamblul urban fortificat	Municipiul Alba Iulia	Alba
g)2.	Ansamblul urban fortificat	Orasul Sebes	Alba
g)3.	Centrul istoric	Comuna Rosia Montana, satul Rosia Montana	Alba

h) Biserici din lemn

Nr.	Denumirea	Unitatea administrativ-teritoriala	Judetul
h)1.	Biserica Sfantul Nicolae	Comuna Berghin, satul Ghirbom	Alba
h)2.	Biserica Sfanta Treime	Comuna Vidra, satul Goiesti	Alba
h)3.	Biserica Sfintii Arhangheli	Comuna Ponor, satul Geogel	Alba
h)4.	Biserica Sfintii Arhangheli	Comuna Vadu Motilor, satul Lazesti	Alba
h)5.	Biserica de lemn veche Sfintii Arhangheli	Comuna Farau, satul Silea	Alba

k) Biserici si ansambluri manastiresti

Nr.	Denumirea	Unitatea administrativ-teritoriala	Judetul
k)1.	Catedrala romano-catolica Sfantul Mihail	Municipiul Alba Iulia	Alba
k)2.	Catedrala Sfanta Treime	Municipiul Blaj	Alba
k)3.	Biserica fostei manastiri ortodoxe	Comuna Stremt, satul Geoagiu de Sus	Alba
k)4.	Manastirea Ramet	Comuna Ramet, satul Ramet	Alba
k)5.	Biserica Sfantul Gheorghe	Comuna Lupsa, satul Lupsa	Alba
k)6.	Biserica Sfantul Nicolae	Orasul Zlatna	Alba
k)7.	Biserica evanghelică	Orasul Sebes	Alba

l) Arhitectura industrială; amenajări cai de comunicație

Nr.	Denumirea	Unitatea administrativ-teritoriala	Judetul
l)1.	Galeriile romane ale exploatarilor miniere aurifere	Comuna Rosia Montana, satul Rosia Montana	Alba

m) Monumente de arhitectura populară (locuințe sătești)

Nr.	Denumirea	Unitatea administrativ-teritoriala	Judetul
m)1.	Case de lemn - secolul al XIX-lea	Comuna Vidra, satul Goiesti	Alba
m)2.	Case - secolele al XVIII-lea - al XIX-lea	Comuna Rosia Montana, satul Rosia Montana	Alba
m)3.	Case - secolul al XVIII-lea	Comuna Vadu Motilor, satul Vadu Motilor	Alba
m)4.	Casa Avram Iancu	Comuna Avram Iancu, satul Avram Iancu	Alba

d) Fortificații și așezări din prima epocă a fierului (hallstattiene)

Nr.	Denumirea	Unitatea administrativ-teritoriala	Judetul
d)1.	Fortificație	Comuna Ciugud, satul Teleac	Alba

e) Fortificații dacice

Nr.	Denumirea	Unitatea administrativ-teritoriala	Judetul
e)1.	Fortificație dacică (în punctul "La Cetate")	Comuna Sasciori, satul Capalna	Alba
e)2.	Fortificație dacică; necropola tumulară (în punctul "Cetățuie")	Orasul Cugir	Alba
e)3.	Cetatea dacică Apoulon (în punctul "Piatra Craivii")	Comuna Cricău, satul Craiva	Alba

g) Căstre și așezările civile aferente; fortificații romano-bizantine

Nr.	Denumirea	Unitatea administrativ-teritoriala	Judetul
g)1.	Căstrul roman al Legiunii a XIII-a Gemina	Municipiul Alba Iulia	Alba

h) Orașe antice

Nr.	Denumirea	Unitatea administrativ-teritoriala	Judetul
h)1.	Apulum; orasele romane Colonia Nova Apulensis si Colonia Aurelia Apulensis (in punctul "Partos")	Municipiul Alba Iulia	Alba

II. UNITATI ADMINISTRATIV-TERITORIALE CU CONCENTRARE FOARTE MARE A PATRIMONIULUI CONSTRUIT CU VALOARE CULTURALA DE INTERES NATIONAL

Judetul	Unitatea administrativ-teritoriala
ALBA	Municipii Alba Iulia, Aiud, Blaj Orase Abrud, Campeni, Cugir, Sebes, Teius, Zlatna Comune Avram Iancu, Berghin, Bucium, Calnic, Cetatea de Balta, Ciugud, Cricau, Daia Romana, Farau, Galda de Jos, Garbova, Ighiu, Jidvei, Lupsa, Lopadea Noua, Metes, Mihalt, Pianu, Ponor, Radesti, Ramet, Rosia Montana, Salistea, Sasciori, Santimbru, Stremt, Sona, Vadu Motilor, Vidra, Vintu de Jos.

NOTA:

- Unitatile administrativ-teritoriale cu concentrare foarte mare a patrimoniului construit cu valoare culturala de interes national din prezenta anexa cuprind fie o complexitate de valori culturale, fie monumente istorice izolate, de valoare nationala exceptionala.
- Concentrarea in teritoriu a patrimoniului construit cu valoare culturala de interes national se regaseste in anexa nr. IV.

ZONELE DE PROTECȚIE A MONUMENTELOR ISTORICE (cf. Legea 5/2000):

Art. 10. (1) Până la delimitarea prin studii de specialitate a zonelor de protecție a valorilor de patrimoniu cultural, prevăzute în anexa nr. III, în condițiile art. 5 alin. (2), se instituie zone de protecție a monumentelor istorice, de 100 metri în municipii și orașe, de 200 metri în comune și de 500 metri în afara localităților.

(2) Distanțele sunt măsurate de la limita exterioară a terenurilor aferente monumentelor istorice definite la art. 1 alin. (2) din Ordonanța Guvernului nr.68/1994 privind protejarea patrimoniului cultural național, aprobată prin Legea nr. 41/1995.

3.LMI2004 - MCC